

Ἡ ΠΡΩΤΗ ἜΣΤΙΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΟΣ ΚΒ'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

Σ Τ Ν Δ Ρ Ο Μ Α Ι

Έσωτερικού: Έτησία . Δραχ.	200.—
Νομικῶν Προσώπων, Όρ- γανισμῶν, Τραπεζῶν Δραχ.	300.—
Έξωτερικού Έτησία Δολλ.	10.—
ἢ Λίραι Άγγλίας	4.—
Έξάμηνος κ.λ. (ἀναλόγως)	
Τιμή τεύχους Δραχ.	50.—

Άντεπιστέλλοντα Μέλη τῆς Έπιτροπῆς:
Α. Ι. ΒΡΑΝΟΤΣΗΣ (Άθῆναι)
ΧΡΥΣ. ΖΙΤΣΑΙΑ (Θεσ/νίκη)
ΜΙΧ. ΠΕΡΑΝΘΗΣ (Άθῆναι)
ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ (Άθῆναι)
ΝΙΚΟΣ ΤΕΝΤΑΣ (Θεσ/νίκη)

Έμβάσματα: «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΝ ΕΣΤΙΑΝ» Όδός Σμύρνης ἀριθ. 11, Ίωάννινα, Τηλέφ. 26.659

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

«Ήπειρωτικής Έστίας» Ναπολ. Στ. Δοκανάρη	: Μιχαήλ Χαρ. Μάνος (εικόνα)	Σελ. 625
Στεφ. Μπέττη Κώστα Π. Βλάχου	: Ληστρικοί επίδρομαί τῶν Τούρκων εἰς τὰ νότια πα- ράλια τῆς Κερκύρας (ιστορ. στοιχεῖα)	> 627
Κούλας Ξηραδάκη	: Άλέξανδρος Βασιλείου (ιστορ. μονογραφία)	> 638
Σπύρου Γ. Μουσελίμη	: Τουρκικά έγγραφα ἀφορῶντα εἰς χωρίον Ντερβεν- τίστα (ιστορ. στοιχεῖα)	> 651
Βασιλ. Π. Παυλίδη Σωκράτη Δ. Γεωργούλα Θεοδ. Ι. Μαλδογιάννη	: Ένα προικοσύμφωνο στό Πάπιγκο τοῦ 1880 (ιστορ. στοιχεῖα)	> 654
Χρήστου Καράμπαλη	: Ίστορικοί περίπατοι ἀνά τὴν Θεσπρω- τίαν (ιστορική μονογραφία)	> 656
Τάκη Σιωμοπούλου Τάκη Τσιάκου	: Πρόβιατα καὶ γίδια - Γάλα καὶ τυρὶ (λαογρ. μελέτη)	> 671
Γιώργου Ματθ. Οἰκονόμου Νίκου Τυπάλδου	: Πλατανούσα (ιστορικολαογραφικά σύμμεικτα)	> 684
Κώστα Τσιλιμαντοῦ Νικολάου Βαρδάρη	: Περί τῆς γεωλογικῆς ἐξελίξεως τοῦ λεκανοπεδίου Ίωαννίνων (μελέτη)	> 697
Χρυσάνθης Ζιτσαίας Τάκη Τσιάκου	: Ὁρησκευτικά καὶ μεταφυσικά στοιχεῖα στὴ δη- μοτική ποίηση (φιλολ. πραγματεία)	> 702
Σεργκέϊ Γιεσένιν (μετάφρ. Μίλιας Ροζίδη)	: Στὴν Έλευσίνα (ποίημα)	> 718
Άντώνη Π. Μπενέκου Λύντιας Αὔλωνίτου	: Κάποια ὠραία τραγούδια (ποίημα)	> 719
Τάκη Τσιάκου Τζῶν Μόρλεϋ (μετάφρ. Έλλησ Κέρκ)	: Στίγμα τῆς ἄβυσσος (διήγημα)	> 720
Αὔγ. Στρίντμπεργκ (μετάφρ. Π. Καραγιώργου)	: «Στιχηρὰ πεντάχορδα» (ποίημα)	> 725
Τ:δούλλου (εἰσαγωγή - με- τάφρ. Β. Ι. Λαζανά)	: Φειδίας (ποίημα)	> 726
	: Οἱ βράχοι (ποίημα)	> 726
	: Ἡ Άλέξαινα (ὁδοιπορικό - διήγημα)	> 727
	: Ἄς ἡμῶν (ποίημα)	> 730
	: Τὸ γράμμα (ποίημα)	> 731
	: Τὸ τέλος τοῦ παραμυθιοῦ (διήγημα)	> 732
	: Μὴ μὲ δέρνεται ἀνέμοι (ποίημα)	> 743
	: Σκαλίζω τοὺς λυγμοὺς (ποίημα)	> 743
	: Στὴν Άλβανία (ἀπόσπασμα)	> 744
	: Ἡ δυνατώτερη (θεατρικό)	> 747
	: Ἡ ὄγδω ἐλεγεία τοῦ πρώτου βιβλίου (ποίημα)	> 751

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ: Τὸ πένθος τῆς «Η. Ε.» (Συντάξεως) — Άποχαιρετιστήριο — Βιογραφικὸ Σημείωμα — Έπιχῆδειος — Τί ἔγραψεν ὁ Τύπος — Μνημόσυνον — Ψηφίσματα. — Ἡ κριτικὴ τοῦ βιβλίου: Βασίλη Μάκη: «Σορανέλλα» — Φράνς Κάφκα (μετάφρ. Όλγας Βότση): «Γράμμα στόν πατέρα» — Δημ. Σααρλάτου Σούτσου: «Οἱ Έλληνες ἠγεμόνες τῆς Μοιδοβλαχίας» (Δ. Κόκκινου) — Κωστή Μελισσαροπούλου: «Ὁ Ἰησοῦς» — Άντώνη Κυριακοπούλου: «Άκρόρρειες» — Θεοκλήτου Καριπίδη: «Έπιστροφή» (Τάκη Σιωμοπούλου) — Στέλιου Κ. Σιωμοπούλου: «Ἡ καταστροφή τῆς Ἡπείρου ἀπὸ τοὺς Ρωμαῖους τὸ 167 π.Χ.» (Κ. Δ. Στεργιοπούλου) — Στέργιου Βαλιούλη: «Παρένθεση» — Δημ. Βαλασκανίτη: «Άκμων» — Τίνου Άλασάκη: «Αἰγόκερως» — Τάσου Μανθόπουλου: «Τρίπτυχο ἀγάτης» — Σαράντου Παυλέα: «Τότε καὶ τώρα» (Βασ. Μάργαρη) — Φ. Οἰζονόμου: «Ἡ ἐν Νικοπόλει καὶ Πρεβέξη Έκκλησία» (Άπ. Παπαθεοδώρου) — Οἱ συνειργάται τοῦ Κ.Β. Τόμου. — Περιεχόμενα τοῦ Κ.Β. Τόμου.

ΜΙΧΑΗΛ ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
(15 Νοεμβρίου 1910 — 18 Νοεμβρίου 1973)

ΜΙΧΑΗΛ ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
(1910 - 1973)

Με άχνό ακόμη τὸ συναίσθημα τοῦ ἀναχωρητοῦ
στέλλω . . . τὴν ὕστατη ἐνθύμησι
ἀπὸ τὸ πέρασμά μου ἀπ' τὴ ζωή.

Μιχ. Χαρ. Μάνος

Ν. Ὑόρκη — Νοέμβριος 1973

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΚΒ'

• ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ · ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1973

• ΤΕΥΧΟΣ 259 - 260

ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ ΣΤ. ΔΟΚΑΝΑΡΗ

Μοιράρχου — Φιλολόγου

ΛΗΣΤΡΙΚΑΙ ΕΠΙΔΡΟΜΑΙ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΕΙΣ ΤΑ ΝΟΤΙΑ ΠΑΡΑΛΙΑ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εἰς τὴν συνείδησιν τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων ἡ Κέρκυρα θεωρεῖται ὡς νῆσος τῶν μακάρων διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν ὑπέστη τὴν μακροχρόνιον Τουρκικὴν δουλείαν¹, ὡς αἱ λοιπαὶ Ἑλληνικαὶ Χῶραι. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἡ Βενετικὴ κυριαρχία ἡ διαρκέσασα τέσσαρας περίπου αἰῶνας (1386—1797), δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συγκριθῇ πρὸς τὴν τουρκικὴν ἀγριότητα ἣν ἐδοξίμασεν ἡ ὑπόλοιπος Ἑλλάς. Ἐὰν ἐξαιρέσῃ κανεὶς τὴν ἐγγληματιζὴν ἀδιαφορίαν ἣν ἐπέδειξεν ἡ Γαληνοτάτη Δημοκρατία τῆς Βενετίας εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς παιδείας², τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς ἰδρύσεως Ἑλληνικῶν Σχολείων, τὴν κατάργησιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἀρχιεπισκοπῆς Κερκύρας καὶ τὴν ἐγκατάστασιν φεουδαρχικοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος εἰς τὴν νῆσον, πράγμα ὅπερ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν οἰκονομικὴν ἐξαθλίωσιν τῶν κατοίκων καὶ δὴ τῶν πενθετέρων τάξεων, κατὰ τὰ λοιπὰ ἡ Βενετικὴ κυριαρχία ἔφερε τὴν σκιάν μόνον ξενικῆς κατοχῆς. Ἡ Δημοκρατία τῶν ἐμπόρων τῆς Βενετίας ἐνδιεφέρετο μόνον διὰ τὰς βάσεις τῆς καὶ τὴν εἰσπραξιν τῶν φόρων, δὲν ἤσκησε θρησκευτικὴν πίεσιν ἐπὶ τῶν Ὁρθοδόξων, οὐδὲ κατέπεισε τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τῶν κατοίκων. Πάντα ταῦτα εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Ὁρθοδόξου Ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν νῆσον εἰς ἣν κατέφευγον οἱ ἐκ τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Τούρκων Ἕλληνες, ἐνισχυομένου οἴτω τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου³, ἀφομοιουμένου καὶ βαθμηδὸν ἐξαφανιζομένου τοῦ Ἰταλικοῦ τοιοῦτου. Ἡ σκιάδης Βενετικὴ κατοχὴ εἶχε τὰς εὐμενεῖς, ἀλλὰ καὶ τὰς δυσμενεῖς αὐτῆς συνεπείας. Δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὴν Κέρκυραν ἱκανὸς Βενετικὸς στρατὸς νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν νῆσον εἰς περίπτωσιν ἐχθρικῆς ἐπιδρομῆς. Αἱ Βενετικαὶ Φρουραὶ δὲν ἦσαν ἐπαρκεῖς νὰ ἀντιμετωπίσῃ οὐδὲ τὰς ληστρικὰς ἐπιδρομὰς τῶν πειρατῶν ἢ τῶν ἀτάκτων Τούρκων, οἵτινες ἐλυμαίνοντο τὰ παράλια τῆς Κερκύρας. Δι' ὃ τὴν ἐλευθερίαν τῶν γενναίως ὑπερήσπισαν οἱ ἴδιοι οἱ Κερκυραῖοι, λαὸς καὶ εὐγενεῖς, καθ' ὅλας τὰς ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων πρὸς κατάληψιν τῆς νήσου. Ἐνταῦθα ὅμως δὲν θὰ ἀσχοληθῶμεν περὶ τῶν τακτικῶν Τουρκικῶν ἐπιδρομῶν πρὸς κατάληψιν τῆς νήσου ἀλλὰ περὶ τῶν ληστρικῶν ἐπιδρομῶν τῶν ἀτάκτων Τούρκων πρὸς λαφυραγωγίαν. Εἰδικώτερον θ' ἀναφερθῶμεν εἰς τὰς λη-

στοιχῶς ἐποδομᾶς τῶν Τούρκων εἰς τὰ νότια παράλια τῆς Κερκύρας καὶ θὰ περιγράψωμεν τὴν καταστροφὴν τοῦ χωρίου ἀρχαία Δραγωτινὰ, ὡς καὶ τὰς ἀποτιηγούσας ληστρικὰς ἐπιδρομὰς τῶν Τούρκων, πρὸς καταστροφὴν τῶν χωρίων Σπαρτερά καὶ Παλαιοχώριον Κερκύρας. Εἰς τὴν προσπάθειάν μας αὐτὴν εὑρομεν συμπαραστάτην τὸν τοπικὸν ἱστορικὸν Κάνταν Ἀλέξανδρον τοῦ Δημητρίου. ἐκ Παλαιοχωρίου Κερκύρας, θέσαντα εἰς τὴν διάθεσίν μας τὸ προσωπικὸν του ἀρχεῖον (τῆς ἀνεκδότου εἰσέτι ἱστορίας του) ἐξ οὗ ἠντλήσαμεν πολὺτιμα στοιχεῖα δι' ὧν θροῦλοι καὶ παραδόσεις τοῦ λαοῦ κεκαλυμμένα ὑπὸ τὴν ἀγλὴν τοῦ μύθου, λαμβάνουσι τὴν ἄγουσαν πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς Ἱστορίας.

1) Ἐπιδρομὴ Τούρκων ληστῶν καὶ καταστροφὴ τοῦ χωριοῦ ἀρχαία Δραγωτινὰ.

Ἀπὸ ἐπίσημα γραπτὰ στοιχεῖα τῶν ἱστορικῶν ἀρχείων Κερκύρας, προκύπτει ὅτι τὸ χωρίον Δραγωτινὰ οἰκίσθη κατὰ τοὺς ὕστερους Βυζαντινοὺς χρόνους. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1500 ἐμφανίζεται μὲ τὸ ὄνομα αὐτό. Ἡ ὀνομασία του Δραγωτινὰ προέρχεται ἐκ τῆς λέξεως δραγάτης ποὺ σημαίνει τὸν φύλακα τῶν ἀμπέλων καὶ κατ' ἐπέκτασιν τοῦ ἀγροφύλακα. Τὰ ἀρχαῖα Δραγωτινὰ ἔκειντο εἰς τὰς νοτίους παρυφὰς τοῦ γηλόφου ποὺ φέρει τὸ ὄνομα τοῦ «Καπαντώνη τὸ βουνὸ» μεταξὺ τῶν μικρῶν κοιλάδων τῆς Δάφνης καὶ τῆς κοιλάδος τῶν Ταξιάρχων, ἐξετείνοντο δὲ κατὰ συνοικισμοὺς φέροντας διαφόρους ὀνομασίας εἰς μῆκος 600—700 μέτρων καὶ πλάτος 200—300 μέτρων. Νοτιώτερον τοῦ χωρίου ἐκτείνεται ἀπέραντος ἐλαιῶνας φέρων τὸ ὄνομα «Κάτω Κλείσματα», ἄνωθεν τοῦ ἐλαιῶνος τούτου διανοίγεται αὐχὴν ὀνομαζόμενος «Ξανάφαμα». Ὁ αὐχὴν «Ξανάφαμα» ὀδηγεῖ εἰς τὴν κοιλάδα τῆς Κάνουλας, ἣτις καταλήγει εἰς τὸν ὀμώνυμον θαλάσσιον ὄρμον τῆς Κάνουλας. Ὁ θαλάσσιος ὄρμος τῆς Κάνουλας ἀπέχει περὶ τὰ 1.800 μέτρα ἐκ τοῦ χωρίου ἀρχαῖα Δραγωτινὰ καὶ περὶ τὰ 4.000 μέτρα ἐκ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀσπρόκαβος καὶ ἔχει θέσιν δυτικὴν ἐν σχέσει πρὸς αὐτόν. Τὰ σημερινὰ Δραγωτινὰ εὐρίσκονται εἰς ἀπόστασιν 1.000 μέτρων ἀνατολικώτερον τοῦ παλαιοῦ χωρίου καὶ ἀποτελοῦσι χωρίον τῆς Κοινότητος Νεοχωρίου τοῦ τέως Δήμου Λευκιμμαίων, ἀπέχον περὶ τὰ 48 χιλιόμετρα ἐκ τῆς πόλεως Κερκύρας. Ἐξυπηρετεῖται ὀδικῶς διὰ τῆς ἐπαρχιακῆς ὁδοῦ Κερκύρας — Λευκίμης — περιχώρων — Λευκίμης. Τὸ χωρίον ἀρχαῖα Δραγωτινὰ ἀπετέλουν 3—4 συνοικισμοί, ὁ μεγαλύτερος καὶ κεντρικώτερος συνοικισμὸς τῶν Δραγωτινῶν ἐλέγετο Καπαντωνάτικα ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Καπαντώνη. Καπαντώνης = Κάπος Ἀντώνιος. Τὸ Κάπος προέρχεται ἐκ τῆς Ἱταλικῆς λέξεως CARO καὶ σημαίνει τὸν ἀρχηγὸν ἢ τὴν κεφαλὴν τοῦ χωρίου, τὸν ἐντεταλμένον διὰ τὴν εἴσπραξιν τῶν φόρων καὶ ἐπιτηροῦντα τὴν τάξιν. Ὁ Κάπος Ἀντώνιος Θερειανός, υἱὸς τοῦ ἱερέως Κωνσταντίνου, ὁ ὁποῖος ἔδωκε τὸ ὄνομά του εἰς τὸν συνοικισμὸν Καπαντωνάτικα, πρέπει νὰ ἔζησε κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ 17ου αἰῶνος (1600—1650) ἀφοῦ ἀναφέρεται ὡς κτήτωρ τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ τῶν Ταξιάρχων Δραγωτινῶν μετὰ τῶν Σπύρου Γράντου καὶ Σπύρου Καστρινοῦ. Ὁ κατάλογος τῶν κτημάτων τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ τῶν Ταξιάρχων, ὁ ἀναφέρων τοὺς προμνησθέντας ὡς κτήτορας τοῦ Ναοῦ, ἀνεγερθέντος εἰς τὴν 10ετίαν 1640—1650, εὐρίσκεται εἰς τὰ ἀρχεῖα τῶν Μεγάλων Πρωτοπαπάδων Κερκύρας. Ἐγγονὸς τοῦ Κάπου Ἀντωνίου Θερειανοῦ τοῦ Ἱερέως Κων)νου, ὑπῆρξεν ὁ ἱερεὺς Ἀντώνιος Θερειανὸς τοῦ Θεοδωρῆ, ὅστις τὴν 8ην Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 1684 ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Πρωτόπαπα Κερκύρας Χριστοδούλου μετὰ συστατικῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Λευκάδος καὶ

Ἁγίας Μαύρας Παρθένιον, ἵνα χειροτονηθῆ ὡς Ἱερεὺς. Γίνεται μνεΐα ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἀρχιεπισκοπὴ Κερκύρας κατηργήθη ὑπὸ τοῦ Ἀνδεγαυικοῦ οἴκου τῆς Νεαπόλεως, εὐθὺς ὡς ἡ Νῆσος ὑπήχθη εἰς αὐτοὺς ἐν ἔτει 1267. Ὁ Ἡγεμῶν τῆς Νεαπόλεως Κάρολος Α΄, ὑποστηρικθεὶς ὑπὸ τοῦ Πάπα διὰ τὴν λήψιν τοῦ Βασιλικοῦ Στέμματος καὶ ἐκφράζων τὰ δουλικά του αἰσθήματα ἔναντι τοῦ ὑποστηρικτοῦ τοῦ Πάπα, ἐξετέλει δουλικῶς τὰς ὑποδείξεις του καὶ κατέπιεζε βαναύσως τὸ θρησκευτικὸ φρόνημα τῶν Ἑλληνορθόδοξων Κερκυραίων, καταργήσας ἅμα καὶ τὸν ὀρθόδοξον ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον Κερκύρας καὶ ἀντὶ αὐτοῦ ἴδρυσεν Καθολικὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν Θρόνον εἰς ὃν ὑπήγαγε καὶ τὸν ὀρθόδοξον κλῆρον. Ἡ Κέρκυρα περιελθοῦσα εἰς τὴν Βενετικὴν κυριαρχίαν ἐν ἔτει 1386, διετήρησε τὸ θρησκευτικὸν καθεστῶς ὅπερ εἶχε κληροδοτηθῆ εἰς αὐτὴν ὑπὸ τοῦ ἀνδεγαυικοῦ οἴκου τῆς Νεαπόλεως καὶ δὲν ἐπέτυχεν τὴν ἀνασύστασιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἀρχιεπισκοπῆς τῆς. Οἱ Βενετοὶ κατὰ παγίαν πολιτικὴν τῶν δὲν ἔθιγον τὰ θρησκευτικὰ πράγματα τῶν κατακτωμένων ὑπ' αὐτῶν χωρῶν, ἀλλ' ἤρκοῦντο εἰς ἀνοχὴν τῆς προτέρας θρησκευτικῆς καταστάσεως, δι' ὃ δὲν ἀνεσύστησαν τὴν ὀρθόδοξον ἀρχιεπισκοπὴν Κερκύρας, τοῦναντίον διετήρησαν τὸν ὀρθόδοξον ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον Κεφαλληνίας, τὸν ὅποιον εἶχον διατηρήσει οἱ προκάτοχοι τῶν Βενετῶν κατακτηταὶ τῆς Κεφαλληνίας Τόκκοι. Κατὰ τὰ λοιπὰ οἱ Βενετοὶ ἐπολιτεύθησαν σωφρόνως καὶ παρεχώρησαν θρησκευτικὰς ἐλευθερίας εἰς τοὺς Ἑλληνορθόδοξους καὶ τὸν ὀρθόδοξον κλῆρον τῆς Κερκύρας. Ἀνώτατα θρησκευτικὰ καθήκοντα εἰς Κέρκυραν ἐξετέλει ὁ Μέγας Πρωτόπαπας Κερκύρας, ὁ ὅποιος ὅμως δὲν εἶχε δικαίωμα χειροτονίας ἱερέων, δι' ὃ οἱ ὑπαψήφιοι ἱερεῖς ἐκ Κερκύρας ἐστέλλοντο πρὸς χειροτονίαν συχνότερον εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Λευκάδος καὶ Ἁγίας Μαύρας καὶ σπανιώτερον εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Κεφαλληνίας, λόγῳ ἀποστάσεως. Ἐν τῇ συστατικῇ λοιπὸν ἐπιστολῇ τοῦ Πρωτόπαπα Χριστοδούλου πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Παρθένιον, ἀναφέρεται ὁ Ἀντώνιος Θερειανὸς ὡς ἐπὶ παιδείᾳ ἱκανὸς καὶ Ἱεροσύνῃ ἄξιος. Κατὰ ταῦτα ὁ Ἀντώνιος Θερειανὸς ἐχειροτονήθη ἱερεὺς τὸ ἔτος 1684. Συμφώνως ὅμως πρὸς τὸ Ὁρθόδοξον Δόγμα, ὁ Ἀντώνιος Θερειανὸς διὰ νὰ χειροτονηθῆ Ἱερεὺς, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε τελέσει τοὺς γάμους του πρὸ τῆς χειροτονίας του εἰς Ἱερέα. Τοῦτο ὅμως ὀδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι κατὰ τὴν 10ετίαν 1700—1710, ὁ ἱερεὺς Ἀντώνιος Θερειανὸς θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχεν ἐνήλικον καὶ ἐτοίμην πρὸς γάμον θυγατέρα. Ἡ παράδοσις τὴν ὀνομάζει Ἑλένην. Ἡ παράδοσις διατηρηθεῖσα εἰς τὸν προφορικὸν μόνον λόγον, παραμένει ζωηρὰ καὶ ἀνεξάλειπτος εἰς τὴν μνήμην τοῦ λαοῦ, μεταδιδομένη δὲ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, ἔχει ὡς ἀκολούθως: «Στὸ συνοικισμὸν Καπαντιωνάτικα τῶν Παλαιῶν Δραγωπινῶν, ζοῦσε ὁ Παπαντιωνῆς καὶ εἶχε μιὰ κοπέλλα ποὺ τὴν ἔλεγον Ἑλένη. Ὅταν ἡ Ἑλένη ἦταν μικρὴ, ἐπαρουσιάστηκε στὸ σπίτι τοῦ πατέρα τῆς ἓνα Τουρκόπουλο ἡλικίας 10—12 ἐτῶν καὶ ἐζητοῦσε ἐργασία, γιατί, ὅπως ἔλεγε, τὸ εἶχαν διώξει οἱ δικοί του ἀπὸ τὴν ὑπέναντι Ἡπειρο. Πονόψυχος καθὼς ἦταν ὁ παπὰς, ἐλυπήθηκε τὸ καταδιωγμένο Τουρκόπουλο καὶ τὸ πῆρε ὡς βοσκὸν νὰ τοῦ φυλάγῃ τὰ πρόβατα, παρέχοντας εἰς αὐτό, ἀντὶ τῆς ἐργασίας του, τροφή, στέγη καὶ μηνιαῖο μισθό. Χαριτολογώντας καὶ ὑπὸ τύπον ἀστεϊότητος ὁ παπὰς εἶπε στὸ Τουρκόπουλο: «νὰ εἶσαι καλὸς καὶ πιστὸς στὴν δούλεψή μου καὶ ὅταν θὰ μεγαλώσῃ ἡ Ἑλένη θὰ σοῦ τὴν δώσουμε γυναικᾶ σου». Τὰ χρόνια περνοῦσαν, ἡ Ἑλένη μεγάλωνε, περισσότερο μεγάλωνε ἢ ὁμορφιά τῆς. Σὰν ἔφθασε ἡ Ἑλένη τὰ 20 τῆς χρόνια, δέχτηκε τὰ βέλη τοῦ ἔρωτα, ἀγαπήθηκε καὶ ἀγάπησε μὲ ὄλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς τῆς, τὸ πρῶτο παλληκάρι τοῦ χωριοῦ. Τὶς κρυφές συ-

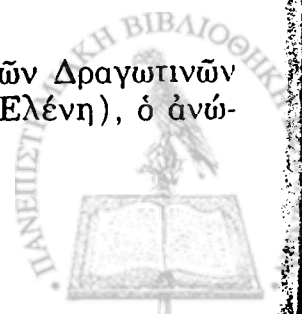

ναντήσεις της Ἑλένης μὲ τὸν ἀγαπημένο της ἐφάνερωσε σὸν παπὰ τὸ Τουρκόπουλο, ποῦ παρακολουθοῦσε τὴν Ἑλένη, γιατί τὴν ἀγαποῦσε κρυφά. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς προδοσίας ποῦ εἶχε κάνει τὸ Τουρκόπουλο ἦταν ἄλλο ἀπὸ ἐκεῖνο ποῦ περίμενε νὰ εἶναι. Ὁ παπὰς μὲ μεγάλη εὐχαρίστηση δέχτηκε τὴν πρόταση τοῦ καλοῦ νέου καὶ ἀρραβώνιασε τὴν Ἑλένη. Τὸ Τουρκόπουλο τότε ἐφάνερωσε τὴν κρυφὴ ἀγάπη ποῦ εἶχε πρὸς τὴν Ἑλένη. Ἐκατηγοροῦσε τὸν παπὰ ὅτι ἀθέτησε τὸν λόγο του καὶ δὲν τοῦ δίδει τὴν Ἑλένη, ἀλλὰ τὴν δίδει σὲ ἄλλον ἀπὸ ὑστεροβουλία καὶ ἀπειλοῦσε ὅτι θὰ ἔφευγε διὰ τὴν Τουρκία νὰ φέρῃ ἐπικουρία Τούρκων γιὰ νὰ κάψῃ τὸ χωριὸ καὶ νὰ πάρῃ γυναῖκα του τὴν Ἑλένη. Ὁ Παπὰς δὲν ἔδωσε σημασία σὲ τὶς ἀπειλές τοῦ ἄπιστου καὶ ἀμέσως ἔδιωξε τὸ Τουρκόπουλο ἀπὸ τὸ σπίτι του. Μέσα σὲ λίγες μέρες ἐτελείωσαν οἱ προετοιμασίες τοῦ γάμου καὶ μιὰ Κυριακὴ ἡ Ἑλένη ντύθηκε νυφούλα κι' ὅλο τὸ χωριὸ ἔλαμψε ἀπὸ τὴν ὀμορφιά της, γλέντια, τραγούδια καὶ χοροὶ ἀκολούθησαν τὸ μυστήριον τοῦ γάμου καὶ συνεχίστηκαν ὡς ἀργὰ τὸ βράδυ. Ἡ χαρὰ ἦταν ζωγραφισμένοι στὰ πρόσωπα ὄλων, ἀκόμη καὶ οἱ γέροι εἶχαν μῆνι στὸ χορὸ. Μιὰ γριὰ ποῦ εἶχε κουραστῆ ἀπὸ τὸ χορὸ καὶ εἶχε ζαλιστῆ ἀπὸ τὸ κρασί, ἔφυγε ἀπὸ τὸ χορὸ καὶ ἀνέβηκε στὸ βουναλάκι ποῦ ἦταν πάνω ἀπὸ τὸ χωριὸ νὰ ἀναπνεύσῃ καθαρὸν ἀέρα καὶ νὰ συνέλθῃ. Ἀπὸ ἐκεῖ ψηλὰ ἄκουσε ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς κοιλάδας τῆς Κάνουλας πρὸς τὴν θάλασσα ὀχλαγωγία καὶ πυροβολισμοὺς καὶ εἶδε ἀσυνήθιστες φωτιές. Τρομαγμένη κατεβαίνει στὸ χωριὸ καὶ φέρνει τὸ κακὸ μαντῆτο, κλαίγοντας διηγεῖται ὅσα εἶδε καὶ ἄκουσε, μὰ στὴν παραζάλη τοῦ κεφιοῦ κανέναν δὲν ἔδωσε σημασία στὰ λόγια τῆς γριᾶς, τὴν ἀποπῆραν μάλιστα λέγοντάς της «ἐμέθυσε παλιόγρια καὶ βλέπεις φαντάσματα». Δὲν ἐπέρασε ὅμως πολὺ ὥρα καὶ τὰ Καπαντωνάτικα, ἡ κεντρικὴ συνοικία τῶν Δραγωτινῶν, εἶχε ζωστῆ ἀπὸ Τούρκους πεζοὺς καὶ καβαλλαραίους, τουφεκιᾶς ἀκούσαν παντοῦ καὶ ἀνελέγητη σφαγὴ ἄρχισε. Κανέναν δὲν γλύτωσε ἀπὸ τὴν τρομερὴ σφαγὴ, μόνον ἡ γριὰ ποῦ εἶχε ἀναγγεῖλει τὰ δυσάρεστα, εἶχε κρυφτῆ μέσα σὲ μιὰ ἀναποδογυρισμένη παλιοκαπάσα (καπάσα = πιθάρι) ποῦ ὁ πυθμένος της ἦταν σπασμένος καὶ βάζοντας ἐπάνω λίγα χλωρὰ χόρτα, ξεγέλασε τοὺς Τούρκους καὶ γλύτωσε. Ἡ Ἑλένη καὶ 3—4 κοπέλλες τῆς ἀκολουθίας τοῦ γάμου πιάστηκαν αἰχμάλωτες, οἱ ὑπόλοιποι κάτοικοι ἐσφάγησαν μέχρις ἐνός. Ὁ συνοικισμὸς Καπαντωνάτικα ἐκάηκε ὀλοκληρωτικὰ ἀλλὰ καὶ τὶς ἄλλες συνοικίες τῶν Δραγωτινῶν κατέκαυσαν οἱ Τούρκοι. Πρὶν ἀναχωρήσουν οἱ Τούρκοι, ὑπεχρέωσαν τὴν Ἑλένη νὰ σύρῃ τὸν χορὸ μὲ τὶς κοπέλλες τῆς ἀκολουθίας της, τραγουδώντας τὸ κατωτέρω τραγούδι, ποῦ παραμένει γιὰ νὰ διαλαλῆ τὴν συμφορὰ:

Χόρευε⁶ Μαριῶ καὶ Ρήνη
καὶ Κατέρω καὶ Φροσύνη
ὥσπου νᾶβγῃ τὸ φεγγάρι
νὰ κινήσουμε ὅλοι ἀντάμα.

Στὴ συνέχεια οἱ Τούρκοι, ἀφοῦ φόρτωσαν ὅ,τι κινητὸ μπορούσαν, πῆραν τὴν Ἑλένη καὶ τὶς φίλες της καὶ ἔφυγαν γιὰ τὴν τουρκοκρατούμενη Ἠπειρο. Ἀπὸ τότε τὰ παλαιὰ Δραγωτινὰ ἐρημώθηκαν καὶ τὸ χωριὸ μεταφέρθηκε στὴν σημερινή του θέση.

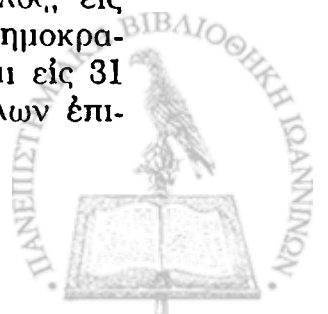
Αὐτὸ μαρτυρεῖ ἡ παράδοσις. Τὸ δράμα τῆς καταστροφῆς τῶν Δραγωτινῶν συνθέτουν ὁ Ἱερεὺς (Παπαντωνῆς), ἡ θυγάτηρ τοῦ ἱερέως (Ἑλένη), ὁ ἀνώ-

νυμος νέος — έραστής — σύζυγος τῆς Ἑλένης, τὸ Τουρκόπουλο — ἡ ληστρική συμμορία τῶν Τούρκων, οἱ κατασφάζαντες τοὺς κατοίκους καὶ καταστρέφαντες τὸ χωρίον τῶν.

Τοπικὸς καὶ χρονικὸς προσδιορισμὸς τοῦ δράματος

Ὁ τοπικὸς προσδιορισμὸς εἶναι ἀπλοῦς, τὰ ἐρεΐπια τοῦ χωρίου καὶ τὰ ἀνευρεθέντα ἀντικείμενα οἰκιακῆς χρήσεως τῶν τελευταίων αἰώνων, ἅτινα ἀνευρέθησαν κατὰ τὴν ἐκχέρσωσιν τῶν γαιῶν ἐπὶ τοῦ χώρου ἔνθα ἄλλοτε ἐξετείνοντο τὰ ἀρχαῖα Δραγωτινὰ, εἶναι ἀψευδεῖς μάρτυρες τῆς ὑπάρξεως τοῦ χωρίου ἐν τῇ τοποθεσίᾳ ταύτῃ. Ἐνισχυτικὸν τῆς ἀπόψεως ταύτης εἶναι καὶ ἡ ὀνομασία Καπαντωνάτικα τοῦ κεντρικοῦ χώρου τῶν ἐρειπίων, ὄνομα τὸ ὁποῖον ἐδόθη εἰς τὸν συνοικισμὸν ἀπὸ τὸν προμνησθέντα Καπαντώνη. Τοῦτο ἀποδεικνύεται συγκριτικῶς καὶ πρὸς τὰ γειτονικὰ χωρία τῆς περιοχῆς. Τὸ παρακείμενον τῶν Δραγωτινῶν χωρίον Παλαιοχώριον, ἀποτελοῦσι 4 συνοικισμοί, οἱ συνοικισμοὶ οὗτοι φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦ ἐπωνύμου ἢ παρωνύμου ἀρχηγῶν οἰκογενειῶν. Οὕτω, ἡ κεντρικὴ συνοικία τοῦ Παλαιοχωρίου ὀνομάζεται «Κολοκυθάτικα», ἐκ τῆς οἰκογενείας Κολοκύθα, ὁ δεῦτερος συνοικισμὸς Βαρσακάτικα ἐκ τῆς οἰκογενείας Βαρσάκη, ὁ τρίτος Κουτσογιαννάτικα ἐκ τοῦ παρωνύμου Κουτσόγιαννος τῆς οἰκογενείας Πλασκασοβίτη καὶ ὁ τέταρτος συνοικισμὸς Μποκιάτικα ἐκ τοῦ παρωνύμου Μπόκα τῆς οἰκογενείας Βλάχου. Ὁμοίως ἡ σημερινὴ κεντρικὴ συνοικία τοῦ χωρίου Νεοχώριον ὀνομάζεται Θερειανάτικα ἐκ τῆς οἰκογενείας Θερειανοῦ. Μέλη τῆς οἰκογενείας Θερειανοῦ διαφυγόντα τῆς καταστροφῆς τῶν Δραγωτινῶν κατέφυγον εἰς τὸ Νεοχώριον καὶ ἔδωσαν τὸ ὄνομά των εἰς τὴν κεντρικὴν συνοικίαν τοῦ χωρίου. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον παραμένει πρόβλημα, εἶναι ὁ ἀκριβὴς χρονικὸς προσδιορισμὸς τῆς συντελεσθείσης καταστρεπτικῆς Τουρκικῆς ἐπιδρομῆς. Κατὰ προσέγγισιν, ἡ ἐπιδρομὴ πρέπει νὰ ἔλαβε χώραν γύρω εἰς τὴν 20ετίαν 1700—1720. Ὁ ἰσχυρισμὸς μου αὐτὸς δὲν εἶναι αὐθαίρετος, ἀλλὰ τεκμηριεῖται ἀπὸ ἐπίσημα στοιχεία, ἅτινα παραθέτω. Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἡ ἔρευνά μου ἐστράφη εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ προσώπου τοῦ δώσαντος τὸ ὄνομά του εἰς τὸν συνοικισμὸν Καπαντωνάτικα. Ὡς προεξετέθη τὸ πρόσωπον τοῦτο εἶναι ὁ Κάπος Ἀντώνιος Θερειανὸς τοῦ Κωνσταντίνου. Προχωρῶν εἰς τὴν ἔρευνάν μου ἔπρεπε νὰ ἀνεύρω τὸν τραγικὸν ἱερέα ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποίου ἔλαβε χώραν ἡ καταστροφὴ καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ ἱερεὺς Ἀντώνιος Θερειανὸς τοῦ Θεοδωρῆ, τὸν ὁποῖον συναντήσαμεν τὸ ἔτος 1684 νὰ μεταβαίνει εἰς Λευκάδα καὶ νὰ χειροτονῆται ἱερεὺς. Κατὰ ταῦτα, μετὰ 20ετίαν ὁ ἱερεὺς Ἀντώνιος Θερειανός, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε ἐτοίμην πρὸς γάμον θυγατέρα. Ἐξ αὐτοῦ συμπεραίνομεν ὅτι ἡ καταστροφὴ τῶν ἀρχαίων Δραγωτινῶν θὰ πρέπει νὰ χρονολογηθῇ κατὰ προσέγγισιν εἰς τὴν 10ετίαν 1700—1710. Ἐτερον στοιχεῖον ἐνισχύον τὴν ἄποψιν ταύτην, εἶναι καὶ τὸ γεγονός ὅτι μετὰ τὸ ἔτος 1720 ἐξαφανίζονται ἀποτόμως ἐκ τοῦ χωρίου Δραγωτινὸν τὰ ἐπίθετα τῶν οἰκογενειῶν Σουλάνη, Φλόκα, Ἀγγουρίδη, Φαναριώτου, Κουλούρη, Θερειανοῦ, Μάνεση, Ράντου, Γκιοκούτη, Ρωμάνου, Λάζαρη, Ρικᾶ, Ἀσπιώτου, Βλάχου, Ζανεμπίση, Δέντε καὶ Δένδια. Τὸ τελευταῖον ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰς ληξιαρχικὰς πράξεις τῶν Μεγάλων Πρωτοπαπάδων Κερκύρας, τῶν εὑρισκομένων ἐν τοῖς ἱστορικοῖς ἀρχεῖοις Κερκύρας. Τέλος, εἰς τὴν μεγάλην ἀπογραφὴν τοῦ ἔτους 1766, ἣν ἐνήργησεν ἡ Βενετικὴ Δημοκρατία εἰς τὰς κτήσεις τῆς, ὁ πληθυσμὸς τοῦ χωρίου Δραγωτινὰ ἀνέρχεται εἰς 31 μόνον κατοίκους, ἐνῶ ἐκ προγενεστέρων ἀπογραφῶν ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων ἐπι-

σήμων στοιχείων, ὁ πληθυσμὸς τοῦ χωρίου Δραγωπινὰ ἐκυμαίνεται ἀπὸ 150—300 κατοίκους. Ἡ ἀπότομος ἐλάττωσις τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ χωρίου, ἡ ἐξαφάνισις τῶν ἐπιθέτων τόσων οἰκογενειῶν, ἡ μεταφορὰ τοῦ χωρίου Δραγωπινὰ εἰς τὴν σημερινὴν των θέσιν, 1.000 μέτρα ἀνατολικώτερον τοῦ παλαιοῦ χωρίου καὶ ὁ διαχωρισμὸς τοῦ χωρίου εἰς παλαιὰ καὶ Νέα Δραγωπινὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς ἄλλην αἰτίαν. Τὸ γεγονός ὅτι εἰς οὐδεμίαν γραπτὴν πηγὴν ἀναφέρεται ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Τούρκων καὶ ἡ καταστροφὴ τῶν Δραγωπινῶν, δὲν ἀναιρεῖ τὰ προεκτεθέντα καθ' ὅσον εἰς πλείστας ὅσας περιπτώσεις τοπικῶν καταστροφῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν καὶ λεηλασιῶν, οὐδὲν ἐπισημῶς ἀναφέρεται. Οὐδὲ ἡ ἀποτυχοῦσα ληστρική ἐπιδρομὴ τῶν Τούρκων ἐναντίον τοῦ χωρίου Σπαρτερὰ ἀναφέρεται ἀπὸ ἱστορικὸν ἢ χρονογράφον τῆς ἐποχῆς, καίτοι τοῦτο ἀποδεικνύεται ἀπὸ ἱστορικὰ στοιχεῖα ἅτινα θὰ παραθέσω εὐθὺς ἀμέσως.

2) Ἀποτυχοῦσα ληστρική ἐπιδρομὴ Τούρκων ἀτάκτων ἐναντίον τοῦ χωρίου Σπαρτερὰ Κερκύρας.

Τὸ χωρίον Σπαρτερὰ εὐρίσκεται εἰς ἀπόστασιν 1.500 περίπου μέτρων Ν.Α. τοῦ χωρίου Δραγωπινὰ καὶ ἀπέχει περὶ τὰ 50 χιλιόμετρα ἐκ τῆς πόλεως Κερκύρας, κείμενον εἰς τὸ τέρμα τῆς ἐπαρχιακῆς οδοῦ Κερκύρας — Λευκίμης — περιχώρων Λευκίμης. Τὸ χωρίον Σπαρτερὰ εἶναι τὸ μοναδικὸν ὄρεινόν χωρίον τῆς νοτίου περιοχῆς Κερκύρας. Ἡ ὄρεινὴ θέσις τοῦ χωρίου ἐν μέσῳ συγκροτήματος λοφοσειρῶν ἀφ' ἐνὸς καὶ εὐφορωτάτων κοιλάδων ἀφ' ἑτέρου, δίδει εἰς αὐτὸ δεσπόζουσαν θέσιν καὶ οἰκονομικὴν ἄνεσιν, ἐν σχέσει πρὸς τὰ λοιπὰ χωρία τῆς περιοχῆς. Ἡ παράδοσις περὶ τῆς ἀποτυχούσης ληστρικῆς ἐπιδρομῆς τῶν Τούρκων ἀτάκτων πρὸς λαφυραγωγίαν καὶ καταστροφὴν τοῦ χωρίου Σπαρτερὰ, εἶναι ἀσθενὴς καὶ τείνει νὰ ἐκλείψῃ. Ἐν τούτοις, οἱ γεροντότεροι διηγοῦνται: «Ὑστερα ἀπὸ πολλὰ χρόνια, ἀφοῦ ἔγινε ἡ καταστροφὴ τῶν Δραγωπινῶν, Τοῦρκοι λησταὶ ἐπεχείρησαν νὰ καταστρέψουν τὰ Σπαρτερὰ καὶ νὰ πάρουν τὸ βίος τῶν ἀνθρώπων. Οἱ Σπαρτενιῶτες ὅμως πού περιμεναν κάτι τέτοιο, μετὰ ἀπὸ τὴν καταστροφὴν πού ἔγινε στὰ γειτονικά Δραγωπινὰ, εἶχαν λάβει τὰ μέτρα τους. Οἱ περισσότεροι ἄνδρες τοῦ χωριοῦ εἶχαν προμηθευθῆ ὄπλα καὶ ἦσαν ἀποφασισμένοι νὰ πολεμήσουν τοὺς Τούρκους, ἐὰν ἤρχοντο ἐναντίον τοῦ χωριοῦ τους. Ἐνα βράδυ τούρκικο ἀσκέρι ἀποβιβάστηκε στὴν θαλασσίαν περιοχὴ τῶν Σπαρτερῶν, κοντὰ στὸ Μοναστήρι τῆς Παναγίας. Ἀρκουδιλιωπίσης καὶ ἀκολουθώντας τὴν κοιλάδα πού ὀδηγεῖ στὰ Σπαρτερὰ, ἐβάδιζε μὲ σκοπὸ νὰ κουρσέψῃ τὸ χωριό. Λίγο ἔξω ἀπὸ τὰ Σπαρτερὰ, τὸ τούρκικο ἀσκέρι συνάντησε τὸν μπάριμα Στέφο πού γύριζε ἀργὰ τὸ βράδυ ἀπὸ τὸ κοπάδι του. Ὁ μπάριμα Στέφος δὲν τὰ ἔχασε, ἀλλὰ ἀφοῦ ἐγύρισε πρὸς τὸ χωριό, ἄρχισε νὰ φωνάζῃ μὲ ὄλην του τὴν δύναμιν: «Ἀδέλφια Χριστιανοί, Τοῦρκοι ἔρχονται στὸ χωριό, φευγᾶτε καὶ γλυτώστε τὰ παιδιά σας». Στὴ συνέχεια ὁ μπάριμα Στέφος κατεβάζει τὸ δίκαννο πού εἶχε στὴν πλάτη του καὶ ἀφοῦ κρύφτηκε πίσω ἀπὸ ἕνα δένδρον, ἄρχισε νὰ τουφεκᾷ τοὺς Τούρκους. Οἱ Τοῦρκοι ἀφοῦ κύκλωσαν τὸν μπάριμα Στέφο, τοῦ ἔρριξαν πολλὰ βόλια μέχρι πού τὸν τρύπησαν σὰν πυκνάδα (σίτα) καὶ ἔτσι ἔπεσε νεκρός. Ἡ καθυστέρηση ὅμως πού ἔκανε στοὺς Τούρκους ὁ μπάριμα Στέφος ἔσωσε τὰ Σπαρτερὰ, γιατί ἔδωσε καιρὸ στὰ γυναικόπαιδα νὰ φύγουν πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου καὶ νὰ σωθοῦν. Οἱ ἄνδρες ἀφοῦ ἀσφάλισαν τὰ γυναικόπαιδα καὶ συνῆλθαν ἀπὸ τὴν ταραχὴ, ἔτρεχαν ἀπ' ὅλες τὶς

μεριές πρὸς τὸ μέρος ποὺ ἀκουγόταν οἱ πυροβολισμοὶ καὶ ἐπυροβολοῦσαν συνεχῶς τοὺς Τούρκους. Οἱ Τούρκοι πρὸ τοῦ θεάματος αὐτοῦ ἐσάσπισαν, ἐφοβήθησαν μήπως κυκλωθοῦν καὶ τὸ ἔβαλαν στὰ πόδια. Οἱ Σπαρτενιώτες* τοὺς κυνήγησαν ὡς τὴν θάλασσαν. Ἔτσι σώθηκαν καὶ τὰ Σπαρτερά, χάρις στὴν θυσία τοῦ μπάρμπα Στέφου».

Αὐτὰ μαρτυρεῖ ἡ παράδοσις, ὅπως μοῦ τὴν ἐδιηγήθη ὁ ἐκ μητρὸς πάππος μου Ράνιος Παναγιώτης ἐκ Σπαρτερῶν Κερκύρας. Τὰ παρεχόμενα ὑπὸ τῆς παραδόσεως στοιχεῖα περὶ ἐπιδρομῆς τῶν Τούρκων καὶ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ «μπαρμπα Στέφου» εἰς ἓνα ἀόριστον καὶ ἀσαφές παρελθόν, ὡς εἶναι εὐνόητον, δυσκολεύουσιν εἰς τὸ ἔπακρον τὴν ἔρευναν. Μόνη ἡ παράδοσις δὲν εἶναι ἰκανὴ νὰ στηρίξη ἱστορικὰ γεγονότα, χρειάζεται νὰ ἀναζητηθῶσιν ἱστορικαὶ μαρτυρίαι ἐπιβεβαιῶσαι καὶ ἐπαληθεύουσαι τὴν παράδοσιν. Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν ἡ σκέψις μου ἐστράφη πρὸς τὰ ἀρχεῖα τῶν Μεγάλων Πρωτοπαπάδων Κερκύρας ἀπὸ τὴν ἔρευναν τῶν ὁποίων θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ ριφθῆ φῶς εἰς τὸν θρῦλον τῆς παραδόσεως.

Ὅντως, ὁ ἐν τῷ εἰσαγωγικῇ κεφαλαίῳ τῆς παρούσης μελέτης μνημονευθεὶς ἱστοριοδίφης Ἀλέξανδρος Κάντας ὅστις μελετῶν τὰ ἀρχεῖα τῶν Μεγάλων Πρωτοπαπάδων Κερκύρας ἵνα καθορίσῃ τὸ γενεαλογικὸν* δένδρον τῶν κατοίκων τῶν χωρίων τῆς Κοινότητος Νεοχωρίου Κερκύρας ὅπως τυχαίως ἀνεῦρε τὸν περιβόητον «μπαρμπα Στέφο» τῆς παραδόσεως, ὅστις δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν Μπασιὰ Στέφον. Ἐν τῇ ληξιαρχικῇ πράξει θανάτου τούτου συντεταγμένη ὑπὸ τοῦ Ἱερομονάχου τῆς Ἁγίας Μαρίνης Σπαρτερῶν Νικηφόρου Δεσσύλλα ἀναφέρεται ὅτι τὴν 29ην Μαΐου 1730 κατὰ γενομένην ἐπιδρομὴν Τούρκων ληστῶν ἐναντίον τοῦ Χωρίου Σπαρτερά ἐφονεύθη ὁ Μπασιὰς Στέφος, τὸ πτώμα τοῦ ὁποίου παρέλαβον οἱ Τούρκοι καὶ τὸ μετέφερον εἰς τὴν Ἠπειρον καὶ ποτὲ πὰ κανεὶς δὲν ἔμαθε τί ἀπέγινεν. Ἐν τοῖς περιθωρίοις τῆς ληξιαρχικῆς πράξεως θανάτου ἀναφέρεται ὅτι ὁ Μπασιὰς Στέφος ἄφησε τρία ὄρφανὰ τέκνα, δύο ἄρρενα, τὸν Χριστόδουλον καὶ τὸν Νικολέτον καὶ ἓνα θῆλυ, τὴν Ἀναστασίαν. Ἀπὸ τὴν σύγκρισιν τῆς παραδόσεως πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Ἱερομονάχου Νικηφόρου Δεσσύλλα ἀναφερόμενα, ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι Τούρκοι λησταὶ ὄντως ἐπεχείρησαν νὰ λαφυραγωγῆσωσι τὸ χωρίον Σπαρτερά καὶ νὰ κατακαύσωσιν αὐτό, πλὴν ὅμως ἀποτυχόντες εἰς τὸ στοιχεῖον τοῦ αἰφνιδιασμοῦ, ἐπροτίμησαν νὰ ἀποσυρθῶσι καὶ νὰ ἀπέλθωσιν ἄπρακτοι εἰς τὴν Ἠπειρον, παρὰ νὰ συνάψωσι μάχην εἰς ἓνα δυσμενὲς δι' αὐτοὺς περιβάλλον. Μοναδικὸν θῦμα τῆς ἐπιδρομῆς ταύτης ὑπῆρξεν ὁ Στέφος Μπασιὰς, τὸ πτώμα τοῦ ὁποίου παρέλαβον μεθ' ἑαυτῶν οἱ Τούρκοι προφανῶς διὰ νὰ τὸ στερήσωσι τῶν θρησκευτικῶν τιμῶν.

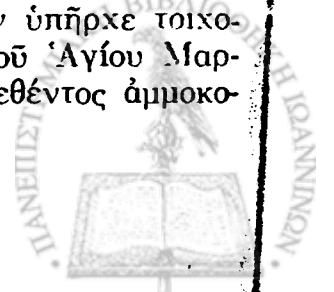
3) Ἀποτυχοῦσα ληστρικὴ ἐπιδρομὴ Τούρκων ἀτάκτων ἐναντίον τοῦ χωρίου Παλαιοχωρίου καὶ τὸ θαῦμα τοῦ Ἁγίου Μαρτιανοῦ

Τὸ Χωρίον Παλαιοχώριον εὐρίσκεται 2 χιλιόμετρα δυτικώτερον τῶν Δραγωτινῶν καὶ ἀπέχει ἐκ τῆς πόλεως Κερκύρας περὶ τὰ 46 χιλιόμετρα. Ὡς δεικνύει καὶ τὸ ὄνομά του, τὸ Παλαιοχώριον εἶναι τὸ ἀρχαιότερον χωρίον τῆς πε-

* Ὡς τμήμα τῆς γενικῆς του Ἱστορίας «Ἡ ΛΕΤΚΙΜΜΗ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν ἡμερῶν μας».

ριφερείας περιχώρων Λευκίμης — Κερκύρας. Ἡ ἱστορία τοῦ Παλαιοχωρίου χάνεται εἰς τὰ βάθη τῶν αἰώνων καὶ δὲν δύναται οὐδὲ κατὰ προσέγγισιν νὰ χρονολογηθῇ ὁ ἐποικισμὸς του. Ἡ ἀποτυχοῦσα ἀπόπειρα καταστροφῆς τοῦ χωρίου ὑπὸ συμμορίας Τούρκων ληστῶν ἀποδίδεται εἰς θαῦμα τοῦ Ἁγίου Μαρκιανοῦ Παλαιοχωρίου. Τὸ στοιχεῖον τοῦ θαύματος εἶναι προσφιλὲς εἰς τὸ εὐσεβὲς ὀρθόδοξον ποιμνιον τῆς νήσου Κερκύρας καὶ τὸ συναντῶμεν εἰς πλείστας περιπτώσεις κινδύνων, καθ' ἃς τῇ ἐπεμβάσει τοῦ θεοῦ σώζεται ἡ νῆσος ἀπὸ συμφοράς. Πανελληνίως γνωστὰ τὰ θαύματα τοῦ προστάτου Ἁγίου Σπυρίδωνος τοῦ Θαυματουργοῦ. Εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ἡ παράδοσις ἀναφέρει: «Στὰ πολὺ παλιὰ χρόνια τούρκικο ἀσκέρι ἀποβιβάστηκε στὴν θαλασσία περιοχή Λιμνιά Παλαιοχωρίου, κάτω ἀπὸ τὸ Μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Μαρκιανοῦ, ἀκολουθοῦντες τὸ ἀνηφορικὸ μονοπάτι οἱ Τούρκοι ἐπέρασαν δίπλα ἀπὸ τὸ Μοναστήρι τοῦ Ἁγίου χωρὶς νὰ πειράξουν τίποτε, ἀφοῦ πέρασαν τὴν κοιλάδα τοῦ Ἁγίου Μαρκιανοῦ καὶ τὴν συνεχομένη κοιλάδα τῶν Βουρλερῶν ἔφθασαν στὴν τοποθεσία «Μουρσιά», ἔξω ἀπὸ τὸ Παλιοχώρι. Ἐκεῖ ὁ Ἅγιος Μαρκιανὸς ἔκανε τὸ θαῦμα του, μπροστὰ ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἔρριψε πυκνὸ σκοτάδι καὶ δὲν μπορούσαν οὔτε δαχτυλιὰ νὰ ρίξουν, συγχρόνως κατακλυσμαία βροχὴ καὶ χαλάζι ἄρχισε νὰ χτυπᾷ τοὺς Τούρκους καὶ δυνατὲς βροντὲς καὶ ἀστροπελέκια νὰ ὀργώνουν τὸν οὐρανό. Πίσω ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἐπικρατοῦσε γαλήνη καὶ ἡσυχία, τὸ φεγγάρι ἐφώτιζε τὸν δρόμο τοῦ γυρισμοῦ. Οἱ Τούρκοι πρὸ τοῦ θεάματος αὐτοῦ τὰ ἔχασαν, ἐφοβήθηκαν καὶ ἄφησαν ἡσυχὸ τὸ χωριό, παίρνοντας τὸ φωτισμένο δρόμο τοῦ γυρισμοῦ γιὰ τὸ πλοῖο τους. Ὁ Τούρκος ἀρχηγὸς τῆς συμμορίας ἐπιστρέφοντας ἀπρακτὸς ἀπὸ τὴν ληστρικὴν του ἐπιχείρηση, ἠθέλησε νὰ τιμωρήσῃ τὸν θαυματουργὸ Ἅγιο, γι' αὐτὸ σὺν ἔφθασε στὸ Μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Μαρκιανοῦ ἐμπῆκε μέσα στὴν Ἐκκλησίαν καὶ μετὰ τὸ σπαθὶ του ἔβγαλε τὰ μάτια τοῦ Ἁγίου Μαρκιανοῦ ἀπὸ τὴν τοιχογραφίαν τοῦ τοίχου πού ἦταν ζωγραφισμένος ὁ Ἅγιος, λέγοντας: «Ἐοὺ Καλογεράκι τᾶκαμες». Τὰ μάτια τοῦ Ἁγίου ἔτρεξαν αἷμα καὶ ἀμέσως φοβερὴ καταιγίδα ἔπασε, στὸ βράχο τοῦ Κατογιανούτσου τῶν Λιμνιῶν ἡ θάλασσα ἀνοιξε καὶ κατάπιε τὸ καράβι μετὰ τοὺς Τούρκους μόλις μπῆκαν μέσα σ' αὐτό. Γιὰ πολλοὺς μῆνες ἢ καὶ χρόνια ἡ θάλασσα ξερνοῦσε τὰ πτώματα τῶν Τούρκων καὶ κανεὶς δὲν μπορούσε νὰ πλησιάσῃ τὴν παραλία, γιὰτὶ ἡ θάλασσα βρώμαγε. Τὰ μάτια τοῦ Ἁγίου στὴν τοιχογραφίαν ἔμειναν γιὰ πολλὰ χρόνια βγαλμένα καὶ ἔδειχναν τὴν τουρκικὴν ἀγριότητα μέχρι πού κάποιος εὐσεβὴς καλόγερος τοῦ Μοναστηριοῦ ἐσκέπασε μετὰ μάλτα (ἀμμοκονίαμα) τὴν τοιχογραφίαν, γιὰτὶ τὸ θεωροῦσε ἀσεβείαν πρὸς τὸν Ἅγιο καὶ στὴν θέσιν τῆς τοιχογραφίας ἐτοποθέτησε φορητὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Μαρκιανοῦ. Αὐτὰ μαρτυρεῖ ἡ παράδοσις⁹, ἡ ὁποία παραμένει ζωηρὰ καὶ ἀμετάβλητος εἰς τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ πρέπει νὰ ἀναφερθῇ ὅτι ἡ ἔρευνα πολλῶν ἐρευνητῶν εἰς οὐδὲν ἀπέληξε, γραπτὴ πηγὴ ἢ ἕτερα τεκμήρια θεμελιοῦντα τὴν ἀλήθειαν τοῦ θρύλου τῆς παραδόσεως δὲν ἐπεσημάνθησαν. Ἐν προκειμένῳ μίαν μόνον ὑπόθεσιν δυνάμεθα νὰ κάμνωμεν, ὑπῆρχε τοιχογραφία τοῦ Ἁγίου Μαρκιανοῦ, ὡς ἀναφέρει ἡ παράδοσις καὶ ἐκαλύφθη ἀπὸ ἀμμοκονίαμα. Ἄν τοῦτο εἶναι ἀληθές, ὀδηγοῦμεθα εἰς τὴν ὁδὸν ἀποκαλύψεως τῆς ἀληθείας. Ἐνισχυτικὸν τῆς ὑποθέσεως αὐτῆς εἶναι καὶ τὸ γεγονός ὅτι τὰ δύο ἕτερα Μοναστήρια τοῦ Χωρίου Παλαιοχωρίου, ὁ Παντοκράτωρ καὶ ὁ Ἅγιος Σάββας, διατηροῦσιν ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν ναῶν τῶν τοιχογραφίας εἰς καλὴν κατάστασιν. Διατὶ ἄραγε νὰ μὴν ὑπῆρχε τοιχογραφία εἰς τὸ ἀρχαιότερον καὶ εὐπορώτερον Μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Μαρκιανοῦ; Μία ἐργασία ἀποκολλήσεως τοῦ ὑποτιθεμένου προστεθέντος ἀμμοκο-

νιάματος θὰ ἀποκαλύψη τὴν ἀλήθειαν. Μέχρις ὅμως πραγματοποιήσεως τῆς ἐργασίας ταύτης, ἡ ὑπόθεσις θὰ παραμείνῃ ὑπόθεσις διὰ τοὺς ἐρευνητὰς, ἀν καὶ πιστεύω ὅτι τὸ ὅλον θέμα θὰ εὕρῃ τὴν ὀριστικὴν λύσιν τοῦ ὅταν θὰ μελετηθῶσιν ἐνδελεχῶς τὰ δι' ἰταλικῶν στοιχείων Βενετικὰ ἀρχεῖα τῆς Βενετίας καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην οὐδὲν ἔχει συντελεσθῆ ἀπὸ ὅ,τι τοῦλάχιστον γνωρίζω. Ὡς ἐπίλογον τῶν προεκτεθέντων ἔχω νὰ προσθέσω ὅτι διὰ τῆς ἐργασίας μου ταύτης δὲν ἔδωσα λύσιν εἰς τὸ παρουσιαζόμενον πρόβλημα, ἀπλῶς τὸ ἐτοποθέτησα ἐπὶ ἱστορικῶν βάσεων καὶ πιστεύω, ὅτι ὁ χρόνος θὰ δικαιοῦσῃ τὰς προσδοκίας μου διὰ μιᾶς ἐργασίας ἐκτενεστέρας καὶ πληρεστέρας τῆς παρούσης.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

- 1) Ἡ Κέρκυρα δὲν ἐδοκίμασε μὲν μακροχρόνιον τουρκικὴν δουλείαν, ὑπέστη ὅμως τὰς συνελείας τοῦ τουρκικοῦ ἐπεκτατισμοῦ, ὅσον ἴσως οὐδεμία ἄλλη Ἑλληνικὴ περιοχὴ. Μόνον κατὰ τὴν 1ην πολιορκίαν τῆς Κερκύρας τοῦ ἔτους 1537 ὑπὸ τοὺς Χαϊρεντίν Μπαρμαρόσσα καὶ Σουλεϊμάν τὸν Μεγαλοπρεπῆ ἀπῆχθησαν 20.000 Κερκυραῖοι, ἀστοὶ καὶ ἀγρόται, ἐνῶ μεγαλύτερος ἀριθμὸς κατοίκων ἐσφάγησαν ἢ ἀπεβίωσαν ἐκ τῆς πείνης καὶ τῶν κακουχιῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπιζησάντων κατοίκων δὲν πρέπει νὰ ἔφθανε τὰς 10.000, ἀφοῦ εἰς τὴν μετὰ τεσσαράκοντα ἔτη ἀπογραφὴν τοῦ ἔτους 1576, ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν κατοίκων πόλεως καὶ ὑπαίθρου ἀνῆρχετο εἰς 17.500. Τὰ σχετικὰ μὲ τὴν πολιορκίαν τῆς Κερκύρας ἀναφέρονται εἰς τὸ ὀδοιπορικὸν τοῦ Κερκυραίου χρονογράφου τῆς ἐποχῆς Νικάνδρου Νουκίου. Πρόλογος Ἀνδρέα Μουστοξύδη, ἔκδοσις 1865, Κέρκυρα. Χρήσιμοι πληροφορίες παρέχονται εἰς τὴν «Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ», Τόμος Γ', σελίδες 148—149 τοῦ Τακτικοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Ἀποστόλου Βακαλοπούλου, Θεσ/νίκη 1968, καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων Στεφάνου Παπαδοπούλου «Ἀπελευθερωτικοὶ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ Τουρκοκρατίας», σελίδες 59—60, Θεσ/νίκη 1969.
- 2) Ἀδιαφορίαν καὶ μόνον ἀδιαφορίαν δυνάμεθα νὰ ἐπιρροήσωμεν εἰς τὴν Βενετικὴν διοίκησιν εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὰ θέματα ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἑπτανήσῳ, δεδομένου ὅτι ὡς εἶναι γνωστὸν, μόνον κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἀντιμετωπίζεται σοβαρῶς τὸ θέμα τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἐν ταῖς Κυβερνήτεσι τῶν πεπολιτισμένων λαῶν. Πλείονας πληροφορίας ὁ ἀναγνώστης δύναται νὰ ἀνεύρῃ εἰς τὰς εἰδικὰς ἐργασίας τῶν 1) Σπύρου Μ. Θεοτόκη «περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἑπτανήσῳ» (1453—1864), «Κερκυραϊκὰ Χρονικὰ» Ε' (1956), σελ. 7—142, 2) Ἀνδρέου Μ. Ἰδρωμένου «Περὶ τῆς ἐν Ἰονίοις Νήσοις ἐκπαιδεύσεως ἀπὸ τῆς εἰς τοὺς Ἑνετοὺς ὑποταγῆς μέχρι τῆς Ἑθνικῆς αὐτῶν ἀποκαταστάσεως», Ἀθῆναι 1874.
- 3) Ὁ Ἑξελληνισμὸς τῶν ἰταλικῆς καταγωγῆς κατοίκων τῆς Ἑπτανήσου καὶ ἡ ἀποδοχὴ ὑπ' αὐτῶν τοῦ Ὁρθοδόξου δόγματος, ὀφείλεται εἰς δύο βασικοὺς λόγους. Ἡ Βενετικὴ Διοίκησις ἠκολούθησεν ἀνεξάρτητον θρησκευτικὴν γραμμὴν καὶ μᾶλλον ἔλαβεν ἐχθρικὴν στάσιν ἐναντι τῶ Παπικῶν κελουσμμάτων περὶ καταπίεσεως τῶν Ὁρθοδόξων κατοίκων τῶν Βενετικῶν κτήσεων. Τοῦτο εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν δραστηριοποίησιν τοῦ Ὁρθοδόξου κλήρου, ὁ ὁποῖος κατώρθωσεν ὄχι μόνον τὸ ὀρθόδοξον δόγμα νὰ διαφυλάξῃ, ἀλλὰ καὶ τὸ Ἑθνικὸν φρόνημα τῶν κατοίκων νὰ διατηρήσῃ ἀκμαῖον καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας τῆς Βενετικῆς κυριαρχίας. Δεύτερος βασικὸς λόγος ὑπῆρξεν ἡ ἐνίσχυσις τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου ἐν Ἑπτανήσῳ διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως κατὰ κύματα φινγάδων ἐκ τῶν διαφόρων διαμερισμάτων τῆς χώρας. Τὰ πλέον ζωηρὰ καὶ ἀνήσυχτα στοιχεῖα φεύγοντα τὴν τουρκικὴν δουλείαν, ἔσπευδον εἰς τὰ Βενετοκρατούμενα Ἑπτάνησα. Ἡ συνεχὴς αὕτη ροὴ εἰ-

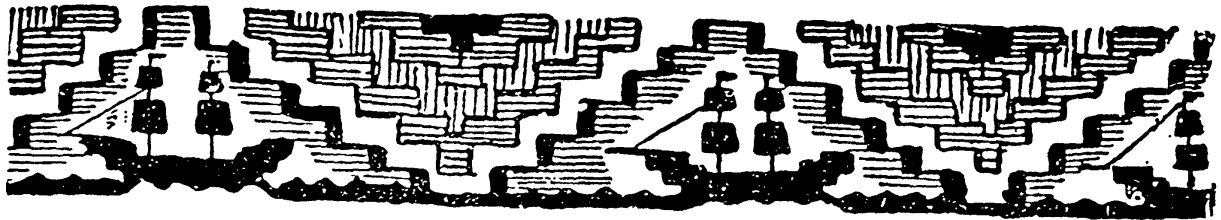
χεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀνανέωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ αἵματος τῶν κατοίκων καὶ τὴν ἐξασθένεισιν τῆς ἰταλικῆς ἐπιρροῆς. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ ἡ βαθμαία πτώσις τῆς ἰσχύος τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας μέχρις οὗ ἡ σπάθη τοῦ Κορσικανοῦ Στρατηλάτου ἔδωσε τέλος εἰς τὸ ἀναιμικὸν καθεστὼς τῆς, χωρὶς νὰ ἀφήσῃ ὀπισθὲν τοῦ πρόβλημα ἰταλικῆς καταγωγῆς κατοίκων ἐν Ἑπτανήσῳ. Διὰ πλείονας πληροφορίας, σχετικὴ βιβλιογραφία: 1) Ἀνδρέα Μ. Ἰδρωμένου «Συνοπτικὴ ἱστορία τῆς Κερκύρας ἐν Κερκύρα 1895», 2) Σπύρου Κατσαροῦ, Ἱστορία τῆς νήσου Κερκύρας, 3) Κώστα Καιροφύλλα, ἡ Ἑπτάνησος ὑπὸ τοὺς Βενετούς, Ἀθήναι 1942, 4) Περιοδικὸν Νέα Ἑστία, ἀφιέρωμα εἰς τὰ Ἑπτάνησα ἐπὶ τῆ ἑκατονταετηρίδι ἀπὸ τῆς Ἑνώσεως, Ἀθήναι 1964, τεύχος 899.

- 4) Ὁ Κάρολος τοῦ Ἀνζοῦ, ἀδελφὸς τοῦ Βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου Θ', ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον τῆς Νεαπόλεως καὶ γενόμενος Βασιλεὺς τῶν δύο Σικελιῶν, ὑπήγαγεν εἰς τὸν Γαλλικῆς καταγωγῆς Ἀνδραγαυικὸν οἶκον καὶ τὴν Νήσον Κέρκυραν. Αἱ ἐπιτυχίαι τοῦ Καρόλου τοῦ Ἀνζοῦ ὀφείλονται εἰς τὴν ἠθικὴν ὑποστήριξιν τοῦ Πάπα, δι' ἃ ὁ Κάρολος ἀκολουθῶν τὰς ὑποδείξεις τοῦ Πάπα, κατεπίεσεν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τὸν ὀρθόδοξον πληθυσμὸν τῆς Νήσου Κερκύρας, ὥστε ἐξεργάγησαν στάσεις καὶ βίαια διαμαρτυρίαι, αἵτινες ἐκράτουν εἰς συνεχῆ ἀναβρασμὸν τὸν ὀρθόδοξον πληθυσμὸν τῆς Κερκύρας. Διὰ πλείονας πληροφορίας βλέπε 1) Α.Α. VASILIEV, Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, σελίδες 734—743 «Κάρολος τοῦ Ἀνζοῦ καὶ ὁ Σικελικὸς ἐσπερινὸς» καὶ 2) Κώστα Καιροφύλλα, ἡ Ἑπτάνησος ὑπὸ τοὺς Βενετούς, σελίδες 18, 19, 20 καὶ 231, 232.
- 5) Ἡ Βενετικὴ Δημοκρατία εἰς τὴν θρησκευτικὴν πολιτικὴν τῆς ἐφήρμοσε τὸ περίφημον ρητὸν «SIAMO VENEZIANI E POI CRISTIANI, «Ἐίμεθα Βενετοὶ καὶ ἔπειτα Χριστιανοί». Ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ἐσωτερικὴν γαλήνην καὶ οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῶν κτήσεων τῆς καὶ κατανοοῦσα ὅτι τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα παίζει πρωτεύοντα ρόλον εἰς τὰς σχέσεις κτήσεων καὶ Μητροπόλεως, δὲν ἠθέλησε νὰ προσβάλλῃ αὐτό, δι' ἃ ἦλθεν εἰς ἀνοικτὴν ρῆξιν πρὸς τὸν Πάπα. Πρὸς τὸ ἰδικὸν τῆς συμφέρον ἐπροστάτευσε ὅσον ἠδύνατο τὰς θρησκευτικὰς ἐλευθερίας τῶν ὑπηκόων τῆς καὶ ἐπέτυχε νὰ κερδίσῃ τὰς συμπαθείας τῶν Ἑλλήνων Ὀρθοδόξων κατοίκων τῆς Ἑπτανήσου εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε οἱ Ἑπτάνησοι νὰ ἀγωνίζονται ὑπὸ τὴν Σημαίαν τοῦ Ἁγίου Μάρκου εἰς ὄλους τοὺς Βενετοτουρκικὸς Πολέμους, ἐκλαμβάνοντες τοὺς πολέμους τούτους ὡς ἰδικὴν τῶν ὑπόθεσιν. Ἡ Βενετικὴ Δημοκρατία ἐπέτυχεν εἰς τὴν μακροχρόνιον πολιτικὴν τῆς, ἄνευ τῆς ἐνεργοῦ συμμετοχῆς τοῦ ἑπτανησιακοῦ λαοῦ θὰ ἦταν ἀδύνατος ἡ ἀναγκαίσις τῆς Τουρκικῆς πλημμυρίδος, ὅχι μόνον ἐπὶ τῆς Ἑπτανήσου, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτῆς ταύτης τῆς Μητροπόλεως τῆς Βενετίας. Ὁρθῶς παρατηρεῖ ὁ Κ. Καιροφύλλας ὅτι «Ἡ Βενετικὴ Δημοκρατία ἐγνώριζεν ὅτι ἄνευ τῆς συνδρομῆς τῶν Ἑπτανησίων δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ διατηρηθῆ εἰς τὴν Μεσόγειον», σελίς 135, ἡ Ἑπτάνησος ὑπὸ τοὺς Βενετούς, Ἀθήναι 1942. Ὁμοίως βλέπει 1) Ἀνδρέα Μάρμορα ἱστορία τῆς νήσου Κερκύρας, Κέρκυρα 1902 καὶ 2) Ἀνδρέα Ἰδρωμένου, συναπτικὴ ἱστορία τῆς Κερκύρας, Κέρκυρα 1895.
- 6) Τὸ τετραστίχον ἀκολουθεῖ σειρά ἄλλων τετραστίχων, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν συμφωνοῦν στὴ μορφή καὶ στὸ μέτρο, ἀκόμη ἔρχονται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν θρῦλον τῆς παραδόσεως. Εἶναι φανερόν ὅτι ἐπλάσθησαν μεταγενεστέρως καὶ ἡ παράθεσις τῶν θὰ ἐσυσκότιζεν ἀντὶ νὰ ἐφοίτιζε τὸν θρῦλον τῆς παραδόσεως δι' ἃ ἔκρινα προτιμωτέραν τὴν παράλειψιν τῶν.
- 7) Ἡ Μονὴ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου Ἐλεούσης τῆς Ἀρκουδιλιωτίσσης, κειμένη ἐγγύτατα τοῦ Ἀκρωτηρίου Ἀσπράκαβος ἐπὶ Πανοραματικοῦ ὑψώματος ἐν μέσῳ δασώδους ἐκτάσεως καὶ ἐλαιῶνων θεωρεῖται ἐκ τῶν ὠραιότερων Μονῶν τῆς νήσου Κερκύρας, ἔχουσα ὑπέροχον θέαν πρὸς τὰ ἀνοικτὰ τῆς Μεσογείου Θαλάσσης. Τὴν ἱστορίαν τῆς Μονῆς

πραγματεύεται κατά τρόπον επιστημονικόν και πλήρη ἐν τῇ ἀνεκδότῳ ἱστορίᾳ του ὁ Ἀλέξανδρος Δ. Κάντας.

- 8) Ὁ πολεμικὸς χαρακτὴρ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Σπαρτερά ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν δρασίαν ἐθελοντῶν εἰς ὄλας τὰς ἐθνικὰς ἐξορμήσεις. Ἀκόμη δὲ και προσφάτως, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Β' Παγκοσμίου πολέμου και διὰ κατὰ τὴν περίοδον τῆς Γερμανοϊταλικῆς κατοχῆς, τὸ σύνολον σχεδὸν τῶν νέων ἀνδρῶν τοῦ χωρίου ἐνετάγησαν εἰς τὰς ἐθνικὰς ἀνταρτικὰς ομάδας και ἀνάπτυξαν ἀξιόλογον δρασίαν ἐν Ἡπίρῳ και ἐν Κερκύρα ὑπὸ τὸν Σπαρτενιώτην Ὀπλαρχηγὸν Κωστολέτον (Μεταξῶν Κων/νον). Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐπὶ μέρους δραστηριότητος τῶν κατοίκων θὰ ἐξέφευγε τῶν ἀρχῶν τοῦ περιοδικοῦ νὰ μὴν ἀσχολῆται μὲ τὴν πρόσφατον ἱστορίαν.
- 9) Ἡ παράδοσις αὕτη ὁμοιάζει πολὺ πρὸς τὸ θαῦμα τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος τοῦ Θαυματουργοῦ κατὰ τὴν μεγάλην πολιορκίαν τῆς Κερκύρας ὑπὸ τῶν Τούρκων τοῦ ἔτους 1716 και ἐνδεχομένως νὰ εἶναι ὁ ἀπόηχος τοῦ συγκεκριμένου τούτου ἱστορικοῦ γεγονότος. Βλέπε σχετικῶς Βροκίνη Λαυρεντίου «Περὶ τῶν ἐτησίως τελουμένων ἐν Κερκύρα λιτανειῶν τοῦ Θ. Λειψάνου τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος και τῆς ἐν ἔτει 1716 Πολιορκίας τῆς Κερκύρας», Ἱστορικὴ ἐπιτομή (Γ' ἔκδοσις), Κέρκυρα 1909 και Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου «Ἡ Ὀρησκευτικότης και οἱ Ἅγιοι ἐν Ἑπτανήσῳ», περιοδικὸν Νέα Ἑστία, τεύχος 899 Χριστούγεννα 1964.

ΣΤΕΦ. ΜΠΕΤΤΗ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ὁ ἀφοσιωμένος φίλος καὶ συναθλητὴς τοῦ Κοραῆ
1760 — 1818

VII

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἰδρύεται στὴν Ἀθήνα (1.9.1813) ἀπὸ φιλόμουςους καὶ φιλογενεῖς ἄνδρες τοῦ ἑλλ. Γένους κινημένους «ὑπὸ τινος θείου ζήλου εἰς τὸ νὰ ἴδωσι τὰς ἐπιστήμας νὰ ἐπιστρέψωσι πάλιν εἰς τὸ Λύκειον καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἀκαδημίαν» ἢ Φιλόμουςος ἀποκληθεῖσα Ἐταιρεία, σωματεῖο φιλεκπαιδευτικὸ, σκοπὸς τοῦ ὁποίου, κατὰ τὸ σωζόμενο ἰδρυτικὸ της, ἦταν ἡ καταβολὴ τῶν ἀναγκαίων χρημάτων «εἰς καλλιέργειαν καὶ φωτισμὸν τοῦ ἑλλ. πνεύματος τῶν νέων διὰ τῆς σπουδῆς τῶν ἐπιστημῶν, εἰς ἐκδοσιν χρησίμων βιβλίων, εἰς βοήθειαν ἐνδεῶν μαθητῶν, εἰς ἀποκαλύψεις ἀρχαιοτήτων, εἰς συλλογὴν ἐπὶ λίθων ἐπιγραφῶν ἀγαλμάτων τε καὶ σκευῶν καὶ εἰς ὅ,τι ἄλλο τῆς προσοχῆς ἀξίαν...». Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς νεοσύστατης ἑταιρείας ἔθεσαν οἱ «συστηταί» τῆς Ἀθηναῖοι, τιμῆς ἔνεκεν, «τὸν περικλεῆ καὶ ὄντως φιλέλληνα» Λόρδο Γκίλφορντ, τὸ γνωστότατο κατόπι ἰδρυτὴ τῆς Ἴονιας Ἀκαδημίας. Περὶ τὸ τέλος δὲ τοῦ ἐπόμενου ἀπὸ τὴν ἴδρυση τῆς Φιλομ. Ἐταιρείας ἔτους (1.10.1814) συνέροχεται στὴν ἑλληνοβριτικῇ Βιέννῃ τὸ ὁμώνυμο Εὐρωπαϊκὸ Συνέδριο, ὅπου διαλάμπει ὡς μέλος τῆς Ρωσικῆς ἀντιπροσωπείας ἡ μεγαλύτερη πολιτικὴ φυσιογνωμία τῆς Νεώτερης Ἑλλάδος καὶ θεμελιωτῆς κατόπι τοῦ κράτους τοῦ νεοελληνικοῦ, Ἰω. Καποδίστριας.

Ὁ ἔξοχος πατριώτης καὶ ζηλωτῆς τῆς ἐθνικῆς ἀναγέννησης ἐπωφελοῦμενος τῆς συγκέντρωσης τόσων ἐπισημοτήτων στὴν Αὐστριακῇ πρωτεύουσα, σὲ συνεννόηση μὲ τοὺς Οὐγγροβλαχίας Ἰγνάτιο καὶ Ἄνθιμο τὸν Γαζῆ ἀποφασίζει νὰ ἰδρύσῃ ἐκεῖ παράρτημα τοῦ Ἀθηναϊκοῦ σωματείου, τὸ καταστατικὸ καὶ τοὺς κανονισμοὺς τοῦ ὁποίου, παρὰ τὸν ἄλλο δυσβάστακτο φόρτο ἐργασίας καὶ τὶς βαρεῖες εὐθύνες, ποὺ εἶχε ἐπωμισθῆ κατὰ τὴν ἱστορικὴ ἐκείνη σύναξη, συνέταξε ὁ ἴδιος καὶ τὰ ὑπέβαλε στὸν Αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρο, ποὺ ἀμέσως τὸ ἐνέκρινε.

Τὸ Γραφεῖο τῆς Ἐταιρείας στὴ Βιέννη ἔθεσε ὑπὸ τὴν προστασία τοῦ Μητροπολίτη Ἰγνατίου τῆ δὲ γενικὴ διεύθυνσή του, τὴν ἐπιστάσια του, στὸν Ἀλέξ. Βασιλείου μὲ τὸ ἀκόλουθο ὄξιομνημόνευτο πρὸς αὐτὸν γράμμα του:

«Ἰωάννης Ἀντωνίου κόμης Καποδίστριας τῷ κυρίῳ
Ἀλεξάνδρῳ Βασιλείῳ χαίρειν.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 467.

Ὁ πανοσιώτατος ἀρχιμναδρίτης Ἀνθιμος Γαζῆς ἐκοίνωσε τῷ πανιερωτάτῳ Μητροπολίτῃ Ἰγνατίῳ ἐμοὶ καὶ πολλοῖς τῶν ὁμογενῶν τὰς ἄς ἔλαβεν ἀπὸ Ἀθηνῶν χαρμοσύνους εἰδήσεις περὶ τῆς ἐκεῖσε συστάσεως τῆς φιλομούσου Ἑταιρείας. Προσανήγγειλε δὲ ἡμῖν καὶ τὸν ἀξιέπαινον αὐτοῦ σκοπὸν τὸν ἀποβλέποντα εἰς ἐκτέλεσιν ὁμοίον τινὸς ἐγχειρήματος, πρὸς ὄφελος τοῦ ἐν τῷ Πηλίῳ ὄρει κατὰ τὴν Θεσσαλίαν Γυμνασίου πρὸ πολλῶν ἡδὴ χρόνων περὶ τὴν σύστασιν καὶ καταρτισμὸν τούτου ἀσχολούμενος. Ὅλοι ἡμεῖς τέκνα τῆς φιλοστόργου ἡμῶν πατρίδος εἰς ἣν χρεωστοῦμεν τὸ πᾶν, ὁμοφώνως τὸ θεάρεστον τοῦτο ἔργον μετ' ἰδιαιτέρας προσοχῆς καὶ ἐπιμελείας ἐξετάσαμεν ἄλλωστε ἐπιθυμοῦντες ἀναδείξει ἑαυτοὺς προθυμιούμενους ἀναλόγως μὲν τῇ τῆς πατρίδος ἀνάγκῃ ἀξίως δὲ τῆς ἥς δεικνύουσιν εὐνοίας καὶ ἀγαθῆς προαιρέσεως οἱ τοῦ πολιτισμένου κόσμου σοφοὶ καὶ ἐνάρετοι ἄνδρες.

Καθ' ὃν λοιπὸν καιρὸν, ὅσοι ἐν Εὐρώπῃ ἔνδοξοι καὶ περιθλεπτοὶ ἐκ μεγάλων περιστάσεων εἰς Βιέννην συνήχθησαν, εὐλογον ἐκρίθη, ὅπως τῆς ἀπροσδοκῆτου ταύτης εὐκαιρίας δραξάμενοι πολλῶ πλείους ἢ ἄλλοτε παρακινήσωμεν ἵνα συντρέξωσιν εἰς τὸ σωτήριον τοῦτο ἔργον, ὅπερ ἔλαβεν ἀρχὴν ἐκ τοιαύτης εὐτυχοῦς συγκαιρίας ἐκ τῆς συστάσεως, λέγω, τῆς Φιλομούσου Ἑταιρείας. Ἴνα δὲ μετέχουσι τῶν εὐεργετημάτων τούτων τὸ τε ἐν Ἀθήναις Σχολεῖον καὶ τὸ ἐν τῷ Πηλίῳ ὄρει κατὰ τὴν Θεσσαλίαν γυμνάσιον, καὶ λάβῃ ἢ παρὰ τῶν εὐεργετῶν βοήθεια ὅσην ἐπιδέχεται ἔκτασιν, ἐκτελουμένου προεπόντως τοῦ κυρίου αὐτῶν σκοποῦ, συνεκροτήσαμεν ἐν ταῦθα μίαν ἑταιρείαν ἐπὶ τῇ αὐτῇ μὲν βάσει τῇ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ συστήματος, ἀπαιτοῦσαν δὲ ἰδιαιτέρως, ἵνα δαπανῶνται μετ' ἄκρας ἰσότητος τὰ παρὰ τῶν μελῶν αὐτῆς συνεισφερόμενα χρήματα εἰς τε τὴν μέλλουσαν πρόοδον τοῦ ἐν Ἀθήναις Σχολείου καὶ εἰς τὴν τελειοποίησιν τοῦ ἐν τῷ Πηλίῳ ὄρει γυμνασίου. Τὰ μέλη ταύτης τῆς Ἑταιρείας μετὰ τὴν ἐνυπόγραφον ἐπικύρωσιν τῶν ἄρθρων τοῦ νέου αὐτοῦ καταστήματος, ἐν οἷς προσδιορίζεται ὁ καθ' αὐτὸ σκοπὸς τῆς συνδρομῆς αὐτῶν καὶ βοήθειας, ἐπιθυμοῦσιν ἵνα διατάξωσι εἰς μεθόδως καὶ μετ' ἀκριθείας τὸν τε τρόπον τῆς συνάξεως καὶ τῆς διανομῆς τῶν παρὰ τῶν συνδρομητῶν καταβαλλομένων χρημάτων, προσέτι δὲ καὶ τὴν νόμιμον αὐτῶν χρῆσιν.

Κατὰ πρῶτον μὲν ἐφάνη ἀναγκαῖον, ἵνα συσταθῇ εἰς Βιέννην ἐν ἐπὶ τούτῳ Γραφεῖον καὶ ἐμπιστευθῇ Σοὶ ἢ τούτου ἐπιστασία, δεῦτερον δέ, Σοῦ ἀπόντος ἢ ἀσθενούντος ἢ ἀποθανόντος, ἢ Ἑταιρεία διορίζει τὸν Κύριον... ὡς διάδοχόν Σου εἰς αὐτὴν τὴν ἐπιστασίαν. Ὁ ὀργανισμὸς τοῦ Γραφείου τούτου, αἱ σχέσεις αὐτοῦ μετὰ τῶν συνδρομητῶν μελῶν τῆς Ἑταιρείας, ὁμοίως δὲ καὶ ἢ μετὰ τῶν ἀνωτέρω δύο καταστημάτων ἀνταπόκρισις, εὐρίσκονται ἐκτεθειμένα εἰς τὴν ἐν ταῦθα περικλειομένην Διαταγῇ, ἣν διωρίσθην Σοὶ παραδοῦναι μετὰ τοῦ βιβλίου τοῦ περιέχοντος τὰ ἄρθρα τῆς ἡμετέρας Ἑταιρείας καὶ τὴν κατ' ὄνομα καταγραφὴν τῶν ἐξ ὧν σύγκειται μελῶν, ἅμα δὲ προσδιορίζοντες καὶ τὴν ποσότητα, ἣν ἕκαστον μέλος ὑποχρεοῦται καταβάλλειν κατ' ἔτος.

Ἡ ἑταιρεία ἀξιοῖ σε δι' ἐμοῦ, ἵνα δεχθῆς τὴν παροῦσαν ἐπιστασίαν ἐξακολουθῶν ἀπαρσαλεφύτως τὰ τῆς διαταγῆς ἄρθρα. Βέβαια, αἰσθάνεσαι ὅσον καὶ ἡμεῖς τὸ ἐμνηγοῦν ἡμᾶς αἰσθημα, εἰς μίαν στιγμὴν ἀξιωματικόν, καθ' ἣν ὑποχρεοῦμεθα εἰς τὸ ἱερώτερον πρὸς τὴν πάτριον Γῆν χρέος. Δι' αὐτῆς γὰρ ὑπάρχομεν καὶ ὑπὲρ αὐτῆς ζῆν ὀφειλομεν». Εὐθὺς μετὰ τὸ πρὸ πάνω γράμμα τοῦ Καποδίστρια ἀκολουθεῖ ἢ Διαταγῇ, ὁ Κανονισμὸς δηλ. τῆς Ἑταιρείας, πὺν ρυθμίζει τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ὀργάνωσιν καὶ λειτουργίαν τῆς ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ ὑποσποῦμε τὰ ἀξιολογώτερα ἀφορῶντα τὸν ἐπιστάτη καὶ διευθυντὴ τοῦ Γενικοῦ Γραφείου τῆς στῆ Βιέννη Ἀλεξ. Βασιλείου.

Κατὰ τὴ Διαταγῇ λοιπὸν αὐτῇ «ὁ ἐπιστάτης χρεωστεῖ: Πρῶτον ἵνα συνάξῃ καθ' ἕκαστον χρόνον τὴν ἐκ τῆς συνεισφορᾶς προερχομένην ποσότητα.

Δεύτερον μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν τῆς οἰκονομίας ἐξόδων, ἵνα διαμοιράσῃ τὰ ὑπόλοιπα εἰς δύο ἴσα μέρη καὶ κρατεῖ αὐτὰ εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῶν ἐφόρων τοῦ Σχολείου τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Γυμνασίου τοῦ Πηλίου ὄρους...

Δ'. Ἐκαστον ἔτος λίγους μῆνας πρὶν ἢ ἔλθῃ ἡ χρονικὴ διορία τῆς συνεισφορᾶς, ὁ ἐπιστάτης στέλλει εἰς ἕκαστον τῶν συνδρομητῶν πρόσκλησιν εἰς ἀπότισιν τῆς δι' ἡν ὑπέγραψε ποσότητος.

Ε'. Πρὸς εὐκολίαν καὶ εὐθέτησιν τῆς ἐπιστασίας ὁ ἐπιστάτης ἐπιφορτίζει πανταχοῦ, ὅπου εὐρίσκονται συνδρομηταὶ ἓνα ἕξ αὐτῶν ἢ καὶ ἄλλον τινὰ ἐπιτήδειον ἵνα ἀναλάβῃ τὴν ἀλληλογραφίαν. Πρὸς αὐτὸ τὸ ἀντεπιστέλλον μέλος σταλήσονται πορὰ τοῦ ἐπιστάτου τινὰ ἀντίτυπα τῆς τοῦ λογαριασμοῦ ἐκθέσεως καὶ αἱ διὰ τὴν ζητουμένην ἐκπλήρωσιν ἀποδείξεις. Ὁ ἐπιστάτης ἀποδώσει λόγον περὶ τῶν χρονικῶν ἐξόδων τῆς ἐπιστασίας καταγράφων αὐτὰ εἰς ἐπὶ τούτῳ ἰδιαίτερον κατάστιχον.

Ζ'. Τὸν Δεκέμβριον ἕκαστου ἔτους ὁ ἐπιστάτης προσκαλεῖ εἰς τὴν κατοικίαν αὐτοῦ τὰ εἰς Βιέννην ἐνδημοῦντα μέλη τῆς Ἑταιρείας, ἵνα παραστήσῃ αὐτοῖς διὰ τῆς ἐκθέσεως τοῦ βιβλίου τῆς οἰκονομίας πόσα μετρητὰ μένουσι μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἐξόδων καὶ πῶς διαμοιρασθήσονται εἰς δύο ἴσα μέρη. Μετὰ ταῦτα γράφει δύο ἐγκύκλια τὸ μὲν πρὸς τοὺς ἐφόρους τοῦ τῶν Ἀθηνῶν Σχολείου, τὸ δὲ πρὸς τοὺς τοῦ Γυμνασίου τοῦ Πηλίου ὄρους, ἀναγγέλλων αὐτοῖς τὴν ἐκ τῆς διαταγῆς αὐτῶν κερμαμένην ποσότητα καὶ προσάπτων ἐν ταυτῷ ἓν ἀντίτυπον τοῦ κεφαλαϊώδους λογαριασμοῦ ἐκ τοῦ βιβλίου τῆς οἰκονομίας...

ΙΑ'. Ἡ ἑταιρεία προσκαλεῖ ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν τινὰ ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς, ἵνα ἐπισκέπτηται τοὺς τόπους τῶν ρηθέντων καταστημάτων. Ὁ τοιοῦτος φέρει μεθ' ἑαυτῶν ἓν γράμμα τοῦ ἐπιστάτου πρὸς τοὺς ἐφόρους ἵνα γνωστὸς αὐτοῖς γενόμενος θεωρήσῃ τὰ πάντα. Ἐπιστρέφων δὲ δηλοποιήσῃ διὰ τοῦ ἀντεπιστέλλοντος μέλους τὰς παρατηρήσεις αὐτοῦ εἰς τὸν ἐπιστάτην, ὅστις κοινώσῃ αὐτὰς εἰς ὅλην τὴν ἑταιρείαν...

ΙΒ'. Ὅταν κριθῇ εὐλογον, ἵνα γίνῃ σκέψις περὶ ὁποιασδήποτε προσθήκης ἢ μεταβολῆς εἰς τὴν παροῦσαν διαταγὴν, ὁ ἐπιστάτης προσκαλεῖ τὰ ἐν Βιέννῃ διατρίβοντα μέλη συσχεφθησόμενος περὶ τοῦ ζητουμένου καὶ μετὰ τὴν ἐπίτομον ἐκθεσιν τοῦ προβλήματος ζητήσῃ διὰ τῶν ἀνταποκριτῶν τὰς τῶν ἀπόντων συνδρομητῶν ψήφους.

ΙΔ'. Ὁ Ἐπιστάτης συνάψας εἰς ἓν τὰ ἐμβλήματα τῶν δύο καταστημάτων, τοῦ τε ἐν Ἀθήναις καὶ τοῦ ἐν τῷ Πηλίῳ ὄρει, κατασκευάσει ἐκ τούτου τὴν σφραγίδα τῆς οἰκονομίας. Ἡ σφραγὶς αὕτη ἔχουσα ἐγγεγραμμένα ἐν ταυτῷ τὴν γλαῦκα καὶ τὸν Ἴπποκένταυρον, χρησιμεύσῃ ὡς πρωτότυπον τῶν εἰς τοὺς συνδρομητὰς διδομένων σφενδονῶν, ἵνα ἕξ αὐτῶν κατασκευάσωσι δακτύλια κατὰ τὸν ἀρεστὸν αὐτοῖς τρόπον».

Περὶ τὸ τέλος τοῦ δημοσιουμένου καταστατικοῦ καὶ τῆς Διαταγῆς σημειώ- νεται, πῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν μέχρι τοῦδε συνδρομητῶν πλησιάζει εἰς διακοσίους σχεδὸν ἀνθρώπους ἐκ διαφόρων ἐθνῶν. Ὁ δὲ κύριος Ἀλέξανδρος Βασιλείου ἔμπορος Γραι- κός, κατοικῶν εἰς Βιέννην κατὰ τὴν ὁδὸν UNTERE BAECKERSTRASSE No 793, δέχεται τὰς ὑπογραφὰς καὶ τὰ ἕξ αὐτῶν ποριζόμενα χρήματα πρὸς ὄφελος τῶν δύο καταστημάτων, ἵνα στέλλει αὐτὰς εἰς τοὺς διορίσαντας ἐπιστάτας».

Καὶ τὰ νέα ἀνατεθέντα σ' αὐτὸν καθήκοντα, πέρα ἀπὸ τῆς ποικίλης ἐπαγγελ- ματικῆς καὶ ἄλλης ἀσχολίας του, ἀναλαμβάνει ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τὸν ἴδιο πού τὸν διέκρινε ζῆλος καὶ πάθος πατριωτικόν, ὥστε νὰ ἐπιτίχουν οἱ τεθέντες ἀπὸ τὴν ἑται- ρεῖα σκοποὶ καὶ εὐδοκῶν τὸ ἔργο της. Λίγο ἀργότερα (3.2.1815) ὑπὸ τὴν ἰδιό- τητά του ὡς προϊσταμένου τοῦ Γεν. Γραφείου τῆς Ἑταιρείας ὑποβάλλει μέσῳ τοῦ

ύπουργοῦ Οἰκονομικῶν τῆς Αὐστρίας πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Φραγκίσκο τὸν Α', αἴτηση μὲ τὴν ὁποία τὸν παρακαλεῖ «ὅπως εὐδοκῆσῃ καὶ εὐνοήσῃ τὴν ἐν λόγῳ ἑταιρείαν χορηγῶν εἰς αὐτὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ τέλους γαρτοσήμου καὶ πάντων τῶν λοιπῶν τελῶν» καὶ ὑπογράφει: «Ἀλέξ. Βασιλείου ἐπιτετραμμένος διευθυντῆς τῆς ἰδρυθείσης ἑταιρείας χάριν τῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ ἐπὶ τοῦ Πηλίου ὄρους Γυμνασίου...». Πιστεύοντας ὁ Καποδίστριας ὅτι μιὰ εὐνοϊκὴ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα εἰσήγησις αὐτοῦ τοῦ Ὑπουργοῦ Οἰκονομικῶν θὰ συντελοῦσι κατὰ πολὺ στὴ χορήγησις τῆς ζητούμενης ἀτέλειαι, ἀπηύθυνε πρὸς αὐτὸν σχετικὴ ἐπιστολὴ στὴν ὁποία ἐπισύναπτε τὴν αἴτησις τοῦ Βασιλείου, τὸ Καταστατικὸν τῆς ἑταιρείαι καὶ κατάλογο στὴ Γαλλικὴ ὄλων τῶν μέχρι τότε ἐγγραφέντων μελῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων πολλοὶ βασιλιάδες, πρίγκιπες καὶ ἄλλοι εὐγενεῖς καὶ τῶν δύο φύλων.

Πράγματι, ὁ Ὑπουργός, Stadion τὸνομά του, ὑπέβαλε μετὰ τρεῖς μέρες εἰσήγησις σχετικὴ στὸν Αὐτοκράτορα μαζί μὲ τὴν αἴτησις τοῦ Β. καὶ τὴν πρὸς τὸν ἴδιο ἐπιστολὴ τοῦ Καποδίστρια, ὅπου ἀπέδιδε εἰς μὲν τὸν Βασιλείου δόλιαι διαθέσεις φοροδιαφυγῆς, «ὅπως οὗτος, καθὼς ἔγραφε, διαφύγῃ τὸν ἔλεγχον τοῦ Κράτους ὡς πρὸς τὰ ἰδικὰ του ἐμπορικὰ βιβλία καὶ τὰ βιβλία τὰ σχετιζόμενα πρὸς τὸ νέον τοῦτο Ἰδρυμα» (δηλ. τὴ Φιλομ. ἑταιρ.), εἰς δὲ τὴν ἑταιρεία τῶν Φιλομούσων συγκαλυμμένους φιλορωσσοφίλους, γιὰ τὴ συμμετοχὴ τοῦ Καποδίστρια καὶ Ἰγνατίου, ἰδιαίτερα, ἢ ἄλλους σκοπούς.

Στὴ μετερονίχια αὐτὴ εἰσήγησις τοῦ Ὑπουργοῦ ἀπάντησε σὲ συνέχεια ἀποριπτικὰ ὁ καχύποπτος Φραγκίσκος Α', ὁ δὲ πολὺς Μέτερονιχ ἔδωσε διαταγὰς στὶς ἀστυνομικὰς ἀρχὰς νὰ παρακολουθοῦν ἄγρυπνα καὶ ν' ἀναφέρουν κάθε κίνησις τῶν Φιλομούσων ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Αὐστριακῆς ἐπικράτειαι.

Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ παρατιθέμενο σὲ συνέχεια σχετικὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Ἀστυνομίας Hager πρὸς τὴν Ἀνωτάτη Ἀστυν. Διεύθυνσις τῆς Βιέννης ἔγγραφο:

«Ἐντολὴ πρὸς τὴν Α.Δ.Α., ἐν Βιέννῃ,

Ἔλαθον γινῶσιν τῶν ἐν τῇ ἀπὸ 27ης π. μηνὸς πρὸς ἡμᾶς ὑποβληθείσι ἐκδέσει εἰδήσεών σας περὶ τῆς ἑταιρείαι τῶν Ἑλλήνων Φιλομούσων. Ἀναμένω τὸ ταχύτερον τὰς ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Span ὑποσχεθείσαι πληροφορίας περὶ τοῦ ἐν Βιέννῃ ὑφισταμένου παραρτήματος καὶ αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν διαβεβαίωσίν του δὲν θὰ εἶναι ἀσήμαντοι. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ εἰρημένη ἑταιρεία κατὰ τὸ περιεχόμενον τοῦ συνημμένου ἐντύπου ἔχει τὸ Κεντρικὸν τῆς Γραφείον ἐν Βιέννῃ μὲ διευθυντὴν τὸν Ἀλέξ. Βασιλείου καὶ ἀφ' ἑτέρου κατὰ τὴν δήλωσιν τοῦ εἰρημένου καθηγητοῦ τὸ ἐν Μονάχῳ κεντρικὸν τῆς Ταμείον μετεφέρθη εἰς τὴν Βιέννην ἀποτελεῖ ἰδιαίτεραν ὑποχρέωσιν τῆς Α.Δ.Α. νὰ διατάξῃ τὴν διεξαγωγὴν ἐπισταιμένων ἐρευνῶν περὶ τοῦ ἐν λόγῳ Ταμείου ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἤδη δι' ἐντολῆς μας ἀπὸ 4ης Ἀπριλίου π. ἔτους ἐπεστήσαμεν τὴν προσοχὴν σας καὶ νὰ ὑποβάλῃ ἡμῖν τὸ ταχύτερον τὰ σχετικὰ πορίσματα.

Βιέννη 4 Ἰανουαρίου 1816

Hager

(Προβλ. Π. Ἐνεπιζίδη: Συμβολαὶ εἰς τὴν κίνησιν τῶν Ἑλλήνων τῆς Βιέννης - Βερολίνο 1960, σελ. 110—112).

Ἡ δυσμενὴς αὐτὴ ὑποδοχὴ τῆς ἑταιρείαι ἀπὸ μέρους τῆς Αὐστρ. Κυβέρονησις, οἱ ὑποψίαι καὶ ἀντιδράσεις τοῦ Μέτερονιχ ἔξ αιτίας τῆς ἀκολουθούμενης ὑπ' αὐτὸν φιλότουρκικῆς πολιτικῆς, ἐμετρίασαν ὡς ἓνα βαθμὸ τὴ δραστηριότητα τῆς ἑταιρείαι κατὰ τὰ πρῶτα τῆς βήματα, ἀνάγκασαν δὲ τοὺς ἰδρυτές τῆς νὰ διαλύ-

σουν για λόγους πρόνοιας και ασφάλειας τὸ ἐν Βιέννη Κεντρικὸ τῆς Γραφείου καὶ ν' ἀποφασίσουν τὴ μεταφορὰ τοῦ σ' ἄλλῃ πόλῃ μ' εὐνοϊκώτερο γιὰ τὰ ἑλληνικὰ ζητήματα κλίμα.

Πράγματι συνελθόντα τὰ εἰς Βιέννη μέλη τῆς Ἐταιρείας Μητρ. Ἰγνάτιος, Καποδίστριας, Ἀλέξ. Στούρτζας, Δημ. Μόστρας, Ἀνθ. Γαζῆς, Ζην. Πώπης, Ἀλέξ. Βασιλείου, Γ. Σταύρου, Χριστ. Ἀνδρέου καὶ Ζώης Χαρομῆς σὲ ἔκτακτη συνέλευση (23.3.1815), ἀποφάσισαν τὴ μεταφορὰ τοῦ Γραφείου τῆς στὸ Μόναχο, πρωτεύουσα τῆς Βαυαρίας, καὶ τὸ διορισμὸ σὰν ἐπιστάτου τοῦ ἀντὶ τοῦ παραιτηθέντος Βασιλείου τοῦ φιλέλληνα Γερμανοῦ καθηγητῆ Baader.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν παραίτησή του ὁ Β. ἀπὸ τὴν ἐπιστασία τῆς Ἐταιρείας στὴ Βιέννη, ἐξ αἰτίας τῆς μεταφορᾶς τοῦ Γραφείου τῆς, δὲν ἔπαυσε νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὰ πράγματά της καὶ νὰ συμβάλλῃ κατὰ τὶς δυνάμεις του στὴν ἐπιτυχία τῶν σκοπῶν καὶ ἐπιδιώξεων τῆς.

Χαρακτηριστικὸ ἐν τούτοις εἶναι τὸ γεγονὸς καὶ πρόκει νὰ σημειωθῇ. ὅτι στὶς πρὸς Β. ἐπιστολὰς τῆς ἐποχῆς αὐτῆς τοῦ Κοραῆ, οὐδεμία γίνεται μνεία γιὰ τὴ συσταθεῖσα, καθὼς εἶπαμε, καὶ μετὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς Βιέννης δοῦσα Φιλόμουσο Ἐταιρεία. Ἡ πιθανώτερη ἐξήγηση εἶναι ἡ γνωστὴ ἔντονη τοῦ Κοραῆ ἀντιπάθεια πρὸς τὶς μυστικὰς ὀργανώσεις καὶ τὴν συμμετοχὴ του σ' αὐτές, λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Β. δὲν ἔκρινε, φαίνεται, σκόπιμο νὰ τὸν ἰδεάσῃ⁶.

Τὸ Νοέμβριον τοῦ 1815 κυκλοφόρησε ὁ ἐνιαῖος τόμος τῶν Προλεγομένων τοῦ Κοραῆ (Α 815), ὅπου προτάσσεται ὡς προοίμιον ἐπιστολὴ «ἐνὸς τῶν Συνδρομητῶν», καθὼς ὑπογράφεται, ἀπὸ τὴν Ὀδησοῦ (Ἐξ Ὀδησοῦ τὴν 18 Μαΐου 1815), πού πιθανώτατα δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν Βασιλείου. Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ ἐνδέχεται νὰ ταυτίζεται μὲ κάποιον προοίμιον τοῦ Ἀλεξάνδρου, πού τοῦ ἐπιστρέφει μὲ γράμμα του διορθωμένο ἕνα μῆνα γρηγορώτερα ὁ Κοραῆς. «Ἐδῶ κλεισμένου, τοῦ γράφει (3.10.1815) σ' ἐπιστρέφω τὸ προοίμιόν σου εἰς τὸ ὁποῖον ἐπεθύμουν νὰ βάλῃς τὰς ὁποίας ἐπρόσγραψα διορθώσεις. Λυμῶν εἶναι μὲ ε. Ὁ τίτλος μὲ φαίνεται σαφέστερος ὡς τὸν ἐσχεδιάσα. Εἰς τὴν ἀρχὴν αἱ μαρτυρίαι Προδρ. Ἐομ. Λογ. Αἰσχίου κτλ. Κάλιον εἶναι νὰ βαλθῶσι κάτω διότι διακόπτουσι πολὺ τὴν σειρὰν τοῦ λόγου, οὔσαι πολλαί... (Ε 612). Ἐνδέχεται, λέω, νὰ ταυτίζεται, ἐπειδὴ ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ τοῦ ἀγνώστου, τὸ προοίμιον δηλ. τῶν Προλεγομένων, περιέχει, τὶς διορθώσεις καὶ ὑποδείξεις, πού προτείνει σ' αὐτὸ τὸ παραπάνω γράμμα του ὁ Κοραῆς. (Πρὸβλ. Ἔρανος κτλ. σελ. 243 καὶ Ἀ. Δασκαλάκη· Κοραῆς καὶ Κοδρικᾶς. Ἀθ. 1966 σελ. 21 σημ. 1).

Στὶς 3.10.1815 γράφει ὁ Κ. στὸν Ἀλέξανδρον γιὰ νὰ τὸν συγχαρῇ γιὰ τὴ γέννηση τοῦ πέμπτου παιδιοῦ του, γιοῦ αὐτῆ τῆ φορᾶ, πού ἀκούει μετὰ λίγους μῆνες στὸ ὄνομα Πελοπίδας (Ε. 612) τὸν ἐπόμενο δὲ χρόνον, καθὼς ἀναφέρει σὲ πολὺ μεταγενέστερη ἐπιστολὴ του (Ε. 957), συντάσσει τὴ διαθήκην του καὶ τὴ στέλλει σφραγισμένη στὸν Β. στὴ Βιέννη μὲ τὴν ἐντολὴ νὰ τὴν παραδώσῃ μετὰ τὸ θάνατό του στοὺς ἐπιτρόπους τοῦ Γυμνασίου τῆς Χίου. Τότε ἀκόμα (Σεπτ. 1816) πληροφορεῖ τὸν Κ. ὁ Ἀλέξανδρος, πὼς ἀποφάσισε νὰ στείλῃ τὸν Ἐπαμεινώνδα του στὴν Ἑλλάδα γιὰ σπουδὰς. Ὁ Κ. ἐνθουσιασμένος τοῦ ἀπαντᾷ: τῆς καὶ ὑπερεῦγε! ὅσα μ' ἀναγγέλλεις διὰ τὸν Ἐπαμεινώνδα. Τοῦτο μόνον δὲν εἶναι ἄξιον τοῦ εὔγε, ὅτι μοῦ τὰ ἐκράτεις ἕως τώρα κρυφά. Εὔγε ἀκόμη καὶ διὰ τὴν ὁποῖαν ἔχεις ἀπόφασιν νὰ τὸν στείλῃς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὅσα ἡξεύρει εἶναι πολλὰ διὰ τὴν ἡλικίαν του. Πρόσεχε ὅμως φίλε νὰ μὴ γίνωνται ὑπέροπλα, ὅτι συμβαίνει καὶ εἰς τὴν κεφαλὴν ἀνάλογόν τι μὲ τὸ συμβαῖνον εἰς τὸν στόμαχον! Ὅταν τοῦτου τὴν δύναμιν ὑπερβαίνουσι τὰ βρώματα δὲν τρέφουσι πλέον ἀλλὰ γεννῶσι κακοχυμίας. Καὶ αἱ κακοχυμίας τοῦ νοῦ ὅταν μάλιστα ἀρχίσωσιν ἀπὸ τὴν ἀπαλὴν ἡ-

λικίαν, γίνονται πλέον δυσθεράπευτοι παρά τὰς κακοχημίας τοῦ σώματος. Βάλε λοιπὸν μεταξὺ τῆς σπουδῆς τοῦ καλλίστου καὶ ἀρίστου νέου καὶ τὰς ὁποίας ὁ Πλάτων παραγγέλλει ἀβλαβεῖς ἡδονάς, αἱ ὁποῖαι καὶ τὴν πέψιν τῶν μαθημένων ἐνκόλνουν καὶ τὴν κεφαλὴν ἐνισχύουσιν εἰς τὰ μέλλοντα μαθήματα. Στείλε τον λοιπὸν. Ἀγαθὴ τύχη! εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἄμποτε καὶ αἱ θυγατέρες σου νὰ ἔβλεπον κἂν πρὸς ὀλίγον τὴν πατρῶαν γῆν! Διότι, φίλε, ἂν αἱ περιστάσεις μᾶς ἀναγκάζωσι καμμίαν φορὰν νὰ φωλεύωμεν μεταξὺ τούτων, εἶναι νομίζω χρέος νὰ μὴν ἀποξενώωμεν παντάπασι τοὺς νεοσσοὺς ἀπὸ τὴν πατρικὴν μας φωλεύαν» (E 654).

Στὴν Τεργέστη τὸ τέλος

Μὲ γράμμα του τῆς 25)1)1817 ὁ Βασιλεῖον πληροφορεῖ τὸν Κ., πὼς σύντομα πρόκειται νὰ πάη στὴν Τεργέστη, ὅπου διορίστηκε πρόξενος τῆς Πόρτας, καθὼς καὶ γιὰ τὸ μισεμὸ τοῦ γιοῦ του γιὰ τὴ Χίο, στὸ Γυμνάσιο τῆς ὁποίας μέλλει νὰ φοιτήσῃ. Στὶς εἰδήσεις αὐτὲς ὁ Κ. τοῦ ἀπαντᾷ: «Μεταβαίνεις (λέγεις) κόνσολος εἰς Τεργέστην; κάλλιον εἶχα νὰ μὴ γένη' ἔάν ὅμως εἶναι ὠφέλιμον εἰς τὴν χρηματικὴν σου κατάστασιν, Ἀγαθὴ τύχη! Ἄλλ' ἐμοῦ τοῦ ταλαίπωρου ἡ τύχη ποῖα θέλει εἶσθαι, ὅταν σὺ ἀναχωρήσῃς ἀπὸ τὴν Βιένναν; Καὶ τίς ἔχει τότε νὰ ἐλαφρύνῃ τὰ βάρη μου; Καὶ πρὸς τίνα νὰ γράφω; Εὐχόμεαι τὸν υἱόν σου κατευόδιον, προκοπὴν καὶ ἐπιστροφὴν εὐτυχεστάτην εἰς τοὺς γονεῖς του» (E 673).

Ἀρχῆς Ἰουνίου τοῦ ἴδιου ἔτους ὁ Κ. γράφει στὸν Ἀλέξ. γιὰ νὰ τοῦ ἀναγγέλι τὴν αἴσια κατὰ τὶς 10 Μάρτη ἀφιξὴ τοῦ Ἐπαμεινώνδα^s στὴ Χίο καὶ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ ἀπὸ τὸ Σχολάρχῃ Βάμβα (σχολαρχοῦσε ἐκεῖ ἀπὸ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1815), καθὼς αὐτὸς ὁ τελευταῖος τὸν πληροφοροῦσε. Στὸ Βάμβα ὁ Κ. θὰ γράψῃ καὶ ξεχωριστὰ ἀγία νὰ τὸν παρακαλέσῃ «νὰ δείξῃ ἐξαιρετικὸν φροντίδα καὶ φιλοτιμίαν διὰ τὸ μειράκιον» (E 699). Τὸν ἴδιο ἀκριβῶς καιρὸ (ἀρχῆς Ἰουνίου), ὁ Ἀλέξανδρος μετοικεῖ στὴν νέα του διαμονὴ στὴν Τεργέστη, ἀπ' ὅπου στὶς 12 Ἰουνίου γράφει τὴν πρώτη ἀπὸ τὴν πόλιν αὐτὴ ἐπιστολὴν στὸ φίλον του. Τέσσερες ἀκόμη ὡς τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου του διασωθεῖσες πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὲς τοῦ Κ. δὲν περιέχουν καμμιά ἀξία λόγου περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Β. εἶδηση, ἀναφερόμενες ὅλες σὲ σινηρῆ μεταξὺ τούτων ζητήματα, καθὼς λογαριασμοὺς ἀπὸ πωλήσεις καὶ ἀγορὰς βιβλίων, ἐτυμολογικὰς καὶ γραμματικὰς συζητήσεις, πληροφορίες τέλος περὶ τῶν πνευματικῶν ἀσχολιῶν τοῦ Κ. καὶ ἐνεργειῶν τῶν γλωσσικῶν τούτων ἀντιπάλων.

Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν (Σεπτέμβριος 1817) ἐκδίδεται στὴ Βιέννη ἴσως καὶ περιφέρεται μεταξὺ τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων ἔμμετρο ὀλιγοσέλιδο σατιρικὸν κατὰ τῶν κοραϊστῶν καὶ ξεχωριστὰ κατὰ τῶν ἐκδοτῶν τοῦ Λογίου Ἐρμού φυλλάδιον μὲ τίτλον Τράγου κατάργησις. Ὁ Κοραῖς θέλοντας νὰ πλήξῃ μὲ τὰ ἴδια τούτους τὰ βέλη τοὺς ἐχθροὺς του, σκέφθηκε νὰ ξανατυπώσῃ τὸ λίβελλο μὲ προσοίμιον καὶ ἐπιμύθιον δικὰ του, τὰ ὁποῖα ἐτοιμάζει καὶ σπεύδει νὰ τὰ θέσῃ ὑπ' ὄψει τοῦ φίλου του. «Τὴν 16 Νοεμβρίου, τοῦ γράφει, σ' ἔστειλα τὸ προσοίμιον τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ βαλθῇ εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς δευτ. ἐκδ. τῆς Τρ. Καταργ. καὶ εἰς τὸ τέλος τῶν διαλογικῶν ἐπιγραμμάτων... Καὶ ταῦτα μὲν τὰ γελοῖα...» (E 697). Ἡ ἐργασία ὅμως αὐτὴ τοῦ Κ. ἔμεινε ἀνέκδοτη καὶ γι' ἄλλους λόγους, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν ἐπελθόντα μετ' ὀλίγον θάνατον τοῦ φίλου του. (Πρὸβλ. Α 1321 κ.κ., Ἔρνος κλ. σελ. 157—192 καὶ Δασκ. ὁ.π. σελ. 91 καὶ 97—98).

Στὴν Τεργέστη ὁ Ἀλέξανδρος συνδέεται μὲ τὸν ἄλλο ἀγαπημένον φίλον καὶ συνεργάτην τοῦ Κ. τὸ Σμυρνιὸν ἔμπορον Ἰάκ. Ρῶτα, ὁ ὁποῖος μετὰ τὸ θάνατον τοῦ Β. θὰ πάρῃ τὴν θέσιν του στὸ νοῦ καὶ τὴν καρδίαν τοῦ μεγάλου Χιώτη. Τέλος τοῦ 1817 ἀρρωσταίνει ἀπὸ νευρικὸν πυρεττὸ βαρεῖά ὁ Ἀλέξανδρος. Ὁ Ρῶτας αὐτὸς

μέ γράμμα του, τῶν ἀρχῶν Γενάρη ἴσως τοῦ 1818, πληροφοροεῖ τὸν Κ. ὅτι ὁ Β. συνῆλθε ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια. Ὁ Κορ. ἀπαντᾷ στίς 28 τοῦ ἰδίου: «Ἡ θεία πρόνοια (λέγεις) λυπηθεῖσα τὰ τέκνα του κτλ. Πρόσθε, ἀγαπητὲ φίλε, ὅτι λυπηθεῖσα καὶ ἐμὲ τὸν δυστυχεστάτον γέροντα, ὅστις ἤθελα κινδυνεύσειν νὰ ἀποπληχθῶ. Ἐὰν μετὰ τὴν στέρησιν τριακονταετοῦς φίλου πιστοῦ, τοῦ Κλαυερίου, καὶ ἀγρίων ἐχθρῶν ἀσπλαχνον καταδρομῆν, ἐσύμβαινέ τι δεινὸν καὶ εἰς τὸν φίλον μου Ἀλέξανδρον. Ἐκαμες καλὰ νὰ μὴ μὲ ἀναγγείλης τὴν ἀρρωσίαν του πρὸ τῶν ἐλπίδων τῆς ἀναρρώσεως. Εἶθε νὰ μὴ φανῶσι μάταιαι ἢ μὴ φθάσω ν' ἀκούσω τὸ ἐναντίον! Ἀγούπνει παρακαλῶσε εἰς τὴν διαγωγὴν του μεχρισοῦ νὰ στερεωθῇ ἡ ὑγεία του καὶ κούφιζε ἂν εἶναι δυνατόν τοὺς κόπους καὶ τὰς φροντίδας του αἱ ὁποῖαι ἐμποδίζουσι πάσης ἀπλῆς ἀρρωστίας τὴν ἀνάρρωσιν, ἀλλὰ τῶν τοιούτων ὁποῖα ἐστάθη ἡ ἀρρωστία του δύνανται νὰ γεννήσωσι καὶ ἐπιστροφὴν ὀλέθριον. Αἱ! φίλε, ὁποῖα τύχη, ἢ τύχη μου! Μὲ ἐπολέμησε ὅλην μου τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἤλπιζα, ὅτι ἔμελλε νὰ δυσωπηθῇ τὸ γῆρας μου, ἀφήνουσά με νὰ παλαιῶ με μόνας τὰς ἐξ ἀνάγκης ἀκολουθούσας τὸ γῆρας ἀσθενείας. Ἐλπίς ματαία. Ἡ ἐχθρὰ τύχη ἐξ ἐνὸς μέρους θερίζει τοὺς φίλους μου, ἀνδρας νεωτέρους μου καὶ ἐκ τοῦ ἄλλου μου βλασταίνει ἐχθροὺς ἀσπόνδους, καὶ τούτους νεωτέρους διὰ νὰ μὴ πούσωσι νὰ μὲ σπαράττωσιν ἕως οὗ νὰ μὲ χῶσωσιν εἰς τὸν τάφον». Καὶ τελειώνει: «Μὲ χρηστὴν ἀλλ' ἀνήσυχον ἐλπίδα προσμένω δευτέραν σου ἐπιστολὴν φέρουσαν τὰ εὐαγγέλια τῆς τελείας ὑγείας τοῦ φίλου μας» (Ε 702).

Στὸ μεταξὺ ὅμως (13 Γενάρη μὲ τὸ νέο) εἶχε ἐπέλθει τὸ μοιραῖο πῶς δὲ τὸ πληροφορήθηκε ὁ Κ. καὶ πῶς ἀντέδρασε ἀρχικὰ στὸ ἀδόκητο γτύπημα, πού τοῦ στοίχισε ὅσο κανένα ἄλλο τῆς ζωῆς του, δὲν φαίνεται. Τὴν ὀδύνη ὅμως καὶ τὸ σπαραγμὸ του γιὰ τὴν ἀπώλεια τοῦ ἀνεκτίμητου φίλου καὶ συναθλητῆ φανερόνουν δύο γράμματά του τῆς 1.2.1818. Ἐνα παρηγορητικὸ πρὸς τὴ χήρα Βασιλείου καὶ τὸ δεύτερο πρὸς αὐτὸν τὸν Ἰάκ. Ρῶτα: «Τιμιωτάτη ἀρχόντισσα! γράφει πρὸς τὴν ἀπαρηγόρητη χήρα ὁ Κοραῆς. Πῶς νὰ παρηγορήσω τὴν ἀπροσδόκητον συμφορὰν σου, ὅστις ἔχω χρεῖαν παρηγορίας ἐγώ, ἐπειδὴ σιμὰ τῶν ἄλλων μου δυστυχίων χάνω τώρα εἰς τὸ γῆρας καὶ τὸν ἀγαπητὸν καὶ πολύτιμον φίλον; Ἄν ἐπρόβλεπα ὅτι ὁ θάνατός μου ἔμελλε νὰ τὸν σώσῃ, ἤθελα (μὴν ἀμφιβάλλης) ἐπιθυμῆσαι ν' ἀποθάνω εἰς τόπον ἐκεῖνον. Ἀλλὰ δὲν ἠθέλησεν οὕτως ὁ ζωῆς καὶ θανάτου Κύριος. Ὑποτάξου λοιπόν, κυρία μου, ὡς καλὴ χριστιανὴ εἰς τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ καὶ ἂν ἡ λήθη τῶν ἄλλων συνεργῆ τι εἰς παρηγορίαν, ὡςθε ὅτι δὲν ἔχεις ἐμὲ μόνον συλλυπούμενον. Ὅλοι τοῦ γένους μας οἱ τίμιοι ἄνδρες θέλουν κλαύσειν ὡς κοινὴν τοῦ γένους συμφορὰν τὸν θάνατον τοῦ θαλοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅστις καὶ μὲ λόγον καὶ μὲ ἔργον ἔδειξε τὴν πρὸς τὸ γένος ἀγάπην του. Τὴν πρὸς τὸν μακαρίτην ἀγάπην, κυρία μου, θέλεις δείξειν ὄχι τόσον μὲ τοὺς θρήνους, ὅσον μὲ τὴν περὶ τῶν ἀγαπητῶν σου τέκνων φροντίδα· τὰ ὁποῖα τώρα σὲ μόνην γνωρίζουσι καὶ μητέρα καὶ πατέρα καὶ τῶν ὁποίων ἡ σωτηρία κρέμεται ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ὑγείαν σου. Εὐχομαί σε καὶ τὰ δύο! Καὶ ἀσπαζόμενος τὰ φίλτατά σου τέκνα, εἶμαι ἔτοιμος εἰς τὰς προσταγὰς σου, ὁ Κοραῆς» (Ε 703).

Καὶ πρὸς τὸν Ρῶτα τὸν Ἰάκωβο:

«Φίλε Ρῶτα, καὶ ἀπὸ τὴν πρώτην σου ἐπιστολὴν (εἰς τὴν ὁποίαν ἀπεκρίθην τὴν 28) ἐκατάλαβα ὁ δυστυχῆς, ὅτι γραμμένον μὲ ἦτο νὰ πῶ καὶ τοῦτο σιμὰ τῶν ἄλλων τὸ φαρμακερὸν ποτήριον. Εἶθε νὰ εἶναι ἀρχετὰ δραστικὸν διὰ νὰ ἐλευθερωθῶ ἀπὸ τὴν ζωὴν, ἥτις θέλει εἶσθαι τοῦ λοιποῦ βάρους εἰς ἐμὲ ἀνυπόφορον. Δὲν ἠξέυρω φίλε τί σὲ γράφω ἢ τί μέλλω νὰ σὲ γράψω· συγχώρησε τὴν ταραχὴν τῆς ψυχῆς μου καὶ ἐλέησε τὸ γῆρας μου, ἀναπληρῶν ἂν εἶναι δυνατόν τὸν τόπον ἐκεῖνον, τοῦ ὁποίου αἱ παρηγορίαι μ' ἐκράτησαν καὶ μ' ἐκράτουν ἕως τώρα. Καὶ πρῶ-

τον φανέρωσε εις τὴν ταλαίπωρον οἰκογένειάν του τὴν ἀπαρηγόρητόν μου λύπην, διὰ τὴν παρηγορηθῆ ὀλίγον μανθάνουσα ὅτι ἔχει πολλοὺς τοὺς συλλυπουμένους. Δεύτερον σὲ λέγω φίλε ὅτι ὁ ἀπροσδόκητός του θάνατος ὄχι μόνον μὲ στερεῖ φίλου πιστοτάτου, ἀλλὰ μὲ φέρει καὶ εἰς ἀμηχανίαν περὶ τῆς ἐξῆς μου καταστάσεως· διότι ὅλη μου ἡ περὶ τῶν μελλόντων πρόνοια ἀφιερῶθη εἰς τὰς χεῖρας του, ὥστε κρατεῖ καὶ βιβλία ἰδικά μου σταλθέντα διὰ πώλησιν καὶ ὀλίγα μου ἀργύρια καὶ τελευταῖον καὶ τὴν διαθήκην μου σφραγισμένην καὶ σταλυμένην εἰς αὐτὸν τὴν 5 Σ)βρίου 1816. «Ὅλα ταῦτα ἀπορῶ πῶς μέλλουν νὰ διακριθῶσι καὶ νὰ λάβωσι νέαν τάξιν ἂν ἐσὺ δὲν μὲ δώσης χεῖρα βοηθείας...» (E 704).

Ἡ κηδεῖα τοῦ Βασιλείου στὴν Τεργέστη ἔγινε (15.1.1818) μεγαλοπρεπέστατη μὲ συμμετοχὴ ὅλης τῆς ἐκεῖ ὁμογένειας καὶ τῶν ξένων φίλων καὶ συναδέλφων του, τὸν δὲ ἐπικηδεῖο συνταγμένο ἀπὸ τὸ δασκαλεῖον τότε ἐκεῖ (1815—1818) Κων. Ἀσώπιο, μεγάλο κατόπι ἑλληνιστὴ καὶ Πανεπιστημιακὸ Δάσκαλο Ἑπειρωτῆ, ἐκφώνησε ὁ συνεργάτης του στὴν Τεργεσταία Σχολή, καθηγητῆς Κων)τίνος Ἰατροπόπουλος. «Γνώριμοι, φίλοι, συγγενεῖς τοῦ προκειμένου νεκροῦ, εἶπε· ἄνθρωποι, δι' ἀκοῆς μόνον τὸν μακαρίτην γινωρίζοντας, τί ἤλθατε νὰ κάμετε εἰς τὴν παροῦσαν ταύτην ποιμήν; νὰ κλαῖσετε βέβαια τὴν ἀξιοθρήνητον στέρησιν τὴν ὁποῖαν ὄλοι πάσχουμεν σήμερον· νὰ δώσετε τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν εἰς τὸν οὐδὲ περὶ ἀσπασμῶν οὐδὲ περὶ ἀνθρώπων ἤδη φρονοῦντα. Ὁ υἱὸς τοιοῦτον πατέρα φιλόστοργον, ὁ ἀδελφὸς τοιοῦτον αισθαντικὸν ἀδελφόν, φίλον τοιοῦτον ὁ πιστὸς φίλος καὶ πολίτην ἀγαθόν, ὡς αὐτὸν ὀλόκληρος ἡ πατρις νὰ θρηνησῆ δίκαιον φαίνεται...». Καὶ τελειώνει: «Ἄνδρες ὅσοι ἀσχολεῖσθε εἰς τὸ ἐπικερδὲς ἐμπόριον μὴ φειδωλευθῆτε οὐδὲ δαπάνην οὐδὲ κόπους ἵνα ἀποκτήσετε, ἐκπλατύνετε, διαδώσετε εἰς τοὺς ὁμογενεῖς τὴν παιδείαν, ὡς ὁ τελευτήσας Ἀλέξανδρος. Ταῦτα πράττοντες θέλετε γένει ἐπαίνων ἄξιοι ὡς ἐκεῖνος. Ὁ βίος τοῦ μακαρίτου ἦτον βίος χρηστότατος· ἡ θέλησίς του ἔκλινε εἰς τὸ καλόν, τὰ ἔργα του ἦσαν ἔργα δίκαια. Ταῦτα πρέπει νὰ πράξωμεν ἂν θέλωμεν νὰ τὸν μιμηθῶμεν...»⁹.

Ἐπαινος εἰς Ἀλέξανδρον Βασιλείου

Λίγες μέρες ἀργότερα, γράφει πάλι ὁ Κ. πρὸς τὸν ἴδιο Ρῶτα τῆς Τεργέστης, τὸν ὁποῖο μὲ ἐπίσημη συμβολαιογραφικὴ πράξι, θεωρημένη ἀπὸ τὸν πρέσβυ τῆς Αὐστρίας στὸ Παρίσι, καθιστᾷ πληροεξούσιο ἐπιτροπὸ του γιὰ τὴν ἐκκαθάριση τῶν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Β. λογαριασμῶν. «Ἐπαραπονέθη, τοῦ γράφει γιὰ τὸ ἐπιτροπικὸ αὐτό, ὅτι τὸ ἔγραψαν τόσον σκληρόν, ὥστε σὲ δίδει τρόπον τινὰ τυραννικὴν ἐξουσίαν, νὰ ζητῆς ἀκριβεστάτους λογαριασμοὺς καὶ νὰ κάμνης αὐστηρᾶς ἐρεύνας, καὶ μὲ ἀπεκρίθησαν ὅτι τοιοῦτος εἶναι τῶν ἐπιτροπικῶν ὁ νόμος καὶ τοιοῦτον πρέπει νὰ εἶναι τὸ ὕφος. Ἐγὼ περὶ τοιούτων πραγμάτων, ὡς καὶ περὶ πολλῶν ἄλλων, εἶμαι τῶν ἀμαθῶν ἀμαθέστατος. Καὶ σὺ μὲν ὅτι δὲν θέλεις γενῆν τύραννος δὲν ἔχω οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἀλλὰ πρόσεχε φίλε μὴ φανῶ ἐγὼ τοιοῦτος δείχνων τὸ ἐπιτροπικὸν εἰς τὴν χῆραν. Ἐξ ἐναντίας παρὰ τὸν προξενούμενον εἰς ἐμὲ πρόδηλον ἀφανισμὸν εἰς τὰς τελευταίας ὀδυνηρᾶς ἡμέρας, δὲν κλαίω ὀλιγώτερον τὴν κατάστασιν τῶν ὀρφανῶν τοῦ φίλου μου, πληροφορημένος μάλιστα ὅτι μίᾳ ἀπὸ τὰς αἰτίας (ἢ πρώτη ἴσως) τῆς δυστυχίας του, ἐστάθη ἡ πολλὴ φροντίς τῶν ἀνηκόωντων εἰς κοινὴν ὠφέλειαν τοῦ γένους, ἥτις δὲν τὸν ἐσυγχώρει νὰ φροντίξῃ περὶ τῶν ἰδίων (ὑπογράμ. δική μου). Σὲ βεβαιῶ φίλε, ὅτι ἂν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξαγοράσω τὴν ζωὴν μου μὲ πολὺ χειροτέραν τῆς παρουσίας μου ὀδυνηρᾶς καταστάσεως, δὲν ἤθελα ποσᾶς διστάσειν περὶ τῆς ἐ-

ξαγορᾶς. Ἐξεύρεις πόσῃν βλάβῃν προξενεῖ εἰς μηχανὴν τινά, παραδείγματος χάριν εἰς ὠρολόγιον, ἢ συντριβὴ κανενὸς ἐλατηρίου (la rupture d' un ressort dans une machine), τοιοῦτον στοχάζομαι τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου. Τῶν τριῶν ἐπισημοτέρων μας γυμνασίων (τῆς Χίου, Σμύρνης καὶ Κυδωνιῶν δηλ.) αὐτὸς εἶχε ὄχι μόνον τὴν ἀλληλογραφίαν ἀλλὰ καὶ τὴν πρόνοιαν νὰ τὰ προμηθεύῃ ἀπὸ βιβλία, καὶ νὰ τὰ ἐνισχύῃ μὲ τὰς φρονίμους του συμβουλὰς. Τίς ἔχει νὰ ἀναπληρώσῃ τοιοῦτου ἐλατηρίου τὴν κενὴν χώραν; Ἄλλον δὲν βλέπω, ἄλλον νὰ ἐπινοήσω, εἰς τὴν παροῦσαν μας κατάστασιν, δὲν ἐμπορῶ παρὰ σέ. Εἶθε τὸ ἀναδεχθῆς! χωρὶς ὅμως βλάβῃν τῆς περὶ τῶν ἰδίων σου φροντίδος» (E 707)¹⁰.

Πράγματι, καθὼς ὁ Κοραῆς πρὸς τὸ Ρῶτα καὶ τὴ χήρα τοῦ Βασιλείου εἶχε γράφει, ὅλοι τοῦ Γένους μας οἱ τίμιοι ἄνδρες ἐθρήνησαν τὸ χαμὸ τοῦ ἔξοχου Ἡπειρώτη σὰν ἀπώλεια ἐθνικὴ «ἐπειδὴ καὶ μὲ λόγον καὶ μὲ ἔργον ἔδειξε τὴν πρὸς τὸ γένος ἀγάπην του» ἀναλώσας πρὸς χάριν του καὶ τὴ ζωὴ του τὴν ἴδια, ἐξέχοντες δὲ λόγιοι ἐδημοσίευσαν σ' ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς νεκρολογίαις καὶ ἐπιγράμματα πλῆθος, ὅπου ἐξῆραν τίς ἀρετὰς καὶ τίς πρὸς τὸ γένος ὑπηρεσίαις τοῦ ἀνδρὸς καὶ μὲ κάθε τρόπο ἐξέφραζαν τὸν πρὸς αὐτὸν ἔπαινό τους. Ὁ Λογ. Ἐομῆς τῆς Βιέννης, τὸ ἀγαπημένον του Περιοδικόν, ἀναδημοσίευσεν (1818 τετρ. 3 σελ. 62 κ.κ.) εὐθύς μὲ τὴν ἀναγγελίαν τοῦ θανάτου του ἀπὸ τὸν Τεργεσταῖο Παρατηρητὴ (Osservatore Triestino No 6), ἐφημερίδα τῆς Τεργέστης, τὴν ἀκόλουθον νεκρολογία, πὺ ἀποτελεῖ ἀληθινὸν ἕμνο πρὸς τὸν λαμπρὸν Ἡπειρώτη πεσόντα στίς πρῶτες γραμμὰς τοῦ ἀγῶνα γιὰ τὸ φωτισμὸ καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Γένους:

«Κατὰ τὴν 1)13 τοῦ παρόντος μηνὸς (Ἰανουαρίου 1818) ἔγραφε, μετέβη εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν ὁ ἐξ Ἀργυροκάστρου πόλεως τῆς Ἡπείρου, κύριος Ἀλέξανδρος Βασιλείου, ὁ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης Γενικὸς Προξενος (κόνσολος) ἀπὸ νευρικὸν πυρετὸν ἀσθενήσας κατὰ τὸν 58 χρόνον τῆς ἡλικίας του. Ἡ οἰκογένειά του, ἢ εὐγενὴς συμβία του καὶ τὰ ἀνήλικα καὶ πολυάριθμά του τέκνα, ἐστερήθησαν φρόνιμον καὶ προνοητικὸν καὶ φιλόστοργον σύζυγον καὶ πατέρα, οἱ φίλοι σύμβουλον καὶ παραμυθητὴν ἄριστον, τὸ δὲ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἓνα τῶν στολισμῶν του. Ἡ χρηστότης τῶν ἠθῶν, ὁ γλυκὰς τρόπος, ἢ εἰλικρίνεια τῆς ψυχῆς του, ἢ φιλοσοφικὴ σταθερότης του, ἦσαν ἀρεταὶ διαλάμπουσαι εἰς τὸν ἄνδρα, διὰ τὰς ὁποίας καὶ ἀξίως ἐπροσφέρετο εἰς αὐτὸν πᾶσα τιμὴ καὶ ἀγάπη· ἀφῆκε δὲ εἰς ὅσους τὸν ἐγνώρισαν τὴν ἐνθύμησιν μιᾶς πολυτίμου καὶ πικρᾶς στερήσεως. Σιμὰ τόσων ἀρετῶν εἶχε καὶ κοιτικὸν σπάνιον, ἦτον καὶ πολλὰ εἰδήμων τῆς νέας μητροικῆς καὶ τῆς Ἀρχαίας τῶν Ἑλλήνων γλώσσης, ἔτι δὲ καὶ πολλῶν ἄλλων ξένων γλωσσῶν καὶ τῆς κλασσικῆς φιλοσοφίας. Ὅλα αὐτὰ τὰ προτερήματα κεκοσμημένα μὲ τὴν μετριοφροσύνην διέλαμπαν περισσότερον εἰς τὰς ὁμιλίαις του παρὰ εἰς τὰ ὀλίγα συγγραμμάτια τὰ ὁποία μᾶς ἀφῆκε. Διὰ τοῦτο ὄχι μόνον ὀπλῶς ἠύχετο ἀλλὰ καὶ πραγματικῶς συνήργει μὲ πολλὴν ζῆλον εἰς τὴν αὔξησιν καὶ διάδοσιν τῶν ἐπιστημῶν εἰς τὸ ἔθνος του καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο εἶχε καὶ τὴν πλέον στενὴν καὶ ἐνθερμὸν φιλίαν μετὰ τοῦ περικλεοῦς Κοραῆ, ὅστις κατ' αἰτίησιν καὶ διὰ δαπάνης τοῦ ἀρίστου Ἀλεξάνδρου Βασιλείου ἐξέδωκεν ἐν Παρισίοις τὴν κοιτικωτάτην καὶ ὠραίαν ἐκείνην ἔκδοσιν τῶν Αἰθιοπικῶν τοῦ Ἡλιοδώρου, ἀφιερώσας αὐτὴν εἰς τὸν μακαρίτην μὲ ἐπαίνους εἰλικρινεῖς καὶ εἰς ἀμφοτέρους τοὺς ἄνδρας προσήκοντας. Ὅλοι οἱ διατρίβοντες εἰς ταύτην τὴν πόλιν διάφοροι κόνσολοὶ ἐσυνώδευσαν τὸ λείψανόν του καὶ τὸ ἀκολουθοῦν πολὺ πλῆθος συνιστάμενον ὄχι μόνον ἀπὸ ὁμογενεῖς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ξένους, ἐσχημάτιζε οὕτως εἰπεῖν τὸ πλέον ὠραῖον μνημεῖον, ὅπου ἠμποροῦσε νὰ ἀνεγερθῆ εἰς τὸ ἐντιμὸν ὄνομα. Ἐκτὸς τούτου καὶ οἱ φίλοι του ἐτοιμάζουσι, πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων τῆς φιλίας, ἐπιτάφιον ἐπιγραφὴν, ἢ ὁποία μέλλει διὰ τοὺς μεταγενεστέρους νὰ διαμείνῃ εἰς τὴν φιλόξενον γῆν,

ἢ ὅποια τὸν σκεπάζει αἰωνία καὶ ἀξιόπιστος μαρτυρία τῆς αὐτῆς λύπης καὶ τῶν ἀρετῶν τοῦ μακαρίτου».

Μετὰ τὴν πρὸ πάνω νεκρολογία, τῆς ὁποίας ὁ συντάκτης δὲν σημειώνεται, ἀνήκει δὲ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα στὸν κύκλο τῶν φίλων τοῦ καθηγητῶν τῆς Τεργεσταίας Σχολῆς, οἱ ἐκδότες τοῦ Λογ. Ἐρμουῦ ἐπρόσθεταν: «Ἀναγγέλλομεν ἐκ ξένης ἐφημερίδος τὴν σύντομον ταύτην λιπηρὰν εἰδησίην περὶ τοῦ θανάτου ἀνδρὸς τὸν ὁποῖον ἐτίμων ζῶντα, ὅσοι τὸν ἐγνώρισαν καὶ ἀπόλαυσαν τὴν φιλίαν του καὶ θρηνοῖσι τῶρα μετὰ τῆς εὐγενοῦς οἰκογενείας καὶ τῶν συγγενῶν του ἀποθανόντα. Εὐχόμεθα δὲ ν' ἀπολαύσωμεν ἐν καιρῷ καὶ τὴν βιογραφίαν αὐτοῦ εἰς τῆς ὁποίας τὴν σύνθεσιν εἴμεθα βέβαιοι ὅτι θέλουσι συνεισφέρει καὶ ὅλοι οἱ φιλικρινεῖς αὐτοῦ φίλοι, καὶ ταύτην τόσῳ προθυμότεροι θέλομεν ἐκδόσειν εἰς τὴν ἡμετέραν φιλολογικὴν ἐφημερίδα, ὅσῳ ὁ μακαρίτης εἰς στερέωσιν αὐτῆς πολὺ περισσότερον παρὰ πολλοὺς συνήργησε πολλάκις. Παρ' ἐκτὸς τούτου νομίζομεν καὶ χρέος ἡμῶν ἀπαραίτητον νὰ διαδίδωμεν καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὴν μνήμην ἀποθανόντων καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ εἰσεργηθέντων τὸ γένος ἐναρέτων ἀνδρῶν, καθὼς κηρύττομεν καὶ τῶν πρὸς φρωτισμὸν αὐτοῦ συντελούντων ὁμογενῶν τὰ ὀνόματα, πρὸς ἔπαινον καὶ μίμησιν»¹¹.

Λίγο ἀργότερα σὲ εἰδικὸ παράρτημα τοῦ Περιοδικοῦ (τετρ. 62, σελ. 8 κ.έ.) δημοσιεύτηκαν μαζί με τὸ κείμενον τῆς γνωστῆς ἐπικήδειας ὁμιλίας τοῦ Ἀσωπίου, ἀναδημοσιευθέντα καὶ στὴν ἐφημερίδα τῆς Βιέννης Ἑλληνικὸς Τηλέγραφος (φύλ. 11) 1818 σελ. 46), τὰ ἀκόλουθα ἀγνώστου συντάκτη ἐπιτύμβια εἰς Ἀλέξ. Βασιλείου ἐπιγράμματα καὶ ἡ συνέχειά τους πρὸς τὸν ἴδιο προσφώνηση:

- α) Ἐνθάδε κεῖται Ἀλέξανδρος Βασιλείου
οἰκείους πόθον, φίλους φιλίας, φιλοστοργίας πατράσιν·
ἀρετῆς τοῖς ἐν τέλει δικαιοσύνης ἐμπόροις·
παιδείας τοῖς φιλομούσοις, παράδειγμα
πᾶσι δὲ πένθος ἀπολιπών.
- β) Σῶμα μὲν, οὔτι δ' Ἀλεξάνδρω, ἀρετὴν ἀρίστηλον
Μουσοτρόφου ἀγαθοῦ, ἦδε κέκευθε κόνις.
- γ) Τὴν κόρην τὴν Πολύμνια ρωτοῦσ' ἢ Μνημοσύνη,
τ' ἔχεις καλὴ μου σήμερον καὶ πικρομένη στέκεις;
Μῆτερ, τῶν ἀδελφάδων μου ὄλων ὁ μέγας φίλος,
ἀπέθανεν Ἀλέξανδρος, υἱὸς τοῦ Βασιλείου.
- δ) Τοῦ Βασιλείου ὁ υἱός, Ἀλέξανδρος ἑπονήσκων
Στοὺς ἀθανάτους ζήτησιν ἐκίνησε μεγάλην·
Πῶς τοῦ ἀνδρὸς τὰς ἀρετὰς ἔμελλαν ν' ἀνταμείψουν
Καὶ ἄλλος ἄλλο πρόβαλλεν ὡς ἔκρινε τὸ πρέπον.
Ὅλοι ἐμεριμνήσατε; εἶπαν αἱ Μοῦσαι τότε,
εἶναι δική μας ἢ φροντίς ἑδικός μας ἦταν φίλος.

Προσφώνησις

«Φίλη ψυχὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου, σὺ τῶρα κατετάχθης εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀληθινῶν φίλων τῆς ἀρετῆς καὶ σοφίας· ἀλλ' ἐὰν ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς ὅπου εἶσαι, δὲν ἀδιαφορεῖς τελείως περὶ τῶν κάτω, καταδέξου τὸ μικρὸν τοῦτο μνημεῖον τῆς καθαρᾶς φιλίας. Ἔχεις φίλους καὶ πλουσίους καὶ σοφοὺς, ἱκανοὺς καὶ προθύμους νὰ σοῦ ἀ-

ναστήσωσι μνημεία και τῆς πλουσιότητος και τῆς σοφίας των ἀνάλογα. Ἄλλ' ἐπειδὴ λυθεῖσα ἀπὸ τὸ δεσποτικόν, τὸ ὁποῖον σὲ ἐπεσκότηζε, βλέπεις καθαρὰν τὴν ἀλήθειαν, καὶ διορᾷς ἀκολύτως τοὺς μυχοὺς τῆς καρδίας, δύνασαι νὰ γνωρίσῃς ὅτι, καὶ χωρὶς τὰ πλούτη, καὶ χωρὶς τὴν σοφίαν ἐκείνων, τοιαῦτα ὅμως νὰ συνειροθῇ εἰς τὴν εἰλικρινεῖαν ὁ εἰλικρινῶς μὲ σὲ ἀγαπηθεῖς. Εἰς ταύτην λοιπὸν ἀποβλέποντα, μὲ ἰλαρὸν βλέμμα, δέξου τὴν προσφορὰν ταύτην, ἀδίστακτον ἔχουσα πληροφορίαν, ὅτι χαρὰν μεγίστην ἢ εἰς τόνδε τὸν βίον παρουσία σου, ὡς λύπην ἀπαρηγόρητον ἔφερον εἰς τὸν προσφέροντα ἢ εἰς βίον ἄλλον κρείττονα μετὰ στίσις σου. Φίλη ψυχὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου μὴ καταφρονήσῃς, παρακαλεῖ, τὴν μικρότητά του»¹².

Δὲν θὰ κλείσω τὴν γιὰ τὸν Ἀλέξανδρο Βασιλείου μακρὰ καὶ ἐπίπονη ἔρευνά μου, ἂν δὲ μνημονεύσω τὰ ὅσα ὀλίγα ἀλλ' ἀξιοσημεῖωτα ἔγραφε ἀναφερόμενος σ' αὐτόν, ὁ ἐμπνευσμένος τοῦ Κοραῆ βιογράφος Διον. Θερεῖνος (Ἄδ. Κοραῆς, σελ. 381): «Ὁ χρηστός οὗτος Ἡπειρώτης ἢ Ἕλλην Ἀλβανός, ὅπως αὐτὸς ἑαυτὸν ὠνόμαζεν, ἦτο ἐκ τῶν μάλιστα ἐπεράστων Ἑλλήνων τῶν τότε χρόνων. Θεραπεύσας τὸν Ἐμπολαῖον Ἐομῆν καὶ τὰς Ἑλλικωνιάδας Μούσας, δὲν εὐτύχησε νὰ θησαυρίσῃ χρήματα, ἐθησαύρισεν ὅμως ἄφθονον καὶ ἀδρὰν φιλογένειαν· ἀπεδείχθη δὲ ἀνέκαθεν ἀφίλαντος, φιλόκαλος, φιλογράμματος καὶ πᾶσι τοῖς τότε λογίοις ἀφιλοκερδῶς καὶ ἐλευθερίως ὑπηρετικὸς ἅμα καὶ ἐπικουρικὸς, θελξίφρονα ἐκάστοτε αἰσθανόμενος κούφισμὸν ὁσάκις ἠδύνατο νὰ ἀποθῇ χρήσιμος εἰς τὸ πολυπαθεῖς γένος καὶ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα...»¹³.

Αὐτὸς ἦταν ὁ Ἀλέξανδρος Βασιλείου ὁ Ἡπειρώτης. Τύπος ἀντιπροσωπευτικὸς μιᾶς γενιᾶς δραστηρίων πραγματευτῶν τῆς διασπορᾶς, πατριώτης θερμὸς, ἐραστὴς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῶν Μουσῶν ἀπαράμιλλος, «Ἕλλην ἤρωσ», τέλος τοῦ Διαφωτισμοῦ καὶ τῆς ἐθνικῆς Ἀναγέννησης, πού ὠδήγησαν στὸ «ἔθιο, φοβερὸ κίνημα τοῦ ἔτους 1821».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

6) Θὰ πρέπει νὰ σημειωθῇ ἐδῶ, πὼς ὁ δεῦτερος μετὰ τὸν Ἐλαμεινώνδα γιὸς τοῦ Ἀλ. Βασιλείου, πού προηγήθηκε κατὰ διὸ χρόνια αὐτοῦ τοῦ Πελοπίδα, ὁ Γεώργιος, δὲν ἀναφέρεται κἀν στίς ἐπιστολὰς τοῦ Κοραῆ αὐτῆς τῆς περιόδου. Νὰ μὴν ἀνήγγειλε τὴ γέννησή του, καθὼς συνήθιζε, στὸ φίλο του ὁ Ἀλέξανδρος ἢ αὐτὸς ὁ τελευταῖος λησμόνησε νὰ τὸν συγχαρῇ; ἄγνωστο. Ὁ Γεώργιος Βασιλείου (1813—1819) κατῆλθε νεώτατος στὴν ἀγωνιζόμενη Ἑλλάδα καὶ ὑπηρετήσε ἀρχικὰ ὑπὸ τὸν Καποδίστρια καὶ σὰν ὑπάλληλος στὸ Ὑπουργεῖο Οἰκονομικῶν κατόπι, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀπολύθηκε ὡς ἑτερόχθων. Τὸ 1845 προσλήφθηκε ἀπὸ τὸν Γ. Σταύρου στὴν Ἐθνικὴ Τράπεζα, τῆς ὁποίας τὸ 1861 ἐκλέχθηκε παμψηφεί πρῶτος ὑποδιοικητὴς καὶ τὴν ὁποία ὑπηρετήσε μὲ ζῆλο καὶ ἀφοσίωση ἐπὶ 44 χρόνια ὡς τὸ θάνατό του (4.3.1889). Ἐπῆρξε ἀπὸ τὰ ἰδρυτικὰ μέλη τοῦ κατὰ τὴν 3.4.1869 συσταθέντος στὴν Ἀθήνα συνλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, μέλος τοῦ Διοικ. Συμβουλίου καὶ ἀντιπρόεδρος του μὲ τοὺς Κ. Παπαρηγόπουλο δὲ Μ. Ρενιέρη, Ἀ. Ραγκαβῆ καὶ Ν. Δραγοῦμη ἐξέδιδε ἀπὸ τὸ 1853 τὸ πολιτικὸ περιοδικὸ SPECTATEUR D' ORIENT. Τὸ Ἀρχεῖο του δωρήθηκε στὸ Μουσεῖο Μπενάκη τὸ 1954 ἀπὸ τὴν κόρη του Μαρία Βασιλείου. (Πρὸβλ. Ἡ δρᾶσις τοῦ Συνλλόγου κατὰ τὴν ἑκατονταετίαν 1869—1969 Ἀθ. 1970, σελ. 57, 60, 63, 129—130 καὶ Ἐρᾶνος εἰς Ἄδ. Κοραῆν σελ. 228, 252).

7) Ἄλλ' ἄς σημειώσουμε ὀλίγα καὶ γι' αὐτὸν τὸν Ἐλαμεινώνδα, πού δέχτηκε μικρὸς τίς φροντίδες τῶν κορυφαίων τοῦ Γένους κι' ὅταν ζοῦσε κι' ἀφοῦ πέθανε ὁ πατέρας του. Στὴ Χίο, ὅπου στάλθηκε δωδεκάχρονος περίπου γιὰ νὰ φοιτήσῃ στὸ Γυμνάσιό της, πού διηθῆνε ὁ Βάμβας καὶ ὅπου ἔφθασε στίς 10.3.1817 (Ε 688), δὲν ἔμεινε πολὺν καιρό.

Μετά τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του τὸν ἐκάλεσε, φαίνεται, κοντά του στὴν Κων)πολὴ ὁ θεὸς του Μιχαήλ. Λίγο ἀργότερα μὲ εἰσηγήσει τοῦ Γ. Σταύρου, ἐπιστάτη τῆς Φιλομ. Ἐταιρείας, πρὸς τὸν Καποδίστρια, γίνεται ὑπότροφος τῆς Ἐταιρείας, πὺ σκοπεῖ νὰ τὸν στείλῃ στὴν Πίζα νὰ συνεχίσῃ τὶς σπουδὲς του ὑπὸ τὴν κηδεμονία τοῦ ἐκεῖ Οὐγγροβλαχίας Ἰγνατίου. Ὁ τελευταῖος ὁμῶς αὐτὸς τὸν συμβουλεύει ὅτι λόγω τοῦ νεαροῦ τῆς ἡλικίας του δὲν θὰ μπορούσε νὰ παρακολουθήσῃ τὰ μαθήματα καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἐπιστρέψῃ στὴν οἰκογένειά του στὴν Τεργέστη, στὴν Ἑλληνικὴ Σχολὴ τῆς ὁποίας καὶ νὰ φοιτᾷ, πρᾶγμα πὺ ἔγινε. Ἡ ὑποτροφία, πὺ ἦταν ἀρκετὴ ὥστε νὰ συντηρηθῇ ἀπ' αὐτὴ καὶ ἡ ὑπόλοιπος οἰκογένεια, ἐστέλλονταν κανονικά, μέσῳ τῶν ἐν Λιβόρνῳ ἐμπόρων Μοσπινιώτη, Γιαλιᾷ καὶ Δεσλότη, ὡς τὸ τέλος τοῦ 1822, ὅποτε εἰδοποιήθηκε ἡ χήρα, πὺς θὰ διακόπτονταν ἀπὸ τὸ ἐπόμενο ἔτος. Ἡ δυστυχισμένη μητέρα γράφει τότε (20.11.1822) πρὸς τὸν εἰς Φραγκφούρτη εὐρισκόμενον Καποδίστρια, διεκτραγωδώντας τὴν κατάστασι τῆς οἰκογενείας της καὶ ἰκετεύοντας «τὸν μετὰ θεὸν προστάτην, καθὼς τὸν ἀποκαλεῖ, καὶ εὐεργέτην», νὰ συνεχίσῃ τὴν ἀποστολὴ τῆς χήρας Βασιλείου ὁ Κ. τῆς ἀπάντησε (25.10.1822) παρηγορώντας τὴν καὶ ἐξηγώντας τοὺς λόγους πὺ τὸν ἀνάγκασαν νὰ διακόψῃ προσωρινὰ τὴν παρεχομένη βοήθεια, τὴν πληροφορεῖ δὲ «ὅτι θέλει φροντίσει ὅπως διὰ τὸ ἐρχόμενον ἔτος 1823 λάβει τὰ ἀναγκαῖα χρήματα διὰ νὰ δυνηθῇ ὁ υἱὸς της νὰ συνεχίσῃ τὴν σπουδὴν του». Ἡ χήρα ἀποῦ πῆρε τὸ γεμᾶτο ἀπὸ χριστιανικὴ ἀγάπη γράμμα τοῦ Κ., ἔσπευσε κατασυγκινημένη νὰ ἐκφράσῃ «πρὸς τὴν ἐν ταῖς πολυστενάτοις συμφοραῖς καλοκάγαθον κορυφὴν της» τὰ εὐγνώμονα αἰσθήματα αὐτῆς καὶ τῆς οἰκογενείας της. (Πρὸβλ. Ἑλ. Κούκου δ.π. σελ. 89, 98, 133—4). Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα χάνουμε τὰ ἴχνη τοῦ Ἐπαμεινώνδα καὶ τὸν βρῖσκομε πολὺ ἀργότερα στὴν ἀπελευθερωμένη Ἑλλάδα ἀξιωματικὸ μάλιστα ἐπιτελικό, καὶ νὰ πὺς: Κατὰ τὸ 1831 συστήθηκε ἀπὸ τοὺς ἀντικαποδιστριακοὺς στὴν Ἰδρυτικὴ Ἐταιρεία Ἡρακλῆς. Ὅταν πληροφορήθηκε τὴν ἵπαρξὴ τῆς ὁ Καποδίστρια θέλησε νὰ ἀντιδράσῃ ἰδρύοντας στρατιωτικοπολιτικὸ σύνδεσμο στὸν ὁποῖο θὰ γράφονταν ὅλοι οἱ στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ ὑπάλληλοι, ὑπογράφοντας ὑποχρεωτικὰ καὶ ἰδιαίτερον ὄρκο ἐπὶ ποιῆ ἀπολύσεως. «Εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, γράφει ὁ Γατόπουλος (Ἰ. Καποδίστριας Ἄθ. 1932 σελ. 109) ἀπαντῶνται κατὰ τὰς ἀρχαϊκὰς ἐρεῦνας δύο ἀξιοσημεῖωτα περιεργὰ ἐπεισόδια μὲ ἥρωας τὸν ὑπολοχαγὸν τῶν ἐπιτελῶν Ἐπαμεινώνδα Βασιλείου καὶ τὸν στρατηγὸν Ἰω. Μακρυγιάννην... Ὁ Βασιλείου δῖπλα εἰς τὴν ὑπογραφήν του ἐσημεῖωσε μερικὰς παρατηρήσεις, πὺ ἐσήμαιναν ὅτι εἶχε ὠρισμένας ἐπιφυλάξεις ὡς πρὸς τὸν δεῦτερον ὄρκο. Εἰς ἀπάντησιν τῶν παρατηρήσεών του αὐτῶν ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν Γενικὴν Ἐφημερίδα (23.9.1831) ἀπόφασις τοῦ κυβερνήτου, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἐπιφυλακτικὸς ἀξιωματικὸς ἀπεβλήθη ἐκ τῶν τάξεων τοῦ Στρατοῦ». (Πρὸβλ. καὶ Ν. Δραγοῦμη: Ἱστορ. Ἀναμν. Α' σελ. 201).

- 8) Ὁ περιεχόμενος στὸ τελευταῖα ἐκδοθὲν Λεξικὸν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ Γεωργίου Γαζῆ Δελτινακιώτου (σελ. 331—5) ἐπιζήδειος εἰς Ἄλ. Βασιλείου λόγος καὶ τὰ τέσσερα πὺ τὸν ἀκολουθοῦν εἰς τὸν ἴδιον ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα, εἶναι αὐτὰ πὺ δημοσιεύτηκαν στὸ Λόγ. Ἐομῆ τοῦ 1818 (Παράρτ. εἰς σ' τετράδιον). Τὰ συμπεριέλαβε στὸ ἔργο του ὁ Γαζῆς ἀπὸ εὐγνωμοσύνη ἴσως πρὸς τὸν ἀδελφὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Πασχάλη, τὸν ὁποῖο συγκαταριθμεῖ (δ.π. σελ. 230 ἢ 233) μεταξὺ τῶν εὐεργετῶν του, ἐπειδὴ «διὰ συστάσεών του, καθὼς γράφει, ὠφελήθη εἰς Βουκουρέστιον ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Φιλαλήτην Παχάρνικον καὶ τὸν ἡγούμενον Ραδουλιώτην...».
- 9) Ὅπως ὁμῶς φαίνεται ἀπὸ κατοπινὸ πρὸς Ζ. Βλαστό τῆς Τεργέστης γράμμα του (7.11.1824) ὁ Κ. δὲν πῆρε τελικὰ τίποτε ἀπὸ τὰ «εἰς χεῖρας» τοῦ Βασιλείου εὐρισκόμενα βιβλία καὶ χρήματά του. «Τότε, τοῦ γράφει, ἤμην πλουσιώτερος, ἐπειδὴ εἶχα ἀκόμη πολλὰ βιβλία σκορπισμένα διὰ χεῖρὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς διαφόρους πόλεις καὶ δλίγα

ἀργύρια εἰς χεῖρας του με τόκον. Ὅλα ταῦτα ἀφανίσθησαν. Μ' ὄλον τοῦτο, ὅσα μοῦ ἔμειναν ἀκόμη, δὲν με συγχωροῦν νὰ δεχθῶ ἐλεημοσύνην ἀπὸ κανένα» (Ε 957).

- 10) Παρὰ ταῦτα οἱ ἐκδότες τοῦ Λογ. Ἐρμού, πὺν κατὰ τὴν ἴδια ἡμολογία τους «εἰς στερέωσιν του πολὺ περισσότερον παρὰ πολλοὺς πολλὰκις συνήργησεν» ὁ Βασιλείου, ἄγνωστο γιὰ ποιὺς λόγους, δὲν ἐξεπλήρωσαν, ὡς πρὸς τὴ βιογραφία τοῦλάχιστον, αὐτὴν τὴν εὐχὴ καὶ ὑπόσχεσίν τους. Γιατὶ τέτοιο, καθόσο γνωρίζω, κείμενο, δὲν φάνηκε στὶς στῆλες τοῦ περιοδικοῦ καθ' ὄλο τὸ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ὡς τὸ κλείσιμό του μαζρὸ χρονικὸ διάστημα.
- 11) Ἄλλὰ ποιὸς ἔγραψε τὰ ἐπιγράμματα αὐτὰ καὶ τὴ συνέχειά τους προσφώνηση; Ὁ Ν. Βέης (δ.π. σελ. 224) τὰ ἀποδίδει, χωρὶς καὶ νὰ συζητήτ τὸ πρόβλημα, στὸ συντάκτικὸ τοῦ ἐπικήδειου λόγου Ἀσώπιο, «ὁ ὁποῖος, καθὼς γράφει, καὶ δι' ἐπιγραμμάτων ἐν ἀρχαία ἑλληνικῇ ἐτίμησε τὸν μεταστάντα», ὁ δὲ καθ. Δασκαλάκης σὲ εἰδικὴ σχετικὴ μελέτη του (Πρόβλ. Παρνασ. Η' σελ. 1—16), ὅπου κοντὰ στ' ἄλλα γράφει ὅτι ὁ Ἀλ. Βασιλείου ἀπέθανε τὸ 1811 καὶ ὅτι ἐβοήθησε τὸν Κοραῆ στὴν ἐκδοσὴ τῶν Αἰθιοπικῶν τοῦ Αἰλιανοῦ(!), διατυπώνει τὴν ὑπόψία ὅτι αὐτὰ εἶναι τοῦ Κοραῆ συνθέματα γιὰ τοὺς λόγους ὅτι ἢ κατὰ τὴ δημοσίευσή τους ἀποσιώπησεν τοῦ συγγραφέα ἐσημαίνει ἂν μὴ τι ἄλλο ὅτι ταῦτα δὲν εἶχον γραφῆ ὑπὸ τοῦ Ἀσώπιου καὶ ὅτι ἐῖ γλῶσσα καὶ ἢ στιχομερικὴ τῶν ἐπιγραμμάτων, καθὼς καὶ ἢ γλωσσικὴ μορφή τῆς προσφωνήσεως, δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι εἶναι τοῦ Κοραῆ. Προσωπικὰ πιστεύω ὅτι τὰ ὑπ' ἑμὲν ἐπιγράμματα καὶ ἢ πράγματι κοραϊζουσα προσφώνησις εἰς Ἀλ. Β., καθὼς καὶ ἢ ἐπίσης ἀνώνυμη νεκρολογία τοῦ Τεργεσταίου Παρατηρητῆ, ἀνήκουν στὸν περὶ τὸν Ἀσώπιο Δ)ντὴ τῆς ἐκεῖ Ἑλλ. Σχολῆς κύκλο τῶν ὁμογενῶν λογίων θαυμαστῶν τοῦ Κοραῆ, με τὸν ὁποῖο ὁ Βασιλείου κατὰ τὸ ἑξάμηνο τῆς εἰς Τεργέστην παραμονῆς του εἶχε συνδεθῆ διὰ στενῆς φιλίας. Τὸ λέει ἄλλωστε ὁ ἴδιος Ἀσώπιος κατακλείοντας αὐτὸν τὸν ἐπικήδειό του. «Ταῦτα, γράφει, εἰς εἰλικρινοῦς φιλίᾳς σημεῖον ἔγραψε μὲν Ἀσώπιος, ἐξεφώνει δὲ Ἱατρόπουλος οἱ δύο Κωνσταντινοῖ. Καὶ στὴ νεκρολογία: Ἐκτὸς τούτου, γράφει ἐκεῖ, ὁ ἐπίσης ἀνώνυμος συντάκτικὸς τῆς, καὶ οἱ φίλοι ἐτοίμαξουσιν, πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων τῆς φιλίας, ἐπιτάφιον ἐπιγραφήν, ἢ ὁποῖα μέλλει διὰ τοὺς μεταγενεστέρους νὰ διαμείνη εἰς τὴν φιλόξενον γῆν ἢ ὁποῖα τὸν σκεπάζει...». Τί φυσικώτερο λοιπὸν οἱ φίλοι του τῆς Τεργέστης, οἱ ἐπιτηδειότεροι, νὰ σύνταξαν προσφώνηση καὶ ἐπιγράμματα (τὰ στὴ νεοελληνικῇ εἶναι μᾶλλον τοῦ Ἀσώπιου γιὰ τὴ γνωστὴ ἀνάκαθεν πρὸς τὴ γλῶσσα αὐτὴ καὶ τὰ δημ. τραγούδια ἀγάπης του) καὶ τᾶστειλαν με τὸν ἐπικήδειο μαζὶ στὸ Λ. Ἐρμῆ γιὰ δημοσίευσιν.
- 12) Συνεχίζοντας ὁ ἴδιος αὐτὸς Θερεϊανὸς (δ.π. σελ. 381) περὶ τοῦ Ἀλ. Β. «τοῦ μουσοφιλοῦς τούτου τέκνου τῆς ἀριστογόνου Ἠλείου», καθὼς τὸν λέει, ἀναφέρει ὅτι εἶχε τὴν πρόθεσιν ὁ Ἀλέξ. νὰ ἐκδώσῃ τὰ Ποιμενικὰ τοῦ Λόγγου ἢ Παρθενίου τοῦ Βιθινοῦ τὰ ἐρωτικὰ παθήματα. Ἀργότερα φιλοτιμήθηκε ν' ἀνασκευάσῃ τοὺς κατὰ τῶν Ἑλλήνων ψόγους τοῦ Βαρτόλδου καὶ νὰ μεταφράσῃ στὴν ἑλληνικῇ τὸ γαλλικὰ συνταγμένο Ὑπόμνημα τοῦ Κοραῆ γιὰ τὰ ὁποῖα ἔργα συχνότατα ζητοῦσε τὴ βοήθεια τοῦ φίλου του. «Ἀλλὰ πάντα τὰ σχέδια ταῦτα περὶ ἐκδόσεων, ἀνασκευῶν καὶ μεταφράσεων διὰ διάφορους λόγους ἔμειναν ἀνεκτέλεστα» (Πρόβλ. καὶ Ν. Βέη δ.π. σελ. 225).

ΚΩΣΤΑ Π. ΒΛΑΧΟΥ

ΤΟΥΡΚΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ* ΑΦΟΡΩΝΤΑ

ΕΙΣ ΤΟ ΧΩΡΙΟΝ ΝΤΕΡΒΕΝΤΙΣΤΑ (ΝΥΝ ΑΝΘΟΧΩΡΙΟΝ) ΜΕΤΣΟΒΟΥ

Μιά απόφαση τοῦ Ἱεροδικείου Κωνσταντινουπόλεως, γιὰ μιὰ διαφορὰ στὰ σύνορα Τσεπελόβου — Νεγάδων, στὸν πρόλογό της, ποὺ ἀπευθύνεται στὸν Ἄλῃ - Πασὰ τῶν Ἰωαννίνων, ἀνάμεσα στὰ ἄλλα εὔσημα ποὺ τοῦ λέει, τὸν ἀποκαλεῖ καὶ ἱεροδίκη Ἰωαννίνων.

Μπορεῖ νὰ φανταστῆ κανεὶς τώρα, ὁ τύραννος αὐτὸς τῶν πάντων καὶ θεράπων μόνο τοῦ ἑαυτοῦ του, ὁ τελείως ἀγράμματος καὶ ἄξεστος, ἀλλὰ παμπόνηρος Ἀρβανίτης, μὲ ποιά ἐφόδια πνευματικὰ καὶ νομικὰ θὰ ἀπέδιδε δικαιοσύνη.

Δὲν εἶχε ἀνάγκη νόμου καὶ τυπικῆς διαδικασίας. Ἡ γνώμη του ἦταν νόμος καὶ ἡ διάθεση τῆς στιγμῆς ἐκείνης ποὺ ἀποφάσιζε καθόριζε τὴν τυπικὴν διαδικασίαν καὶ τὸ σκεπτικὸ τῆς ἀποφάσεως.

Παραθέτω μερικὰ δείγματα τέτοιων ἀποφάσεων τοῦ Ἄλῃ, ποὺ ἀφοροῦν διάφορα προβλήματα τῆς ἐποχῆς του καὶ μιὰ μεταγενέστερη τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἄλῃ, τοῦ ἔτους 1830.

Α) Μιά διένεξη ἀνάμεσα στοὺς Μετσοβίτες καὶ τῶν γύρω χωριῶν γιὰ τὰ σύνορά τους, κανονίζεται μὲ τὸ παρακάτω «πουγιουρντί».

Ἐνεργηθῆτω συνωδᾶ

Ἐξοχε Βεζύρη μου, ὁ τακτοποιῶν τὰς ὑποθέσεις τοῦ κόσμου, ὁ διευθύνων ταύτας δι' εὐστόχου κρίσεως καὶ ὀξυδερκείας, ὁ διεκπεραιῶν τὰ σπουδαῖα κοινὰ ζητήματα εὐστόχως, ὁ παγιῶν τὴν βᾶσιν τοῦ κράτους καὶ τῆς εὐτυχίας, ὁ στερεῶν τὴν βᾶσιν τῆς εὐδαιμονίας καὶ δόξης, ὁ περιζοσμούμενος ὑπὸ τῶν διαφόρων χαρίτων τοῦ ὑψίστου βασιλέως (Θεοῦ) Διοικητὰ τῆς Ρούμελης καὶ Νομάρχᾳ Ἰωαννίνων, Βεζύρη μου Ἄλῃ Πασᾶ, διαιωνισθεῖν τὸ κλέος σου καὶ Ἱεροδίκη Ἰωαννίνων, ὑπογραμμὲ τῶν ἱεροδικῶν καὶ μίστα τοῦ ἱεροῦ νόμου, ἀνξηθεῖν ἢ παιδεῖα σου.

Ἄμα φθάση τὸ παρὸν Αὐτοκρατορικὸν μονόγραμμα.....

ἄλῃ
πασᾶς

ὁρισμὸς τοῦ ὑψηλοτάτου

Σεσᾶς λιμποχοβινοὶ καὶ ψινιραδιότες(;) καὶ μπαλτινιότες καὶ φλαμπουραδιότες καὶ ντερβεντηστηνοὶ καὶ κοσοβιτζινοὶ βλέποντας τὸ πουγιουρντί μου νὰ σταθῆτε στὰ παλαιὰ σύνορα ὅπου γετονόβεστε μὲ τοὺς μετσοβίτες κατὰ τὸ ὑψηλὸν χατιχουμαγιούμ ὅπου ἔχουν καὶ νὰ μὴ ζυγώσετε μπιρταχοὶ στὸν τόπο τους ὅτι ἂν ματακούσω ὅπου νὰ ξανατοποῦν τίποτες σὲ κλαρί τους ἢ δὲ τοῖχα τους νὰ ξέρετε ὅτι ἔχετε νὰ παιδεθῆτε ἄσπλαχνα καὶ νὰ πισμαναθῆτε διὰ πάντα ἐξ ἀποφάσεως

πορτανέλι

ἄπριλ. 27

1794

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 326.

Τὸ Ἄνθοχώρι, πὸ ἐδῶ ἀναφέρεται Τερβεντίστα (ντερβένι) εἶναι ἓνα ὁμορφο χωριὸ μὲ ἄφθονα νερὰ καὶ πράσινο. Πάνω ἀπὸ τὸ χωριὸ προβάλλει ἀπειλητικὸ τὸ ὕψωμα τοῦ «Πεύκου». Γιὰ νὰ ἀποφύγουν τὶς ἐνδεχόμενες ζημιές ἀπὸ κατακυλίσματα κοιτρωγιῶν, πὸ ἀφθονοῦν στὸν τόπο αὐτό, ἀποφάσισαν νὰ «ἀπαντήσουν» τὸ μέρος πὸ εἶναι πάνω ἀπὸ τὸ χωριὸ, ἀπὸ ξύλευση καὶ βόσκημα. Ἡ γνώμη καὶ ἡ πρωτοβουλία γι' αὐτό, κατὰ τὴν παράδοση, ἀποδίδεται στὸν τότε «γκοτζιάμπαση» Κωσταμηῆτρο, ἓναν ἄνθρωπο πὸ ἄφησε ἀδρὰ τὰ σημάδια του στὸ χωριὸ αὐτό.

Φαίνεται πὸς κατέφυγε στὸν Ἄλλῃ Πασᾶ γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ του καὶ ὁ Ἄλλῃ «ἔβγαλε» τὸ παρακάτω «πουγιουρντί»:

ἀλλῃ πασᾶς

Ὅρισμός τοῦ ὑψηλοτάτου

Σεσᾶς τερβεντηστηνοὶ μηροῦ μεγάλη βλέποντας τὸ πουγιουρντή μου νὰ μὴ ἀποκοτήσετε νὰ κόψετε μηροῦν ἢ μεγάλον ξῆλον στὸ ὀριάνη ὀποῦναι ἀπάνω στὸ χωριόν. μήτε στὰ ἐλάτγια ὀπου φυλάγονται δηρὰ σπήτγια, μπιτλαῖ καὶ ὀλόγγος καὶ τὰ ἐλάτγια νὰ εἶνε ἀπαντημένα μὲ τελήτητα ἢ δὲ καὶ παρακούση καὶ τολμήση κανέναν νὰ πάγη καὶ κόψη τὸ παραμυροῦν ξῆλον ἢ στὸ ἓνα ἢ στὸ ἄλο μέρος νὰ ἤξερη ὀτη ἔχη νὰ πεδαφθῆ ἄσπλαχνα καὶ νὰ τζερειτησθῆ ἔξω τῶν δηνάμεῶν του ἔξ ἀποφάσεως.

Μιὰ ἄλλη ἀπόφαση τοῦ Ἄλλῃ ἔχει σχέση μὲ τὰ φορολογικά. Ὅρίζει τὸ ποσὸ πὸ πρέπει νὰ πληρώσουν, τὸν τρόπο καὶ τὸν χρόνο καὶ ἔναντι ποιῶν «δοσιμάτων» θὰ δοθοῦν τὰ ὀρισμένα.

ἐγὼ ὁ ἀλήτσας

φανερῶνω ὀτη ἐσηφόνησα μὲ τοῖς δερβεντηστηνοῖς διὰ νὰ μοῦ δόσουν ἀντῆς ἡμορον καὶ γηὰ ἄλα δῆρεα τοῦ χρόνου ἀπὸ δῆο χηλιάδες καὶ πεντακόση γρόσηα πάντα στῆς ἀρχές τοῦ ἀτρηλήου ἀπὸ ἀφτὰ ἔχο νὰ πληρόσο ἐγὼ τὰ τεφτέρηα ἀπὸ τοῖς πέσουν ἀπὸ τὸ τρικαληνὸ βαληαέτη καὶ ἀφτῆ ἔχουν νὰ πληρόσουν τὰ βασηληκὰ δοσιματα ὀλα ἢγουν χαράτζια νοιζοῦληα ἀχνάμηα μαληάττηα καὶ ὀτι ἄλο βασηληκὸν δόσημον. ὀμήρος νὰ πληρόσουν καὶ τὰ δῆρεα τῶν σπαχῆδων τζῆρα(;) διὰ τὸ ἡμορό μου ἔτεργιάστηκα νὰ μοῦ δόσουν τανὸθεν ἄσπρα καὶ ἔστο τὸ παρόν εἰς τὴν δῆξην. 1797.

Μιὰ ἀπόφαση μισθώσεως τῆς περιοχῆς τῆς Ντερβεντίστας (Ἄνθοχωρίου) στοὺς κτηνοτρόφους τοῦ Μετσόβου περιλαμβάνει τὸ παρακάτω «πουγιουρντί»:

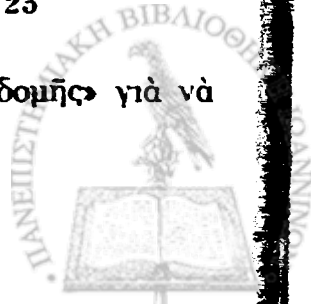
βεζιὸ ἀλητσας

ἐγὼ ὁ ροιμελὶ βαλεσῆς φανερῶνω ὀτι τὸν τόπον τοῦ τζιφλιζίου μου ντερβεντίστας ἀπὸ τοῖς πέντε πύργους κάτω ἀπὸ τὰ ληθάρια κασαρέτζη καὶ φτελιὰ τοῦ φλώκα καὶ ἴσια στὸ ποτάμη καὶ ἀπὸ τὸ πουρτανέλι αὐτὸ τὸ σῆνορον ὀλον τὸ ἔδοσα γιὰ ἐλτζιάμη τῶν μετζοβίτων διὰ γρόσηα τρεῖς χηλιάδες τὸ χρόνο, καὶ νὰ ἔχουν στὸ ζάτη τοῖς ἀμπέλια καὶ χοράφια γαλάτοπον(;) (ἢ γελαδότοπον;) ὀπου ἔχο αὐτὸ τὸ σῆνορον νὰ τὸ βοσκῆσουν τὰ πρόβατα τοῖς καὶ ἐσεῖς ντερβεντιστηνοὶ νὰ μὴν ζιγώσετε εἰς αὐτὸ τὸ σῆνορον ἐτηδῆ τὸ ἔδοσα ἐλτζιάμη τῶν μετζοβίτων ἀλέως μὴν κἀμπετε:

1803 Ἄπριλίον 23

Νὰ τώρα πὸ μ' ἓνα ἄλλο «πουγιουρντί» δίνει «ἄδεια οἰκοδομῆς» γιὰ νὰ χτίσουν οἱ Ντερβιστινοὶ τὴν ἐκκλησιὰ τους.

Ἐγὼ ὁ βεζήρ ἀλήπασας
 δίδω τὸ πουγιουρουδὴν μου τῶν ραγιαδῶν μου τερβεντηστινῶν διὰ νὰ φκιά-
 σουν τὴν ἐκκλησίαν τους ὀνομαζομένην ἀγία παρασκευή, καὶ κανένας νὰ μὴ τοὺς
 γένη μανής, ἔξ ἀποφάσεως.

1806
 ἄπριλ. 5

Εἰς τὸν βεζήρ ἀλήπασας
δίδω τὸ πουγιουρουδὴν μου τῶν ραγιαδῶν μου
τερβεντηστινῶν, διὰ νὰ φκιάσουν τὴν ἐκκλησίαν
ἀγία παρασκευή, καὶ κανένας νὰ μὴ τοὺς
γένη μανής, ἔξ ἀποφάσεως.

Τὸ 1830 δὲν ὑπῆρχε Ἄλῃς. Τὰ πράγματα ὅμως στὸν τρόπο συντάξεως τῶν «πουγιουρντι» καὶ τὸ πνεῦμα ἀπὸ τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζονται ὅλες οἱ ἀποφάσεις τους, πνεῦμα δεσποτισμοῦ, αὐταρχισμοῦ καὶ ἀπειλῆς, δὲν ἀπουσιάζει μαζὺ μ' αὐτόν. Τὸ παρακάτω «πουγιουρντι» ποὺ βάζει τὰ πράγματα στὴ θέση τους, οχετικά μὲ τὴ διαφορὰ στὰ σύνορα Ντερβεντίστας - Μετσόβου, εἶναι ἓνα ἄλλο δεῖγμα τοῦ τρόπου, ποὺ ἔλυναν αὐτὲς τὶς διαφορὰς οἱ τουρκικὲς ἀρχές, στὰ μαῦρα χρόνια τῆς σκλαβιάς.

Ἄν αὐτὸς ἦταν ὁ τρόπος διοικήσεως τῶν ραγιαδῶν στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς σκλαβιάς, τί μπορεῖ νὰ ἦταν τὰ πρῶτα χρόνια τῆς;

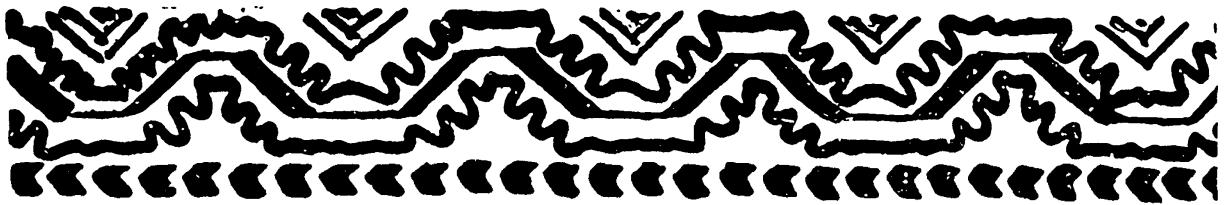
Καὶ μένε Ἑλληνα, ἀνάμεσα ἀπὸ πόσα δεινὰ πέρασες! Πόσο πρέπει νὰ εἶναι ἡ φκισιά σου ἀλλοιώτικη, γιὰ νὰ βγῆς πέρα!

Ἄνδρέας Στεφόπουλος

πρὸς ἐσᾶς ντουατζήδες μου μετζοβίτες, τὸ ἡμιλιάκη καὶ τζιφλίκη ντερβεντίστα ἦλθον εἰς ἡμᾶς καὶ παραπονέθησαν ὅτι ἡ ξυλοφόροι σας καὶ τὰ ζῶα σας ἐχάλασαν τὰ ἀμπέλια τους, τὰ πέφκα τους, κόφτοντας καὶ κουβαλῶντας εἰς τὸ χωρίον σας ὅθεν σᾶς λέγω ὅτι μὲ ποίαν γνώμην φέρνεσθε ἔτσι; καὶ μάλιστα εἰς αὐτὸ τὸ χωρίον ὅπου εἶναι ἡμιλιάκη βασιλικόν; πῶς σας ντοκουντάτε τὸ ἡμιλιάκη αὐτὸ μὲ ἀγκαριές ἐδικές σας καὶ μὲ ἄλλες πολλαῖς πῆραξες διὰ τοῦτο σᾶς προστάζω νὰ τραβήσετε χέρι συντείσωρα(;) νὰ μὴν προξενήσετε τοῦ ἡμλιακιοῦ τὸ παραμικρὸν ντοκούντισμα, οὔτε στὸ κοψήματα, μήτε μὲ ἄλλαις πῆραξες τὸ σύνορόν του νὰ σταθῆ ἀπαρασάλευτον καθὼς ἦτον εἰς τὸν καιρὸν τοῦ μερχοῦμ ἀλήπασα, καὶ ἀνίσως πατήσετε πιθαμὴν τόπον ἀπὸ τὸ σύνορόν τους, καὶ ἔλθουν νὰ κλαυθοῦν τζεβάσι δὲν θὰ μοῦ δώσετε ἔξ ἀποφάσεως.

1830
 Νοέμβρ 14
 Ἰωάννινα

ΚΟΥΛΑΣ ΞΗΡΑΔΑΚΗ

ΕΝΑ ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟ ΠΟΥ ΣΥΝΕΤΑΓΗ ΣΤΟ ΠΑΠΙΓΚΟ ΤΟ 1880

ΙC	XC
NI	KA

Δέσποτα πολυέλεε Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ παραγενόμενος ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας καὶ τὸν ἐκείσε γάμον εὐλογήσας αὐτόν, εὐλόγησον καὶ τὸ παρὸν συνοικέσιον, ὅπερ μέλλει ποιεῖσαι. Ἡ ὑποφαινομένη ὑπανδρεῖω τὴν φιλότιμην μου θυγατέρα Ἐλένην δυνάμει τοῦ δικαιώματος ὅπερ αἱ γυναῖκες τοῦ Ζαγορίου ἐν ἀπουσία τῶν συζύγων καὶ γονέων καὶ πενθερῶν ἔχουσιν, ἀνδρὶ νομίμῳ τῷ κυρίῳ Στεφάνῳ Γεωργίου Βέβη ἐκ Βετσωκοῦ εἰς πρῶτον γάμον. ὡς πρῶτον μὲν δίδομεν αὐτοῖς τὴν μητρικὴν μου εὐχὴν, ἔπειτα δὲ τὸ ὡς ἐφεξῆς προικίον.

- 9 ἑννέα ὑποκάμισα.
 - 5 πέντε συντρόφια.
 - 1 ἓνα ροῦχο καλὸ σιγοῦνι ὁμοῦ μὲ τὸ κοντόν.
 - 1 ἓνα γαλάζιον καλὸ σιγοῦνι ὁμοῦ μὲ τὸ κοντόν.
 - 1 ἓν ἔτι γαλάζιον κατώτερον.
 - 2 δύο κομμάτια καλὰ καὶ ἓν κοντόν.
 - 1 ἓνα πῆχυ στιμόνι.
 - 1 ἓνα φόρεμα προσέτι καλὸν ὁμοῦ μὲ τὸ κοντόν.
 - 3 τρία σινιά.
 - 3 τρία ζωνάρια καὶ μιὰ ζώστρα.
 - 3 τρεῖς κοντοποδιές.
 - 5 πέντε δίμιτα.
 - 2 δύο φλοκάτες.
 - 1 ἓν ἔτι φλοκοτόν μοσχοπολιάνικον.
 - 5 πέντε γίδια.
 - 5 πέντε ὀκάδες χάλκωμα.
 - 5 πέντε μαντήλια καὶ τὸν συνηθισμένον κρεβατόγυρον.
- Τὸ μισὸ ἀμπέλι εἰς Δίβρην καὶ ἓν δέμα καὶ ζορβιὰν ἓναν κῆτρο εἰς Κοσάλαν.
Τὸ μισὸ χωράφι εἰς Νταβανέρι καὶ τὸ ἄλλο χωράφι εἰς Πορνιαῖς.
140 ἑκατὸν σαράντα φλωριά εἰς μετρητὰ.

Λυτὰ ταῦτα ἐν ὀνόματι τοῦ πενθεροῦ μου κύρ Κ. Σκούρτη καὶ τοῦ συζύγου μου κύρ Χριστόδουλου Κ. Σκούρτη, εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν διατριβόντων δίδομι ἐγώ. Ὁ δὲ πολυδώρος Θεὸς δίδει αὐτοῖς εὐτεκνίαν, καὶ τὴν εὐλογίαν ἣν ἔδωσεν τῷ Ἀβραὰμ καὶ τῇ Σάρα, τῷ Ἰσαὰκ καὶ τῇ Ρεβέκκα, τῷ Ἰακώβ καὶ τοῖς δώδεκα Πατριάρχαις, ὁμόνοιαν, συμψυχίαν, ζωὴν εἰρηνικὴν, ἐνάρετον καὶ πολυχρόνιον καὶ πᾶν ἀγαθὸν καὶ κατατίμιον διὰ πρεσβειῶν τῆς ὑπερευλογημένης Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ τοῦ μεγαλομάρτυρος Προκοπίου καὶ πάντων τῶν Ἁγίων.

Ὅθεν καὶ τὸ παρὸν ἐνυπόγραφον καὶ ἐμμάρτυρον προικοσύμφωνον ἐγένετο εἰς δύο ὁμοια καὶ ἀντηλλάγησαν εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν.

1880 Ἰουλίου 14 ἐν Πάπιγκω.

Βασιλικὴ σύζυγος Χριστοδούλου Σκούρτη βεβαιώνει τὰ ἄνωθεν.

Στ. Γ. Βέβης.

Πρωτοσύγγελος Ἀθανάσιος μαρτυρεῖ.

Ἀθανάσιος Δ. Σκουρτόπουλος μαρτυρεῖ.

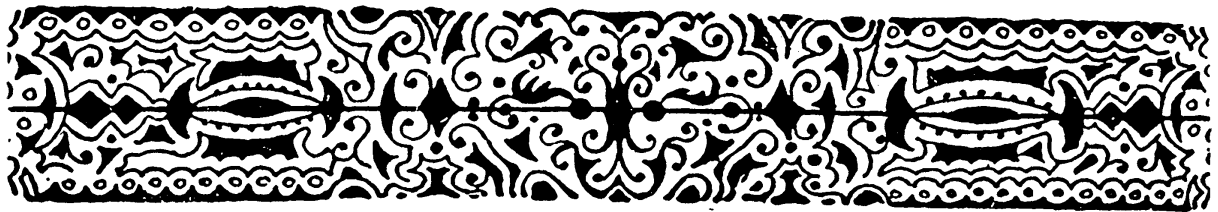
Μιχαὴλ Δ. Παπαθανασίου μαρτυρεῖ.

Ἀριστείδης Ν. Ἰωαννίδης μαρτυρεῖ.

Θωμᾶς Γ. Μουλᾶς μαρτυρεῖ.

Πολύχρονος ἱερεὺς μαρτυρεῖ.

ΣΠΥΡ. Γ. ΜΟΥΣΕΛΙΜΗ

ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ ΑΝΑ ΤΗΝ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΝ*

ΕΠΙΔΗΜΙΕΣ

“Ένας πολὺ μεγάλος ἐχθρὸς τῆς ἀνθρωπότητος, στοιχειὸ καὶ δράκος ἀκατάλυτος, φόβος καὶ τρόμος κ’ ὄργη Κυρίου, στὰ Βυζαντινά, προϋπερὶνὰ καὶ κατοπινὰ χρόνια ἦταν οἱ ἐπιδημίαι. Οἰκογένειαι ἔχουν ἐκλείψει, χωρὶὰ ἔχουν ἐξοντωθῆ, ὀλόκληροι λαοὶ καὶ ἔθνη ἔχουν ἐξαφανισθῆ ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς γῆς ἀπὸ διάφορες ἐπιδημιακὰς ἀρρώστιαι. Μεγάλοι στρατοὶ καὶ χειμαρῶδικαι ἐκστρατεῖαι ἔχουν καταρῆσαι ἐξ αἰτίας τῶν ἐπιδημιῶν.

Ἐπιδημία θέρισε τοὺς Ἀθηναίους κατὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον, αὐτὴ ἔστειλε στὸν τάφο στὰ Βυζαντινά χρόνια (1241 μ.Χ.) πολὺ λαὸν μετὰ τοὺς βασιλιάδας, ὅπως τὸν Ἀσάν τῆς Βουλγαρίας μαζί μετὰ τὴν γυναῖκα καὶ τὸ παιδί του, τὸν Μιχαὴλ τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν γυναῖκα τοῦ Ἰωάννη Βατάτση τῆς Νίκαιας καὶ πολλοὺς ἄλλους Λατίνους ἀριστοκράταις τῆς Πόλης, Ἕλληνας καὶ Βουλγάρους. Τὸ 1330 ὀλόκληραι περιοχὰς τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἐρημύθησαν ἀπὸ τὰ θανατικά. (Γιάν. Κορδάτου «Ἱστορ. τῆς Βυζαντ. Αυτοκρατορίας», τόμ. Β’ 103, 217).

Η ΠΑΡΓΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 15ο ΑΙΩΝΑ

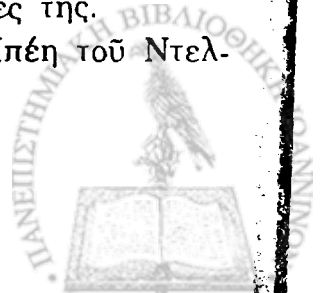
Ἡ Πάργα κατὰ τὸν 15ο αἰῶνα εὐτυχοῦσε καὶ εὐημεροῦσε καὶ οἱ κάτοικοι καλοπερνοῦσαν. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀφθονίαν λαδιοῦ, ἐσπεριδοειδῶν, μῆλων κ’ ἄλλων προϊόντων, καλλιεργοῦνταν ἀκόμα καὶ ζαχαροκάλαμο. Ὑπῆρχαν σ’ αὐτὴ καὶ ναυπηγεῖα. Ἀπὸ τὰ σκαριά τῆς ἔβγαιναν στερεὰ καὶ γερὰ γαλέρες. Ὅλη ἡ γύρω φτωχολογία εὕρισκε ἐργασία καὶ ψωμί καὶ δὲν πεινοῦσε κανένας. Ἀπὸ τοῦτο τὴ φώναζαν φτωχομάνα καὶ γῆ τῆς ἐπαγγελίας.

Ἡ εὐημερία τῆς ἐπέσυρε τὸ μάτι τῶν Τούρκων γειτόνων καὶ κατὰ τὸ 1498 ὁ Φαῖτ Πασῆς τῶν Γιαννίνων ἔβαλε κατὰ νοῦ νὰ τὴν κατακτήσει. Οἱ Ἐνετικὲς ἀρχὲς ὅμως ποὺ εἶχαν πληροφορηθῆ τὶς βλέψεις του, ἐζήτησαν καὶ τὶς ἐστάλθηκαν ἀπὸ τὴ Βενετία τρόφιμα καὶ ὅπλα. Ἔτσι ἀπέφυγε τὸν κίνδυνον.

Μ’ ὅλας τὶς ἀμυντικὰς ὀχυρώσεις, τὶς πολεμικὰς συμπληρώσεις, παρακολουθήσεις καὶ προβλέψεις τῶν Ἐνετικῶν ἀρχῶν καὶ τῶν κατοίκων καὶ τὶς συγκεντρώσεις ἀνθρωπίνων δυνάμεων, ἡ Πάργα πατήθηκε γιὰ ἓνα διάστημα ἀπὸ τοὺς Τούρκους στὶς ἀρχὰς τοῦ 16ου αἰῶνα (1521—1540) ἐπὶ Σουλτὰν Σουλεϊμάν τοῦ Β’ καὶ παράμεινε ὡς τὶς 2 Ὀκτώβρη 1540, ὁπότε κατόπι συνθήκης μετὰ τὸν Τουρκίαν καὶ Ἐνετίας ἀποδόθηκε στοὺς πρώτους ἀφέντες τῆς.

Τὰ σύνορά τῆς ὅμως περιορίστηκαν κατὰ πολὺ ἀπὸ τὸ Μπέη τοῦ Ντελ-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 587.

βίνου, σιόν ὁποῖον ὑπάγοντιαν τότες καὶ ἡ ἐπικράτειά της ἀποτελοῦνταν τώρα ἀπὸ αὐτὴ τούτη τὴν πόλιν μὲ τὸ κάστρα, καὶ παράμειναν ἔτσι τὰ πράγματα ὡς τὸ 1596, ὅποτε κατόπι ἐπανειλημμένων παραστάσεων τῶν Ἑνετῶν σιὴν Ὑψηλὴ Πύλη, διατάχτηκε ἀπὸ τὸν Σουλτὰν Μωάμεθ τὸν Γ' ἡ ἐπαναφορὰ τῶν συνόρων σιὴν παλιά τους θέση καὶ ἡ ἐπιστροφή τῶν ἀρπαγμένων χωριῶν της. (Ἡπειρ. Ἑστία 1957, σελ. 205—206).

Τὴν χρειάζουμένη ξυλεία γιὰ τὴν κατασκευὴ τῶν карабиῶν προμηθεύονταν ἀπὸ τὰ μεγάλα δάση φτελιάδων ποὺ ὑπῆρχαν στὸ Φανάρι κοντὰ στὸ Τουρκοπάλουκο. Παρ' ὄλη τὴν ξύλευση, τὰ δάση τοῦτα ἐξακολουθοῦσαν νὰ ὑπάρχουν γιὰτι ὕστερα ἀπὸ πενήντα χρόνια, τὸ Γενάρη τοῦ 1601, οἱ Παργινοὶ μαραγκοὶ μεταβαίνουν ἐκεῖ καὶ κόβουν 100 μεγάλα φτελιάδια γιὰ βάσεις τῶν κανονιῶν τῶν Ἑνετῶν.

Μερικὰ χωριά τῆς Παραμυθιάς κατὰ τὸ 1694 πλήρῶν φόρο ὑποτελείας στοὺς Ἑνετοὺς γιὰ νὰ τοὺς φυλᾶν καὶ τοὺς προστατεύουν ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Τοῦτα ἴσως νὰ ἦταν τὰ χωριά τοῦ Φαναριοῦ, στὰ ὁποῖα ὑπῆρχαν τὰ δάση τῶν φτελιάδων. (Ἡπειρ. Ἑστία 1957, σελ. 495).

ΑΓΙΩΤΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΓΙΝΟΙ

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνα οἱ Ἀγιῶτες, ποὺ μερικοὶ εἶχαν τουρκέσει, ἐνοχλοῦν συχνὰ τοὺς Παργινοὺς. Τὸ ὄνομα «ἀγιά» εἶναι ἀραβικὸ καὶ σημαίνει πηγὴ νεροῦ. Ὀνομάσθηκε Ἀγιά ἀπὸ τοὺς Σαρακινοὺς Κουρσάρους, ἐπειδὴ στὰ παράλια τοῦ χωριοῦ ὑπάρχουν πολλὲς νερομάνες. Ἀπὸ τὴν αἰτία αὐτὴ οἱ Παργινοὶ ἐξαναγκάζονται καὶ καταφεύγουν, τέλη Ἰούνη 1558, σιὸς κυριάρχους τοὺς Ἑνετοὺς. Διὰ τοῦ Διοικητῆ τῆς πόλης καταγγέλλουν τοὺς Ἀγιῶτες σιὸν Ἑνετὸ προβλεφτὴ τῆς Κέρκυρας, πὼς ὕστερα ἀπὸ 120 χρόνια Ἑνετοκρατίας παρουσιάσθηκαν τώρα ὁ Προνιάρης τῆς Ἀγιάς, ὀνομαζόμενος Ἀχμέτ (χριστιανὸς ποὺ εἶχε γίνει Τούρκος), ὁ πρωτόπαπας Γεώργιος Ἀντίοχος καὶ ἄλλοι παπάδες, Γκίνης, Λέκκας καὶ Κάλλης μὲ δυὸ ἀνεψιούς τοὺς τουρκεμένους, Μπαλῆ κι' Ἀλῆ καὶ μ' ὄλους τοὺς Ἀγιῶτες καὶ παίρνουν μὲ τὴ βία τὸ δέκατο ἀπὸ τὰ χωράφια καὶ τ' ἀμπέλια τους.

Παραπονοῦνται ἀκόμα πὼς, ὁ Ἀχμέτ Προνιάρης βάζει κάθε μέρα τοὺς Ἀγιῶτες καὶ φέρουν ἐμπόδια σιὴν καλλιέργεια τῶν χτημάτων τους, γιὰ νὰ τοὺς ἀναγκάσουν νὰ τὰ παρατήσουν καὶ νὰ ρημάξουν. Καὶ ζητᾶει ἀκόμα ὁ Προνιάρης νὰ πηγαίνουν οἱ Παργινοὶ νὰ δικάζονται σιὸν κατῆ (εἰρηνοδίκη) τοῦ Μαργαριτιοῦ. Τοὺς κατάστρεψαν, λέγουν, τὰ σπαρτά, τοὺς χάλασαν τοὺς μύλους, σκότωσαν μιὰ Παργινὴ κι' ἐπῆραν αἰχμάλωτο ἓνα νέο ποὺ ψάρευε σιὴν ἀκρογιαλιά.

Ὁ Ἑνετὸς διοικητὴς τῆς Πάργας ἀναφέρεται ἀκόμα καὶ σιὸν βοεβόδα τῆς Μαζαρικιάς Σινάν, ὁ ὁποῖος ἐξαρτιόνταν ἀπὸ τὸν Ρουσιμέτ Πασᾶ τῆς Ἀλῶνας, ζητώντας τὴν τιμωρία τοῦ Ἀχμέτ Προνιάρη. (Ἡπ. Χρον. 1930, σελ. 30—31).

Τί ἀποτέλεσμα ἔφεραν οἱ ἐνέργειες τοῦ Ἑνετοῦ διοικητῆ τῆς Πάργας πρὸς τὸν Ἑνετὸ Προβλεφτὴ τῆς Κέρκυρας καὶ τὸν βοεβόδα τῆς Μαζαρακιάς, δὲν ξέρομε. Λεῖπουν οἱ παραπέρα πληροφορίες.

ΤΟ ΤΟΠΩΝΥΜΙΟ ΒΕΝΤΕΡΙΚΟ

Ἐπὶ τῆς ὀροσειρᾶς καὶ τῶν πλαγιῶν τῶν Σουλιωτικῶν βουνῶν ποὺ ἀπλῶνονται σὲ μᾶκρος ἀπὸ τὰ Κασωπαῖα ὄρη ὡς τὸν Καλαμᾶ κι' ἀπέκει τεντώνον-

ται ὡς πέρα στήν Ἀρβανιτιά, σὺζονται τοποθεσίες στ' ὄνομα κάποιου Ἐρρίκου. Βέντ - Ἐρρίκο ὀνομάζεται τὸ βουνὸ πού εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὴς Ἀρτσες (τώρα Νάρκισσος), ἦτοι τόπος τοῦ Ἐρρίκου (βέντ=τόπος, Ἀρβαν.). Βεντερικό λέγεται συνοικισμὸς τοῦ χωριοῦ Βερνίκου. Κι' ἐδῶ τὸ τοπωνύμιο μιλάει γιὰ τόπο τοῦ Ἐρρίκου. Τζιμερίκο φέρει τὸ ὄνομα μεγάλη νεροπηγὴ τοῦ Λίβερη, παραποτάμου τοῦ Κοκκυτοῦ. Καὶ τοῦτο πάλι δείχνει ἰδιοκτησίαν τοῦ Ἐρρίκου.

Τὰ τοπωνύμια αὐτὰ πού εἶναι ἡ ἀνάγλυφη ἱστορία τοῦ τόπου, δείχνουν καὶ μαρτυροῦν πὺς ἡ κορυφογραμμὴ ἀπὸ τὴς ὄχθες τοῦ Καλαμᾶ, βουνὸ Μίχλα, Σπάτα, Κουρούλα, Ψηλὴ Κορφὴ, Βεντερικό, ἦταν κάποτε σύνορο τοῦ βασιλείου κάποιου Φραγκοβασιλιά Ἐρρίκου.

Στὰ βυζαντινὰ χρόνια, στήν ἐποχὴ τῶν Δεσποτάτων καὶ προτιήτερα, Βυζαντινοὶ ἡγεμόνες καὶ Δεσπότες τῶν περιοχῶν παντρεύοντας θυγατέρες μὲ Φράγκους ἡγεμόνες καὶ βασιλόπουλα, ἔδιναν προῖκα ὀλόκληρες περιοχὰς μαζὶ μὲ τοὺς κατοίκους.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς γαμπροὺς τούτους ἦταν οἴγουρα κι' ὁ Ἐρρίκος πού εἶχε λάβει προῖκα ἢ κληρονομία ἀπὸ τὴν Ἑλληνίδα γυναῖκα ἢ Φράγκισσα μητέρα τὴν μεταξὺ τῶν Σουλιωτικῶν βουνῶν καὶ Ἰονίου πελάγους παραλιακὴ χώρα. Ποιὸς ἀπὸ τὰ Φραγκοβασιλόπουλα ἦταν τοῦτος ὁ Ἐρρίκος, δὲν εἶναι ἱστορικὰ γνωστὸ. Ἴσως ὁ γυιὸς τοῦ Αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερίκου τοῦ Ἐρυθρογέννητου ἢ κάποιο ἄλλο πορφυρογέννητο πριγκηπόπουλο.

Ἀπὸ τὰ Λατινοαρβανίτικα τοῦτα τοπωνύμια καὶ ἀπὸ ἄλλα παρόμοια πού ὁ τόπος μας εἶναι γεμάτος, ἀπεικάζεται πὺς πλὴν τῶν Λατίνων πολλὰ καὶ διάφορα Ἀλβανικὰ φύλα κατέβηκαν στήν Ἡπειρὸ πρὸ τοῦ 1200 μ.Χ.

ΟΙ ΘΕΣΠΡΩΤΟΙ ΣΠΑΧΗΔΕΣ

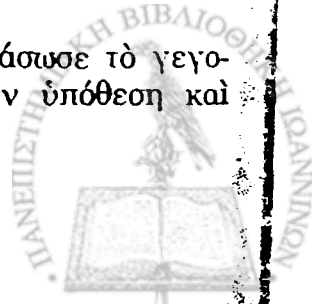
Στὸν Τουρκοπερικὸ πόλεμο τοῦ 1635, μαζὶ μὲ τὸν ἄλλο, 12.000 χριστιανικὸ στρατὸ Σπαχήδων τῆς Ἡπείρου, ἔλαβαν μέρος καὶ οἱ τῆς Θεσπρωτίας, (σπαχῆς=τιμαριοῦχος, ἰππότης).

Πολλοὶ ἀπ' τοὺς Σπαχήδες γιὰ νὰ κρατήσουν τὴς περιουσίες καὶ τὰ τιμάρια, ἀναγκάσθηκαν καὶ τούρκεψαν.

Ὁ μακαρίτης Χρ. Χρηστοβασίλης, μοῦλεγε λίγα χρόνια πρὸ τοῦ θανάτου του πὺς κάποτε τὸν ἐποσκέφθηκε στὰ Γιάννινα κάποιος Σουηδὸς συγγραφέας καὶ τοῦ εἶπε ὅτι εἶδε ἱστορημένο σὲ βιβλίον Ἀνατολίτη συγγραφέα, πὺς οἱ Ἡπειρωτὲς Σπαχήδες, ὅλοι τοὺς ἀδερφοξάδερφα, γιὰτὶ σὺν εὐγενεῖς παντρευολογιόνταν μόνον μεταξὺ τους, πού ἔτρεξαν σὲ βοήθεια τῶν Τούρκων καὶ πολέμησαν τοὺς Πέρσες, δὲ γύρισε οὐτ' ἓνας γιὰ νὰ φέρει τὸ μήνυμα τῆς ἐξόντωσής τους στοὺς δικούς τους, ἀλλὰ ὅλοι δολοφονήθηκαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἐπειδὴ στὸν πόλεμο φάνηκαν τόσο ἀνδρεῖοι, πού χωρὶς αὐτοὺς οἱ Τούρκοι ἦσαν νικημένοι καὶ χαμένοι.

Ἐκαμαν τὴν ἀπιστία αὐτὴ οἱ Τούρκοι ἀπὸ τὸ φόβο μήπως οἱ Σπαχήδες ἐπιτεθοῦν ἀργότερα κατ' αὐτῶν τῶν ἰδίων καὶ τοὺς διαλύσουν. Μάλιστα γιὰ νάχουν τὴ συνείδηση ἀναπαυμένη, συμβουλευθήκαν καὶ τὸ κοράνιο καὶ βρῆκαν γραμμένο πὺς οἱ ἄπιστοι κι' ἂν εὐεργετήσουν καὶ σώσουν τὸ ντοβλέτι, σὺν ἀπιστοῖς ὅμως πού εἶναι, πρέπει νὰ ἐξοντώνωνται.

Ἡ λαϊκὴ μοῦσα μέσα στὸ ἱστορικὸ σκοτάδι τῆς ἐποχῆς, διάσωσε τὸ γεγονός τῶν Ἡπειρωτῶν παλληκαριῶν, παραλλαγμένο ὅμως στήν ὑπόθεση καὶ σκεπασμένο μὲ τὸν θρύλο:

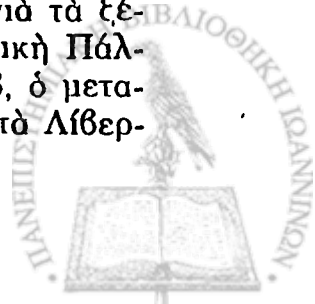

- «Τὰ τέσσερα τὰ πέντε τὰ ἐννάδερα
 Τὰ δεκοχτὼ ξαδέρφια τὰ λιγόνμερα
 Τοὺς ἔρθ' ἕνα θερμάνι πὸ τὸ βασιλιά
 Νὰ πᾶν νὰ πολεμήσουν στὴν Ἀλαϊμπεριά
 Σελλώνουν τ' ἄλογά τους τρέμ' ἢ θάλασσα
 Μπινεύουν τ' ἄλογά τους σειέτ' ἢ μαυρογῆς
 Παίρουν καὶ τὰ σπαθιά τους τρέμιουν τὰ βουνά
 Καὶ τὴν εἰχὴ γυρεύουν πὸ τὴ μάνα τους
- Δὸς τὴν εἰχὴ σου μάνα νὰ πηγαίνομε
 — Μὲ τὴν εἰχὴ μου μάτια σῦρτε στὸ καλὸ
 Ἐννιά ἑδέρφια νὰ πᾶτε κι' ὀχτὼ νᾶρθετε
 Σαράντα μέρες κάνουν δίχως τὸ ψωμί
 Κι' ἄλλες σαράντα πέντε δίχως τὸ νερὸ
 Καὶ τοὺς ἐπῆρ' ἢ δίψα καὶ τὰ κάματα
 βρῖσκουν ἕνα πηγάδι ρημοστήγαδο
 Σαράντα ὀργιές τοῦ πλάτου κι' ἕκατὸ βαθὺ
 Κι' ἐκεῖ τριχιές δὲν εἶχαν νὰ βγάλουν νερὸ,
 Καὶ κόβουν τοὺς τσαμπάδες κι' ἕκαμαν τριχιές
- Ροβόλα Κωσταντάκη βγάλε μας νερὸ
 — Δὲ ροβολᾶω ἀδέρφια γιατί σκιαῶμαι
 Νὰ ρίξομε τὸν κλῆρο κι' ἂν μοῦ πέσει πάω.
 Λαχνίζουν ξελαχνίζουν ποιός νὰ βγάλ' νερὸ
 Πέφτει τοῦ ἔρμου Κώστα τοῦ μικρότερου.
 Τὸν παίρουν καὶ τὸν δένουν καὶ τὸν ἀπολᾶν
 Ἐπάει ὡς τὴ μέση ν' ἐφοβήθηκε
 Ἐπάει ὡς τὸν πάτο λιανοσείστηκε.
 Τραβάτε με ἀδέρφια καὶ ξαδέρφια μου
 Ἐδῶ νερὸ δὲν εἶναι, εἶναι κόκκαλα.
- Καὶ μεῖς τραβάμε Κώστα, σὺ δὲ φαίνεσαι.
 — Βάλτε καὶ τ' ἄλογό μου νὰ τραβάει κι' αὐτό.
 — Κι' αὐτὸ τραβάει Κώστα, σὺ δὲ φαίνεσαι.
 — Βάλτε καὶ τ' ἄρματά μου νὰ τραβᾶν κι' αὐτά.
 — Κι' αὐτὰ τραβᾶνε Κώστα σὺ δὲ φαίνεσαι.
 Ἐσὺ Κώστα δὲ βγαίνεις τί νὰ κάμομε;
 — Κατσητε νὰ πεθάνω κι' ἄπε φύγετε».

Ἐκείνη τὴν ἑποχὴ ἀπὸ ἐξισλαμισμένους Σπαχῆδες προέρχονταν κι' οἱ ἀγάδες τῆς Παραμυθιάς καὶ τῆς ἄλλης Θεσπρωτίας, τῶν Γιαννίνων καὶ ὅλης τῆς Ἡπείρου καὶ Ἀλβανίας.

ΞΕΝΙΤΕΜΟΣ ΤΩΝ ΘΕΣΠΡΩΤΩΝ Ἡ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΠΑΛΛΗ

Ἀπὸ τὴν Παραμυθιά κρατᾶει καταγόμενὴ ἀπὸ τὴ Βέλενη κι' ἡ μεγάλη καὶ φανούμενη οἰκογένεια Πάλλη (Πάλλα) ποὺ ξεπατρίστηκε ἅμα πρωτοφάνηκαν οἱ Τοῦρκοι στὴ Θεσπρωτία (1390—1431) καὶ κατόπι πολλῶν περιπλανήσεων καὶ ἐγκαταστάσεων σὲ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδας, ἔφυγε γιὰ τὰ ξένα. Γόνος τῆς οἰκογενείας αὐτῆς εἶναι ἡ λογία καὶ ποιήτρια Ἀγγελικὴ Πάλλη - Βαρθολομαίη, ποὺ γεννήθηκε στὸ Λιθόρνο τῆς Ἰταλίας τὸ 1888, ὁ μεταφραστὴς στὴ δημοτικὴ τῆς Ἰλιάδας τοῦ Ὀμήρου Ἀλέξης Πάλλης στὰ Λίβερ-

πουλ τῆς Ἀγγλίας, ὁ στρατηγὸς Πάλλης καὶ ἄλλοι (Βαρβάρας Θεοδωροπούλου—Λιβαδά «Ἀγγελικὴ Πάλλη - Βαθρολομαίη»).

Στὴ Χούβιανη, χωριὸ μεταξὺ Παραμυθιάς - Βέλλενης, σώζεται οἰκογένεια «Πάλλα».

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΜΑΡΟΥΤΣΗ

Ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 17ου αἰῶνα (1630) μιὰ μεγάλη καὶ πλούσια οἰκογένεια Παραμυθιώτικη, βρίσκεται ἐμπορευόμενη στὴν Βενετία, ἢ τοῦ Πάνου Μαρούτση.

Ὁ Μαρούτσης, ἐπαγγελλόμενος τὸν ἀγωγιάτη, μετέφερε τὰ πλούσια εἰσοδήματα τῆς Τσαμουριάς, λάδι, ρίζι, ἀμύγδαλα, βαλανίδι, ἀπὸ τὴν Παραμυθιά στὰ Γιάννινα. Τὸ σοί του κρατᾷ ἀπὸ παλιὰ στὴν Παραμυθιά, πρὸ τοῦ 1585 (Ἡπειρ. Χρον. 1936, σελ. 175). Τὸ γεφύρι ἐπὶ τοῦ ποταμίου Λίβερη ἔξω τῆς Παραμυθιάς, φέοει ἀκόμα τ' ὄνομά του «στοῦ Μαρούτση», γιὰ τὴν θέσιν αὐτῆ, ὅπως μολογιέται, εἶχε πνιγῆ διερχόμενος τὸ ποτάμι κάποιος ἀγωγιάτης ἀπὸ τοὺς Μαρουτσαίους στὰ παλιὰ χρόνια. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὡς τὸ 1940 πὸ τ' αὐτοκίνητο ἀντικατάστησε τὸ ὑποζύγιο, ἢ συγκοινωνία διενεργούνταν μὲ τ' ἄλογα καὶ μὲ τὰ μουλάρια. Τ' ἄλογα τῆς Παραμυθιάς μὲ τὸν κερατῆμπαση (ἀρχηγὸ τοῦ караβανιού) ἐπικεφαλῆς, ἔφταναν διὰ μέσου τῆς Φλώρινας ὡς τὴ Θεσσαλονίκη, τῶν δὲ Γιαννίνων μὲ τὸν ξακουσμένο Ρόβα ὡς τὴ Βλαχιά.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἀγωγιάτες τῆς Παραμυθιάς ἦταν κι' ὁ Μαρούτσης. Οἱ ἀγωγιάτες τότε ὅτι διακόμιζαν, τὸ περισσότερο ἦταν δικό τους. Σκληρὴ ἢ ζωὴ τους, κώρια τὸ χειμῶνα πὸ κοιμοῦνταν βρεγμένοι, κρυωμένοι καὶ ζημιωμένοι πολλὰς φορές, στὰ χάνια καὶ στὸ ὕπαιθρο ἀκόμα, ἐκτὸς πὸ ἦταν στὴ διάθεση τῶν κακοποιῶν καὶ εἶχαν νὰ παλέψουν μὲ κλέφτες καὶ ληστές.

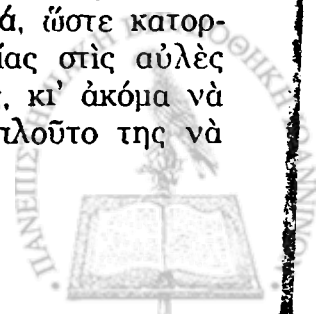
Ὁ Μαρούτσης, ἐπειδὴ ἡ ζωὴ του στὴν Παραμυθιά δὲν ἦταν ἀσφαλισμένη, ἔρχεται στὰ Γιάννινα (1650) κι' ἀπ' ἐδῶ ἀργότερα φεύγει γιὰ τὴ Βενετία, ὅπου σιγὰ - σιγὰ μὲ τὸ ἐμπόριο πλουταίνει καὶ μὲ τὸν πλοῦτο καταλαμβάνει ἐξέχουσες θέσεις καὶ γίνεται μέγας καὶ πολὺς.

Μὲ χρήματα τοῦ τραπεζίτη Μαρούτση βοηθήθηκε κι' ὀργανώθηκε ἡ ἐπανάσταση τοῦ Ὁρλώφ (1770). Μὲ χρήματα τοῦ ἰδίου ἀγοράσθηκαν καὶ στάλθηκαν στὸ Σούλι, Ἀκροκεραύνια, Ρούμελη (Παρνασσὸ) καὶ Πελοπόννησο, ὅπλα καὶ πολεμοφόδια.

Μὲ τὴν ἀρωγὴ τῶν ἀδελφῶν Σίμου καὶ Λάμπρου Μαρούτση (Ἡπ. Χρ. 1930, τευχ. Γ' σελ. 230), ἰδρύεται στὰ Γιάννινα 1742 σπουδαστήριον πὸ μετέπειτα μετατρέπεται σὲ Μαρούτσειον σχολή, στὴν ὁποία τοποθετεῖται δάσκαλος ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης.

Μὲ τὴν συνεργασία καὶ μὲ χρήματα τοῦ Μαρούτση, ἐνισχύεται ἡ ἐκστρατεία τῆς Ρωσίας κατὰ τῆς Τουρκίας (1768—1774) (Ἡπ. Χρον. 1930, σελ. 5 καὶ 1936, σελ. 175).

Ἡ οἰκογένεια Μαρούτση γίνεται τόσο πλούσια, μὲ σπίτια πὸ μοιάζουν βασιλικά παλάτια, ὄνομαστή κι' ἐνδοξη κι' ἀνεβαίνει τόσο ψηλά, ὥστε κατορθώνει γόνος τῆς νὰ διορισθῆ πολιτικὸς πράκτορας τῆς Ρωσίας στὶς αὐλὲς τῆς Ἰταλίας, νὰ τιμηθῆ ἀπ' αὐτὴ καὶ νὰ ὀνομασθῆ Μαρκήσιος, κι' ἀκόμα νὰ τύχη καὶ τοῦ Ἱεροσολυμικοῦ παρασήμου καὶ τέλος μὲ τὸν πλοῦτον τῆς νὰ

συνδράμει καὶ τὸ ἐξαντλημένο Ρωσικὸ ταμεῖο ἐπὶ Αἰκατερίνης Β'. Ὑπάρχει σήμερα (1969) στὴ Βενετία μέγαρο καὶ ὁδὸς φέρουσα τ' ὄνομα «Μαρούτση».

Ἡ πλουσιώτατη καὶ περίλαμπρη οἰκογένεια τῶν Μαρουτσαίων ἐξαφανίζεται καὶ χάνεται ἀπὸ τὸν κύκλο τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς τὸ 1846 ἐπὶ τοῦ τελευταίου τῆς γενιᾶς αὐτῆς πατέρα Πάνου Χριστοῦ. Μαρούτση καὶ υἱοῦ αὐτοῦ Μαρκεσίου ἱππότη πὸ πέθανε ἄγαμος, τὸ αὐτὸ ἔτος.

Ὑστερα ἀπὸ ζωὴ πλεον τῶν 260 ἐτῶν, πέφτει στὴν λήθη τὸ ὄνομα τῶν Μαρουτσαίων, τῶν φτωχῶν ἀγωγιατῶν τῆς Παραμυθιάς καὶ τῶν Κροίσων τῆς Βενετίας καὶ μόνο θυμίζουν τὴ διέλευσή τους ἀπὸ τὴ γῆ μας, οἱ διάφορες διαθηκὲς τους, ἓνα μέγαρο καὶ μία ὁδὸς στὴ Βενετία, ἓνα δημοτικὸ σχολεῖο στὰ Γιάννινα, κί' ἓνα ποταμάκι στὴν Παραμυθιά, πὸ φέρουν τ' ὄνομά τους: «Τοῦ Μαρούτση».

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΤΗ

Τὸ 1720 βρίσκεται ἐγκαταστημένος στὴν Κέρκυρα ὁ ζωγράφος Παναγιώτης Παραμυθιώτης ἀπὸ τὴν Παραμυθιά, φέροντας ὡς ἐπώνυμο τὸ ὄνομα τῆς πατρίδας του, ὅπως συμβαίνει τοῦτο σὲ πολλοὺς ξένους. Τὸ καθ' ἑαυτοῦ ὄνομα ἦταν «Μήτας». Ἔργα του σῶζονται στὴν Κέρκυρα, στὰ ὁποῖα διατηρεῖται ἡ Βυζαντινὴ πνευματοκρατία, ὅπως ὁ Μυστικὸς Δεῖπνος στὴ Μητρόπολη, ὁ ἅγιος Ἀρσένιος στὴν ἐκκλησία τῶν ἁγίων Πατέρων καὶ ἡ Δημιουργία τοῦ Κόσμου στὸ ναὸ τοῦ ἁγίου Ἐλευθερίου. Μὲ τὴν ἔκφραση πὸ δίνει στὰ εἰκονιζόμενα πρόσωπα, τὴν ἁρμονία τοῦ σχεδίου καὶ τὴ δύναμη τοῦ χρωματισμοῦ, ἀνάγαγε τὴν παρακμασμένη Βυζαντινὴ τέχνη σὲ τέτοιο ὕψος, πὸ θυμίζει τὶς σχολὲς τῆς Ἀναγέννησης (Μεγάλη Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαιδεία Δανδράκη, τόμ. 10, σελ. 650).

Τῆς οἰκογένειας τούτης γέννημα εἶναι καὶ οἱ: Μιχαὴλ Παραμυθιώτης, Γ. Παραμυθιώτης καὶ Ν. Παραμυθιώτης. Ὁ πρῶτος δωρίζει τὸ σπίτι του στὴν Παραμυθιά καὶ γίνεται σχολεῖο, τὸ ὁποῖο ἀργότερα κατεδαφίζεται καὶ στὴ θέση του ἐγείρεται τὸ γυμνασιακὸ κτίριο κοντὰ στὴ Μητρόπολη. Τὸ κάτωθε τούτου καινούργιο δῖπατο, μὲ τσιμεντένιες σκάλες πατώματα καὶ ἐξῶστες χτίριο, παράρτημα τοῦ γυμνασίου, ἀνεγέρθηκε τὸ 1956—1957.

Ὅπως θὰ ἰδοῦμε παρακάτω, ὁ Μιχαὴλ Παραμυθιώτης τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς περιουσίας του διέβρεσε σὲ φιλανθρωπικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα Γιαννίνων, Κερκύρας, Ἀθηνῶν καὶ Παραμυθιάς. Ὁ δεύτερος ἐκδίδει στὴν Κέρκυρα καὶ διανέμει δωρεὰν (1863) τὴν διδασχὴ τοῦ πάτερ Κοσμᾶ κί' ὁ τελευταῖος, ὁ Νικ. Παραμυθιώτης ἐκδίδει στὴν Κέρκυρα τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Νεομάρτυρα Γεωργίου ἀπὸ τὰ Γιάννινα (Ἡπειρ. Χρον. 1932, σελ. 141—142).

ΔΙΑΘΗΚΗ ΜΙΧ. ΙΩΑΝ. ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΤΗ

«Ἐν ἔτει χιλιοσιῶ ὀκτακοσιοσιῶ ἑξηκοσιῶ (1860) τὴν 19)31 τοῦ μηνὸς Δ) βρίου, ἡμέραν δευτέραν ἐν Κερκύρα ὁ ὑποφαινόμενος Μιχαὴλ πτ (πατρὸς) Ἰωάν. Παραμυθιώτης κάτοικος Κερκύρας εἰς τὴν οἰκοδομηθεῖσαν οἰκίαν μου πλησίον τῆς ἐκκλησίας Ἐπαπαντῆς, γεννηθεὶς εἰς Ἡπειρον εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων, σώας ἔχων τὰς φρένας καὶ τὸν νοῦν καθὼς καὶ τὴν λαλίαν λαβὼν κατὰ νοῦν τὸ βέβαιον τοῦ θανάτου καὶ τὸ ἀβέβαιον τῆς ὥρας αὐτοῦ μὴ ἔχων οὔτε ἀνιόντας οὔτε κατιόντας συγγενεῖς καὶ θέλων νὰ διαθέσω τὰ κατ' ἐμὲ μετὰ τὸν θάνατόν μου, οἰκεία βουλῆ, ἀπεφάσισα καὶ ἐκλείσθην εἰς τὸ τέταρτον πάτωμα τῆς κατοικίας μου, μέσα εἰς τὸ

γραφείον μου διὰ νὰ διαθέσω τὴν κινητὴν καὶ ἀκίνητον περιουσίαν μου συνισταμένην εἰς τάλληρα ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδας ἀριθ. 120.000, ἀφαιρώντας τὰ ἡμισὴ ἀπὸ ἀπαιτήσεις ὑφασφαλείας ὡς φαίνεται ἐκ τῶν καθολικῶν βιβλίων μου 3)15 καὶ διαθέτω αὐτὴν διὰ τῆς παρούσης μου μυστικῆς καὶ ἰδιοχείρου διαθήκης ὡς ἔπεται:

Πρῶτον ἐγκαθιστῶ κληρονόμον μου εἰς ὅ,τι ἔχω καὶ μοῦ ἀνήκει κινητὴν καὶ ἀκίνητον περιουσίαν μου τὸν ἀδελφόν μου ποτὲ Ἰω. Παραμυθιώτην, τοῦ ὁποῖου ἀφήνω κληρονομίαν α) τὸ μικρότερον ὀσπίτιόν μου ἐνταῦθα, κοστίσαντι τάλληρα δέκα χιλιάδας ὀκτακόσια ἐξήκοντα ὀκτῶ καὶ σαράντα τρία ἑκατοστά, ἀριθ. 10868,43% καὶ β) εἰς μετροητὰ τάλληρα δέκα χιλιάδας, ἀρ. 10.000. Ὁμοῦ τάλληρα εἴκοσι χιλιάδας ὀκτακόσια ἐξήκοντα ὀκτῶ καὶ σαράντα τρία ἑκατοστά, ἀρ. 20.868,43%, τὸ ὁποῖον ὀσπίτιον νὰ μὴ δύναται ποτὲ νὰ πωλήσῃ, ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν του νὰ μείνῃ εἰς ὠφέλειαν ἐνὸς γεροντοκομείου ὅπου μέλλει νὰ καταστήσω ὡς ἀκολούθως θέλει προσδιορίσω, τὰ δὲ μετροητὰ νὰ τὰ καταθέσῃ ἐπίτροποί μου εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν χωρὶς νὰ ἠμποροῦν νὰ τὰ σηκώσῃ αἰωνίως ἀπὸ τὴν Τράπεζαν τὰ κεφάλαια. Τὰ ἐνοίκια ὀσπιτίου καὶ τῶν τόκων μετροητῶν νὰ χρησιμεύσῃ διὰ ζωοτροφίαν τοῦ ἄνωθεν ἀδελφοῦ μου, ὅστις ἐὰν ἤθελεν ὑπανδρευθῆ εἰς τεκνοποίησιν νομίμως, τότε ὅλη αὐτὴ ἡ κληρονομία μου, τὴν ὁποῖαν ὡς ἄνωθεν τοῦ ἀφήνω, θέλει ἀπερνᾶ εἰς τὰ τέκνα του, εἰ δὲ καὶ ἤθελεν ἀποθάνει ἄνευ τέκνων, θέλει ἀπερνᾶ καὶ αὕτη εἰς ἓν γεροντοκομεῖον, τὸ ὁποῖον ἀκολούθως διορίσω νὰ συστηθῆ εἰς πατρίδα μου Ἰωάννινα καὶ ἐπειδὴ ὡς ἄνω εἶπον τὸ κληρονομικὸν μέρος τοῦ ἀδελφοῦ μου καὶ κληρονόμου Νικολάου ἐὰν δὲν τεκνοποιήσῃ νομίμως ἠμπορεῖ καὶ αὐτὸ νὰ προστεθῆ εἰς τὸ εἰρημένον γεροντοκομεῖον, διὰ τοῦτο ὁ ἀριθμὸς τῶν πτωχῶν γερόντων θέλει αὐξηθῆ ἀναλόγως.

Εἰς τὴν φιλάτην Ἑλλάδα διὰ ἓν ἐκθετοτροφεῖον δοχ. 100.000, ἧτοι τάλληρα δέκα ἑπτὰ χιλιάδας τριακόσια ἀρ. 17.300, τὰ ὁποῖα νὰ βαλθοῦν εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος καὶ οἱ τόκοι αὐτῶν νὰ δίδωνται εἰς τὸ εἰρημένον ἐκθετοτροφεῖον χωρὶς νὰ ἠμποροῦν αἰωνίως νὰ σηκωθοῦν τὰ κεφάλαια ἀπὸ τὴν Τράπεζαν.

Εἰς τὴν φιλάτην πατρίδα μου Ἰωάννινα τὰ δυὸ οἰκόπεδά μου τὰ ὁποῖα πρὸ πολλοῦ οἰκοδόμησα εἰς ἓνα κοστίσαντα τάλληρα ὀκτακόσια ἐξήκοντα καὶ ὀγδοήκοντα ἑπτὰ ἑκατοστά ἀριθμὸς 860,87%. Εἰς τὴν ἰδίαν μετροητὰ νὰ οἰκοδομήσῃ τὴν ἄνωθεν οἰκίαν εἰς ἓν γεροντοκομεῖον μὲ δύο ποτώματα (κατὰ τὸ σχέδιον θέλει ἀφήσω) τάλληρα δύο χιλιάδας ἐννεήκοντα ὀκτῶ ἀριθ. 2098, πτωχευσάντων γερόντων, δέκα ἢ εἴκοσι, ἀναλόγως τῶν ἐξόδων, ἀπὸ καλῆς οἰκογενείας, φέρον τὴν ὑπογραφὴν μου ἐπὶ μιᾶς πλάκας ἐκτὸς τῆς θύρας, κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον: Γ ε ρ ο ν τ ο κ ο μ ε ἰ ο ν Μ ι γ α ἠ λ Ἰ ω ἄ ν. Π α ρ α μ υ θ ι ὡ τ η καὶ ἐπομένως ἀπὸ τὰ ἐνοίκια ἀνὰ ἕκαστον ἔτος καὶ αἰωνίως τοῦ μεγάλου ὀσπιτίου μου ἐνταῦθα πρῶτον, δευτέρου καὶ τρίτου πατώματος σὺν τὰ μαγαζεῖα καὶ μετζαδίνια κοστήσαντα τάλληρα εἴκοσι ἑξ χιλιάδας ἑπτακόσια δώδεκα καὶ ἑβδομήκοντα ἑκατοστά ἀρ. 26712,70% ὁμοῦ ἀρ. 29671,57% τὸ ὁποῖον ὀσπίτιόν μου ἀφήνω μετόχιον εἰς τὸ αὐτὸ γεροντοκομεῖον νὰ ἀπαντοῦνται ὅλα τὰ ἔξοδα τοῦ εἰρημένου γεροντοκομείου καὶ προσέτι νὰ ὑπαντρεῖν ἓν κοράσιον πτωχῆς οἰκογενείας κατ' ἕκαστον χρόνον δίδοντάς του προικεῖον γρόσια δέκα χιλιάδας καὶ δι' ὅλα αὐτὰ οἱ ἐδῶ ἐπίτροποί μου θέλουν συνιστοῦσθαι διὰ τὴν ἐκτέλεσιν των μετὰ τοῦ α) ἀρχιερέως, β) ἐφόρων καὶ γ) ἐπιτρόπων τῶν τεσσάρων ἐκκλησιῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἐν Ἰωαννίνοις σχολῆς καὶ Νοσοκομείου. Οἱ τελευταῖοι ὅμως οὗτοι θέλουν ἐκλέγουν μόνον τὸ ἄνωθεν κοράσιον ἀφιλοπροσώπως διὰ κλήρου καὶ οὐχὶ κατὰ χάριν διὰ τοῦτο εἰς ἔτι μόνον τὰ ἐνοίκια θέλει ἐξοδεύονται ὡς ἄνω, τὸ δὲ ὀσπίτιον ἐνταῦθα θέλω νὰ διαμεῖνῃ διὰ παντός.....

Πρὸς τούτοις εἰς τὸν ἀνεψιὸν μου Ἰωάννην Ἀναστασίου Παραμυθιώτην τοῦ ἀφήνω τὸ τέταρτον καὶ πέμπτον πάτον τοῦ ἐνταῦθα μεγάλου ὀσπίτιου μου νὰ κατοικήσῃ αἰωνίως χωρὶς νὰ δύναται νὰ τὸ πωλήσῃ αἰωνίως οὔτε αὐτὸς οὔτε οἱ κληρονόμοι του, ἀλλὰ νὰ μείνῃ εἰς ὄφελος τοῦ γεροντοκομείου ἀλλ' οὔτε νὰ ἡμπορῇ νὰ τὸ ὑπενουκιάσῃ ποτὲ καὶ ἂν ποτὲ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Κέρκυραν νὰ μείνῃ εἰς τὴν ἔξουσίαν τοῦ γεροντοκομείου ὅλον τὸ ὀσπίτιον μὲ τὰ μαγαζεῖα καὶ μετσαδίνια ὡς εἴρηται.....

Εἰς τὴν ἑκπαλὴν φιλτάτην πατρίδα μου Παραμυθίαν τὸ ἐκεῖ ὀσπίτιόν μου κοστίσσον τάλληρα τετρακόσια ἑξήντα τέσσερα καὶ σαράντα ἑπτὰ ἑκατοστὰ, ἀριθμ. 464,47%. Εἰς τὴν ἰδίαν μετροητά, δι' ἐν σχολεῖον Ἀλληλοδιδασκτικὸν τάλληρα τέσσαρας χιλιάδας πεντακόσια τριάκοντα πέντε καὶ πενήντα τρία ἑκατοστὰ ἀριθμ. 4535,53% ὁμοῦ ἀριθμ. 5000. Τὰ τελευταῖα νὰ βαλθοῦν εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος ἢ εἰς τὴν ἐν Μόσχᾳ Βασιλικὴν Τράπεζαν διὰ νὰ λαμβάνουν τοὺς τόκους διὰ ἔξοδα τῆς σχολῆς χωρὶς νὰ ἡμποροῦν νὰ τὰ σηκώσουν αἰωνίως ἀπὸ τὴν Τράπεζαν τὰ κεφάλαια. Τὸ εἰρημένον ὀσπίτιόν μου εἰς Παραμυθίαν νὰ χρησιμεύσῃ μετόχιον διὰ τὸ αὐτὸ σχολεῖον χωρὶς νὰ πωληθῇ αἰωνίως καὶ δι' ὅλα αὐτὰ οἱ ἐδῶ ἐπίτροποι μου θέλουν συνακούεσθαι διὰ τὴν ἐκτέλεσίν των μετὰ τοῦ ἀρχιερέως ἐπιτρόπων τῶν ἐκκλησιῶν καὶ προυχόντων εἰς Παραμυθίαν..... Εἰς πέντε πτωχῆς οἰκογένειες ἢ ἐδῶ ἢ εἰς τὴν πατρίδα μου Ἰωάννινα διὰ μίαν μόνην φορὰν τάλληρα μετροητά ἑκατὸν ἀριθμ. 100....

Μιχαὴλ Ἰ. Παραμυθιώτης»

(Τροποποίηση (μερικὴ) τῆς διαθήκης)

«Ἐπειδὴ τὸν φιλτάτον μου ἀνεψιὸν Ἰωάννην Ἀ. Παραμυθιώτην ἀραβώνιασα μὲ τὴν θυγατέρα τοῦ κυρίου Νικολάου Τζίνη ὀνομαζομένην Πηνελόπην καὶ μέλλει νὰ ὑπανδρευθῇ νομίμως, τοῦ ἀφήνω ἀντὶς νὰ κατοικήσῃ εἰς τὸ τέταρτον καὶ πέμπτον πάτον τῆς μεγάλης οἰκίας μου ὡς ἄνωθεν εἶπον, τὸν τέταρτον πάτον μόνον κληροδότημα, ἀξίας τάλληρα πέντε χιλιάδας ἑνεακόσια τριάκοντα ἑξή καὶ δέκα ἑξή ἑκατοστὰ 5936,16%, τὰ ὅποια πρέπει νὰ ἀφαιρεθοῦν ἀπὸ τὴ μερίδα τοῦ γεροντοκομείου καὶ νὰ προστεθοῦν εἰς τὴν μερίδα τοῦ ἀνεψιοῦ μου Ἰωάννου Ἀ. Παραμυθιώτη διὰ νὰ βρεθῇ ὁ λογαριασμὸς σωστός. Ἐὰν ὅμως δὲν τεκνοποιήσῃ μετὰ τὸν θάνατόν του νὰ ἀπερνᾷ εἰς τὸ γεροντοκομεῖον.

Ἀφήνω ὁμοίως τοῦ φιλτάτου μου ἀνεψιοῦ Γεωργίου Ἀ. Παραμυθιώτη τὸν πέμπτον πάτον (ὄροφον) κληροδότημα ἀξίας τάλληρα δύο χιλιάδες ἑνεακόσια ἑξήντα ὀκτώ καὶ ὀκτὼ ἑκατοστὰ ἀριθμ. 2968,8%, τὰ ὅποια πρέπει νὰ ἀφαιρεθοῦν ἀπὸ τὴν μερίδα τοῦ γεροντοκομείου καὶ νὰ προστεθοῦν εἰς τὴν μερίδα τοῦ ἀνεψιοῦ μου Γεωργίου Ἀ. Παραμυθιώτη διὰ νὰ εὔρεθῇ ὁ λογαριασμὸς σωστός, (ἐὰν ὅμως ὑπανδρευθῇ νομίμως), ἐὰν ἐξ ἐναντίας ἀποβιώσῃ πρὶν ὑπανδρευθῇ ἢ δὲν τεκνοποιήσῃ τότε αὐτὸς ὁ πέμπτος πάτος νὰ ἀπερνᾷ εἰς τὸν ἀδελφόν του καὶ ἀνεψιὸν μου Ἰωάννην Ἀ. Παραμυθιώτην καὶ ἐὰν δὲν τεκνοποιήσῃ καὶ αὐτὸς ὡς εἴρηται, νὰ ἀπερνᾷ εἰς τὸ γεροντοκομεῖον.

1)13 Μαΐου 1861

Μιχαὴλ Ἰ. Παραμυθιώτης»

ΕΠΙΦΑΝΕΙΣ ΤΟΥΡΚΟΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΣ

Πλὴν τοῦ Ἰμβραῆμ πασᾶ τοῦ Παργινοῦ, ἄλλοι ντόπιοι τουρκεμένοι ποῦ ὑπερεῖχαν ἀπὸ τοὺς ἄλλους στὸ καλὸ ἢ καὶ στὸ κακό, ἐμφανίζονται τοῦτοι:

1) Ὁ σ μ ἄ ν Π α σ ᾶ ς, σαντζάκης Ντελβίνου, Ἀγίου Δονάτου, Παραμυθιάς καὶ Γιαννίνων. (Σαντζάκης=διοικητὴς ἐπαρχίας, περιφερείας).

Τὸ 1605 μεταβαίνει ἀπὸ τὴν Παραμυθιά στὴν Αὐλώνα καὶ παραλαμβάνει προσωρινὰ τὸ πασαλίκι τῆς, τὸ ὁποῖο εἶχε ὁ ἀδελφός του Ἀλῆ Πασᾶς, πὺ εἶχε φύγει πρὸ ὀλίγου στὸν πόλεμο κατὰ τῆς Οὐγγαρίας.

Τὸ χειμῶνα τοῦ 1606 ὁ Ἀλῆς πεθαίνει στὸν πόλεμο καὶ ὁ Ὁσμάν πηγαίνει στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τὴν Πύλη μόνιμος πασᾶς στὸ Πασαλίκι. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως τοῦ Ντελβίνου, τὸ ὁποῖο ὑπάγονταν στὸ πασαλίκι τῆς Αὐλώνας, μαθαίνοντας τὸ θάνατο τοῦ Ἀλῆ καὶ ἔχοντας δυσαρέσκειες κατὰ τοῦ Ὁσμάν, ρίχνονται κάποια μέρα κατὰ τοῦ ἐκεῖ κεχαγιᾶ του (κεχαγιᾶς=διαχειριστῆς) καὶ τοῦ παίρνουν ὅλα τὰ χρήματα καὶ τὰ πράγματα τῆς κατοικίας του.

Μαθαίνοντας αὐτὰ ὁ Ὁσμάν Πασᾶς, χύνεται μὲ λύσσα ἐναντίον τοῦ Ντελβίνου μὲ 600 ἐνόπλους. Στὸ ποτάμι Βιστρίτσα (ἀρχ. Σιμόντας) ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη πὺ εἶναι τὸ γεφύρι, τὸν περίμεναν ὁ καπιτζῆς (καπιτζῆς=θυρωρός, φύλακας) κι' ὁ κατῆς (εἰρηνοδίκης) καὶ τοῦ προτείνουν γιὰ νὰ σταματήσῃ ἢ σύρραξη ὅλο τὸ ζήτημα νὰ πάῃ στὸ δικαστήριο καὶ νὰ τιμωρηθοῦν ὅσοι βρεθοῦν ἔνοχοι. Αὐτὸς ὅμως ἀπορρίχνει τὶς προτάσεις τους κι' ἀπάνω στὸ μεγάλο θυμὸ καίει ὅλα τὰ τουρκικὰ σπίτια δύο χριστιανικῶν χωριῶν πὺ ἦσαν ἐκεῖ κοντά. Κατόπι στέλλει δυὸ βοεβόδες του στὰ τουρκοχώρια Ζουλιᾶτες, Προγονάτι καὶ Μπέλεσι καὶ συγκεντρώνει ὁπαδούς.

Οἱ Νελβινιώτες εἶχαν πᾶσαι τὸ γεφύρι καὶ τὸν περίμεναν. Ἐπέρχεται ἡ σύγκρουση. Ἀπὸ τοὺς ἄνδρες τοῦ Ὁσμάν σκοτώνονται 30 κι' ἀπὸ τοὺς Ντελβινιώτες μόνον ἕνας. Οἱ Ντελβινιώτες χαλοῦν τὸ γεφύρι κι' ὁ Πασᾶς μὴ μπορῶντας νὰ περάσῃ μῆτε πεζὸς μῆτε καβαλάρης, κατορθώνει μὲ ἐνόπλους καὶ βρίσκει πόρο, σὲ δυὸ μεριές, πὺ πάνω καὶ πὺ κάτω ἀπὸ τὸ γεφύρι καὶ διέρχεται τὸ ποτάμι. Περικυκλώνει τοὺς ἀμυνομένους καὶ τοὺς κάνει μεγάλη καταστροφή. Ἐπειτα μπαίνει στὴν πόλη καὶ σὰ λυσσασμένος λύκος σὲ προβατοκόπαδο βάνει λεπίδι σ' ὅλες τὶς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ ἀπὸ δέκα χρονῶν κι' ἀπάνω καὶ λαφυραγωγεῖ τὰ σπίτια. Ἀκόμα σφάζει κι' ὅλα τὰ ζῶα. (Ἡπειρ. Χρον. 1940, σελ. 35—36).

Τὸ 1610 βρίσκομε τοῦτον νὰ ἡσυχάζει κοντὰ στὴν οἰκογένειά του στὴν Παραμυθιά, ἀπ' ὅπου μὲ τὴν ἐμφάνιση τῆς χολέρας φεύγει γιὰ τὰ Γιάννινα. στῶν ὁποίων τὸ πασαλίκι ἀντικαταστοῦσε τὸν πεθερά του Ἀσλάν Πασᾶ τὸν Α', ὁ ὁποῖος μαζὶ μὲ τοὺς σπαχήδες τῆς περιοχῆς εἶχε μεταβῆ καὶ πολεμοῦσε κατὰ τὴν παράδοση, στὸ Σερᾶβ τῆς Ἀνατολῆς (Δ. Σαλαμάγκα «Ἡ σπηλιὰ τοῦ Σκυλοσόφου», σελ. 56).

Τὸ Γενάρη τοῦ 1611 ἔρχονται στὴν Παραμυθιά ἔξη ἀπεσταλμένοι ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ νὰ εἰσπράξουν ἀπ' αὐτὸν χρήματα πὺ χρεωστοῦσε στὸ Ντουβλέτι ἀπὸ φόρους σὰν πασᾶς πὺ ἦταν τῆς Ἡπείρου. Ἀπὸ τὸ φόβο τῆς χολέρας οἱ ἀπεσταλμένοι φεύγουν κακὰ συγκάκου ἄπρακτοι.

Τὸ ἴδιο ἔτος (11 Σεπτέμβρη 1611) δέχεται στὰ Γιάννινα τὴν ἐπίθεση τῶν ἐπαναστατῶν τοῦ Σκυλοσόφου. Ἐπειδὴ ἀπὸ χρόνια καθυστεροῦσε τὶς εἰσπράξεις τῶν δημοσίων φόρων, διέδωκεν ὁ ἴδιος ἐπίτηδες κι' εἶπε καὶ στὸν ἀπεσταλμένο τοῦ Ἐνετοῦ προξένου, πὺς οἱ ἐπαναστάτες τοῦ πῆραν 50.000 σκοῦδα (νομίσματα) πὺ εἶχε συγκεντρώσει νὰ στείλῃ στὸ Σουλτάνο, ὁ ὁποῖος πληροφορημένος ὅτι οἱ ἐπαναστάτες δὲν ἀφαίρεσαν οὔτε πεντάρια ἀπὸ τὴν κάσα του (ταμεῖο), διατάζει (1613) τοὺς σαντζάκηδες Μπεκῆρ μπέη

τῶν Γιαννίνων, Χουσεῖν μπέη τοῦ Ντελβίνου (ὁ ὁποῖος ἦταν Παραμυθιώτης) καὶ Καντρῆ πασᾶ Μουσταφᾶ Κόκα, νὰ μεταβοῦν στὴν Παραμυθιά, ὅπου ἰδιώτευε ὁ Ὅσμάν πασᾶς, γιὰ τὴν καθυστέρηση τοῦ χρέους εἶχε πέσει στὴ δυσμένεια, νὰ τὸν πιάσουν καὶ νὰ τὸν συνοδέψουν στὴν Πόλη.

Καταδιωκόμενος ἀπὸ τοὺς τρεῖς τούτους σαντζάκηδες δραπετεύει μέσα σὲ δυὸ βάρκες ἀπὸ τὸ λιμάνι τῆς Πάργας στοὺς Παξοὺς κι' ἀπ' ἐκεῖ στὴ Λευκάδα μὲ τοὺς θησαυροὺς του, συμποσοῦμενος ὡς 6.000 τάλληρα τοῦ καιροῦ ἐκείνου, τὰ ὁποῖα ἄρπαξαν οἱ Παργινοὶ караβοκύρηδες ('Ηπ. Χρ. 1936, σελ. 37).

Οἱ Τοάμηδες ἀγάδες δυστροποῦσαν πάντοτε στὴν καταβολὴ τῶν δημοσίων φόρων. Δὲν πλήρωναν τὰ βασιλικά χρήματα, ὅπως ἔλεγαν τοὺς δημοσίους φόρους. Τοῦτο ἐξακολουθοῦσε καὶ στὰ μετέπειτα χρόνια. Τὸ 1893 τῶν Ντιναίων καὶ Προνιαίων τῶν μεγαλύτερων ἀγάδων τῆς Παραμυθιάς, κατὰσχονται ἀκόμα καὶ τὰ μαγειρικά σκεύη καὶ τὰ κουτάλια, γιὰ τὴν εἴσπραξη τοῦ καθυστερουμένου δημοσίου φόρου, κάπου 2.000 χρυσὲς λίρες Τουρκίας (ἡ χρυσὴ λίρα Τουρκίας εἶχε 107 γρόσια).

Ἀπὸ τὴ Λευκάδα ὁ Ὅσμάν πασᾶς μεταβαίνει στὴν Πόλη γιὰ νὰ ἐξευμενίσῃ τὸ Σουλτάνο γιὰ τὰ χρήματα ποὺ χρεωστοῦσε. Δὲ μπόρεσε ὅμως νὰ σωθῆ. Ὁ Σουλτάνος διάταξε καὶ τοῦ παίρνουν τὸ κεφάλι.

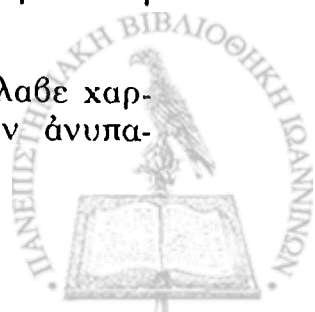
Ἔτσι (ὑπάρχει δίκης ὀφθαλμός), ἔχασε ὅ,τι εἶχε μαζέψει κι' ἔλαβε μὲ τὴ σειρά του κι' αὐτὸς ἀνταπόδοση γιὰ ὅσα κακὰ εἶχε πράξει σὲ χριστιανοὺς καὶ Τούρκους. ('Ηπ. Χρον. 1936, σελ. 89).

2) Χ ο υ σ ε ῖ ν Τ σ ε λ ε π ή ς, σύγγαμβρος τοῦ Ὅσμάν πασᾶ. Τὸ 1612 κτίζει μὲ διακόσιους μαστόρους στὴν Κορώνη τοῦ Φαναριοῦ μεγάλη κούλια (ἔπαυλη) γιὰ ὀχύρωση τοῦ μέρους ἐκεῖ ποὺ δεσπόζει ἔλου τοῦ Φαναριοῦ, ἀπὸ τὰ φτελιάδια τοῦ ὁποῖου, ὅπως εἰπώθηκε, προμηθεύονταν οἱ Ἐνετοὶ ξυλεῖα γιὰ τὴν κατασκευὴ τῶν караβιῶν.

3) Π ε ρ ή Μ ε χ μ έ τ Π α σ ό π ο υ λ ο ς, βεοβόδας τῆς Παραμυθιάς. Τὸ 1623 συλλαμβάνει μὲ πολὺ βάρβαρο τρόπο ἓνα πλοῖο προερχόμενο ἀπὸ τὴ Μυτιλήνη. Ἐγείρονται παράπονα ἐναντίον του καὶ ἄλλων ἀγάδων, οἱ ὁποῖοι ἐρίαστιζαν τὴν περιφέρεια, ποὺ ἐπὶ τέλους φτάνουν στὴν Πόλη κι' ἔρχονται στ' αὐτὰ τοῦ Σουλτάνου. Ἀποστέλλεται στὴν Παραμυθιά ἀπὸ τὸ Ντουβλέτι ὁ Γιουσοῦφ μπέης ἐφέντης, μουκασαλῆς (ἐπιθεωρητῆς) γι' ἀνάκριση, συνοδευόμενος ἀπὸ πολλοὺς πεζοὺς καὶ καβαλλάρηδες, (Δεκέμβρης 1624). (Ἐφέντης=τίτλος εὐγενείας ποὺ δίδονταν σὲ κρατικούς ὑπαλλήλους καὶ ἐπιφανεῖς πολῖτες). Πολλοὶ Τοῦρκοι καὶ Τουρκαρβανίτες ἔνοχοι ἀπὸ τὸ φόβο τους ἐγκαταλείπουν τὰ σπίτια τους καὶ φεύγουν. Ὁ βεοβόδας ἀντιστέκεται χρησιμοποιώντας μεγαλύτερο ἀριθμὸ ἀνδρῶν κι' ἐνεργεῖ μὲ τοὺς δικούς του ἔτσι, ποὺ νὰ μὴ βρεθῆ οὔτε κρέας, οὔτε ψωμὶ στὴν περιφέρεια.

Ὁ ἐπιθεωρητῆς στέλλει τὸν κεχαγιά του στὴν Ἄρτα νὰ τοῦ στείλουν ἀπ' ἐκεῖ βοήθεια. Ὅμως ὄχι μόνο βοήθεια δὲν τοῦ στέλλεται, ἀλλὰ κόβονται κι' ὅλα τὰ γεφύρια ποὺ θὰ διάβαινε. Ἀκόμα, γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀναγκαστικὴ ἀναχώρησή του, διαδίδει ἐπίτηδες πῶς ἔπεσε χολέρα στὴν ἐπαρχία.

Ὁ ἐπιθεωρητῆς μὴ μπορώντας νὰ ὑποτάξῃ τοὺς ἀγάδες, ἀφοῦ ἔλαβε χαρτὶ ἀπὸ τὸν κατὴ Παραμυθιάς ποὺ πιστοποιοῦσε καὶ βεβαίωνε τὴν ἀνυπα-

κοή καὶ ἀνταρσία τους κι' ἀπὸ τὸ φόβο τῆς ἀρρώστειας, ἀναχωρεῖ γιὰ τὴν Πόλη. Ὁ Πασόπουλος, ἀφοῦ ἔφυγε ὁ ἐπιθεωρητῆς ἄγοντας στὶς 12 τοῦ Γενάρη 1625 ἰσχυρὸ σῶμα πεζῶν καὶ καβαλλάρηδων κι' ἔχοντας μαζί του πολλοὺς αἰχμαλώτους (σκλάβους) δεμένους μ' ἀλύσια, προκρίτους τῶν γύρω χωριῶν, ἐπισκέπτεται φιλικὰ τὴν Πάργα, γενόμενος ἀπὸ τοὺς Ἐνετοὺς δεκτὸς μὲ μεγάλες τιμές.

Ἐπειδὴ ὅμως καθὼς περνοῦσε ἀπὸ κάτι χωριὰ τοῦ ἔρριξαν μερικοὶ ντουφεκιές, τὴ μισὴ δύναμη τοῦ στρατοῦ κράτησε μαζί του καὶ τὴν ἄλλη μισὴ σκόρπισε στὴν ὑπαιθρο. Διερχόμενος δὲ ἀπὸ τὰ χωριὰ τῆ νύχτα, τοὺς ἐπετίθετο σὰν ἐχθρὸς κι' ὄχι σὰν ἀφέντης τους. Οἱ κάτοικοι παράταγαν τὰ σπίτια τους καὶ κατέφευγαν στὰ βουνά. Τὸ ἴδιο, ὅπως πρὸ δεκαετίας (1614) οἱ χωρικοὶ τῶν Γιαννίνων γιὰ νὰ μὴ πᾶν νὰ ὑπηρετήσουν στανικὰ στὶς Τουρκικὲς γαλέρες, ἔφευγαν ἀπὸ τὰ χωριὰ τους. Καὶ ὅπου δὲν εὔρισκε τοὺς ἄνδρες, ἔπαιρνε μαζί του τὶς γυναῖκες, τὰ παιδιά, τὰ ζῶα τους. Μάζευε μὲ ἀρπαγὲς χρήματα, μὲ σκοπὸ νὰ μεταβῆ στὸ Σουλτανικὸ στρατόπεδο ποὺ παραχείμαζε στὴ Μικρασία, καὶ μὲ τὰ χρήματα νὰ ἐπανορθώσει τὰ σφάλματά του διὰ μέσου κανενοῦ στρατηγοῦ, χωρὶς νὰ ἀναγκασθῆ νὰ πάη στὴν Πόλη καὶ νὰ πέση στὰ πόδια τοῦ Σουλτάνου.

Πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν εἰσέπραξε ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο τῶν Γιαννίνων 200 ρεάλια μὲ τὸ ἔτσι θέλω. Τὸ χρῆμα τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἐσπάνιζε κι' ἡ ἀξία του ἦταν πολὺ μεγάλη. Ὁ ἐπίσκοπος τοῦ χρεωστοῦσε 10 ρεάλια κι' ὁ Πασόπουλος τοῦ ζήτησε 20. Καὶ ἐπειδὴ ὁ ἐπίσκοπος τοῦ ἀπάντησε πὼς δὲν τοῦ χρωστάει 20 παρὰ 10, ὁ Τοῦρκος διπλασίασε τὴν ἀπαίτηση σὲ 40 ρεάλια. Κι' ἀφοῦ ἐπανελάβε ὁ ἐπίσκοπος τὴν πρώτη ἀπάντηση, τοῦ ἔβαλε τ' ἀλύσια στὸ λαιμὸ καὶ τοῦ ἀπαίτησε νὰ καταβάλη 100 ρεάλια. Ἐπειδὴ δὲ ἐπενέβησαν μερικοὶ Τοῦρκοι νὰ τὸν ἐλευθερώσουν καὶ νὰ ἀρκεσθῆ στὴν εἴσπραξη τοῦ δικαιώματός του μόνον, τὸν καταδίκασε στὸ διπλάσιο, ἤτοι σὲ 200 ρεάλια. Ὁρκίσθηκε μάλιστα, γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ ἐμφαντικώτερα τὴν ἐκτέλεση τοῦ ὀρισμοῦ του, στὸ κεφάλι του καὶ πὼς θὰ χωρίσῃ τὴ γυναῖκα του, ἂν ἀλλάξῃ γνώμη. Οἱ Τοῦρκοι καὶ ξεχωριστὰ ὅσοι προέρχονταν ἀπὸ ἀρβανίτικο αἷμα, τηροῦσαν ἀπαράβατα τὸ λόγο τους (μπέσα) κι' ὅταν πρόκειται νὰ εἰσπράξουν χρήματα, κρατοῦσαν τὸν ὄρκο ποὺ δίναν, ἢ τὴν ἐκτέλεση τῶν διὰ τοῦ ὄρκου εἰπωμένων ἢ τὸ διαζύγιο τῆς γυναίκας. Ἔτσι ὁ δυστυχὴς ἐπίσκοπος ἀναγκάσθηκε κι' ἐπλήρωσε τὴν αὐθαίρετη αὐτὴ ληστρική ἀπαίτηση τῶν διακοσίων ρεαλίων.

Μετὰ ἓνα χρόνον (1626) ἐπιστρέφει ἀπὸ τὴν Πόλη ὁ ἐπιθεωρητῆς Γιουσούφ μπέης μὲ πολὺ στράτευμα γιὰ νὰ καθυποτάξῃ καὶ τιμωρήσῃ τοὺς μπέηδες τῆς Τσαμουριάς. Φόβος καὶ τρόμος πιάνει τοὺς σαντζάκηδες, τοὺς μπέηδες κι' ἀγάδες. Ἄλλοι φεύγουν ἀπὸ τὸν τόπο τους κι' ἄλλοι μαζώνουν στρατὸ νὰ τὸν πολεμήσουν. Ἐπεμβαίνουν μερικοὶ φίλοι ἀγάδες καὶ μὲ χρηματικὰ δῶρα (ρουσφέτια) ἀποσοβαίνεται ἡ σύρραξη.

Ὅποια καταστροφὴ γινόταν στὰ μέρη ἀπὸ τὰ ὁποῖα διέρχονταν Τοῦρκοι μεγιστάνες μὲ τὶς ἀκολουθίες τους, φαίνεται ἀπὸ ἐπιστολὴ τοῦ Μιχαὴλ Γλυκῆ ποὺ στέλλει ἀπὸ τὰ Γιάννινα στὸν πατέρα του στὴ Βενετία στὶς 5 Ἀπριλίου 1681: «Ἦρθε στὸ Ἀργυρόκαστρο ὁ Μπεηλέρμπεης μὲ 5.000 κόσμον κι' ἔκαμαν βουλὴ οἱ Γιαννιώτες νὰ στείλουν τὸν Ἀλῆ μπέη μὲ τρεῖς χιλιάδες ἀσλάνια (1500 Βενέτικα φλωριά) νὰ τοῦ τὰ δώκει γιὰ νὰ μὴν περάσει ἀπὸ τὴν πόλη τους, γιατί ἡ καταστροφὴ ποὺ θὰ ἔκανε τὸ διάβα του ἦταν πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ τὶς τρεῖς χιλιάδες ἀσλάνια» (Ἠπ. Χρον. 1936, σελ. 304).

4) Χουσεϊν Σαϊν μπέης, (μπέης=τίτλος εύγενείας πού δίνονταν σέ φυλάρχους ή μεγιστάνες) Σινάν Κεχαγιάς τῆς Παραμυθιάς. Φέρεται κι' ὡς Χουσεϊν Σαϊν μπέης Πυρῆ Πάσογλη.

Τὸ 1642 χορηγεῖ στὸν διοικητὴ Κερκύρας 100 φορτώματα κεχρί.

Τὸ 1643 ἡ ἐξουσία του ἔφτανε ὡς τὴ Λευκάδα. Τὸ χρόνο τοῦτον παρὰ τὶς λιμενικὲς συμβάσεις Τουρκίας — Βενετίας, ἐπέβαλε φόρο καὶ στὶς βάρκες πού προέρχονταν ἀπὸ τὰ Ἐπτάνησα καὶ προσέγγιζαν στ' ἀκρογιάλια τοῦ Φαναριοῦ.

5) Μεχμέτ μπέης. Γυιὸς τοῦ ὡς ἄνω Χουσεϊν Σαϊν μπέη. Τὸ 1673 διορίζεται ἀπὸ τὸ Μεγάλο Βεζύρη διοικητὴς τῆς Παραμυθιάς. Ἐχαιρε ὅπως ὁ πατέρας του μεγάλῃς ἐκτίμησῃς. Ἰδιαίτερα ἐκτιμοῦνταν ἀπὸ τὸ βεζύρη, μὲ τὸν ὁποῖον εἶχαν λάβει μαζὶ μέρος στὸν εἰκοσιτετραετῆ πόλεμο κατὰ τῆς Κρήτης (Ἐνετοτουρκικὸ 1645—1669), στὸν ὁποῖο πόλεμο ἔλαβαν μέρος καὶ οἱ Θεσπρωτοὶ Σπαχῆδες. Τοῦτο βεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὴν ὁμολογία τοῦ Λέκο Παπᾶ ἀπὸ τὴν Παραμυθιά.

6) Μπέϊκό μπέης. Μπεηλέρμπεης τῆς Ἑλλάδας καὶ ἀρχιναύαρχος τοῦ Τουρκικοῦ στόλου. Ἐνας ἀπὸ τοὺς ἐποικοδημητὲς τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους, γόνος μεγάλῃς τιμαριωτικῆς Ἑλληνοαλβανικῆς οἰκογενείας τῆς Παραμυθιάς, τῆς ὁποίας ἐπίσης γόνος ἦταν κι' ὁ Σουλιώτης ἀρχηγὸς Λάμπρο - Βεΐκος (Μπέϊκος).

Τὸ 1657 ὑπόσχεται στὸ Σουλτάνο νὰ πάρῃ τὴν Πάργα ἀπὸ τοὺς Ἐνετοὺς κι' ἂν δὲν τὴν πάρῃ νὰ στείλῃ ὁ Μεγάλος Ἀφέντης (ὁ Σουλτάνος) 50 καπιτζῆδες νὰ πάρουν τὸ κεφάλι του. Στρατολογεῖ 1.000 ἄνδρες ἀπὸ τὴν Αὐλώνα καὶ τὰ Γιάννινα (οἱ Τοῦρκοι στρατολογοῦσαν σὲ πολέμους κατὰ χριστιανῶν πάντοτε Τούρκους κι' οὐδέποτε χριστιανούς) μὲ μισθὸ 4 ρεάλια τὸ μῆνα στὸν καθένα καὶ ψωμί καὶ τὴν πολιορκεῖ. Βομβαρδίζει μὲ μανία τὴν πόλη καὶ τὰ τεῖχη της.

Οἱ Ἐνετοὶ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς κατασκόπους πού εἶχαν στὴν Ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, εἶχαν πληροφορηθῆ τὰ καθέκαστα κι' εἶχαν δυναμώσει τὴ φρουρά της.

Στοὺς πολιορκητὲς μὲ διαταγὴ τοῦ Σουλτάνου καταφτάνουν ἄλλοι 100 ἄνδρες καὶ στέλλονται μαρουῖτες κι' ἄλλα πολεμοφόδια ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη.

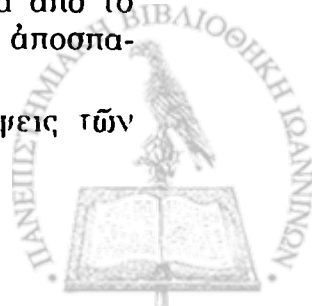
Ὁ Μπέϊκος κουβαλάει 300 σακκιὰ μαλλὶ γεμᾶτα πού εἶχε ἔτοιμα στὸ Μαργαρίτι, σκάλες (κλίμακες), σανίδες καὶ πασσάλους γιὰ τὴν ἀνύψωση τῶν σακκιῶν, τὴν ἀνάβαση καὶ τὴν πῆδηση στὰ τεῖχη.

Ὅμως μ' ὄλους τοὺς βομβαρδισμοὺς καὶ τὶς ἐπιθέσεις δὲν λυγίζει ἡ ἄμυνα τῆς πόλης, ἂν καὶ δυὸ προπύργια τοῦ φρουρίου, τὸ Λιπόμανο καὶ τὸ Γκέσι βλάφτηκαν.

Ἐρχεται ὁ χειμῶνας (1657). Οἱ πολιορκητὲς ἀπὸ τὰ πολλὰ χιόνια ἐγκαταλείπουν τὴν πολιορκία καὶ τὸν ἀρχηγό. Ὁ Μπέϊκος ἀναχωρεῖ γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ νὰ διαμαρτυρηθῆ καὶ παραπονεθῆ στὸ Σουλτάνο ἐναντίον τῶν πασάδων τῶν Γιαννίνων πού δὲν τοῦ ἔστειλαν ἀρκετὲς βοήθειες.

Πρὶν ἀναχωρήσει ἀπὸ τὴν Παραμυθιά, ἀπειλεῖ διαφόρους ἐμπόρους πού εἶχαν συναλλαγὲς μὲ τὴν Κέρκυρα νὰ μὴ μπαρκαρίζουν ἐμπορεύματα ἀπὸ τὸ σκάλωμα τῆς Σαγιάδας, ἐπειδὴ τοῦτο μὲ διαταγὴ ἀνωτέρου του εἶχε ἀποσπασθῆ ἀπὸ τὴ δικαιοδοσία του. (Ἠπ. Χρον. 1935, σελ. 51).

Ἐπιπλέον ἀπὸ τὶς ἀπειλὲς ἀκολούθησαν οἱ ἀρπαγὲς κι' οἱ ληστέψεις τῶν

έμπορευμάτων στο δρόμο, στη στεριά και στη θάλασσα. Ἀπὸ τὴν αἰτία αὐτὴ οἱ ἐξουσιαστές τοῦ λιμανιοῦ τῆς Σαγιάδας (1664) Μπρέττη πατῶν Γιαννίνων καὶ ἄλλοι ἀγάδες καὶ ὁ Ἐμίνης τῆς Σαγιάδας, τοποθετοῦν φρακτοὺς στοὺς δρόμους Γιαννίνων — Σαγιάδας καὶ συσταίνουν καὶ στὶς ἀρχές τῆς Κέρκυρας νὰ κάμουν κι' αὐτὲς τὸ ἴδιο στὴ θάλασσα γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῶν ἐμπορευομένων.

Ἀπὸ τὸν 15ο αἰώνα ἡ Σαγιάδα, ὅπως εἶπαμε παραπάνω, ἦταν τοῦ ἑαῖο ἐμπορικὸ κέντρο, ὅπου συνέρρεαν τὰ προϊόντα τῆς Θεσσαλίας, τῆς Μοραβίας, ἀκόμα καὶ τῆς Βλαχίας (Ρουμανίας) γιὰ νὰ περάσουν ἀπόπερα στὴν Κέρκυρα νὰ τὰ παραλάβουν τὰ Ἐνετικὰ καράβια.

Ἀπὸ τὴ μεγάλη κίνηση στὴ Σαγιάδα ὑπῆρχαν καὶ προξενικοὶ πράκτορες (1675) τῆς Ἀγγλίας, Ὀλλανδίας, Βενετίας καὶ Γαλλίας, ἡ ὁποία βραδύτερα τοὺς μετέφερε (1706) στὴν πόλη τῆς Ἄρτας. (Ἡπ. Χρον. 1936, σελ. 291, 296).

Ἀπὸ τὰ ἔξη κανόνια ποὺ ὑπῆρχαν στὴν πολιορκία τῆς Πάργας, δύο ἀφήνονται ἐκεῖ καὶ τὰ ἄλλα τέσσερα μεταφέρονται στὸ Μαργαρίτι.

Ὅταν ὁ Μπέικος (Ἀπρίλης 1658) ἔφτασε στὴν Πόλη, ἐξακολουθοῦσε ἀκόμα ὁ πόλεμος Ἐνετίας — Τουρκίας. Ὁ πόλεμος αὐτὸς ἄρχισε τὸ 1645 καὶ κράτησε ὡς τὸ 1660 ὅπως εἶπαμε, ὅπου στὸ τέλος ἡ Κρήτη πέφτει στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Μὲ τὸ πάει του ἀμέσως διορίζεται μπεηλέρμπεης τῆς Ἑλλάδας μὲ ἔδρα τὴ Σόφια. Πείθει τὸ Σουλτάνο νὰ ἀναβληθῆ ἡ ἐπίθεση κατὰ τῆς Πάργας καὶ νὰ στραφῆ κατὰ τοῦ Βουθρωτοῦ, ποὺ κι' αὐτὸ ἦταν στὴν κυριαρχία τῆς Ἐνετίας.

Στὴν Πόλη ὁ Μπέικος ἔφερε ἀπὸ τὴν Παραμυθιά καὶ τὴν ἀδερφή του τὴν Πασοπούλα καὶ κάθεται κοντὰ στὸ Σουλτάνο ὡς τὸν Ὀκτώβρη τοῦ 1662, ὁπότε μεταβαίνει στὰ Μπιντώλια (Μοναστήρι) παίρνοντας μαζί του καὶ τὴν Πασοπούλα, ἐπειδὴ στὴν πρωτεύουσα εἶχε πέσει χολέρα. (Ἡπ. Χρον. 1935, σελ. 54).

Ἀπὸ τὰ Μπιντώλια στέλλει ἓνα καπιτζῆ καὶ παίρνει ὅλους τοὺς προκρίτους τοῦ Ντελβίνου, ἄγνωστο γιὰ ποιό λόγο, καὶ διὰ μέσου τῆς Ἡγουμενίτσας κατεβαίνει (Νοέμβρης 1662), στὴν Παραμυθιά. Ἀπ' ἐκεῖ διατάζει καὶ μεταφέρονται ὅλα τὰ κανόνια ἀπὸ τὸ Μαργαρίτι, κι' ἐκεῖνα ποὺ ἦταν στὸ κάστρο τῆς Ἡγουμενίτσας, στὸ Βουθρωτό. Καὶ ἐνῶ εἶχαν γίνει ὅλες οἱ ἐτοιμασίες γιὰ τὴν ἐπίθεσή του, ἔξαφνα σταματᾷ κάθε ἐνέργεια καὶ ξαναμεταβαίνει στὴν Πόλη, ὅπου διορίζεται ἀπὸ τὸν Μεγάλο Βεζύρη (1664) καπετὰν πασᾶς (ἀρχιναύαρχος) τοῦ Τουρκικοῦ στόλου.

Ἀμέσως ἐπιδίδεται σὲ μεγάλες θαλασσινὲς ἐτοιμασίες διαδίδοντας παντοῦ πὼς θὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς Κερκύρας, ἐνῶ μεταβαίνει στὴν Κρήτη καὶ λαβαίνει μέρος στὸν ἐκεῖ πόλεμο.

Τὶς ἐτοιμασίες τοῦ Μπέικου κάνει γνωστὲς στοὺς Ἐνετοὺς ὁ ἐπίσκοπος Παραμυθιάς (Βουθρωτοῦ καὶ Γλυκέος) Ἰωαννίκιος, μὲ ἐπιστολή.

Στὸ Ἡράκλειο τῆς Κρήτης ὁ Μπέικος πᾶνεται αἰχμάλωτος ἀπὸ τοὺς Ἐνετοὺς καὶ δίνοντας ὑπόσχεση (μπέσα) πὼς δὲν θὰ τοὺς ξαναπολεμήσῃ, ἀφήνεται ἐλεύθερος καὶ ξαναγυρίζει στὴν οἰκογένειά του στὴν Παραμυθιά. Ἀλλὰ μόλις λευτερώνεται, δὲν χασομεράει. Δείχνεται ἄπιστος σὰν Τούρκος καὶ παραβαίνει, ἂν κι' Ἀρβανίτης, τὴν πατροπαράδοτη μπέσα τῶν ὁμοφύλων του καὶ ρίχνεται ἀμέσως κατὰ τοῦ Βουθρωτοῦ καὶ τὸ καταλαμβάνει καὶ ἀκολουθητὰ ξαναπολιορκεῖ τὴν Πάργα (1663).

Ἄσουλάρωτος ἄνθρωπος, πιδούλι, καὶ πολὺ φιλόδοξος. Μὴ μπορώντας νὰ τὴν καταλάβῃ, ἐγκαταλείπει τὴν πολιορκία καὶ μεταβαίνει στὴν Ἄνδρια-νούπολη κοντὰ σὺν Σουλιάνο καὶ τὸ Βεζύρη πού βρισκόνταν ἐκεῖ.

Τέλος, ὅποιος πιδάει πολλὰ παλούκια, σὲ κάποιο θὰ σκαλώσει, ἀκολουθώντας τὸν Σουλιάνο στὸν πόλεμο τῆς Οὐγγαρίας, παίρνει μέρος στὶς μάχες καὶ φονεύεται τὸ καλοκαίρι τοῦ 1663. Ἔτσι ἀπαλλάσσονται οἱ ἐνετοκρατούμενες ἑλληνικὲς πόλεις καὶ ὁ δῶλος ὁ κόσμος ἀνασαίνει ἀπὸ τὴς ἐπιδρομῆς του.

Ὅλοι ὅσοι ἔμαθαν τὸ χαρὸ τοῦ Βεΐκου, αἰσθάνθηκαν χαρὰ καὶ ἀγαλλίαση καὶ τοὺς ἀπόλυκε τὸ κορμί.

Οἱ Ἐνετοὶ καὶ πεθαμένος ἀκόμα σκιάζονταν. Δὲν πίστευαν ἂν πράγματι εἶχε πεθάνει. Τέτοιο φόβο καὶ λαχτάρια εἶχαν πάρει ἀπ' αὐτόν, ὥστε γιὰ νὰ ἐξακριβώσουν καὶ βεβαιωθοῦν τὰ σωσιὰ, ἔστειλαν ἐπὶ ταυτοῦ ἄνθρωπο στὴν Παραμυθιά, ὁ ὁποῖος τοὺς ἐπληροφόρησε ὅτι εἶδε τὸ σπῆτι τοῦ Βεΐκου στὰ μαῦρα.

Ὁ γυιὸς του πάλι, πού εἶχε τὴς ἴδιες μὲ τὸν πατέρα διαθέσεις — τ' ἀπίδι κάτω ἀπὸ τὴν ἀπίδιὰ θὰ πέσει — ἀκολουθώντας (Φλεβάρης 1665) τὸν στρατὸν τοῦ Καπλὰν πασᾶ, μπεηλέρμπεη τῆς Μακεδονίας, συμποσοῦμενον ὡς 1.500 ἄνδρες, μεταβαίνει πρὸς κατάληψη τῆς Πάργας. Ἀποτυχαίνοντας, ἐπιστρέφει στὴν Παραμυθιά, ὅπου δολοφονεῖται ὑπὸ τὸν κεχαγιά τοῦ Μεχμὲτ μπέη (Μάρτης 1665), ὁ ὁποῖος Μεχμὲτ ἦταν γυιὸς τοῦ Χουσεῖν μπέη γιὰ ζητήματα ἰδιωτικῆς φύσης.

Ἔτσι ξερριζώνεται καὶ ἐξαλείφεται ὁ ἐπιδρομικὸς αὐτὸς φύτρος καὶ κληρονομικὸ σπορίδι τῆς Παραμυθιάς.

Ἀπὸ τὰ τόσα φουσιὰ καὶ μεγαλεῖα τοῦ Μπεηλέρμπεη καὶ Καπετὰν Πασᾶ, Μπεΐκου, δὲν ἀπόμεινε τίποτε. Μόνο στὴ Γλυκὴ τοῦ Φαναριοῦ ἀκούεται τοποθεσία σὶ ὄνομά του. Δὲν ξέρομε ὅμως ἂν ὁ τόπος ἦταν χτῆμα του ἢ ὀνομάσθηκε ἔτσι ἀπὸ τὸν συγγενῆ του Σουλιώτη χριστιανὸ Λάμπρο Βεΐκο, ἕναν ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1854 στὴν περιφέρεια Παραμυθιάς, καὶ ἂν δὲν ὑπῆρχε τὸ Ἐνετικὸ ἀρχεῖο τίποτε δὲ θὰ γινώριζε ὁ κόσμος γιὰ τὸ ὀρητικὸ καὶ ὀρημαδιακὸ αὐτὸ Τουρκοπαίδι τῆς Παραμυθιάς.

Ο ΒΙΑΙΟΣ ΕΙΣΛΑΜΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ

Ἡ ἀλλαξοπιστία στὴ Θεσπρωτία ἀρχίζει λίγο - λίγο ἀπὸ τὴς πρῶτες κιόλας ἡμέρες, ἰδιαίτερα ὅμως ξαπλώνεται μὲ γοργὰ βήματα καὶ ποδαρώνεται κατὰ τὸ 1737. Τὸ 1580 ἀστυνόμος στὴν Παραμυθιά βρίσκεται ὁ Ἄλᾶη - μπέης, χριστιανόπαιδο ἀπὸ τὴ Βίτσα τοῦ Ζαγοριοῦ.

Καθ'αυτοῦ Τοῦρκοι στὶς περιφέρειες Μαργαριτίου, Μαζαρακιάς καὶ Γκρόπας (Λάκκας, Κουτσιοῦ, Πλαταριάς) πού ἦρθαν ἀπὸ τὴν Ἄνατολὴ κι' ἐγκαταστάθηκαν ὡς τιμαριοῦχοι, ἦταν οἱ: Τσαπάρης, Γκουστάρης κι' ὁ περιβόητος Βεῖζ Πλαταριάς, ὁ ὁποῖος μὲ τὴ βία προσπάθησε νὰ τουρκέψῃ ὅλα τὰ χωριά τῆς Τσαμουριάς, Δραγουμῆ (Ζερβοχώρι), Νικολίτσι, Γκρίκα, Νεοχώρι, Μερίνα, Πετροβίτσα, Βόλια (Μοῦρτος), Πλαταριά, Βράστοβο, Σαλίτσα, Γράβα, Βάρφανη (Ὁρφανό), Κούτσι, Γκρόπα, Κοσοβίτσα. Πῆρε τὸ ὄνομα Πλαταριάς ἀπὸ τὸ ὀμώνυμο χωριό, τὴν Πλαταριά, σὺν ὁποῖο ἦταν ἐγκαταστημένος σὲ παλατιανὴ κούλια.

Λέγεται γι' αὐτὸν πὺς ἔχοντας πολλὰ κοπάδια πρόβατα, ἔβαλε στὸ μάτι τὸ νησι τῶν Συβότων ἔξω ἀπὸ τὸν Μοῦρτο, τὸ Χοιρονήσι, ποῦ ἦταν κτῆμα τῶν Βραχανῶν νὰ τὸ κάμει δικό του.

Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ καλεῖ κάποια μέρα τοὺς καλλίτεροὺς τῶν Βραχανῶν σπίτι του καὶ τοὺς παραθέτει γεῦμα. Στὸ τέλος φεύγοντας τοῦτοι τοὺς χαρίζει, βάζοντας ὁ ἴδιος στὸ κεφάλι τοῦ καθενός, ἀπὸ ἓνα φέσι κόκκινο. "Ὅταν ἔφτασαν στὸ χωριό τους καὶ περπάταγαν στοὺς δρόμους βγῆκαν οἱ χωριανοὶ καὶ τοὺς κοίταγαν. Αὐτοὶ πάλι καμάρωναν τὰ κόκκινα φέσια σὰν σουλτανικοὶ γαμποροί. Πέρασε καιρός. "Ἐπρεπε καὶ ἡ ἀφεντιά τους νὰ τὸν προσκαλέσουν στὸ χωριό τους νὰ τοῦ ἀνταποδώσουν τὴν τιμὴ ποῦ τοὺς ἔκαμε. Τοῦτο κι' ἔγινε. Ὠραῖα φαγητὰ στρώθηκαν στὸ τραπέζι ποῦ ἔτρωγες τὰ δάχτυλά σου καὶ γλυκύτατες ρεβανές μοιράσθηκαν στοὺς προσκαλεσμένους. "Ὅμως οἱ Βραχανίτες ἦταν στενοχωρημένοι. Δὲν ἤξεραν τί δῶρο νὰ κάμουν στὸν μεγάλο φιλοξενούμενο, νὰ τὸν εὐχαριστήσουν, σ' ἀνταπόδοση τῶν κόκκινων φεσιῶν.

Καλοῦν ἰδιαίτερα ἓναν ἀπὸ τὴν ἀκολουθία του, ποῦ εἶχαν τὸ θάρρος καὶ τὸν ρωτοῦν τί δῶρο νὰ τοῦ κάμουν. Ἐκεῖνος συνεννοημένος μὲ τὸ Βεῖζ ἀπὸ προτύτερα, τοὺς λέει πὺς ὁ μπέης, ἐννοώντας τὸν Βεῖζ, ἔχει ἀπ' ὅλα τὰ καλά, ζωντανά, φλωριά μὲ τὴ χούφτα κι' ὅ,τι θέλ' ἡ καρδιά του, ἀλλ' ἂν ἐπιμένουν, ἄς τοῦ δωρίσουν τὸ νησι τῶν Συβότων, ἀφοῦ ρωτηθεῖ πρῶτα ἂν τὸ δέχεται, γιὰ νὰ ἀκούεται ὅτι τὸ ἔχει δῶρο ἀπὸ σᾶς. Ὁ μπέης δέχεται τὴ δωρεὰ τῶν ξωπαρμένων καὶ γίνεται κύριος τοῦ νησιοῦ μὲ πέντε κόκκινα φέσια.

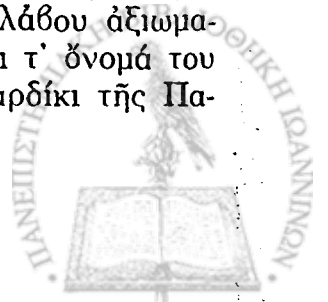
Ὁ Γκουστάρης μὲ τὸν Τσαπάρη εἶχαν ἀντιζηλίες κι' ἐχθροπάθειες μεταξὺ τους. Γι' αὐτὸ ὁ μὲν Γκουστάρης ἐγκαταστήθηκε μέσα στὸ Μαργαρίτι, ὁ δὲ Τσαπάρης ἀπέναντι στὸ Ἀληοράτι (τώρα Καταβόθρα). Συχνὰ ἔρχονταν σὲ προστριβές κι' ἔνοπλες συγκρούσεις ποῦ καταντοῦσαν σὲ σωστὲς μάχες.

Πολλοὶ γιὰ νὰ μὴ γίνουν Τούρκοι παράταγαν τὰ σπίτια τους καὶ τὰ κτήματά τους καὶ κατάφευγαν στὰ βουνὰ τοῦ Σουλιῦ, ὅπως ὁ Μπότσαρης ἀπὸ τὴ Νιτράγανη στὸ Σούλι, ὁ Ζιώγας, Κυάμος, Ντάνης, Κούρτης=λύκος, ἀπὸ τὴν Ἀρπίτσα καὶ τὴ Μαζαρακιὰ στὸ Πόποβο.

"Ἄλλοι πάλι γιὰ νὰ ξεγελάσουν τοὺς Τούρκους κι' ἀποφύγουν τὸν ἐξισλαμισμό, ἔπαιρναν τούρκικα ὀνόματα ὅπως Σούφης ('Ἰσοῦφ) στὸ Πόποβο κι' ἄλλα.

Πολλὲς φορὲς οἱ Τούρκοι γιὰ νὰ τρομοκρατήσουν ὅσους ἐπέμεναν στὸ χριστιανισμό κι' ἀρνιοῦνταν νὰ τουρκέψουν, βασάνιζαν μερικοὺς, καὶ τέλος τοὺς θανάτωναν. Στις 27 Σεπτ. 1822 ὑποβάλλεται ἀπὸ τοὺς Τούρκους τῆς Παραμυθιάς στὸν μαρτυρικὸ θάνατο τῆς κρεμάλας ἀπὸ τὸ χωριὸ Μοκοβίνα τῆς Λάκκας ὁ Μπότσαρης Γεώργιος καὶ κρεμιέται στὸν πλάτανο στὸ κέντρο τῆς πόλης, ἐπειδὴ ἀρνήθηκε νὰ ἀλλαξοπιστήσῃ. Τὸ ὄνομα τοῦ Γεωργίου τούτου θὰ ἔπρεπε νὰ βρίσκεται καταχωρημένο στὰ ἐπίσημα μαρτυρολόγια τῆς ἐκκλησίας μας. (Ἠπ. Χρον. 1929, σελ. 42).

Ὁ ἐξισλαμισμὸς ἐπιχειρήθηκε καὶ στὰ ἐπάνω τῆς Κακῆς Σκάλας χωριά, ὅπως στὴν Τουρκογρανίτσα, Ζαραβούτσι, Μπουρέλεσα, Ντερβίζιανα κι' ἄλλα. Ὁ Μουχτάρ Σιάνης Βοϊνίκος (βοϊνίκ=ἵπποκόμος, σλαβ.) ἀπὸ τὴν Παραμυθιά ποῦ κατοικοῦσε στὰ Τσαρδάκια, ἵπποκόμος προτύτερα Σλάβου ἀξιωματοῦχου, ἀφοῦ τούρκεψε κι' ἔγιν' ἀγὰς τοῦ χωριοῦ ποῦ παίρνει τ' ὄνομά του Βοϊνίκο (τώρα Προδρόμι), τουρκέβει μὲ τὴ βία καὶ ἀπὸ τὸ Γαρδίκι τῆς Παραμυθιάς.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Π. ΠΑΥΛΙΔΟΥ

Συνταξιούχου δημ/λου

ΠΡΟΒΑΤΑ ΚΑΙ ΓΙΔΙΑ — ΓΑΛΑ ΚΑΙ ΤΥΡΙ ΣΤΗΝ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΜΑΣ

Τὸ μαλλί

Ὅπως προείπαμε, τὸ μαλλί εἶναι κοντὸ ἢ ροπόκι καὶ μακρὴ ἢ μαῖσιο ἢ μαγκλάρι.

Ὡς πρὸς τὸ ζῶον ἀπὸ τὸ ὁποῖον τὸ παίρνομε, ἔχομε τὸ πρόβειο καὶ τὸ τράγιο. Ἡ λέξις γίδινο δὲν λέγεται ποτὲ προκειμένου γιὰ μαλλί.

Τὸ κοντὸ μπορεῖ νὰ εἶναι ἀπὸ τὴν οὐρὰ τοῦ ζώου, εἴτε τὰ ὀπίσθια, κ ο λ ό κ ο υ ρ ο λεγόμενον, εἴτε ἀρνιακό, ἀπὸ μικρὸ ζῶο, ποὺ δὲν σχημάτισε ἀκόμη μακρὸν μαλλί. Τὸ μακρὸν μαλλί λέγεται μαγκλάρι (καὶ ἐπίθετον Μαγκλάρας), ἀπὸ τὸ μῆκος του καὶ Μαῖσιο, ἐπειδὴ εἶναι ἀπὸ τὴν κοιλίαν τοῦ μὴνός Μαῖου, ὅποτε κουρεύεται ὅλον τὸ σῶμα τοῦ ζώου.

Γιὰ νὰ γίνῃ τὸ κούρευμα κυττάζουν τὸ φεγγάρι. Ἄν εἶναι γεμᾶτο κουρεύουν, ἂν δὲν εἶναι γεμᾶτο δὲν κάνουν τὸ κούρευμα, διότι δὲν φ τ ο υ ρ ά ε ι, δηλαδή δὲν ἀντέχει.

Ἐπίσης δὲν κουρεύουν Τρίτη καὶ Παρασκευή. Αὐτὲς εἶναι γρουσουζικες μέρες, διότι τὴν μὲν Τρίτη πῆραν οἱ Τοῦρκοι τὴν Πόλιν καὶ τὴν Παρασκευὴ σταύρωσαν οἱ Ἑβραῖοι τὸν Χριστό μαζ.

Ἐπειδὴ ὁμῶ πολλὰς φορὰς εἶχαν φούρια δουλειὰ καὶ δὲν εὐκαιροῦσαν ἄλλη μέρα νὰ κουρέψουν, τότε γιὰ νὰ ξεροκίσουν τὴν ἡμέρα, ἀνοίγαν τὸ ψαλλίδι ἀπὸ τὴν προηγουμένη μέρα, τὴν Δευτέρα ἢ τὴν Πέμπτη, ὅποτε ἐθεωρεῖτο ἡ ἐργασία ὡς συνέχεια τῆς προηγουμένης καὶ δὲν ἦτο γρουσουζιά.

Ἐπίσης, διὰ τοὺς λόγους ποὺ ἀναφέραμε σὲ προηγουμένη σελίδα, δὲν ἐπετρέπετο ἡ χρησιμοποίησις μαλλιῶν ἀπὸ λινσογάμμα. Τὴν πρόληψιν αὐτὴν δὲν ἠκολούθουν οἱ ἐξισλαμισθέντες τσιάμηδες, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἂν καὶ ἐξισλαμισθέντες, κρατοῦσαν χριστιανικὰ ἔθιμα, ὅπως τὸ διάβισμα ἀπὸ παπᾶ.

Τὸ τράγιο μαλλί ἢ τραγόμαλλο, χρησιμεύει μόνον γιὰ νὰ γίνωνται τριχιές, κάπες καὶ κοντοκάπια καὶ στορωσίδια ποὺ γίνονται δίμιτα, μὲ τέσσερα μιτάρια, δηλαδή καὶ λέγονται μ ο υ τ ά φ ι α καὶ ζ α λ τ σ ε ρ ά, ἤτοι μὲ δύο μιτάρια στὸν ἀραγλειὸ καὶ λέγονται τ σ έ ρ γ ε ς (στὴν ὀνομαστικὴ ἢ τσέργα).

Ἡ λέξις μιτάρια γράφεται μὲ γιῶτα, ἐπειδὴ εἶναι ὑποκοριστικὸν τῆς ἀρχαιοελληνικῆς λέξεως μίτος, ἐφ' ὃ καὶ ἡ λέξις δίμιτον, ἐνῶ τῷ ὄντι εἶναι τετράμιτον.

Τὰ σκουτιὰ ἀπὸ τραγόμαλλο σὲ τρῶνε στὴν σάρκα σου καὶ ὅταν δὲν τὰ ἔχης συνηθίσει, δὲν μπορεῖς νὰ ἀνεχθῆς τὴν ἐπαφή τους. Ἐπίσης οἱ τράγιες τριχιές, ἐνῶ εἶναι ἐξαιρετικῆς ἀντοχῆς, χάνουν σιγὰ - σιγὰ τριχες καὶ τὰ πηγᾶδια ἀπὸ τὰ ὁποῖα

βγάζουν νερό με τριχιές από τραγόμαλλο, έχουν πολλές τριχιές στα κατακάθια τους, ακόμα και στο νερό που άντλούμε.

Ἡ κάπα από τραγόμαλλο πλεονεκτεί ἔναντι τῶν ἄλλων ἐνδυμάτων ὡς πρὸς τὴν βροχήν, διότι δὲν κρατεῖ νερό, ἀλλὰ τὸ στάζει, ἀπὸ μέσα δὲ εἶσαι στεγνός.

Ὡς πρὸς τὸ πλύσιμο, τὸ τραγιο μαλλὶ δὲν πλένεται. Τὸ πρόβειο μαλλὶ πλένεται σὲ ζεστό νερό, πολὺ ζεστό, ὄχι ὅμως ζεματιστό. Ὅταν πλυθῆ, ἀπλώνεται νὰ λιαστῆ, ἀπομένει δὲ μέσα στὸ καζάνι ἢ κόλλα πού ἔχει τὸ μαλλί, μαζί μὲ σκόνες, χώματα καὶ γενικά ὅ,τι ἔχει κολλήσει. Ἡ ἐναπομένουσα ὕλη μὲ τὸ νερό μαζί λέγεται *σ α ρ ι ἄ* (ἦ) καὶ χρησιμοποιεῖται διὰ βάψιμο μὲ λουλάκι, γιὰ πλύσιμο σκούρων ρούχων, ἀλλὰ περιέργως καὶ γιὰ τὸ λεύκασμα τῶν ἀσπροροούχων.

Ὅταν πλένουμε μὲ σαριά δὲν χρησιμοποιοῦμε ποτὲ σαποῦνι, οὔτε ἄλλες σκόνες καθαρισμοῦ. Ἡ ἀκαθαρσία τοῦ μαλλιῶ εἶναι τὸ καλύτερο ἀπορροπαντικόν.

Μετὰ τὸ πλύσιμο, τὸ πρόβειο μαλλὶ καταντᾷ τὸ μισὸ στὸ βάρος καὶ σπανίως λίγο παραπάνω. Πάντως κατὰ καθιερωμένην ποσολογίαν ἢ ὁκᾶ ἄπλυτο ἀποδίδει μισὴ ὁκᾶ πλυμμένο, ἀναλόγως δὲ ὅλες οἱ ποσότητες.

Τὰ ἄσπρα πονκάμισα, πλυόμενα μὲ σαριά, ἀποκτοῦν ἐξαιρετικὴν λευκότητα. Παίρουν ἄσχημη μυρωδιά, πού τὴν χάνουν σὲ λίγο ἐκτιθέμενα στὸν ἀέρα.

Τὸ βάψιμο μὲ λουλάκι τῶν διαφόρων ρούχων, μαλλίνων πάντοτε, εἴτε βιλαιῶν, ἐγίνετο ὡς ἑξῆς:

Παίρουμε ξύλο, πρὸ πάντων ἐκεῖνο πού εἶναι σιμὰ στὴν ρίζα, ἀπὸ ἓνα μικρὸ ξυλώδη θάμνο πού λέγεται *σ κ ο ὕ π α* καὶ χρησιμοποιεῖται κυρίως διὰ σκούπισμα αὐλῶν καὶ ἀλωνίων, γιὰ πρῶτο κάψιμο τοῦ φούρνου καὶ γιὰ προσάναμα στὴν φωτιά τῆς γωνιάς. Ἡ σκούπα ἀπὸ Πραδαλίτσας μέχρι Ρωμανοῦ λέγεται *κ ο λ ο μ ο φ ρ ο ὕ σ α*. Αὐτὸ τὸ ξύλο τὸ χτυπᾶνε μὲ τὸν κόπανο ψηλὰ σὲ πλυμένη λεία πέτρα — καὶ τέτοιες ὑπάρχουν στὰ ρέματα καὶ τὶς βρύσες πού στήνονται οἱ πλύστρες — τόσο πού νὰ γίνῃ σχεδὸν πολτός. Τὸ ρίχνουν μέσα στὴν σαριά, ἀμέσως μετὰ τὸ πλύσιμο τοῦ μαλλιῶ καὶ τὸ ἀφήνουν ἐκεῖ ἐπὶ ὀχτῶ ἡμέρες.

Μετὰ τὶς ὀχτῶ ἡμέρες στραγγίζουν τὸ περιεχόμενον σὲ ἄλλο καζάνι μὲ τὴν βοήθεια τσαντήλας, εἴτε καὶ ἀπλῶς γυρίζοντας τὸ καζάνι ἢ τενεκὲ πού ἔχει τὴν σαριά μὲ τὴν σκούπα, ὥστε νὰ μείνουν στὸν πάτο τὰ κατακάθια πάσης φύσεως καὶ πρὸ πάντων τὰ ξυλώδη τμήματα τῆς σκούπας. Τὰ ζεσταίνουν τόσο, ὅσο νὰ κρατᾷ τὸ δάχτυλο μέσα ὡσπου νὰ μετρήσουν μέχρι τὸ δεκατέσσαρα καὶ τότε βάζουν μέσα τὸ ἄσπρο βιλάρι πού ἔχουν γιὰ βάψιμο, εἴτε πρὸς βάψιμο ρούχο, μάλλινο πάντα καὶ κατασκευῆς ἀργαλειοῦ, εἴτε πλεχτό, ἀλλὰ πάντα ἀπὸ γνήσιο μαλλί. Ἐν συνεχείᾳ ἔβαζαν μέσα σὲ μιὰ *σ α κ κ ο υ λ ο π ἄ ν α* τὸ λουλάκι πλακίτσες - πλακίτσες, ὅπως ἀγοραζόταν καὶ ἔβαζαν τὴν σακκουλοπάνα στὸ καζάνι νὰ λυώσῃ λίγο.

Κατέβαζαν τὸ καζάνι μὲ τὸ περιεχόμενό του, τὸ σκέπαζαν καὶ τὸ ἄφηναν μέχρι τὸ βράδυ, ὅποτε τὰ ξανάβαζαν στὴ φωτιά. Ξανὰ βουτούσαν τὴν σακκουλοπάνα νὰ χύσῃ λίγο λουλάκι, νέο κατέβασμα καὶ σκέπασμα μέχρι τὸ πρωῖ.

Αὐτὴ ἡ ἐργασία συνεχιζόταν ἐπὶ 8—10 ἡμέρες καὶ γινόταν γιὰ νὰ βάρῃ ἀνεξίτηλα καὶ νὰ πάρῃ ὁμοιόμορφα τὸ χροῖμα του καὶ ὄχι *τ ο π ι ἄ ρ ι κ ο*, ὅπως λέγεται ὅταν σὲ μερικὰ σημεῖα, ὅπως εἶναι πιεσμένο τὸ πρὸς βαφήν ρούχο, παίρνει λιγώτερη βαφή.

Στὶς 8—10 μέρες πρέπει νάχη λυώσει ὅλο τὸ λουλάκι, τὸ ρούχο νάχη πάρῃ ὁμοιόμορφα, γι' αὐτὸ καὶ ἀνακατεύεται μὲ ξύλο μέσα στὸ καζάνι πρὶν τὸ ξαναζεστάνουν. Στὸ τέλος τὸ βράζουν καλὰ, τὸ ξεπλένουν ἀμέσως, τὸ ἀπλώνουν νὰ ξεραθῆ καὶ τὸ μαζεύουν.

Αὐτὸς ὁ τρόπος βαψίματος, γενικῶς κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη, ἐγκαταλείπεται σιγὰ - σιγὰ, διότι ὁ καθεὶς ἔχει πλέον νὰ ἀγοράσῃ ἄλλες βαφές. Τότε ὅμως ὁ

καθένας λογάριαζε τὰ χρήματα γιὰ τὴν βαφή καὶ ἡ φτώχεια τῆς πατρίδος μου ἔκανε τοὺς ἄνδρες νὰ φοροῦν ἄσπρα τὰ ἀργαλίσια ροῦχα τους ἢ νὰ τὰ βάφουν ὅπως εἶπαμε, εἴτε μὲ καρυδόφυλλα καὶ φράξο (ornus), πού ἀπαιτοῦσε πολυήμερες φροντίδες γιὰ νὰ εἶναι τὸ βάψιμο ἀνεξίτηλο. Ἐπὶ πλέον δὲ τὰ ροῦχα ὀχτῶ μὲ δέκα μέρες στὸ βάψιμο μὲ σαριά καὶ λουλάκι καὶ δέκα μὲ δεκαπέντε μέρες, ὅταν τὸ βάψιμο γίνεται μὲ καρυδόφυλλο ἢ μὲ φράξο, βρωμοῦσαν καὶ μύριζαν ἀπὸ μακρὰ. Τὰ φοροῦσαν καὶ ἓνα μῆνα ἀκόμη μετὰ τὸ βάψιμο διατηροῦσαν ἀχνὴ βρωμιά, ἄλλο πού ἡ περιοχὴ εἶχε συνηθίσει αὐτὴ τὴ μυρωδιὰ καὶ δὲν ἔκανε ἐντύπωση.

Αὐτὴ ἡ βρωμία καὶ ὁ πολὺς κόπος, μαζὶ μὲ τὴν ἄνοδο τοῦ βιωτικοῦ ἐπιπέδου καὶ τὴν δυνατότητα τοῦ καθενὸς νὰ μπορῇ νὰ ἀγοράζη βαφές, ἔκαναν τὶς νοικοκυρὲς νὰ ἐγκαταλείπουν σιγὰ - σιγὰ αὐτὲς τὶς μεθόδους βαφῆς, τὶς πατροπαράδοτες, παρὰ τὴν οἰκονομίαν πού γίνεται εἰς χρῆμα.

Τὸ μαλλί, ὡς γνωστὸν, καιόμενον, ἀφήνει κατάλοιπον τὸ ὁποῖον εἰς ὀλόκληρον τὴν περιοχὴν μας λέγεται σ κ ρ ο ὦ μ π ο ς (ὀ) καὶ χρησιμοποιεῖται:

- α) Ὡς τάλκ γιὰ μικρὰ παιδιά.
- β) Διὰ τὸ σταμάτημα τῆς αἱμορραγίας ἐπὶ μικρῶν μόνον τραυμάτων καί.
- γ) Ὡς ἀλοιφή κατὰ τῆς παιδικῆς ἀσθενείας σ ο ὕ φ ρ α πού εἶναι μορφὴ καχεξίας, ἢ δὲ ἀλοιφή γίνεται μὲ λάδι, μέλι καὶ σκροῦμπο. Κατὰ τὴν κατασκευὴν ἀκολουθεῖται εἰδικὴ διαδικασία καὶ προφέρονται ξόρκια, ἀλλὰ τοῦτο ἀφορᾷ τὸ περὶ προλήψεων κεφάλαιον.

Τὸ τράγιο μαλλί κατὰ τὴν πρόληψιν χρησιμοποιεῖται κατὰ τοῦ πονόδοντου. Ἐπειδὴ τὰ γίδια εἶναι ζῶα τοῦ σατανᾶ καὶ ὁ πονόδοντος εἶναι ἀπὸ ἀ γ ε ρ ι κ ὀ, παίρνομε μαλλί τράγιο, ἰδίως ἀρσενικοῦ ζώου, τὸ καίμε καὶ καθόμαστε μὲ τὸ κεφάλι πάνω ἀπὸ τὴν κάπνα, ὁ δὲ πονόδοντος ὅταν εἶναι ἀπὸ ἀγερικὸ περνάει. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ διὰ τὸν πονοκέφαλο, ἐφόσον καὶ αὐτὸς εἶναι ἀπὸ ἀγερικὸ καὶ σατανικὴν ἐνέργειαν.

Μὲ μαλλί προβάτου γίνεται ὁ ἐξορκισμὸς καὶ ἡ θεραπεία τοῦ βωβοῦ παιδιοῦ, ἂν καὶ πάντοτε, σὲ ὅσες περιπτώσεις ἔμαθα, ἀνεπιτυχῆς. Γίνεται ὡς ἑξῆς:

Παίρνομεν μαλλί πρόβειο πού ἔχει λιασθῆ ἀρκετὰ. Δὲν πρέπει νὰ εἶναι κουρεμμένο, οὔτε ἀγορασμένο, οὔτε κλεμμένο. Πρέπει νὰ εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνο πού μένει στοὺς θάμνους ὅταν περνοῦν τὰ πρόβατα. Τὸ καλύτερο εἶναι αὐτὸ πού μένει στὰ παληούρια, ὅσο δὲ πὺ πολὺ χτύπησε ὁ ἥλιος, τόσο καλύτερο εἶναι.

Τὸ μαλλί τὸ βράζουν ξορκίζοντας καὶ τὸ κάνουν φάρμακο. Ἐν συνεχείᾳ πηγαίνουν σ' ἓναν κοπαδιάρη, πρὸ πάντων σὲ κείνον πού ἔχει τὸ καλύτερο κοπάδι καὶ τοῦ ζητᾶνε τὸ καλύτερο κουδούνι, εἴτε ἀπὸ προβατίνα, εἴτε ἀπὸ κριάρι, ὄχι ὅμως ἀπὸ γίδα, εἴτε τραγί.

Μέσα στὸ κουδούνι αὐτὸ βάζουν τὸ φάρμακο κατὰ τῆς βουθαμάρας. Δὲν πρέπει νὰ ποῦνε πουθενὰ τί τὸ θέλουν τὸ κουδούνι, οὔτε κι' ὁ βοσκὸς τοὺς ρωτᾷει, ἂν καὶ καταλαβαίνει τὸν σκοπὸ τους. Παίρνομεν καὶ τὸ βουβὸ παιδί σκεπασμένο νὰ μὴν φαίνεται καθόλου καὶ πηγαίνουν στὴν Παραμυθιά, εἴτε στὰ Γιάννινα, σὲ ἡμέρα ἀγορᾶς, ἢ ὁποία καὶ στὶς δύο αὐτὲς πόλεις γίνεται τὸ Σάββατο. Πρέπει νὰ εἶναι μεγάλη συγκέντρωση ἀνθρώπων καὶ τὸ ἔδαφος νάχη πατηθῆ ἀπὸ πολλὰ ποδάρια, γιὰ νὰ σ κ ο ρ π ᾶ ν ε τ ῆ δ α ι μ ο ν ι κ ῆ σ υ ν ἔ ρ γ ε ι α, ἀ π ο τ ἔ λ ε σ μ α τ ῆ ς ὁ π ο ἰ ᾶ ς ε ἶ ν α ἰ ἢ β ο υ θ α μ ᾶ ρ α. Προχωροῦνε καὶ μόλις βροῦνε τρίστρατο, ποτίζουν τὸ σκεπασμένο παιδί μὲ τὸ ἓνα τρίτο τοῦ φαρμάκου πού εἶναι μέσα στὸ κουδούνι, σκεπασμένο καὶ τὸ κουδούνι στὴν ποδιά τῆς γυναίκας. Προχωροῦν, βρίσκουν δεύτερο τρίστρατο, ξανὰ πότισμα, τρίτο τρίστρατο καὶ τρίτο πότισμα, πάντα μὲ τὸν ἴδιο τρόπο.

Μόλις τελειώση τὸ ἀφέψημα - φάρμακο μαγικό, προχωροῦν λίγα βήματα καὶ γυρίζουν στὸ τρίστορο ὅπου χτυπᾶνε τὸ κουδούνι, πάντα σκεπασμένο στὴν ποδιά. Πισοπατώντας φτάνουν στὸ δεύτερο τρίστορο καὶ ξαναχτυπᾶνε τὸ κουδούνι, τρίτο τρίστορο, τρίτο χτύπημα τοῦ κουδουνιοῦ. Ἡ ἐπιστροφή γίνεται πισοπατώντας καὶ ἀκολουθώντας τὴν πρώτη διαδρομὴ κατ' ἀντίστροφον φοράν. Συνεχίζουιν κανονικά πρὸς τὴν ἔξοδον τῆς πόλεως, ὅπου ξεσκεπάζουν παιδιὰ καὶ κουδούνι. Αὐτὸ πρέπει νὰ γίνῃ τρία Σάββατα στὴν σειρά, ἢ δὲ γυναῖκα πού θὰ συνοδεύῃ τὸ βουβὸ παιδί, πρέπει νὰ μὴν μιλῆσῃ σὲ κανένα, οὔτε κἂν ν' ἀπαντήσῃ δι' ἀνάρθρων ῥησυχῶν, ἄλλως ἀποτυγχάνει ἡ θεραπεία.

Τὴν ποσότητα τοῦ παραγομένου μαλλιῦ καὶ τίς ἐκ τοῦ μαλλιῦ ὀνομασίες γιδιών καὶ προβάτων ἐξεθέσαμεν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ παρόντος τεύχους.

Σκυλιὰ

Τὰ ποιμενικά σκυλιὰ τῆς περιοχῆ μου, καθ' ὃ τμήμα τῆς Ἠλείου, εἶναι τῆς ποιιλίας μ ο λ ο σ σ ό ς.

Τὴν λέξιν αὐτὴν ἐλάχιστοι καὶ ἐκ τῶν μορφωμένων ὁμως γνωρίζουν, ἀντὶ αὐτῆς δὲ χρησιμοποιεῖται ἡ λέξις τζιομπανόσκυλα. Κάθε κοπάδι ἔχει ἓνα - δύο ἢ κάποτε καὶ περισσότερα, ἄγρια ἢ ἡμερα τζιομπανόσκυλα, διαφόρων χρωμάτων, μοῦργα, λιάρα, μαῦρα, κάτασπρα. Ἐκ τοῦ χρώματος δὲ παίρνουν συνήθως καὶ τὸ ὄνομά τους, ὁ μοῦργος, ἡ λιάρα, ὁ Ἀράτης κτλ. Πολλὲς φορές τοὺς δίνουν ὀνόματα Τούρκων: ὁ Κεμάλης, ὁ Γκιοσοῦλης κτλ.

Ὅταν ἔχουν σκύλα πού γέννησε, ἐπειδὴ ἂν διατηρηθοῦν ὅλα τὰ κουτάβια, τὴν ἀδυνατίζουν, οὔτε καὶ τὰ χρειάζοντα ὅλα, κἀμνον ἐπιλογήν κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον: Παίρνουν χόρτα καὶ ἀγκάθια καὶ κάνουν ἓνα γῦρο. Μέσα στὸν γῦρο βάζουν τὰ κουτάβια καὶ στὰ χόρτα βάζουν φωτιά. Ἡ μητέρα τους τρέχει καὶ τὰ παίρνει ἓνα - ἓνα ἐκτὸς κινδύνου. Τὸ πρῶτο πού θὰ πάρῃ ἢ σκύλα εἶναι τὸ καλύτερο, διότι κατὰ τὴν ἀντύληψιν τῶν βλάχων, ἐκ τῶν ὁποίων καὶ ἡ μέθοδος ἐλήφθη, ἡ σκύλα ξέρει ποῖον εἶναι τὸ καλύτερο.

Ἄλλοι κυττάζουν τὴν πατούνα, τὸ πέλμα δηλαδὴ τοῦ κουταβιοῦ, διότι ἀπὸ κουτάβια πρέπει νὰ διαλέξουν.

Ἄν ἔχη μέσα στὸ μεγάλο δάχτυλο ἓνα νύχι παραπάνω, τότε εἶναι καλὸ. Ἄλλο πού κυττᾶνε εἶναι τὸ μάτι. Ἄμα πάνω ἀπὸ τὸ μάτι, στὸ φρούδι, ἔχουν ἓνα ἀσπράδι, εἴτε γραμμὴ, εἴτε κηλίδα — ὅπου καὶ τὸ καλύτερον — τότε εἶναι διπλωμάτιζο σκυλι καὶ τὸ προτιμοῦν. Ἄμα δὲ εἶχε καὶ κηλίδες ἄσπρες ἢ γραμμὲς πάνω καὶ ἀπὸ τὰ δύο μάτια, τότε λέγεται τ ε σ σ α ρ ο μ ά τ ι ζ ο καὶ εἶναι ἀνώτερο ἀπ' ὅλα.

Ἐνα κουτάβι καλὸ, πουλιόντανε ἓνα καλὸ ἀρνὶ καὶ ἓνα μεγάλο σκυλι ἀντηλάσσετο μὲ μίαν προβατίνα.

Ἄλλο πού κυττάζαν στὰ σκυλιὰ, ἦταν τότε θ' ἀνοίξουν τὰ μάτια. Κανονικά τὰ ἀνοίγουν στὶς δεκατρεῖς μέρες, ἄλλὰ ἂν ἀνοίξῃ ἓνα κουτάβι τὰ μάτια του στὶς εἴκοσι εἶναι πιὸ καλὸ κ' ἂν φτάσῃ τὸν μῆνα, ἀκόμη καλύτερο. Γιὰ νὰ μάθουν τὰ σκυλιὰ νὰ γαιγίζουν τὸν λύκο καὶ νὰ τὸν κυνηγᾶνε. ἐνῶ εἶναι δεμένα, κάποιος τὰ ἐρεθίζει μὲ προτεταμένο ἓνα δέσμα σζοτωμένου λύκου. Αὐτὰ ἀγριεύουν ἀπὸ τὴν ἀδυναμία νὰ ἀντεπιτεθοῦν λόγῳ τῆς λαυμαριᾶς καὶ συνηθίζουν στὴν μυρωδιά τοῦ λύκου καὶ μόλις τὴν ξαναμυρίζουν ὅταν εἶναι ἐλεύθερα, τότε γύνονται ἄγρια κατεπάνω του. Οἱ κάτοχοι τῶν σκυλιῶν, πληρώνουν τοὺς κατόχους λύκοτόμαρου γιὰ νὰ ἐρεθίζουν τὰ σκυλιὰ τους καὶ νὰ τὰ μάθουν νὰ γύνωνται στὸ λύκο. Ἐπίσης, ὅταν θέλομε νὰ κάνωμε ἓνα σκυλι ἄγριο, τὸ ἀφήνωμε ἀρκετὸ καιρὸ δεμένο.

Οί βλάχοι πρὸ πάντων, ἀλλὰ καὶ ὅλοι οἱ συστηματικοὶ κτηνοτρόφοι, ὅταν τὰ σκυλιὰ ἐπιτεθοῦν σὲ διαβάτες δὲν τὰ φωναῖζουν πάντοτε.

Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Χριστὸς ἔφκριασε τὸν σκύλο εἰς ἀντίρροπον τοῦ λύκου πὺν ἔφκριασε ὁ ΣΗαῖτάνη καὶ τοῦ ἔδωσε ἐντολὴ νὰ κυνηγᾷ τὸν λύκο, ράχη σὲ ράχη. Καὶ πράγματι, ὁ σκύλος ἅμα φτάσῃ τὸν λύκο στὴν πέρα ράχη καὶ «σκοπετήσῃ ἀπὸ τὴν ράχη ὁ λύκος», ὁ σκύλος γυρίζῃ πίσω στὰ πρόβατά του. "Ἄδικα ὅμως, διότι ἐνῶ αὐτὸς κυνηγοῦσε τὸν ἕνα λύκο, ὁ ἄλλος εἶχε μῆτὴ στοῦ μαντρὶ καὶ εἶχε ἀρπάξει ὅποιο ζῶο προτίμησε.

Τὴν τακτικὴ αὐτὴ τῶν λύκων, νὰ ἀπασχολοῦν τὰ σκυλιὰ ἀκολουθοῦν καὶ οἱ ζωοκλέπτες καὶ ἕνας παρασύρει τὰ σκυλιὰ καὶ τὰ... δωροδοκεῖ, πετῶντας κόκκαλα ἢ κανένα κομμάτι χαλασμένο κρέας, γιὰ νὰ τὰ καθυστερήσῃ, ὁ ἄλλος κλέπτης μπαίνει ἀνενόγητος στοῦ μαντρὶ καὶ κάνει τὴν ζημιὰ.

Τὰ σκυλιὰ χωρίζονται σὲ δύο τάξεις: Ἐκεῖνο πὺν κυνηγᾷ τὴν πέτρα πὺν θὰ τοὺς ρίξῃ καὶ εἶναι τὰ πιὸ πολλὰ καὶ κείνα πὺν δὲν τὴν κυνηγᾷ καὶ σοῦ ἐπιτίθενται χωρὶς νὰ ἀπασχοληθοῦν μὲ τὴν πέτρα. Αὐτὰ εἶναι τὰ λιγώτερα ἀλλὰ πιὸ καλά καὶ δὲν τὰ σταματᾷς παρὰ μὲ ντουφέκι σκοτώνοντάς τα, εἴτε μὲ γερὸ ξύλο. Πρέπει νὰ διαλέξῃς μέρος νὰ ἐξασφαλίσῃς τὴν πλάτη σου καὶ κουνῶντας μπροστά σου γρήγορα τὸ ξύλο νὰ φκιάσῃς μιὰ κινούμενη ἀσπίδα καὶ τὸ μουσοῦδι τοῦ σκύλου νὰ προσκροῦν συνεχῶς στοῦ ξύλο, ὥσπου κάποιο γερὸ χτύπημα σπάζοντας δόντια ἢ χτυπῶντας τὸ μάτι θὰ τὸ ἀναγκάσῃ νὰ τραπῇ εἰς φυγὴν, ὅποτε τοῦ ἀρχηγοῦ τρεπομένου εἰς φυγὴν, ἀκολουθοῦν τὰ ἄλλα.

"Ἐνας ψύχραιμος ἄνθρωπος μὲ γερὸ ξύλο μπορεῖ νὰ τὰ βγάλῃ πέρα μ' ἕνα σκυλί, ὅσο γερὸ κι' ἂν εἶναι, ὅμως ὅταν εἶναι δυὸ ἢ περισσότερα, ἐνῶ τὸ ἕνα σὲ ἀπασχολεῖ, τὸ ἄλλο σοῦ ρίχνεται ἀπὸ τὰ πλευρὰ ἢ καὶ ἀπὸ πίσω, ὅποτε πρέπει νὰ βρῆς τοῖχο, εἴτε ἀδιαπέραστο βᾶτο, ὥσπου νὰ τὰ τρέψῃς εἰς φυγὴν, εἴτε νὰ εὐδοκίησῃ νὰ τὰ συμμαζέψῃ ὁ βοσκός.

Ἐπικίνδυνα σκυλιὰ γιὰ τὸν ἄνθρωπο εἶναι τὰ κρυφόςκυλλα, ἐκεῖνα δηλαδὴ πὺν χωρὶς νὰ γαυγίσουν σὲ πλησιάζουν καὶ δαγκάνουν κρυφά. Γι' αὐτὸ γιὰ τὰ σκυλιὰ πὺν γαυγίζουν ἀπὸ μακριὰ, ἀλλὰ δὲν δαγκάνουν, λένε: «Σκυλί πὺν δὲν σὲ τρώει, ἄφησέ το νὰ γαυγίξῃ», ἢ δὲ παροιμία ἐκ τῆς κυριολεξίας ἀπέκτησε πρὸ πάντων μεταφορικὴν σημασίαν.

"Ὅσον ἀφορᾷ τὴν διατροφήν τῶν σκύλων, ἡ κυρία τροφή τους ἦταν τὸ ψωμί, κατὰ μερίδα ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὴν μερίδα ἐνὸς ἀτόμου. "Ἀκουγες κι' ἀκοῦς καὶ σήμερα ἀκόμη νὰ λένε: «Δυὸ ἐμεῖς (δηλ. ὁ ἄνδρας καὶ ἡ γυναῖκα), ἕνας ὁ πατέρας τρεῖς, τρία τὰ παιδιὰ ἕξ καὶ δύο τὰ σκυλιὰ, ὄχτώ, θέλομε ἀπὸ εἰκοσιπέντε ὀκάδες ὁ καθένας, διακόσιες ὀκάδες καλαμπόκι τὸν μῆνα».

Τὸ σκυλί τὸ μετροῦσαν μιὰ ψυχὴ παραπάνω. Πολλοὶ ἐν τούτοις ἀγόραζαν εἰδικὸ ἀλεῦρι γιὰ τὰ σκυλιὰ, τὸ σκυλάλευρο, τὸ ὅποῖον ἦταν ἀλεῦρι ἀπὸ τὸ ἴδιο πὺν ἔτρωγε καὶ ὁ νοικοκύρης, μὲ τὴν διαφορὰ ὅτι τὸ μάζευε ὁ μυλωνᾶς ἀπὸ τὰ πλάγια τοῦ μύλου, ἐκεῖ πὺν δὲν ἦταν καθαρὸ καὶ μπορεῖ νὰ περιεῖχε σκόνες, τρίχες κτλ. Τὰ πούλουσε ὁ μυλωνᾶς πιὸ φτηνὰ γιὰ σκυλιὰ καὶ κότες.

Κατὰ δεύτερον λόγον ἐδίδετο ὡς τροφή τὸ τυρόγαλο, ἰδίως τοῦ «μπάτζιου», διότι ἦταν δωρεάν, χωρὶς λεφτὰ καὶ δὲν ἄξιζε τὸν κόπο νὰ γίνῃ τίποτε, ὅταν εἶχε βγῆ μὲτξήθρα. Τὸ ἄλλο τυρόγαλο ὅμως, σπάνια τόδιναν στὰ σκυλιὰ, καὶ πρὸ πάντων ὅταν δὲν εὐκαιροῦσαν νὰ τὸ ἀξιοποιήσουν βγάζοντας γκίτσα.

Κόκκαλα βέβαια έτρωγαν τὰ σκυλιά, ἀλλὰ γιὰ νὰ βρεθοῦν ἔπρεπε ὁ νοικοκύρης νὰ φάη κρέας, πράγμα πού ἐγένετο μόνον τῖς δύο Ἀποκριές, τοῦ Πάσχα καί τῶν Χριστουγέννων, τήν Λαμπρῆ (πού τήν λέγανε καί Πασχαλιὰ μεγάλη, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ Χριστούγεννα πού ἦταν μικρῆ Πασχαλιὰ), τὰ Χριστούγεννα, στὸν γάμο καί ὅταν ἔπεφτε κανένα ζῶο νὰ ψοφήσῃ καί πρόφταιναν νὰ τὸ σφάξουν. Ἐπίσης ὅταν ἔκλεβαν, διότι τότε δὲν ἔκαναν οἰκονομία στὸ κρέας, δὲν τοὺς πονοῦσε, δὲν τὸ ἀ ψ η χ ο ὦ σ α ν, κατὰ τὴν κοινὴν τοπικὴν ἔκφρασιν.

Ἄπο τὰ σφαζόμενα ζῶα ἔρριχναν στὸν σκύλο τὸ κολάντερο, τὰ χαλασμένα τμήματα ἀπὸ τὸ σηκῶτι καί τὸ πλεμόνι, καθὼς καί τὸ αἷμα.

Ἄλλη τροφή τῶν σκύλων ἦταν τὰ χαλασμένα φαγητά, ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑπῆρχαν ψυγεῖα, παρὰ ξύλινα ντουλάπια καί αὐτὰ σπανίως, ἐπὶ πλέον δὲ βασικὸν εἶδος στὴν παρασκευὴ φαγητοῦ ἦταν ἡ ντουμάτα, τὰ φαγητὰ χαλοῦσαν συχνά, ἀλλὰ μὴν νομίζετε ὅτι χόρταιναν μὲ αὐτὰ οἱ καημένοι οἱ σκύλοι, διότι τοὺς ἔκαναν ἀντίπραξη οἱ νοικοκυραῖοι τους. Ἐὰν προσθέσωμε καί τὸ χάλασμα τῶν φαγητῶν λόγω δηλητηριάσεως ἐκ τῶν χαλκίνων μαγειρικῶν σκευῶν, ἀπὸ «τὰ μπακίρια», τότε δὲν εἶναι ἀπορίας ἄξιον ὅτι πλὴν τοῦ χειμῶνος, κατὰ τῖς ἄλλες ἐποχὲς οἱ κωλικοὶ ἦσαν συχνότατοι.

Ὅταν λοιπὸν τὰ φαγητὰ ἦσαν τόσο χαλασμένα πού δὲν μποροῦσε νὰ τὰ φάη ὁ νοικοκύρης, χόρταινε τὸ σκυλί.

Εὐνούχισμα

Διὰ τὸν εὐνοουχισμὸν τῶν ζῶων, ἔχομεν γράφει προγενεστέρως ἀρκετά. Βλέπετε ὅτι πολλὰ πράγματα εἶναι ἀλληλένδετα καί δὲν μπορεῖς νὰ τὰ βάλῃς σὲ ἓνα κεφάλαιο μοναχό, ἐφόσον συνδέονται στενὰ μὲ ἄλλα.

Ἔτσι, ἀφοῦ ἀνεγράψαμε γιὰ τῖς ὀνομασίες τῶν εὐνούχων κριῶν ἢ τράγων καί τὰ χαρακτηριστικά τους, στὸ σημεῖον αὐτὸ θὰ περιγράψωμε μόνον τὸν τρόπον τοῦ εὐνοουχισμοῦ.

Σὲ ἀχρόνιγα ἀρνιά καί κατσίκια, ὅσα δηλαδὴ δὲν εἶχαν κλείσει τὸν πρῶτο χρόνον τῆς ζωῆς τους, ἔσχιζαν τὸ περίβλημα τῶν ὄρχεων καί τοὺς ἀφαιροῦσαν καί μέσα στὴν θέσιν τους ἔβαζαν ἀλάτι. Μετὰ ἔρραβαν τὸ περίβλημα τὸ σχισμένον. Τὰ ζῶα ὑπέφεραν βέβαια, ἀλλὰ σὲ δέκα μέρες ἦσαν ἐν τάξει καί δὲν ἐσημειοῦτο ἀπώλεια ἐκ τοῦ εὐνοουχισμοῦ.

Ὁ εὐνοουχισμὸς τῶν ζῶων ἀπὸ ἑνὸς μέχρι δύο ἐτῶν, ἐγένετο καί γίνεται ὡς ἐξῆς: Μὲ ἓνα σχοινὶ ρίχνουν θηλειὰ καί πιάνουν τοὺς ὄρχεις τοῦ ζῶου στὴν βάσι τους, ἐκεῖ πού μόνον νεῦρα καί ἀγωγοὶ τοῦ σπέρματος περνοῦν. Τραβάει γερὰ ὁ ἓνας ἀπὸ δῶ κι' ὁ ἄλλος ἀπεκτεῖ, ἐνῶ ἄλλος ἀκινητοποιεῖ τὸ ζῶον. Σταματοῦν ὅταν νομίζουν ὅτι κόπηκαν τὰ νεῦρα πού συνδέουν τοὺς ὄρχεις μὲ τὰ ἄλλα ὄργανα τοῦ σώματος, ἐπομένως τὸ ζῶον ἐγίνε εὐνούχος. Πρῆζονταν, τὸ ζῶο ὑπέφερε πολὺ ἐπὶ 20 κατὰ μέσον ὄρον ἡμέρες, ἀλλὰ τελικὰ γινόταν ἐν τάξει, ἀπώλεια δὲ ζῶων ἐκ τῆς αἰτίας αὐτῆς ἦσαν σπάνια.

Διὰ τὸν εὐνοουχισμὸν τῶν ἡλικίας ἄνω τῶν 2 ἐτῶν ζῶων, χρησιμοποιοῦσαν ἓνα σανίδι καί σφυρὶ ἐπίσης ξύλινο. Ἀκινητοποιοῦσαν τὸ ζῶο μὲ δυσκολία, διότι ἦταν πλέον ἀρκετὰ δυνατό. Μετὰ ὁ ἓνας κρατοῦσε τὸ σανίδι, ὄχι κατὰ πλάτος καί μῆκος, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἕψος, τὸ πάχος τῆς σανίδος, στὴν βάσι τῆς σακκούλας πού περιέχει τοὺς ὄρχεις, ἐκεῖ ἀκριβῶς ὅπου μόνον νεῦρα καί ἀγωγοὶ περνοῦν. Ἐπειτα ὁ ἔμπειρος εὐνοουχιστῆς χτυπάει μὲ τὸ ξύλινο σφυρὶ τὰ νεῦρα, ὥστε νὰ «στοιμιστοῦν» πάνω στὸ πάχος τῆς σανίδος, μέχρι τοῦ σημείου πού τὰ νεῦρα καί ὄλο τὸ δέσμα σὲ

κείνο τὸ μέρος καταντούσαν ἕνας λαπαῶς. Τάφηναν τότε ρίχνοντας λίγο ἀλάτι ἀπέξω «για νὰ ψηθῆ».

Τὸ ζῶο εἶχε ἐπὶ ἕνα μῆνα τὰ κακά του χάλια, πολλές φορές δὲ ψοφοῦσε. Αὐτὰ ἦταν τὰ λεγόμενα χοντροκοπάνια.

Οἱ διασημότεροι εὐνουχισταὶ κατὰ τὴν περίοδον 1925—1945, ἦσαν, ὡς προαναφέρθη, ὁ Μπούς' Βαγγέλης (Λάμπρος Εὐαγγ. Θεμελῆς), ἀπὸ τὸ Σενίκου, μοναδικὸς καὶ σὲ εὐνούχισμα χονδρῶν ζώων καὶ ὁ Μάνθο - Τζουρτζος ἀπὸ τὴν Φτέρη (Βασιτόμπα), πῶ γνωστὸς ὡς ἐμπειρικὸς κτηνίατρος.

Ἐμπειροὶ ἐπίσης ἐθεωροῦντο καὶ ὁ Βασίλη - Μαρκούλας ἀπὸ τὸ Ραδοβύζι καὶ Λάμπρο - Γιωργάκης ἐκ τοῦ ἰδίου ἐπίσης χωρίου.

Τὰ ζῶα ποὺ εὐνουχίζονταν στὴν σανίδα μὲ τὸ ξύλινο σφυρί, ἐλέγοντο καὶ τ σ ι ο κ α ν ι σ μ ἔ ν α.

Ἐποκοπή ἐκ τοῦ γάλακτος

Ἡ ἀποκοπὴ ἐκ τοῦ θηλασμοῦ τῶν νεογνῶν, ἀμνῶν εἴτε ἐριφίων, λέγεται ξέκομμα καὶ γίνεται συνήθως στὶς 50 μὲ 60 ἡμέρες ἀπὸ τῆς γεννήσεώς των.

Μετὰ τὸ δέμηνον ἀφηναν νὰ βυζιάξῃ κανένα ζῶο ποὺ τὸ ἤθελαν γιὰ σφάξιμο σὲ καλὴ μέρα (Πάσχα - καρτέρεμα κουμπάρου - ὄνομαστικὴ ἑορτὴ), εἴτε νὰ τὸ στείλουν τὴν Δευτέρα τοῦ Πάσχα κ ο υ μ π α ρ ι ἄ τ ι κ ο, δηλαδή δῶρον - ἀντιστάθμισμα στὴν ἐκ μέρους τοῦ κουμπάρου δωρεὰν στολῆς στὸ βαπτιστικὸ του, τὰ φ ω τ ἰ κ ι α καλούμενα.

Ὁ κυριώτερος τρόπος ἦταν νὰ τὰ κλείνουν τὴν νύχτα στὸν τσάρκο καὶ νὰ τὰ ἀφήνουν ἐκεῖ κάμποση ὥρα τὸ πρωί, μετὰ τὸ κοπάδι. Νὰ μὴν τὰ βόσκουν μαζί μὲ τὰ ἄλλα ζῶα, ἀλλὰ τὰ ξ ε κ ο μ μ ἔ ν α, ὅπως τὰ λένε, τὰ βοσκᾶνε ξεχωριστά.

Θεωρητικὰ ἕνα ἀρνὶ ἢ κασίκι, μπορεῖ νὰ βόσκῃ τὴν 16ην ἡμέραν τῆς ζωῆς του, πρακτικὰ, ἐνῶ τσιμπάει ἀπὸ τὴν ἡμέρα αὐτὴ χορτάρι καὶ τρυφεροὺς βλαστοὺς, δὲν τρώγει τόσο ὥστε νὰ ἀναπτυχθῆ κανονικά. Μετὰ τὶς 25 μέρες, μπορεῖς νὰ ξεκόψῃς τὰ μικρά, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ τὰ ἀφήνῃς νὰ λατανᾶνε τὶς μητέρες τους τὸ πρωί μετὰ τὸ ἄρμεγμα, γιὰ νὰ τραβοῦν ὅσο κούβουν ἐκεῖνες ἀπὸ τὸν ἀρμεχτή.

Ἐπειτα τὰ ξαναπιάνῃς μὲ τὴν γκλίτσα ἀπὸ τὸ πόδι καὶ τὰ κλείνεις, εἴτε τὰ ἀφήνῃς τὴν ἡμέρα μαζί μὲ τὶς μητέρες τους καὶ κάνεις τὴν ὀριστικὴ ἀποκοπὴ ἀργότερα. Κάνεις δηλαδή σταδιακὸ ξέκομμα, ὅπου καὶ τὸ καλύτερον.

Τὸ ὀριστικὸ ξέκομμα, ὅταν δὲν ἔχεις τὴν εὐχέρειαν νὰ διαθέσῃς μέλος τῆς οἰκογενείας διὰ τὴν βοσκὴν τοῦ κοπαδιοῦ τῶν ξεκομμένων, γίνεται καὶ μὲ τὸ «κ α π ἰ σ τ ρ ω μ α» τῶν ζώων. Στερεώνεις στὸ κεφάλι τοῦ ἀρνιοῦ ἢ κατσικιοῦ, συνήθως κατσικιοῦ, ἕνα χαλινὸ μὲ σανιδάκι ἢ πελεκημένο ξύλο, ποὺ περνάει στὸ στόμα κατὰ τέτοιο τρόπο, ποὺ τοῦ ἐπitrέπει νὰ κόβῃ χορτάρι, ἀλλὰ δὲν ἀφήνει τὴν γλώσσα νὰ βυζιάξῃ. Τὸ καπίστρωμα εἶναι βασανιστικὸ γιὰ τὰ ζῶα καὶ ἀπάνθρωπο, ἀλλὰ ὅταν δὲν ἔχῃς πῶς νὰ φυλάξῃς τὰ ξεκομμένα, εἶναι ὁ μόνος τρόπος νὰ κάνῃς τὴν ἀποκοπὴν καὶ νὰ τὰ ἔχῃς στὸ κοινὸ κοπάδι ὑπὸ ἕνα ποιμένα.

Ἄλλος τρόπος εἶναι νὰ παίρῃς ὁ Κώστας φερ' εἰπεῖν 5 ζῶα ποὺ ἔχει γιὰ ξέκομμα καὶ νὰ τὰ ρίχνῃ στὸ κοπάδι τοῦ Μῆτρον. Ἐκεῖ αὐτὰ δὲν βυζάνουν, διότι δὲν τ' ἀφήνουν οἱ ξένες μανάδες. Παίρνεις ἀπὸ τὸν Μῆτρο ἄλλα τόσα περίπου ζῶα καὶ τὰ φυλάς στὸ κοπάδι σου, ὅποτε καὶ αὐτὰ ξεκόβονται, διότι πάλιν οἱ δικές σου προβατίνες ἢ γίδες δὲν ἀφήνουν τὸ ξένο νὰ τὶς βυζιάξῃ.

Αὐτὸ εἶναι ἕνας τρόπος ἀλληλοβοηθείας ποὺ τὸν ἔχομε περιγράψει σὲ οἰκεῖον τεῦχος «Ἀλληλοβοήθεια καὶ συνεργασία», τῶν περὶ περιοχῆς Παραμυθίας μελετῶν μας.

Είναι δυνατόν νὰ κάμης ξέκομμα μὲ κοπάδι ἀπὸ ξεκομμένα καὶ ἀλληλοβοήθειαν, ὅπως π.χ. Ὁ Κώστας ἔχει 8 ἀρνιά γιὰ ξέκομμα, ὁ Γιάννης 5 καὶ ὁ Μῆτρος 7. Τότε τὰ κάνουν ἓνα κοπάδι καὶ τὰ φυλάει ὁ γυιὸς, εἴτε ἡ κόρη τοῦ Κώστα 8 μέρες στὸν κοινοτικὸ μουσιᾶ (λειβάδι - βοσκήσιμο γῶρο), εἴτε σὲ δικὰ του χασίλια. Μετὰ ἓνα μέλος τῆς οἰκογενείας τοῦ Γιάννη ἐπὶ 5 μέρες καὶ ἄλλο τοῦ Μῆτρος ἐπὶ 7 μέρες καὶ μετὰ εἴτε τὰ παίρνουν, ἐφόσον πέρασε ὁ κίνδυνος νὰ βυζιάξουν, εἴτε τὰ ξαναφυλάν, ὅσπου δὲν χορεύεται πλέον εἰδικὸν τμήμα ξεκομμένων, εἴτε διότι δὲν θηλάζουν πιὰ, εἴτε πουλήθησαν ἢ σφάχτηκαν ὅσα δὲν κορατιοῦνται πρὸς αὔξησιν τοῦ κοπαδιοῦ, «γ ι ἄ α ὕ γ ἄ τ ο», κατὰ τὴν ἐπιτόπιον ἔκφρασιν.

Μὲ τὸν ἀνωτέρω τρόπον ἀλληλοβοηθοῦνται καὶ κάθε οἰκογένεια ἐξοικονομεῖ ἐργατικά χέρια γιὰ κάποιο διάστημα.

Τζιομπᾶνος - σμίχτης καὶ ἔθιμα βοσκῆς

Ὁ τζιαμπᾶνος, ὅταν δὲν εἶναι μέλος τῆς οἰκογενείας καὶ εἶναι βοσκὸς ἐπὶ πληρωμῇ, ἐλέγετο παλαιότερον π ι σ τ ι κ ὅ ς, δηλαδή ὁ ἔμπιστος. Ἡ λέξις χρησιμοποιεῖται ἀκόμη καὶ σήμερον, ἀλλὰ σὲ περιορισμένην κλίμακα.

Ὁ ἐπὶ πληρωμῇ, ὁ ἐπαγγελματίας βοσκὸς, συνεφωνεῖτο εἴτε χ ρ ο ν ι κ ῆ ς (ἐτησίως), εἴτε μὲ ἐξάμηνον.

Ὁ συμφωνηθεὶς χρονικῆς, μὲ ἐνιαυσίαν διάρκειαν μισθώσεως τῶν ὑπηρεσιῶν του, συνεφωνεῖτο πάντοτε τοῦ Ἀγιωργιοῦ (23 Ἀπριλίου) τὴν μεγαλύτεραν τῶν ποιμενικῶν ἑορτῶν. Συνεφωνεῖτο μὲ λεφτεᾶ (200—500 δοχ. μηνιαίως προπολεμικῶς), μὲ ψωμί, ἥτοι τὴν διατροφήν του, ἓνα ζευγάρι τσαρούχια προκιαστά, μὲ φουῦντες κι' ἓνα κοντοκάπι ἐνιαυσίως.

Οἱ βλάχοι τσελιγκάδες, δὲν ἔδιναν κοντοκάπι στὸν τζιομπᾶνο τους. Ἐπίσης, ὅταν ὁ τζιομπᾶνος εἶχε κοντά του τὴν οἰκογένειαν, δὲν συνεφωνεῖτο μὲ ψωμί, ἀλλὰ ηὔξημένον μισθὸν εἰς χρῆμα.

Ἐκτὸς λογαριασμοῦ καὶ κατὰ πάγιον ποιμενικὸν δικαίωμα, δίκην σημερινοῦ δώρου Πάσχα, ὁ τζιομπᾶνος ἔπαιρνε ἓνα ἀρνὶ γιὰ νὰ σφάξῃ τὴν Πασχαλιὰ καὶ μιὰ ἀρνάδα γιὰ μανάρα, γιὰ νὰ κάμῃ σιγὰ - σιγὰ δικὸ τοῦ κοπάδι, εἴτε ἔστω 3—4 δικὰ του γαλάρια, πὺν νὰ τάχη ὡς σμίχτης μαζί μὲ τὸ κοπάδι τοῦ ἀφεντικοῦ του.

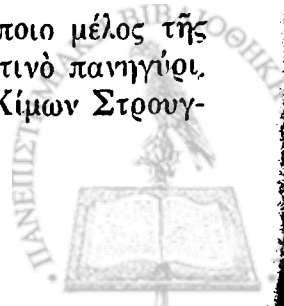
Ὁ ἑξαμηνιαίος βοσκὸς συνεφωνεῖτο ἀπὸ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου μέχρι τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, ἥτοι ἀπὸ 23 Ἀπριλίου μέχρι τῆς 26ης Ὀκτωβρίου. Ἐδικαιοῦτο ἓνα ζευγάρι τσαρούχια καὶ μιὰ ἀρνάδα γιὰ μανάρα, ὄχι ὅμως ἀρνὶ Πάσχα καὶ κοντοκάπι. Μποροῦσε νὰ συμφωνηθῇ ἄλλος τζιομπᾶνος ἀπὸ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου μέχρι τοῦ Ἀγιωργιοῦ, εἴτε νὰ παραταθῇ ἡ θητεία τοῦ ἤδη ὑπάρχοντος.

Ὁ βοσκὸς ἐδικαιοῦτο νὰ πηγαίνῃ ἀνὰ 15 μέρες στὸ σπίτι του γιὰ νὰ ἀλλάξῃ καὶ νὰ χαρῇ τὴν οἰκογένειάν του, ἂν ἦταν δυνατόν νὰ φύγῃ κατὰ τὸ ἀπόγευμα καὶ νὰ γυρίσῃ κάπως νωρὶς τὸ ἄλλο πρωτὶ.

Ἐπίσης εἶχε δύο κατ' ἔθιμον ἀργίας, μίαν τὸ Πάσχα καὶ μίαν τὴν 15ην Αὐγούστου. Διὰ τὴν δευτέραν ταύτην ἀργίαν ὑπῆρχεν ἀπολυσιά, ἥτοι ἐλευθερία τῶν κοπαδιῶν καὶ οὐδεμία εὐθύνη ὑπῆρχε διὰ τυχὸν ἀγροζημίαν. Ἐπειδὴ δὲ τὴν ἡμέραν αὐτὴν εἶχεν ἐθιμικῶς ἀργίαν καὶ ὁ ἀγροφύλακας, ὁ ὁποῖος καὶ ἂν ἔβλεπε ἀγροζημίαν δὲν εἶχε δικαίωμα συλλήψεως καὶ μηνύσεως, τὴν ἡμέραν αὐτὴν γιόρταζαν καὶ τὰ γιδοπόρδατα.

Οὐσιαστικὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν τὰ φύλαγε δυὸ - τρεῖς ὥρες κάποιο μέλος τῆς οἰκογενείας καὶ κατὰ τίς 9 τὸ πρωτὶ τὰ κλείνανε νὰ πᾶνε στὸ πιὸ κοντινὸ πανηγύρι.

Πιὸ φημισμένα τσαρούχια στὴν περιοχὴ μας ἦσαν τοῦ Κίμου (Κίμων Στρογγυ-

γάρης), τοῦ Λάκη Μήτσιου καὶ τοῦ Καλαμπάκα. Καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἔλαμψαν ὡς κατασκευασταὶ τσαρουχιῶν εἰς τὴν Παραμυθιάν, κυρίαν ἀγορὰν τούτων.

Τὰ ζῶα εἶχαν ἐλευθέρως ζῶνας βοσκῆς, καλουμένας κινάρια (τὰ), κανονιζόμενα ὑπὸ τῆς γενικῆς συντελείσεως τοῦ χωρίου, καλουμένης χωριό. Τὰ κινάρια ἐγίνοντο συνήθως πρὸς τὸ συμφέρον τῆς κτηνοτροφίας καὶ ὄχι τῆς γεωργίας.

Ἐὰν εἶχες χωράφι σὲ θέσιν ἀφημένην διὰ κινάρι πρωϊμιάς, τότε δὲν μπορούσες νὰ σπείρης ὀψιμιά. Ἐφόσον δὲν εἶχες ζευγάρι, εἴτε εἶχες ἀρρωστήσει, ἤσουν φυλακὴ ἢ ταξίδι, τὸ μόνο πού μπορούσες νὰ κάνης ἦταν νὰ τὸ σπείρης τὸ χωράφι σου ρεβύθια, τὰ ὁποῖα σπέρνονται μὲν μαζὶ μὲ τὴν ὀψιμιά, ἀλλὰ μαζεύονται ἐνωρίς, μαζὶ μὲ τὸ σιτάρι, τὴν φακὴ καὶ τὰ ἄλλα πρώϊμα.

Ἄλλοιῶς σοῦ βύσκανε τὸ χωράφι χωρὶς νὰ μπορῆς νὰ διαμαρτυρηθῆς καὶ χωρὶς ἀποζημιώσιν.

Ἐπίσης σὲ κάθε πρωϊμιά, τρεῖς μέρες μετὰ τὸν θερισμόν, τὰ ποιμνία εἶχαν δικαίωμα βοσκῆς. Ἀλλὰ πολλῆς φορῆς ἀπολούσαν τὰ ζῶα πίσω ἀπὸ τοὺς θεριστάδες καὶ ἄνανε ζημιὰ στὰ χειρόβολα.

Ἐπίσης τὴν 14ην Σεπτεμβρίου, ἡμέραν τοῦ Σταυροῦ, ἔληγεν καὶ ἡ ἀπολυσιὰ καὶ ἐλευθέρω βοσκῆ εἰς τὰ χειμερινὰ λειβάδια, τὰ ὁποῖα ἐνοικιάζοντο εἰς μεγαλοποιμένας καὶ τσελιγκάδες ἐξ ἄλλων περιοχῶν. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἔληγε καὶ τὸ δικαίωμα ξυλεύσεως ἐπὶ τῶν λειβαδίων αὐτῶν ὑπὸ τῶν χωρίων πού δὲν ἔχουν περιοχὴν ξυλεύσιμον, ὅπως Ραχοῦλιον - Σεβαστό, κτλ.

Ἡ βοσκὴ ἐπετρέπετο ἐλευθέρως μετὰ τὸν θερισμόν μέχρι τὴν 14ην Σεπτεμβρίου, ὅποτε ἔληγε ἡ ἀπολυσιὰ, ἐκτὸς ἂν ἀφήνονταν γιὰ κινάρι ὀψιμιάς, ὅποτε ἔβοσκες τὸ ξένο χωράφι μέχρι τοῦ ὀργώματός του τὴν ἄνοιξιν.

Ἐπῆρχε ἐπίσης στὰ περισσότερα χωριά τὸ δικαίωμα ἐλευθέρως ἀλληλοβοσκῆς μεταξὺ ὁμόρων χωρίων καὶ εἰς βάθος 150—200 μέτρων ἀπὸ τῶν συνόρων τοῦ χωριοῦ.

Οἱ τσοπάνηδες ἀπετέλουν καὶ αὐτοὶ συντεχνίαν, συνάφι κοινῶς καλούμενον καὶ τουρκοποιημένον ἰσνάφ (κατὰ τὸ εἰς τὴν Πόλην - Ἰσταμπούλ, ἄχ μάνα, αἰάν, τοὺς καρπούς - καρπούζ), χωρὶς βέβαια μητροῶα καὶ βιβλία, εἰσφορῆς καὶ ἀπολαυῆς, μὲ ἀρχηγὸν ἀναδεικνύμενον κοινῇ βοῆ ὑπὸ τῶν συνηθέστερον ἐξασκούντων τὸ ἐπάγγελμα. Ὁ ἐκλεγόμενος ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀξιοπρεπὲς πρόσωπον, μὲ πολυετῆ εὐδόκιμον ὑπηρεσίαν, κατὰ τὴν κοινὴν ἀναγνώρισιν. Ἦτο ἰσόβιος, εἴτε ἐφόσον ἐξῆσκει τὸ ἐπάγγελμα — καὶ τὸ ἐξῆσκει μέχρι θανάτου — εἴτε ἀπεσύρετο μόνον κατόπιν γεροντικῆς ἀνικανότητος νὰ τὸ ἐξασκῆ. Ὁ ἀρχηγὸς ἐκαλεῖτο νὰ καταθέτῃ εἰς τὸ τουρκικὸν δικαστήριον, εἴτε τὴν παρὰ τῇ μητροπόλει δημογεροντίαν, εἴτε ἐνώπιον τῶν γερόντων τοῦ χωριοῦ, πρωτοδίκως ἐκδικαζόντων, ἐπὶ διαμφισθητήσεων κυρίως μισθολογικῶν. Κατέθετε βάσει τοῦ ἀγράφου νόμου καὶ ἡ κατάθεσις του ἦτο ἡ βασικῶς κρίνουσα τὰ πράγματα. Ὁ τίτλος του ἦτο συναφιτζῆς τῶν τζιομπαναραίων.

Ἄν κανεὶς τζιομπάνος εἶχε καὶ μερικὰ δικὰ του πρόβατα, τότε ἀπηλλάσσετο πάσης καταβολῆς διὰ λειβάδι κτλ., πλὴν τζελέπικου (φόρου διαιτωμένων ζῶων) ἐφόσον ἐμισθοδοτεῖτο ὡς τζιομπάνος, μὲ ἀνοχὴν βοσκῆς ὀλίγων ζῶων του ἐκ μέρους τοῦ ἐργοδότη.

Ὁ κανονικὸς σμίχτης ἐπὶ μεγάλων κοπαδιῶν, ὅποταν ὑπῆρχε τσελιγκάτο, ἐπλήρωνε κατὰ τὴν ἀναλογίαν του ὅλους τοὺς φόρους, τὸ λειβάδι καὶ ἐλάμβανε μισθὸ διὰ τὰ πρόβατα ἢ γίδια πού φύλαγε, ἀναλόγως τῆς περιπτώσεως. Περὶ τούτων θὰ κάμω λόγον εἰς εἰδικὸν τεῖχος περὶ τσελιγκάτων.

Πάντως ἐν συντομίᾳ λέγομεν ὅτι ἐπὶ μεγάλων κοπαδιῶν μὲ πολλοὺς τσομπαναραίους καὶ μὲ σμίχτες, μὲ στάνη στὸ τσελιγκάτο, ὁ τσελιγκας εἶχε τὴν γενικὴν ἐπι-

βλεπν, τήν άγοράν και πώλησιν, τὸ νοίκιασμα λειβαδιῶν, στα δὲ ἄλλα του καθήκοντα τὸν ἀνεπλήρωνε ἕνας ἔμπειρος ὑπαρχηγός, σ κ ο υ τ ἔ ρ η ς καλούμενος, ὡς ἔχων τὴν εὐθύνην ὄλων τῶν σκουτιῶν, ὡς ἐκαλοῦντο εἰδικῶς ἐπὶ τσελιγκάτου τὰ σκευὴ τῆς στάνης, τὰ παλούκια διὰ τὸ στήσιμο σκηνῶν, οἱ σκηνές, εἴτε ἀπὸ τραγόμαλλο, εἴτε ἀπὸ τὸ εἰδικὸ πανὶ τῶν ἀντισκῆνων. Αὐτὸς ἐπέβλεπε τὸ τυροκομεῖον καὶ εἰργάζετο συνάμα, ἐπέβλεπε τοὺς βοσκούς καὶ σμιῆτες, ἀλλὰ ἀγορὲς καὶ πωλήσεις ζῶων ἢ γαλακτοκομικῶν προϊόντων ἐνήργει μόνον κατὰ ἐντολὴν καὶ ἐξουσιοδοτήσιν τοῦ τσελιγκα καὶ μέσα εἰς τὰ ὄρια τῆς ἐξουσιοδοτήσεως.

Κάθε χωριὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖον διήρχοντο βλάχοι ἢ καὶ χωριάτικα κοπάδια πηγαίνοντας διὰ τὰ χειμαδιά, εἴτε ἀνεβαίνοντας στα βουνά, εἶχε ὑποχρεωτικῶς χῶρον βοσκῆς τῶν διερχομένων κοπαδιῶν καὶ χῶρον σταθμεύσεως, ἀπὸ μακροῦ χρόνου καθωρισμένον. Κάτω ἀπὸ τὴν Σκάλα τῆς Παραμυθιάς ἐστάθμευαν εἰς τὴν Μπουρδέγκα, ἐπὶ τῶν ὀρίων Ραχουλίου — Παραμυθιάς — Βέλλιανης καὶ Καρωτίου, εἴτε κάτω ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν Σκάλα, στὶς θέσεις Τριῶδα καὶ Μεγάλῃ Βούση, ἐπὶ τῶν ὀρίων Παραμυθιάς καὶ Ἐλευθεροχωρίου.

Πάνω ἀπὸ τὴν Σκάλα στάθμευαν στὶς θέσεις Λειθαδάκια, Μπολάτη, Καστοί, ἐπὶ τῶν ὀρίων Ραδοβυζίου — Διχούνης, Μηλιά ἐπὶ τῶν ὀρίων Λωζιανῶν — Κερασόβου — Ραδοβυζίου — Βερενίκης. Εἰς τὴν Μηλιά στάθμευαν ὅταν εἰς τοῦ Μπολάτη εἶχε κατασκηνώσῃ ἄλλο τσελιγκάτο.

Μετὰ τὴν Τύρια, παραπόταμον τοῦ Καλαμᾶ πὺ χωρίζει τὴν περιοχὴν Παραμυθιάς ἀπὸ τὰ Κουρεντοχώρια, ἐστάθμευαν ἀμέσως μετὰ τὴν Τύρια, ἀπέναντι ἀπὸ τὸν μύλο τῆς Γρανίτσας καὶ μέχρι τὴν βούση τοῦ Μουράτη. Ἡ περιοχὴ αὕτη, καίτοι πέραν τῆς Τύριας, ἀνήκει διοικητικῶς καὶ εἰς τὴν περιγραφομένην περιοχὴν. χωριὸν Γρανίτσα καὶ στα Κούρεντα.

Ἐπὶ τῆς περιοχῆς στὶς ὁποῖες ἀπηγορεύετο αὐστηρῶς νὰ βόσκουν βλάχοι, εἴτε περαστικὰ χωριάτικα κοπάδια, εὐτυχῶς δέ, διότι τὰ ἐγγώρια πρόβατα, μαθημένα σὲ καθαρὸ τόπο, μόλις ἔπεφταν σὲ μέρος βοσκημένο ἀπὸ βλάχικα, ἔχαναν τὴν ὄρεξιν διὰ βοσκῆν.

Ἡ ἀπαγόρευσις κατεδεικνύετο δι' εἰδικοῦ σήματος καὶ ὡς τοιοῦτο ἐχρησιμοποιεῖτο μία σειρὰ ἀπὸ θηλειές, φτειαγμένες σὲ θάμνους, με ἄχυρο βρίζας κατὰ προτίμησιν.

Κατὰ τὴν διέλευσίν των οἱ βλάχοι, εἴτε ἐγγώριοι ποιμένες, ἄφηναν τὸ γάλα στὴν πλησιέστερη στάνη - τυροκομεῖο, εἴτε τυροὶ τσαντήλας.

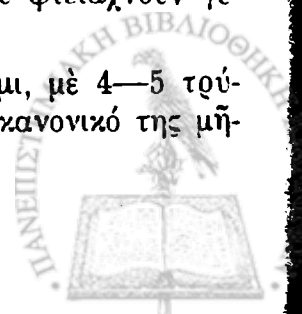
Χεῖροτέχνια

Οἱ βοσκοί, χωριατόπουλα πὺ φίλαγαν δικὰ τους, εἴτε ἐπαγγελματίαι, ἦσαν ἄριστοι χειροτέχναι. Εἶχαν μαζί τους καλοὺς σουγιάδες, κατὰ προτίμησιν τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων Τέλη καὶ κοπίδια, δηλαδὴ κοφτερὲς λάμες σφηνωμένες σὲ ξύλο καὶ μεθήκην γιὰ νὰ μὴν κόβωνται. Οἱ θῆκες ἦσαν ξύλινες.

Τὸ πρῶτο πρῶτο πὺ φιλοτεχνούσαν ἦταν ἡ γκλίτσα τους, συνήθως ἀπὸ ξύλο ζελενιάς - κρانيᾶς ἢ ἀγροιλιάς, λεία καὶ μερακλήδικη.

Γκλίτσα φτειάχνανε γιὰ τὸν ἑαυτό τους, γιὰ δῶρο σὲ φίλους ἢ καὶ γιὰ πούλημα. Τὴν δοῦλευαν με σουγιά, κοπίδι, τὴν φωτιά, τὸ σμιλᾶρι πὺ φτειάχνουν γεωργικὰ ἐργαλεῖα καὶ κάποτε τὸν ξυλοφάγο.

Δεύτερο σύνεργο πὺ φτειάχνανε ἦταν ἡ φλογέρα, ἀπὸ καλάμι, με 4—5 τρύπες κατὰ τὸ μῆκος τῆς καὶ τὸ γοῦστο τοῦ κατασκευαστοῦ τῆς. Τὸ κανονικὸ τῆς μῆ-

κος ήταν 25—30 εκατοστά. Ἐπῆρχαν καὶ μεταλλικὲς φλογέρες τοῦ ἐμπορίου, πού δὲν εἶχαν τὴν γλυκεῖα φωνὴ τῆς καλαμῆνιαις. Τὴν φλογέρα εἶχε πάντα κοντά του ὁ τζιομπᾶνος καὶ τὴν λ α λ ο ὦ σ ε κατὰ τὶς μονότονες ὥρες του, εἴτε ὅταν στάλιζαν τὰ ζῶα, εἴτε ὅταν ἀπλωνόταν στὴν βοσκὴ ἤσυχα - ἤσυχα.

Μερικοὶ βοσκοὶ εἶχαν καὶ τὴν τζαμάρα, ἓνα εἶδος πρωτόγονο χειροποίητο κλαρίνο ἀπὸ καλάμι, μῆκος ἔχον 50—75 εκατοστά, μὲ στόμιον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔμπαινε τμῆμα ἀπὸ φύλλο, πρὸ παντὸς δαφνόφυλλο, εἴτε πελεκουδι ἀπὸ καλάμι μεμβρανῶδες, πού ἔπαιζε τὸν ρόλον φωνητικῆς χορδῆς. Ἡ τζαμάρα ἐφυσᾶτο κατ' εὐθείαν ἐνῶ ἡ φλογέρα πλαγίως. Εἶχε καὶ αὐτὴ τρυπες πού τὶς παίζανε μὲ τὰ δάχτυλα σὰν τὴν φλογέρα καὶ τὸ κλαρίνο.

Ἄλλο ἦταν ἡ συρίχτρα ἢ σφυρίχτρα, ἀπὸ ξύλο δάφνης, διαμέτρου 1 ἕως 1,5 εκατοστῶν, πού τοῦ ἔβγαζαν τμῆμα φλούδας, ἀφαιροῦσαν τμῆμα τοῦ ξύλου του, ξανατοποθετοῦσαν τὴν φλούδα νὰ ἐφαρμοῖξη τελείως, ἔβαζαν φλούδα δάφνης ἢ μεμβρανῶδη πελεκουδιὰ στὸ ἐπιστόμιο καὶ εἶχαν καὶ τρούπα. Κάποτε βάζανε μέσα στὸ κοίλωμα ἀπὸ τὸ ἀφαιρηθὲν ξυλῶδες τμῆμα ἓνα ρεβύθι, τὸ μπιρμπίλι καλούμενον, ἐπειδὴ ἔκαμνεν ἓνα ἦχον, κάπως σὰν τρούλια ἀηδονιοῦ.

Ἄλλο σύνεργο ἦταν ἡ ξυλομιστόλα, ἓνα πιστόλι μονόκαννο, μὲ ξύλινο χερσούλι καὶ γιὰ κἀνήν ἓνα φυσίγγιον κατὰ προτίμησιν ἀπὸ γκρᾶ, τρυπημένο στὰ πλάγια καὶ ἀπὸ πάνω, παρὰ τὴν βᾶσιν. Μέσα βάζομε μπαρούτι καὶ μπροστὰ κομμάτια σίδερο ἢ πρόκες γιὰ γέμισμα, ἀντὶ γιὰ βόλι. Ἐπυροδοτεῖτο σὰν τὰ παλιὰ κανόνια καὶ ἔρριχνε συνήθω 7—10 μέτρα καὶ κάποτε 15 καὶ 20 μέτρα ἀποτελεσματικῶς.

Ἄλλο χειροτέχνημα ἦσαν φ η κ ἄ ρ ι α (φῆλαι), ξύλινα ἢ κοκκάλινα γιὰ μαχαίρια. Ἐπίσης μὲ τὰ κέρατα φτειάχνουν καὶ χτένια διπλά, ἀραιὰ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, τὸ ξ ε γ κ λ ὀ, καλούμενον καὶ πυκνὰ ἀπὸ τὸ ἄλλο, τὸ ψειρὸ καλούμενον, διότι μὲ αὐτὸ καθαρίζονταν τὰ κεφάλια ἀπὸ τὰ γνωστὰ ζωύφια.

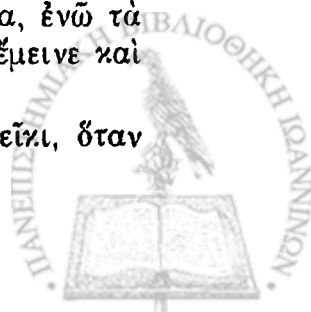
Ἄλλα χειροτεχνήματα ἦταν οἱ ρόκες. Αὐτὲς γινόταν γιὰ δῶρο στὴν μάννα, τὴν ἀδερφή, τὶς συγγένισες, ἀλλὰ πρὸ πάντων τὴν ἐγλεκτὴ τῆς καρδιᾶς του, ἐκεῖ δὲ ἔμπαινε ὅλη ἡ τέχνη καὶ ἡ ἔμπνευσις, διότι ἐπεδεικνύοντο αἱ ἱκανότητές του καὶ ἡ καλλιτεχνικὴ του πνοή.

Κατὰ τὸν ἴδια τρόπο ὁ βοσκὸς ἔφτειαχνε καὶ συνεχίζει ἀκόμη νὰ φτειάχνῃ (ἀλλὰ ἤδη πολὺ σπανίως) ἀδράχτια γιὰ τὶς ρόκες καὶ σφοντύλια, εἴτε κεντημένα μὲ τὸ κοπίδι του καὶ μὲ λεπτῆς ἐργασίας σχέδια, εἴτε ἀπλῶς λειασμένα, κυρίως μὲ τὸν ξυλοφάγο του.

Στὴν περιοχὴ τῶν βάλτων τοῦ Ἀχέροντος καὶ τοῦ Κοκκυτοῦ μὲ ἰτιές, εἴτε μὲ τὸ ἀναρριχητικὸ φυτό πού ἐπιτοπίως καλεῖται ρ ο ὦ C H κ ο υ λ ο, ἔφτειαχνε καλάθια, ἐνῶ πάνω ἀπὸ τὴν Σκάλα μὲ τὰ κλαδιὰ τῆς τσερμιτζέλας ἔφτειαχνε πάλιν καλάθια, τὰ καλούμενα σπορτένια ἢ σπόρτες. Αὐτὰ γινόταν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα μέχρι τὶς ἀρχές ἢ μέσα Μαρτίου, ὅταν κοιμοῦνται οἱ χυμοί, διότι τοὺς ἄλλους μῆνες σπᾶνε τὰ κλαδιὰ καὶ δὲν λυγίζου.

Πιάτα ξύλινα φέροντα τὸ ἐλληνικώτατον ὄνομα π ι ν ἄ κ ι α, κοντάλες μεγάλες γιὰ τοιγάρισμα καὶ κοντάλια μικρά, ἦσαν προϊόντα χειροτεχνικῶν ἀπασχολήσεων κατὰ τὶς ὥρες πού τὸ κοπάδι βοσκοῦσε στὶς πλαγιές. Τὰ συνήθη κοντάλια ἔφεραν τὸ ὄνομα χ ο υ λ ι ἄ ρ ι α, παραφθορὰν τοῦ ἀρχαίου κοχλιάρια, ἐνῶ τὰ μεγάλα γιὰ τοιγάρισμα λέγονται χ ο υ λ ι ἄ ρ ε ς (οἶ), ἐκ τούτου δὲ ἔμεινε καὶ ἐπίθετον Χουλιάρας.

Κλειδοπίνακα γινόταν ἀπὸ καρδιὰ πλατάνου ἢ καρδιᾶς, εἴτε ἀπὸ ρεῖκι, ὅταν

εὔρισκαν τόσο χονδρὴ ρίζα. Ξύλινα ποτηράκια γιὰ τὸ ρακί (ρακοπότηρα) ἀπὸ πλάτανο ἢ ρεῖκι, μὲ γεωμετρικὰ σχέδια εἴτε ἄλλες πρὸ δύσκολες χαρακτηριστικὲς ἐργασίες. Ἀρτοφόρια ἀπὸ τὸ ἴδιο ξύλο γιὰ τὴν ἐκκλησία ἢ ἀλατιέρες. Σταυροσφραῖδες γιὰ τὶς λειτουργίες, δηλαδὴ τὶς σφραγίδες μὲ τὶς ὁποῖες σφραγίζονται τὰ πρόσφορα, ἐργασία γιὰ πολὺ λίγους καὶ εἰδικευμένους, μὲ ξύλο μολοκκοκιᾶς κατὰ τὸ πλεῖστον, ἀλλὰ καὶ ἄλλα πρὸς δύσκολα σκεβρῶνουν.

Θῆκες μαχαιριῶν καὶ λαβές, κοκκάλινες εἴτε ξύλινες, ἀπλές ἢ κεντημένες καὶ ἄλλα διάφορα πράγματα ἀπὸ ξύλο ἢ κόκκαλο παρήγεν ἡ ἱκανότης τῶν βοσκῶν.

Καὶ αἱ ἱκανότητες τοῦ πεπεισμένου ἀέρος πρὶν τὶς θέσει σὲ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ ἢ νεωτέρα ἐπιστήμη. Τὸ ν τ ο υ φ λ ᾶ κ ι. τὸ τουφέκι τοῦ πεπεισμένου ἀέρος.

Διαλέγομε ἓνα κομμάτι καλὸ ξύλο ἀπὸ σ ν τ ὁ κ ο (κουφοξυλιά) καὶ τοῦ ἀφαιροῦμε τὴν ψίχα. Ἄν τὰ καταφέρνομε μὲ ἄλλο ξύλο, τόσο τὸ καλύτερο. Ἐτοιμάζομε ἓνα ἔμβολο, συνήθως στομπῶντας τὸ κάτω ἄκρον του. Τὸ ἔμβολον γίνεται κατὰ προτίμησιν ἀπὸ κρανιά, ἐλλείψει δὲ κρανόξυλου μὲ ἀγριλιά ἢ ζελενιά. Στὴν μιὰ τρύπα βάζομε βῶλο ἀπὸ πεπεισμένη ψίχα σντόκτου (κουφοξυλιάς ἢ ἀκταίας) καὶ ἓνα καλὸ κεδρόκοκκο. Μὲ τὸ ἄλλο πατάμε δυνατὰ καὶ γρήγορα τὸ ἔμβολο, ὃ δὲ πιεζόμενος ἀέρας, τινάζει μακρὰ καὶ μὲ ἀνάλογο κρότο τὸ βῶλο καὶ τὸν κεδρόκοκκο, τόσο δυνατὰ κάποτε, πρὸς μὴ μπορεῖ νὰ σοῦ βγάλῃ τὸ μάτι.

Ὅσο μακρύτερη καὶ στερεώτερη κάννη ἐπιτυγχάνουν καὶ καλύτερα ἔμβολα, τόσο καλύτερες εἶναι οἱ βολές. Τὸ ἔμβολο τὸ σαλιώνωμε στὸ ἄκρο πρὸς μπαίνει στὴν κάννη.

Φόροι τῶν κτηνοτρόφων

Ἐνας φόρος πρὸς ἔχει ἤδη ἀναφερθῆ εἶναι ἡ χορήγησις εἰς τὸ τυροκομεῖον μιᾶς ἡμέρας γάλακτος διὰ νὰ ἀντιμετωπίξῃ τὰ ἐκ τῶν ληστῶν, ἀποσπασμάτων, ζητιάνων κτλ. ἔξοδα.

Δεύτερος φόρος ἐπιβαλλόμενος ὑπὸ τῆς παραδόσεως, τῶν γερόντων καὶ τῶν ἱερέων, ἦτο τὸ γάλα τῆς Δευτέρας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (Ἁγία - Τριάδας), ὑπὲρ τῶν πτωχῶν.

Ἄλλος φόρος πρὸς ἐβάρυνε τοὺς ξένους κτηνοτρόφους πρὸς νοίκιαζαν λειβάδι, εἴτε βοσκοῦσαν στὸν κοινοτικὸ μουσᾶ τοῦ χωριοῦ, ἦτο νὰ παραχωρῆται τὸ γάλα τῆς ἡμέρας τοῦ χωριανικοῦ πανηγυριοῦ ὑπὲρ τῶν πανηγυριστῶν, καθὼς καὶ ἓνα σφαγμένο ζῶο (κριάρι - στεῖρα προβατῖνα - γίδα στεῖρα ἢ τραγί) γιὰ νὰ ψηθῇ ὑπὲρ τῶν πανηγυριστῶν. Καὶ ἠδύνατο μὲν νὰ παραβῇ τὸ ἔθιμον, ἀλλὰ τὴν ἄλλη χρονιά δὲν τοῦ νοίκιαζαν λειβάδι, οὔτε τὸν ἄφηναν νὰ πλησιάσῃ τὸ βουνό τους.

Ἄλλος φόρος ἦσαν τὰ δῶρα στὸν ἀγροφύλακα καὶ στὸν πρόεδρο τοῦ χωριοῦ γιὰ νὰ μὴν τοὺς κυνηγοῦν γιὰ τὶς ἀγροζημιές. Σημειωτέον ὅτι κτηνοτρόφοι παλαιότερον ἐλυμαίνοντο κυριολεκτικὰ τὰ ξένα σπαρτά, πληρώνοντας κάπου - κάπου γελοῖες ἀποκοπές.

Ἄλλος φόρος ἦτο τὸ ραγιατικὸ ἢ ραδιάτικο. Ραγιατικὸ ἐλέγετο κάτω ἀπὸ τὴν Σκάλα τῆς Παραμνηθιάς καὶ ραδιάτικο στὰ χωριά πρὸς ἦσαν πάνω ἀπὸ τὴν Σκάλα. Συνίστατο σὲ μιὰ ὀκτῶ τυροὶ ἀνὰ δέκα ζῶα καὶ σὲ ἓνα σφάγιον ἀνὰ ἑκατό, ὡς δικαίωμα βοσκῆς στὸ λειβάδι τοῦ ἀγᾶ, τὸν μουσιᾶ τοῦ χωριοῦ. Διότι τὰ πάντα ὃ ἀγᾶς ἐθεώρει ἰδικά του, ἀκόμη καὶ τὰ ζῶα ὡς ἰδικὴν του περιουσίαν διαπεπιστευμένην εἰς τὰ χέρια τοῦ ραγιαῖ του.

Ἄλλὰ ὁ κυριώτερος φόρος ἦτο τὸ τ ζ ε λ έ π ι ἢ τ ζ ε λ έ π ι κ ο, τὸ ὁποῖον στὰ χρόνια τῆς ἐλευθερίας μετωνομάσθη εἰς φόρον διαιτωμένων ζώων. Ἡ περιοχή ἐχωρίζετο εἰς περιοχάς, εἰς ἐκάστην τῶν ὁποίων ἀπεστέλλετο μιὰ ομάδα ἢ ὁποία ἐλέγετο κ ὄ λ ι (τὸ) ἐκ τοῦ κῶλον, κομμάτι, τμήμα, ἀπόσπασμα κατὰ τὴν γνώμην μου.

Κάθε τέτοιο κομμάτι, κάθε κῶλι δηλαδή, ἀποτελεῖτο ἀπὸ ἓνα δημόσιον ὑπάλληλον, μεμούρην ἢ μαμούρην καλούμενον — ἐκ τοῦ ὁποίου καὶ ἐπίθετον Μαμούρης — καὶ κολλιτζῆδες, ἦτοι ἄνδρες ἀποτελοῦντες τὸ κῶλλι, συνήθως δέκα.

Ἡ ἀπαρίθμησης ἐγίνετο κατὰ Μάρτιον, βάσει δὲ ταύτης ἐγίνοντο οἱ κατάλογοι βεβαιώσεως τοῦ φόρου. Ἐξηροῦντο τὰ μικρά, κάτω τοῦ ἔτους ζῶα. Μετὰ τὸ 1913, ὅταν ἡ περιοχή ἐγίνε τμήμα τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους, ἐξηροῦντο καὶ δώδεκα μόνο ζῶα.

Μετὰ τὴν ἀπαλλοτριώσιν κατηγορήθη τὸ τζελέπικο ὡς φόρος τοῦ δημοσίου, ἔμεινε ὅμως ὡς κοινοτικὸς φόρος ἐπιβαλλόμενος ὑπὸ τοῦ κοινοτικοῦ συμβουλίου, ἐξαιρουμένων 25 μικρῶν ζώων καὶ 5 μεγάλων (βῶδια - ἄλογα - γαϊδούρια).

Κανονικῶς τὴν φορολογίαν ἔπρεπε νὰ ἐπιβάλῃ ὁ ΣΑΑΚ (Συνεταιρισμὸς ἀποκαταστάσεως ἀκτημόνων καλλιεργητῶν) διότι δὲν ὑπῆρχεν κοινοτικὸς μουσιᾶς, ὅλαι δὲ αἱ θαμνώδεις βοσκήσιμοι χῶροι κατὰ τὰς ἀπαλλοτριωτικὰς ἀποφάσεις ἦσαν περὶ οὐσίας τοῦ ΣΑΑΚ.

Διὰ τοὺς ἑτεροδημότας ὁ φόρος διαιτωμένων ζώων ἦτο βαρύτερος καὶ ἐγίνετο ξεχωριστὸς φορολ. κατάλογος.

ΣΩΚΡΑΤΗ Δ. ΓΕΩΡΓΟΥΔΑ

Δημιλου

ΠΛΑΤΑΝΟΥΣΣΑ *

(ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ — ΙΣΤΟΡΙΑ — ΟΜΟΛΟΓΑ)

2. Ἐποχές τοῦ χρόνου

«Ὁ καλὸς ὁ νοικοκύρης τὸ χειμῶνα καίρεται».

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ὀλόκληρο τὸ χωριό, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς πολλὰς μόνιμες πηγές του, γεμίζει καὶ ἀπὸ ἀμέτρητες ἐποχιακές. Ὁ Ἄραχθος καὶ τὰ πολλὰ ρέματα ποὺ αὐλακώνουν τὸ χωριό, ποτίζουν τὸ ἔδαφος του ὡς τὰ ἔγκατα τῆς γῆς. Τὰ γύρω βουνὰ στὶς κορυφές των, εἶναι σκεπασμένα μὲ χιόνια, ἐνῶ χαμηλότερα δέχονται συχνές καὶ συνεχεῖς βροχές. Ὅλα αὐτὰ κάνουν τὸ κλίμα τοῦ τόπου τὸ χειμῶνα ἄρκετὰ ὑγρό. Οἱ κάτοικοι διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν πολλῶν δυσχερειῶν τοῦ χειμῶνος, εἶναι ἀρκούντως ἐξωπλισμένοι. Τεχνίτες σπάνιοι οἱ ἴδιοι, κατασκευάζουν δι' ἑαυτοὺς κατοικίας ἐξαιρετικές. Τὴν ὑγρασίαν τοῦ τόπου, ἐξ ἄλλου, μετριάζει ἡ θέσις τοῦ χωριοῦ, τὸ ὁποῖον ἔχει κατάλληλον προσανατολισμόν. Ὡσαύτως τὸ βουνὸ Ξεροβούνι, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται κυρίως ἀπὸ ἀσβεστολιθικὰ πετρώματα, ἀφαιρεῖ μέγα μέρος αὐτῆς. Τὸ ἔδαφος του εἶναι ἐπικλινές καὶ ὡς ἐκ τούτου τὰ ὄμβρια νερὰ ἀποσύρονται ταχέως πρὸς τὸν ποταμόν.

Μὲ τὶς βαρεῖες νεροποντὲς ἢ χιονοθύελλες, τότε ποὺ οἱ ἄνεμοι δίνουν καὶ παίρνουν καὶ οἱ λαγγαδιές καὶ τὸ ποτάμι βουίζουν ἄγρια, οὔτε ἄνθρωποι κινούνται στὸ χωριό, ἂν δὲν συντρέχη σοβαρὴ ἀνάγκη, οὔτε ζῶα. Τότε ὅσοι χωριανοὶ κατοικοῦν πλησίον σὲ «βουλιάσματα» (κατολισθαίνοντα ἐδάφη) καὶ ζεκόμματα, κάθε πρωΐ καὶ κάθε βράδυ παρατηροῦν μὲ χτυποκάρδι καὶ σχολαστικότητά τὸ ἔδαφος γύρω ἀπὸ τὰ σπιτία των. Τὰ τζάκια γιὰ πολλοὺς μῆνες μένουν ὄσβεστα καὶ τὰ κούτσουρα στὴ φωτιά πετοῦν πύρινες γλῶσσες καὶ ὀλόκληρος ὁ μπουχαρῆς βουίζει, ξερνῶντας ἀκατάπαυστα τὸν «ψηλό, ψηλὸ καλόγερο ποὺ κόκκαλα δὲν ἔχει», τὸν μαῦρο του καπνὸ. Ὅταν ὁ χειμῶνας πολυκαιρίζῃ καὶ τὰ τζάκια πιάσουν πολὺ καπνιά, ἀνάβει ἡ καπνοδόχος. Τὰ σπιτία δὲν κινδυνεύουν ἀπὸ τὴν φωτιά αὐτὴ καὶ εἶναι ὁμορφο τὸ θέαμα τῆς καιομένης καπνοδόχου, ἰδίως τῆ νύχτα, ὅποτε παρουσιάζει εἰκόνα μικροφαιστείου ἐν ἐνεργείᾳ. Οἱ ἔνοικοι τῶν σπιτιῶν στρωμένοι στὰ καλοστρωμένα μπάσια γύρω στὸ τζάκι, ἀπολαμβάνουν τὴ ζεστασίαν καὶ τὸ ραχάτι. Σπάζουν καρύδια, τραγουδοῦν, ψήνουν κουλουῖρες ἀπὸ νόστιμη μπομποτά, ποὺ γιὰ τὸν καιρὸ μας εἶναι φροῦτο καὶ παλαιὰ ἦτο ἡ βάσις τῆς διατροφῆς τοῦ πληθυσμοῦ. Οἱ γυναῖκες γνέθουν μὲ τὴν ρόκα, ὑφαίνουν στὸν ἀργαλειό, κεντοῦν καὶ πλέκουν. Παράλληλα περιποιοῦνται τὰ ζῶα στὰ μαντριά καὶ μαγειρεύουν νόστιμα φαγητά.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 510.

Τὸ ψωμί τὴν ὥρα τοῦ φαγητοῦ διὰ νὰ τὸ ζεστάνουν, τὸ κόβουν λεπτές φέτες καὶ τὸ πυρώνουν στὴ φωτιά καὶ τὸ κάνουν παξιμάδια «τὶς πυρομάδες». Γεῦμα μὲ πυρομάδες ἀπὸ ξηρὸ ἄσπρο καλαμπόκι καὶ ὄσπρια ἢ ἐλιές ἢ τυρί, εἶναι πραγματικὰ κάτι ποὺ τὸ θυμᾶται κανεὶς κάθε χειμῶνα, ὅταν ἔτυχε ποτὲ στὴ ζωὴ του νὰ τὸ ἔχη γευθῆ. Οἱ γέροι, τὰ παιδιά καὶ οἱ γάτες οὔτε στιγμή δὲν ἀποχωρίζονται τὸ γωνολίθι. Οἱ γέροι πίνουν τὴν ἀγκωνὴ καὶ γιὰ περισσότερη ζεστασιὰ κουκουλώνονται καὶ μὲ καμμιὰ φλοκωτὴ βελέντζα. Τὰ παιδιά καθισμένα γύρω στὴ φωτιά πάνω σὲ σκαμνάκια, μὲ τὸ πολὺ τσουκτερὸ κρῦο, χώνουν καὶ τὰ ποδαράκια των στὴ στάχτη. Τὰ πόδια τότε στὰ γυμνά των μέρη γεμίζουν μὲ κάτι κόκκινες βουβλες, ποὺ τὶς λένε ἐδῶ «φοραδίτσες». Τὴν Ἄνοιξι μὲ τὴν ἀλλαγὴ τῶν ἐνδυμάτων, οἱ «φοραδίτσες» φαίνονται στὰ πόδια καὶ οἱ παθόντες τότε ἀκοῦνε στὸ πειραχτικὸ ὄνομα στάχτιαρης ἢ σταχτομαρία. Οἱ γάτες, ἄθελά των πολλὰς φορές, πλησιάζουν τὰ πσινά των πολὺ στὰ κάρβουνα καὶ καίγεται τότε ἓνα μέρος τῆς γούνας των καὶ φαίνονται «μπαλωματιάρικες». Ὅταν ὁ καιρὸς καλλιτερεύη, οἱ γέροι πρόχειρα καθισμένοι στὰ προσήλια, ἀπολαμβάνουν τοῦ ἡλίου τὴ ζεστασιὰ.

Τὶς ὥρες ἐκεῖνες τῆς μοναξιάς των, μὲ μισόκλειστα μάτια ζοῦν ἔντονα τὸ παρελθόν. Δὲν «σπαρᾶνε» ἀπὸ τὸν τόπο τους οὔτε στιγμή. Πολλὰς φορές μάλιστα τρώγουν ἐπὶ τόπου. Μὲ παρόμοιες καλοκαιρίες βλέπομε εἰς τὸ μέσον χέρσου χωραφιοῦ κάποιον νὰ δαμαλίζῃ, δηλαδὴ νὰ βάζῃ στὸ ζυγὸ τὰ νέα βόδια διὰ νὰ συνηθίσουν εἰς τὴν ἐργασίαν τῆς ἀρώσεως, τὴν ὁποῖαν ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἀναλάβουν.

Μὲ τὶς βαρεῖες παγωνιές, τὰ πρωῖνά, ὅλα τὰ μέρη ποὺ κρατοῦν στάσιμα νερά, γεμίζουν κρύσταλλα πολύσχημα, ποὺ ἐδῶ τὰ λένε «κοκκάλες» ἢ ἄλλως «κρούσταλλα». Ἀπὸ τὶς μπεστοῦρες κρέμονται παρομοιογενεῖς ἐφήμεροι σταλακτίτες, τῶν ὁποίων ἡ θέα μὲ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου παροξισιάζει φαντασμαγορικὴν ὄψιν. Τὶς ἀφέγγαρες καὶ βροχερὲς νύχτες οἱ πειναλέες ἀλεπούδες τριγυρνοῦν ἀπὸ κατέτσι σὲ κοτέτσι καὶ ἐπιθεωροῦν μετὰ πολλῶν ἐλπίδων τὴν ἀσφάλειάν των. Πολλὰς φορές τὸ κοτέτσι τῶν ἀπροσέκτων ἀδειάζει σὲ λίγα λεπτὰ τῆς ὥρας. Σπάνια στὸ χωριὸ μὲ καμμιὰ χιονοθύελλα ξεπέφτει καὶ κανένας ξεκομμένος περαστικὸς λύκος. Παλαιά, τὰ πυκνὰ δάση τῆς περιοχῆς κρατοῦσαν ἀρκοῦδες καὶ τσακάλια. Τοῦτο μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰ τοπωνύμια Ἄρκ'δότρυπα - Τσιακαλόβρυση. Ὅταν νύχτωνε, παλαιὰ ναὶ σήμερον ὄχι, κανένας ἔτρωγε στὸ κονάκι του καὶ ἔπειτα, ὅλη ἡ γειτονία, ἐκτὸς βέβαια ἀπὸ τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς πολὺ γέρους καὶ τὰ μωρά, συνεκεντρῶνετο σ' ἓνα σπίτι καὶ ἔμεναν ἐκεῖ ὡς ἀργὰ τὴ νύχτα, σὲ εἰδικὲς δὲ περιπτώσεις μέχρι καὶ τὰ ξημερώματα. Ἐκεῖ συζητοῦσαν, ἔλεγαν ἀστεῖα καὶ παραμύθια, τραγουδοῦσαν καὶ ἔκαναν ἐργόχειρα. Οἱ ἄνδρες γιὰ περισσότερο κέφι, ρουφοῦσαν καὶ ἀπὸ κανένα πότη. Οἱ ὑπόλοιποι ἔτρωγαν καρύδια, κυδώνια, ρόιδα, σκομαῖδες, πίνανε κανένα τάσι κρανοζούμι, κουμπλοζούμι ἢ τσαί τοῦ βουνοῦ. Ὅταν τελείωνε τὸ νυχτέρι, τὰ ἄτομα τῶν ξένων οἰκογενειῶν ἐπέστρεφαν στὰ σπίτια των. Διὰ νὰ βλέπουν νὰ βαδίζουν ἐν ἀσφαλείᾳ στὶς κακοτεπιές ποὺ τὴ νύχτα γίνονται περισσότερον ἐπικίνδυνες, κρατοῦσαν στὸ χέρι καὶ κανένα δαυλό, τὸν ὁποῖο κινοῦσαν πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν ἀκατάπαυστα καὶ τοὺς φώτιζε τὸ μονοπάτι. Ὁ χειμῶνας ἐδῶ κρατᾶει πολλοὺς μῆνες.

Μετὰ τὴν 25ην Μαρτίου ἔρχονται τὰ χελιδόνια «ἀπ' τὴν Ἀραπιά» καὶ ὁ καιρὸς ζεσταίνει ἀρκετὰ. Τὰ χιόνια σιγὰ - σιγὰ ὑποχωροῦν πρὸς τὶς ψηλὰς κορυφές, ὄχι σπάνια μὲ καθυστέρησιν ἢ καὶ πισωγυρίσματα. Διὰ νὰ ἐννοήσῃ κανεὶς τὸν χρόνον τῆς περιόδου τῶν χιονοπτώσεων, ἀρκεῖ ν' ἀκούσῃ τὸν μῦ-

θον, τὸν ὁποῖον ἀκούει ὅποιος ξεγελασθῆ ἀπὸ καρμιά πρῶϊμη ἀνοιξιὰτικη καλοκαιρία καὶ πεῖ σ' ἄλλον ἐντόπιον μὲ πεποίθησι:

— Πάει, πέρασε κὶ τοῦτος ὁ χ'μῶνας.

— Χρὶ! Αὐτὸ μαναχὰ ἕνας Θεὸς τὸ ξέρ! Κάποτες, πολὺ γέροντας, πέθανε ὁ Καζαμίας. Τοῦτος εἶχε ἕνα μοναχοπαῖδ' καλοζωισμένο. Τὸ παιδὶ ἔτρω'ε, ἔπ'νε κὶ γλένταγε. Τέχν' ὅμως δὲν ἔμαθε. Περιουσία ὁ Καζαμίας δὲν εἶχε. Τ'ν ὥρα π' ξεψύχαε ὁ Καζαμίας τὸ παιδὶ πά'ει στὸ προσκέφαλό τ' κὶ παραπονέθηκε μὲ σκουρὸ κὶ εἶπε:

— Πατέρα μ' ἄφ'κες ἄτεχνον κὶ τώρα, θὰ πεθάνω τ'ς πείνας.

— Γιατί ὠρὲ παιδί! Νὰ δ'λέψης κὶ νὰ ζήσης καλά!

— Τί δ'λειὰ νὰ κάμω ἄτεχνος ἄνθρωπος;

— Νὰ γράφ'ς τὸν Καζαμιά, καλημέρα σ'.

— Μ' ἀφοῦ δὲν μ' ἔμαθες!

— Αὐτὸ χολιᾶς παλλ'κάρ'μ'. Ἐτοῦτο δῶ μαναχὰ νὰ θ'μᾶσαι: γιὰ ἐτοῦτα τὰ τόπια γράψε ὅτ' καιρὸ θέλ'ς ὄλ' τ' χρονιά. Χιόνια μαναχὰ τὸν Ἄλωνάρ' νὰ μὴν γράψης. Μή'ν εὐκῆμ'.

Ὁ Καζαμίας πέθανε. Μὰ τὸ παιδί τ' γέγκε ζάπλουτος.

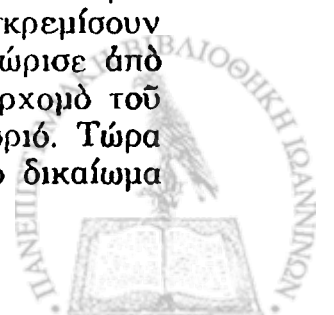
Ἀπὸ ἀρχὰς Φεβρουαρίου οἱ ἄνθρωποι ἐτοιμάζουν τὰ σύνεργα τῆς γεωργίας. Πηγαίνουν τὰ τσαπιά καὶ τὰ γυνιά στὸ γύφτο (σιδηρουργό). Ἀλλάζουν στυλιανοτσάπια. Ἐπιδιορθώνουν τὰ ζ'γάλετρα. Στρίβουν ζευλόσκοινα. Κάνουν ζεῦλες ἀπὸ λιανόκλαδα μολοκοκκιᾶς. Βάζουν στὸ ζυγὸ νέα ζυγομαλάματα ἀπὸ κατσικίσιο δέρμα καὶ πιάνονται σέμπροι. Τούτη τὴν ἐποχὴ ξεπαστρεύουν καὶ τὰ χωράφια, δηλ. ἀφαιροῦν κάθε τι τὸ περιττὸν ἀπ' αὐτά. Τὰ καλάμια τοῦ ἀραβοσίτου τὰ μαζεύουν σωρούς στὸ χωράφι καὶ ὅταν νυχτώνη τὰ καῖνε. Οἱ φλόγες τῶν ἀναμμένων σωρῶν σωστοὶ φρουκτωροὶ ἀγγέλλουν τὴν ἀρχὴ τῆς καλλιέργειας.

Μέχρι τὰ μέσα τοῦ Μαρτίου θὰ ξαναγίνουσι ὅλοι οἱ πεσιμένοι ὄχτοι καὶ ὅλα τὰ χωράφια θὰ ὀργωθοῦν, ἄλλα μὲ τὸ τσαπὶ καὶ ἄλλα μὲ τὸ ἀλέτρι. Θὰ ἐτοιμαστοῦν καὶ οἱ κῆποι, ὅπου θὰ σπαροῦν κάθε εἶδος λαχανικά: «Ἐνας καλὸς κῆπος εἶναι ἕνα ἀπλέρωτο μαγαζὶ γιὰ τ' φαμπ'λιά». Οἱ ἄνδρες, οἱ ἔξασκοῦντες κάθε ἐπάγγελμα θὰ φύγουν γιὰ τὴν ξενιτιά ἀπ' ὅπου θὰ ἐπιστρέψουν «τὰ χεινοπώρια». Ἐτσι ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς μένει στὰ χέρια κυρίως τῶν γυναικῶν. Στὰ μέσα Φεβρουαρίου οἱ σέμπροι ρίχνουν λαχνὸ γιὰ νὰ δοῦν ποιὸς πρῶτος θὰ ἀρχίσῃ τὸ ὄργωμα. Σὲ ὅποιον «πέση ἡ κοντή», ἀπὸ τὴν ἴδια κιόλας ἡμέρα ἀρχίζει τὸ ὄργωμα. Ἡ «κοντή» εἶναι ἕνας εἶδος λαχνοῦ καὶ γίνεται μὲ δύο ἄνισα ξυλαράκια. Τὰ ὑπομονετικὰ βόδια μὲ τὰ ἄκακα, ἀπλανῆ, τὰ ἠλίθια μάτια, ἀφοῦ ἔθρεψαν ὀλόκληρο τὸ χειμῶνα τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸ γάλα καὶ τὸ κρέας τῶν παιδιῶν των, τώρα χωρὶς βαρυγκόμησι σκύβουν τὸν πλατύ τους τὸν τράχηλο στὸ ζυγόν. Μαρκιοῦνται ἀμέριμνα, ὡς τὴ στιγμὴ ποῦ θὰ συνδεθῆ τὸ ἄροτρον, θὰ δεθοῦν οἱ τριχιᾶς στὴ χειρολάβη καὶ ὁ ζευγίτης θὰ τοὺς ρίξῃ τὴν πρώτη κεντρισιὰ μὲ τὴ βουκέντρα. Οἱ γυναῖκες σκυφτὲς σκάβουν ἐπιμελῶς τὶς ἄκρες τῶν χωραφιῶν, ὅσες δὲν πιάνει τὸ γυνί. Σπιθαμὴ γῆς δὲν θὰ μείνῃ ἀκαλλιέργητη. Ἄνθρωποι καὶ ζῶα πνίγονται στὸν ἰδρώτα καὶ τὴν κούρασι. Ἡ συντροφιά κάθε τόσο μεταφέρεται ἱεροτελεστικὰ ἀπὸ χωράφι σὲ λακίδι, σὲ λάκκα, σὲ πεζούλι.

Τὸ Μάρτιο ἀρχίζει τὸ διβόλισμα (δεύτερο ὄργωμα). Γιὰ τὰ ζῶα ἡ ἐργα-

οία αὐτὴ εἶναι εὐκόλη, γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ὅμως ὄχι. Οἱ γυναῖκες, ἐκτὸς βέβαια ἀπὸ ἐκείνη πού κρατᾷ τὸ ἀλέτρι, χτυποῦν μὲ τὰ τσαπιά τις μπλάνες, δουλειὰ πολὺ κουραστικὴ καὶ τὰ παιδιὰ ἀκολουθῶντας τὸ γυνὴ «κατὰ ποδοῦ» βγάζουν ἀγριάδες καὶ βέλιουρα. Ἀκολουθεῖ ἓνα πολύχρωμο κοπάδι, τὸ ὁποῖο καταμακίζει ἐπιδέξια τὰ σκουλήκια τῆς γῆς, εἶναι οἱ κόπτες τῆς γειτονιάς πού προσπαθοῦν νὰ «στομώσουν» τὴν πεῖνα τους. Τὸν Ἀπρίλιο θὰ «σπαρθοῦν» τὰ χωράφια καὶ σὲ κάθε σπαρμένο θὰ μῆν ὁ ξύλινος σταυρός, στὸ κέντρο ἀπὸ τις αὐλακὲς καὶ τοὺς ποτιστάδες. Ἀπὸ αὐτὴ τὴ στιγμή βρίσκει ἐργασία καὶ ὁ δραγάτης (ἀγροφύλακας). Τὸν ἴδιο μῆνα σπέρνονταν παλαιὰ καὶ τὰ χωράφια στὸ βουνό, ὅσα βέβαια δὲν εἶχαν σπαρῆ τὸ Φθινόπωρο πρωῒμιες (σιτάρι, βρώμη, φακὴ, κριθάρι καὶ ἄλλα). Τὴν Ἄνοιξι τὴν φέρνει ἐκτὸς ἀπὸ τὰ χελιδόνια καὶ τὸ Πάσχα, ἢ Λαιμρῆ, πού γιὰ τοὺς μικροὺς ἔρχεται «ἀπ' τὴν Ἀνατολὴ καβάλλα σ' ἓνα γαϊδουράκι». Καὶ λένε: «πρωῒμ' ἢ Πασκαλιὰ πρωῒμ' κὶ Ἄν'Ξ'». Καὶ εἶναι ὡραία πολὺ ἢ Ἄνοιξι. Τὰ πάντα καλύπτονται μὲ στρωτὴ πρασινάδα. Ἀκόμη καὶ οἱ σκυθρωπὲς πέτρες καμαρώνουν στολισμένες κι αὐτὲς μὲ χλόη καὶ πρασινάδα κι ἓνα σωρὸ πολύχρωμα λουλούδια, πού ἄλλα χάνονται κι' ἄλλα ζωντανεύουν στὴν ἴδια θέσι. Τ' ἀγριοπούλια ζευγαρωμένα κινουῦνται συνεχῶς τραγουδῶντας παθιάρικους σκοπούς. Τὰ «ζούδια» (χελῶνες, φίδια, σαῦρες) καὶ τὰ «ζούζ'λα» (κάνθαροι χρυσοκάνθαροι κι ἓνα σωρὸ ἄλλα) ξετρυπῶνται ἀπὸ τὰ σκότη τῆς γῆς καὶ βγαίνουν στὸν «ἐπάνω κόσμο» νὰ ζήσουν καὶ νὰ χαροῦν γιὰ λίγο τὴ ζωὴ. Τὸ Μάϊο ὠριμάζουν τὰ κέρασια, πού παράγει ἄφθονα ὁ τόπος. Τὰ κορίτσια πού σκαλίζουν τὰ καλαμπόκια μπουλούκια - μπουλούκια στὴν κάθε γειτονιά, χαλοῦν τὸν κόσμον μὲ τὰ χάχανα, τὰ τραγούδια καὶ τὰ ἄκακα πειράγματα, γιὰτὶ ἢ κάθε μιὰ γνωρίζει τὴν ἀχίλλειο πτέρνα τῆς ἄλλης.

Τὸν Ἰούνιο ἀρχίζει ὁ θερισμὸς τῶν σπαρτῶν καὶ τὸ πότισμα. Τὸ πότισμα τῶν χωραφιῶν, ἐπειδὴ οἱ πηγὲς δὲν ἔχουν τὸ καλοκαίρι ἐπάρκεια νεροῦ, γίνεται μέρα καὶ νύχτα, μὲ ὡραία ἀναλογία κατὰ στρέμμα. Τὸ βράδυ τὰ φανάρια ὀργώνουν τὰ χωράφια καὶ τοὺς κήπους. Ἄν κανένας κόψη τὸ νερὸ στὸ χωράφι του πρὸ τῆς ὥρας, εἶναι δύσκολο νὰ ξεφύγῃ τὸν καυγᾶ. Οἱ πολὺ ζεστὲς ἡμέρες εἶναι λίγες καὶ οἱ μεγάλες ζέστες πολὺ σπάνιες. Τώρα ὠριμάζουν τὰ πρωῒμα οὔκα. Τὴν 14ῃ Αὐγούστου οἱ γέροι θὰ παρακολουθήσουν τὰ «μερομήνια», γιὰ νὰ προφητεύουν τὸν καιρὸ ὅλης τῆς χρονιάς. Μετὰ τὸ δεκαπενταύγουστο καὶ ὡς τὸ τέλος τοῦ μηνός, μαζεῦουν τὴ «ροκιά», τὴ δένουν χειρόβολα καὶ τὴν κουβαλοῦν γύρω ἀπὸ τις μπεστοῦρες γιὰ νὰ τοὺς εἶναι εὐκόλο νὰ τὴν μπάσουν ο' αὐτὲς, ὅταν ξεσπάσῃ καμμιά ξαφνικὴ καλοκαιριάτικη μπόρα. Μαζεῦουν τὰ φασόλια, ὡς καὶ ἄλλα ὕσπρια καὶ ὀπωρικὰ καὶ τὰ τακτοποιοῦν λιασμένα στὴν ἀποθήκη τοῦ σπιτιοῦ. Οἱ γυναῖκες, συντροφιές, συντροφιές, κουβαλοῦν στὴ ράχη των τὰ ξύλα γιὰ τὸ χειμῶνα. Τὸ μεσημέρι καὶ τὸ βράδυ ἀσχολοῦνται μὲ τὸ μάζεμα τοῦ δαφνοφύλλου, τὸ ὁποῖο παραδίδουν στὸν ἔμπορο νωπὸ κάθε πρωῒ. Στὸν Ἄραχθο συνεχίζουν ἀκόμη τὰ μπάνια καὶ τὸ ψάρεμα. Τὰ φρούτα καὶ τὰ κηπευτικὰ εἶναι στὶς δόξες των. Τὴν ἴδια ἐποχὴ, πού καλμάρουν κάπως οἱ ἐντατικὲς ἀγροτικὲς ἐργασίες, βρίσκουν οἱ ἄνθρωποι τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπισκευάσουν τις στέγες τῶν σπιτιῶν των, πού τις ἐσάλεψαν οἱ ἄγριοι χειμωνιάτικοι ἄνεμοι καὶ τὸ χιονοφόρτωμα. Ἄλλοι θὰ γκρεμίσουν καὶ θὰ ξαναχτίσουν κάποια «μπάλα» τοῦ σπιτιοῦ των, πού τὴν ξεχώρισε ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπο οἰκοδόμημα τὸ ἀργὰ κατολισθαίνον ἔδαφος. Μὲ τὸν ἐρχομὸ τοῦ φθινοπώρου κανένα σχεδὸν ἐποχιακὸ φρούτο δὲν λείπει ἀπὸ τὸ χωριό. Τώρα ραβδίζουν καὶ τις καρυδιὰς καὶ ὅσοι βοηθοῦν στὸ μάζεμα ἔχουν τὸ δικαίωμα

νά κάμουν τὸ «μπερμπέκι», δηλαδή νά μαζέψουν δικαιωματικὰ γιὰ λογαριασμό των ὅσες καρύδες βρεθοῦν κάτω ἀπὸ τὰ φύλλα μετὰ τὴν ἀποχώρησι τοῦ νοικοκύρη. Ἐτοιμάζουν τὶς «σ'κομαῖδες», (ψιλοκόβουν σῦκα λιασμένα, χτυποῦν στὸ γουδι ψίχα καρυδιῶν, ζυμώνουν τὰ ψιλοκομμένα σῦκα μετὰ τὴν κοπανισμένη ψίχα καὶ τὴν πλάθουν ὀλοστρόγγυλες, λιμπιστὲς κουλοῦρες, ἰς ὁποῖες ἠλιάζουν γιὰ πολλὰς ἡμέρας. Διὰ νὰ μὴν σκουληκιᾶσουν τὶς ζεματίζουν μετὰ καυτὸ κρασί). Τακτοποιοῦν μετὰ περίσσια φροντίδα τὶς ζωτροφές. Ὅσες χωροῦν στὶς ἀχυρῶνες ἀποθηκεύονταν ἐκεῖ καὶ τὶς ὑπόλοιπες τὶς κάνουν ἀθυμονιές. Μετὰ τὶς δέκα Σεπτεμβρίου μαζεύουν «τὶς ρόκες» (καλαμπόκια). Τὰ καλαμπόκια μαζεμένα σὲ σακκιά τὰ κουβαλοῦν οἱ γυναῖκες στὸ σπίτι καὶ τὰ ἀδειάζουν σωρὸ στὴ μέση στὸ «ἀστράκι». Τὶς μεταφορὲς γενικὰ (ἐντὸς τοῦ χωριοῦ) κάνουν οἱ γυναῖκες, ἐπειδὴ τὸ ἔδαφός του, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἶναι δυσπρόσιτον εἰς τὰ ὑποζύγια. Ὅταν συγκεντρώσῃ ὁ κάθε νοικοκύρης τὶς «ρόκες» του, καλεῖ τοὺς γειτόνους γιὰ τὸ «ξεφλούδισμα». Σωστὸ γειτονικὸ γλέντι γίνεται τότε. Κάθε βράδυ καὶ κάποιος θὰ ξεφλουδίξῃ. Τὸ ξεφλούδισμα ἀποτελεῖ καὶ τὸν πρόλογο τῶν νυχτεριῶν, τὰ ὁποῖα τελειώνουν μετὰ τὴν ἀρχὴ τῆς ἐντατικῆς ἀνοιξιᾶτικης ἐργασίας. Οἱ ξεφλουδισμένοι καρποὶ θὰ μποῦν στὴν ἀποθήκη. Τὰ ροκέφυλλα, ἐξαιρετὸς ζωτροφή γιὰ μικρὰ ζῶα, θὰ μποῦν στὶς ἀχυρῶνες ἢ τὰ γυροβόλια. Τὴν ἄλλη μέρα θὰ στουμπήσουν τὰ καλαμπόκια, θὰ τὰ λιχνίσουν καὶ θὰ ἠλιάσουν τὸ καλαμπόκι καὶ θὰ τὸ ρίξουν στὸ ἀμπάρι. Τὰ κότσιαλα θὰ μποῦν στὸ γυροβόλι, γιὰ νὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ τὴ φωτιά.

Τὰ καλαμπόκια ποὺ τὸ σπυρὶ των προορίζεται γιὰ σπόρο, δὲν ξεφλουδίζονται ἐντελῶς. Ἀφήνουν στὸ καθένα ἀπὸ λίγα φυλλαράκια καὶ τὰ πλέκουν πολλὰ μαζὶ «κρεμάδες». Τὶς κρεμάδες τὶς κρεμοῦν στὰ κατώϊα ἀπὸ τὴν ὄροφὴ σὲ καλίγραμμες ἀράδες καὶ τὶς ξεκρεμοῦν τὸ χειμῶνα νὰ τὶς ξεσπυρίσουν μετὰ τὰ χέρια «γιὰ νὰ περνᾶ ἡ ὥρα» κατὰ τὰ νυχτέρια. Στὰ κατώϊα κρεμοῦν ἐπίσης κρεμμύδια, σκόρδα, δεμένα ἀρμάθες κυδῶνια, ρόδια, σταφύλια καὶ ἄλλα. Μετὰ τὸ μέγλωμα τῆς νύχτας δυναμώνει καὶ τὸ κρῦο. Οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τώρα ἀνάβουν στὰ τζάκια κάθε βράδυ φωτιά. Τὰ τζάκια ἀργοξυπνοῦν καὶ στέλνουν μετὰ τοὺς καπνοὺς των φιλικὰ μηνύματα στὰ πρῶτα ἀργοκίνητα σύννεφα, ποὺ ἀρμενίζουν τούτῃ τὴν περίοδο χωρὶς σταθερὸ δρομολόγιο, στὰ πλάτη τοῦ οὐρανοῦ. Τὰ σύννεφα αὐτὰ καὶ τὸ σποραδικὸ πέσιμο τῶν φύλλων φέρνουν ἄθελα κι ἀναίτια ἓνα ἐλαφρὸ σφίξιμο στὴν καρδιά. Μετὰ κάθε μουτζούρωμα τοῦ οὐρανοῦ πέρα στὰ Γοριανά, πίσω ἀπ' «τ' ἁλών' τ' ἁλύκου» «πέφτει ἡ ρίπα», προμήνυμα σίγουρο, ὅτι σὲ λίγο καταφθάνει ἡ βροχὴ.

Μόλις πατήσῃ ὁ Ὀκτώβριος «μετὰ τὸ παλιὸ» (ὡς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν γεωργικῶν ἐργασιῶν ἀκολουθεῖται τὸ παλαιὸ ἡμερολόγιο, χωρὶς βέβαια νὰ ὑπάρχουν παλιοημερολογῖται στὸ χωριὸ) σπέρνονται οἱ «πρωϊμῆς» σιτᾶρι, φακὲς καὶ χειμερινὰ λαχανικά. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ συνήθως ξεσποῦν καὶ τὰ πρωτοβρόχια, τῶν ὁποίων ἡ διάρκεια εἶναι μικρὴ. Μετὰ τὸ ξεστέρωμα τοῦ οὐρανοῦ οἱ ἄνθρωποι ξεχύνονται μελίσσι στὶς ἐργασίες των. Ἀποτελειώνουν τὶς προετοιμασίες διὰ νὰ ὑποδεχτοῦν πανέτοιμοι τὸ χειμῶνα. Τώρα εἶναι ἡ ἐποχὴ ποὺ μαζεύουν τὰ ὄριμα μυρωδάτα σταφύλια. Τὸ μάζεμα τὸ κάνουν τὰ κορίτσια. Οἱ κοπέλλες χωρὶς τὸν παραμικρὸ φόβο ἢ δισταγμὸ σκαρφαλώνουν στὶς κορυφὰς τῶν πανύψηλων πλατάνων. Κόβουν μετὰ πολλὴ προσοχὴ ἓνα - ἓνα τὰ σταφύλια ἀπὸ τὶς κληματόβεργες, ποὺ ὡς ἐκεῖ σκαρφαλώνουν ἀγωνιζόμενες ὅλο τὸ χρόνο πὰ θὰ φτάσῃ ψηλότερα.

Τὰ σταφύλια τοποθετοῦνται σὲ καλάθια, τὰ ὁποῖα ἀνεβοκατεβαίνουν μετὰ τὴ βοήθεια τῶν τριχιῶν. Τὸ βράδυ οἱ ἴδιες μετὰ τὰ χέρια των «σίβουν» τὶς ρῶ-

γες τῶν σταφυλιῶν καὶ ρίχνουν τὰ τσίπουρα στὰ βαένια ἢ ταλάρια. Μετὰ δυὸ ἡμέρες «τραβοῦν» τὸ μοῦστο καὶ μετὰ (20—40) ἡμέρες βγάνουν τὸ «ρακί» (τσιπούρο), τοῦ ὁποῦ ἡ ποιότης εἶναι ἐξαιρετική. Δὲν πιστεύω σὲ κανένα ἄλλο μέρος νὰ βγαίνει τσίπουρο, πὺ νὰ τὸ συναγωνίζεται. Δίπλα σὲ ἓνα αὐλάκι στήνεται ἡ «καζαναριά» (δυὸ λιθάρια στενόμακρα ὕψους 0,30 μ. περίπου). Γεμίζουν τὸ καζάνι τσίπουρα καὶ τὸ τοποθετοῦν στὴν καζαναριά. Βάζουν τὸ κούπωμα καὶ τὸ λουλά. Ἄλειφουν τὶς ἐνώσεις τῶν τεμαχίων αὐτῶν μὲ λάσπη ἀπὸ κοσκινισμένη στάκτη καὶ βάζουν τὴν «κορίτα» (τὸ ὄργανο πὺ φέρει τὸ γερὸ ἀπὸ τὸ αὐλάκι σὲ ἓνα ὠρισμένο σημεῖο τοῦ λουλά). Ἀνάβουν φωτιά καὶ περιμένουν νὰ «κινήσῃ τὸ καζάνι».

Στὴν ἀρχὴ πέφτει τὸ «πρωτοστάλαμα» καὶ σὲ λίγο τὸ κανονικὸ τσίπουρο. Τέλος ἡ σιαμούτα, τὴν ὁποία ρίχνουν μέσα στὰ τσίπουρα νὰ «ξαναβγῆ».

Οἱ ἄνδρες πὺ μαζεύονται γύρω στὸ καζάνι ψήνουν κυδῶνια στὴ χόβολη καὶ πίνουν τσίπουρο κατὰ βούλησιν. Συνήθως οἱ πιὸ πολλοὶ φεύγουν ἀπὸ ἐκεῖ μεθυσμένοι. Οἱ γυναῖκες τὴν ἴδια ἐποχὴ κάνουν γλυκὸ ἀπὸ σταφύλια ἢ κυδῶνια καὶ πετιμέζι.

Τὸ Νοέμβριο οἱ κτηνοτρόφοι ἀφήνουν τὰ βουνὰ καὶ φεύγουν πρὸς τὰ χειμαδιά. Πρὶν φύγουν ξεκινοῦν τὰ μουλάρια, στὰ ὁποῖα φορτώνουν τὰ γαλακτοκομικὰ των σῦνεργα: Βεδούρες, τέντζερες, τσαντήλες, μποῦτες.

Ὅταν ἀλμέγουν βάζουν τὰ πρόβατα στὴ στρούγγα. Δυὸ κάθονται στὴν «ποριά» καὶ ἀλμέγουν ἐνῶ ἓνας τρίτος στὸ πίσω μέρος τῆς στρούγγας κρατῶντας ἓνα λεπτὸ ξύλινο μακρὸ ραβδὶ ἀναγκάζει τὰ πρόβατα νὰ πλησιάσουν τοὺς «ἀρμεχτιάδες». Ὅταν γεμίσουν οἱ «καρδάρες» γάλα, τὸ μεταφέρουν στὴ σάνη. Τὰ παιδιὰ πίνουν τότε λίγη «ἀφρῆ». Τὸ γάλα ἀφοῦ στραγγιστῆ μὲ τὴν «τοαντίλα» (στραγγιστήρι), τοποθετεῖται σὲ ἓνα ξύλινο δοχεῖο, τὴν βεδούρα. Ἐκεῖ γίνεται «κορφῆ». Τὴν «κορφῆ» τὴν ρίχνουν στὴ «μπούτα» καὶ τὴ χτυποῦν μὲ τὴ «φούρλα» καὶ βγάνουν τὸ βούτυρο καὶ τὸ ξινόγαλο. Τὸ ξινόγαλο πὺ περισσεύει ἀπὸ τὸ φαγητὸ τους, τὸ κόβουν «πρέντζα». Τὸ βούτυρο τὸ λυώνουν καὶ τὸ ρίχνουν σὶς «λαῖνες» (πήλινα δοχεῖα). Στὸ λυωμένο βούτυρο ρίχνουν ἀλάτι καὶ ἄλευρον ἀραβοσίτου. Ἀφοῦ στραγγίσουν τὸ λυωμένο βούτυρο μένει ἓνα νόστιμο κατακάθι, ἡ «ζιούρα», πὺ τὴν τρώγουν ἰδίως τὰ παιδιά.

Γιὰ νὰ κάμουν τὸ τυρὶ βράζουν τὸ γάλα καὶ προσθέτουν πητιὰ μικρῶν ζῶων. Τὸ ρίχνουν ἔπειτα σὶς τσαντήλες νὰ στραγγίσῃ. Ἀπὸ τὸ τυρόγαλο γίνεται ἡ «μπιζήθρα».

Τὰ «ἐλάγγια» (ξύλινα ἀγγεῖα) κατασκεύαζαν καὶ κατασκευάζουν καὶ σήμερα ἐντόπιοι βαρελάδες. Οἱ ἴδιοι προμηθεύουν παρόμοια εἶδη ὅλη τὴν περιφέρεια. Κύρια ἐργαλεῖα τῆς τέχνης τῶν βαρελοποιῶν: σκεπάρνι, πλάνη ἢ ροκάνι, πριόνι, κεντρομέτρι (διαβήτη), γραδευτήρι. Κατασκευάζουν τὶς δοῦγες, τὶς ὁποῖες δένουν μὲ στεφάνια ξύλινα ἢ ἐκ λαμαρίνης. Ὁ ξύλινος κυκλικὸς πυθμῆν, ὁ «πάτος» τῶν βαρελιῶν, γίνεται ἀπὸ ξύλινα τεμάχια, τὰ «φ'ντάρια». Τὸν ἴδιο μῆνα ἀρχίζουν ἀδιάκοπες βροχὲς καὶ οἱ μῦλοι τοῦ χωριοῦ ἀλέθουν ἀδιάκοπα, καλαμπόκι, σιτάρι, κριθάρι. Μετὰ ἀπὸ τὸ σιτάρι ρίχνουν λίγο καλαμπόκι, τὸ «ξέπλυμα». Ἀπὸ τὸ ξέπλυμα ἢ μυλωνοῦ δὲν χάνει τὴν εὐκαιρία νὰ ἐτοιμάσῃ «στὸ ἄψε - σβῆσε» μιὰ νόστιμη ροδοκόκκινη, κριτσανηστῆ ὀλάχνιστη κουλούρα. Ἀνασκουμπώνεται. Πλένει καθαρὰ τὰ χέρια της. Κοσκινάει τὸ ἀλεύρι καὶ τὸ ρίχνει στὸ σκαφίδι. Τὸ ζυμώνει καὶ τὸ βάζει στὸ πλαστήρι τυλιγμένο μὲ «γκοτὸ'πόφ'λλα». Ξεθρακνάει τὴ φωτιά, ρίχνει λίγο ἄ-

λεύρι κάτω στη γωνιά, ρίχνει πάνω σ' αυτό το ζυμάρι, το σκεπάζει με λίγη στάχτη και από πάνω ρίχνει με τη μασιά «προύσια». Σε λίγη ώρα ή κουλούρα είναι έτοιμη.

Οί νερόμυλοι λειτουργούν ως εξής:

Το νερό ξεκινάει από τη δέση «όλοι κλαίν' τον πόνο τους κι' ο μυλωνάς τη δέση», φθάνει στα «μπόδια» (κρατούν τα παρασυρόμενα από το νερό ξένα σώματα), φθάνει στο κεφαλοκάναλο και από εκεί πέφτει στην κάναλη. Η κάναλη δυνατόν να είναι και ξύλινη. Τότε ο μυλωνάς διατηρεί υποχρεωτικώς στο μύλο του πριονίδι «πόπορο» ή ξηρά μούσκλη (βρύα) και τα ρίχνει στο νερό, όταν η κάναλη κάπου φυραΐνη και χάνει νερό «για να μολώση». Το νερό φθάνει στο τέρμα της κάναλης το «προκάναλο». Από εκεί με πίεσι έκτοξεύεται στη φτερωτή από το «σ'φούνι». Η φτερωτή πιεζομένη από τη δύναμι του νερού περιστρέφεται περίξ κατακορύφου άξονος, ο οποίος ονομάζεται όρθάρι. Στο κάτω μέρος τούτου τού άξονος είναι δύο σιδερένια όργανα, εν αίχηρον και εν επίπεδον «τά κυπριά». Το επίπεδον είναι στερεωμένο επί μιας όριζοντίας δοκού, ή οποία συνδέεται με τη σηκωτήρα (δηλ. το όργανον το όποιον ρυθμίζει το μύλο, ώστε να κάνη το άλευρον ψιλό ή χονδρό). Τα ως άνω όργανα εύρισκονται εντός θολοσκεπούς χώρου, την «φυλακή του μύλου». Επί του καθέτου άξονος στηρίζεται ή χελιδόνα, επ' αυτής δε ή επάνω μυλόπετρα. Η κάτω δέν κινείται. Οί μυλόπετρες και όλα τα όργανα του μύλου κατασκευάζονται από έντοπίους τεχνίτες. Πάνω από τη χελιδόνα βρίσκεται το άδράχι, το όποιο κινεί το κορτσέλι. Τούτο συνδέεται με το κοφίνι, όπου τοποθετείται «το άλεσμα».

Σε διάστημα εργασίας, ένδος μηνός περίπου, ο μυλωνάς αναποδογυρίζει την επάνω μυλόπετρα και με ειδικά σφυριά «χαράζει» το στουρνάρι τών πετρών. Η κίνησης του μύλου διακόπτεται κατά την θέλησιν του μυλωνά, με εν περιστρεφόμενον όργανον τη σταματήρα. Το νερό του μύλου καθώς κατηφορίζει προς το ρέμα, κινεί την νεροτροβιά και τα μαντάνια (εργαστήρια έπεξεργασίας τών μαλλίνων κουβερτών). Μετά τις βροχές σειρά έχουν τα χιόνια και αί παγωνιές. Τα χιόνια πρωτοεμφανίζονται στις κορυφές τών Τζουμέρκων. Αφού χορτάση το βουνό αυτό με χιόνι, δίνει τη σειρά του στο Ξεροβούνι, που και τούτο δέν άργεί να γίνη ολόασπρο σαν αύγό. Από έδω άρχίζει ο χειμώνας.

3. Ίστορικά στοιχεία

Έκ τών έγκατεσπαρμένων εις το χωριό, ως και εις το παρακείμενον χωριό Δαφνωτή, υπολειμμάτων έργων τέχνης ένδος παλαιοτάτου πολιτισμού, συμπεραίνω ότι ο χώρος του χωριού έκατοικείτο πρό του έτους 2.500 π.Χ. Έκ τών υπολειμμάτων αυτών αναφέρω τον λαξευτόν τάφον του «Γκλαδέτσου», γνωστόν κατά την τελευταίαν πεντηκονταετίαν ως «Κασέλλα τ'ς Ρίνα τ' Κώστα Νάσιου». Άλλα εύρήματα άξια λόγου παλαιών επίσης εποχών εύρέθησαν και σε πολλές άλλες τοποθεσίες του χωριού ως: τάφοι εις άρκετόν βάθος με όστια, ως μαρτυρείται, γιγαντοσώμων άτομων εις θέσεις «Μπουζιάς» - «Γωνιές». Βάσεις οίκιων εις θέσιν «Γωνιές» (= Τζάκια). Εΐδη κεραμουργικής τέχνης εις θέσιν «Κεραμίδια» και άλλαχού. Τα προαναφερθέντα εύρήματα είναι σύγχρονα του τάφου του «Γκλαδέτσου».

Το χωριό ως κεφαλοχώρι της περιοχής άνέκαθεν, ειχεν άγαθές σχέσεις πάντα μετά τών κατοίκων τών γειτονικών χωριών, τα όποια περιγράφονται

εις την μελέτην μου ὑπὸ τὸν τίτλον «Λαϊκὲς ζωγραφιᾶς ἀπ' τὴν Ἡπειρο», Ἰωάννινα 1968 (ἀνάτυπον τοῦ περιοδικοῦ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», τόμος ΙΣΤ'). Ἀγαθὰς ὁμοίως σχέσεις εἶχε καὶ μετὰ τῶν χωριῶν τῆς Τζιούμας, ἔναντι τοῦ ποταμοῦ Ἀράχθου. Εἰς τὴν περιφέρειαν τῶν χωριῶν τῆς Τζιούμας Κουκούλια καὶ Γοριανὰ ὑπῆρχε πόλις πλουσία καὶ ἰσχυρά. Τοῦτο μαρτυροῦν τὰ ὑπολείμματα τῶν κάστρων τῆς καὶ διάφορα εὐρήματα ἀξίας, τὰ ὁποῖα κατὰ καιροὺς ἤλθον εἰς φῶς ἐκ τυχαίων γεγονότων. Κατὰ μίαν τοπικὴν παράδοσιν, τὴν ὁποῖαν προσωπικῶς ὑποστηρίζω, ἐδῶ ἦτο ἡ πόλις Ἀθαμανία. Ἡ θέσις τῆς καταστραφείσης πόλεως δεσπόζει τῶν κατωκημένων χώρων τῶν Ἀθαμανικῶν, τὰ ὁποῖα κατῴκουν κυρίως καὶ ἐν ἀρχῇ οἱ Ἀθαμᾶνες.

Κατ' ἄλλην τοπικὴν παράδοσιν, ἄνωθεν τῶν θέσεων «Ρίπες» καὶ «Ἀλὼν τ' Λύκου» τῶν Γοριανῶν, ὑπάρχει μυστηριῶδες μέγα σπήλαιον, τὸ ὁποῖον εἶναι γεμῆτο μὲ χρυσάφι καὶ ἀντικείμενα ἐκ πολυτίμων ὑλῶν. Ἡ θέσις τῆς εἰσόδου τοῦ κεκλεισμένου τούτου σπηλαίου παραμένει ἄγνωστος. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀθαμανίας ἀναχωροῦντες ἐκ βιαίου γεγονότος, ἔκρυσαν ἐδῶ τοὺς θησαυροὺς τῶν καὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπιστρέψουν πρὸς παραλαβὴν αὐτῶν. Κατὰ μίαν τρίτην παράδοσιν, ἡ πόλις Ἀθαμανία διέθετε χρηματοκοπτήριον, τὸ ὁποῖον εὐρίσκετο εἰς θέσιν «Παναγία» τῆς Δαφνωτῆς.

Ἡ «Τζιούμα», ἡ «Ράχ' Μεγάλη» τῆς Δαφνωτῆς (ὅπου ἡ πόλις πιθανῶς Ἀθηναῖον τῶν Ἀθαμάνων) καὶ τὸ Ξεροβούνι, ἦσαν, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῆς γεωλογικῆς παρατηρήσεως τοῦ τόπου, ἠνωμένα καὶ περιέκλειον ἀπὸ Ἀνατολάς, Νότον καὶ Β.Δ. κάποια ἀλμυρὴ λίμνη, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα ἢ παράδοσις δὲν διέσωσεν. Τῆς λίμνης αὐτῆς, πειστικὸν ὑπόλειμμα ἀναφέρω τὸ ὄρυκτὸ ἀλάτι τοῦ Μονολιθίου. Ὁ τόπος μετὰ τὴν κατολίθωσιν τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ Ξεροβουνίου, πού εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὸν ἀφανισμόν τῆς λίμνης καὶ τὴν δημιουργίαν τοῦ Ἀράχθου, ἤλλαξε ριζικῶς μορφήν. Τὰ ἐπὶ τῆς κατολισθείσης ἐπιφανείας δημιουργήματα τῶν ἀνθρώπων ἐτάφησαν ἐντὸς τοῦ ἑδάφους. Πολλὰ τούτων ἔρχονται, ὡς προανέφερον τυχαίως εἰς φῶς.

Οἱ τότε κάτοικοι τῆς περιοχῆς, γεωργοκτηνοτρόφοι κατὰ κύριον ὄγκον, ἐξεπατρίσθησαν, πολλοὶ μὲν ὀριστικῶς πρὸς τὴν Θεσσαλίαν, ἄλλοι δὲ παρέμειναν ἐπὶ τοῦ Ξεροβουνίου. Τὰ ὑλικά τῆς κατολισθήσεως, τὰ ὁποῖα συνεσωρεύθησαν εἰς τὸν κύριον χώρον τῆς λίμνης, μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ἐτῶν, διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῶν στοιχείων τῆς φύσεως σταθεροποιήθησαν εἰς νέαν μορφήν. Οἱ ἄνθρωποι, πού ποτὲ δὲν ἀπεχωρίσθησαν τὸν τόπον, δειλὰ ἄρχισαν νὰ ἐγκαθίστανται μονίμως εἰς τὸν τόπον καὶ νὰ καλλιεργοῦν τὸ νέο ἔδαφος. Διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως ἐδῶ καὶ νέων κατοίκων γειτονικῶν περιοχῶν, ἐδημιουργήθησαν συνοικισμοί, οἱ ὁποῖοι σὺν τῷ χρόνῳ, ἐδημιούργησαν τὰ χωριά, τὰ ὁποῖα διατηροῦνται μέχρι σήμερον.

Τὸ ἔδαφος καὶ μετὰ τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποῖαν ἐδέχθη τοὺς ἀπογόνους τῶν ἀρχικῶν τοῦ κατοίκων, ἔπαθε πολλὰς ἀλλαγὰς, οἱ ὁποῖες συνεχίζονται καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Τοῦτο μᾶς τὸ φανερῶνουν τὰ τοπωνύμια Ἀνκόλας - Αἶφαντὴ - Παλιοκέλλια - Χέλια καὶ ἡ κατολίθωσις τοῦ τοπίου ἐπὶ τοῦ ὁποῖου εὐρίσκετο ἡ ἐκκλησία τῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου, ἡ κεντρικὴ τοῦ χωριοῦ, ἡ ὁποία συνέβη τὸ ἔτος 1960 κ.ἄ.

Ἐκ τοῦ τόπου παρετηρήθησαν κατὰ τὸ παρελθὸν ἀναχωρήσεις, τμηματικαί, διαφόρων φατριῶν, οἱ ὁποῖες εἶχον τὴν καταγωγὴν των ἐξ ἄλλων περιφερειῶν καὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ζήσουν καὶ νὰ συνταυτισθοῦν μετὰ τῶν ἐντο-

πίων. Εἰς τοῦτο συνηγοροῦν τὰ τοπωνύμια: Πέτρα τ' Τσέτσιλου, Γκορμπάκη, Πέτρα τ' Τζιάνα, Χέλι, Λάκκα τ' Σιαμπάν, Τσιώλη, Ράχη τοῦ Ντούρου κ.ἄ.

Περὶ τὸ ἔτος 1300 ὁ τόπος ἱστορικῶς συνδέεται στενὰ μὲ τὰ Ἰωάννινα καὶ τὸ Σούλι.

Οἱ πρὸ τοῦ ἔτους 1445 κατακτηταὶ τῶν Ἰωαννίνων, δὲν νομίζω ὅτι θὰ πρέπει νὰ ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν περιφέρειαν Ἀνατολικοῦ Ξεροβουνίου, ἐπειδὴ διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ τόπος δὲν εἶχε στρατιωτικὴν ἢ οἰκονομικὴν ἀξίαν.

Τὸ ἔτος 1445 ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων πίπτει εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Τὸ χωριὸ ἐσκλαβώθη μὲ τὴν σειρὰ του, κατόπιν ἀντιστάσεως τῶν κατοίκων ὀλοκλήρου τῆς περιοχῆς Ἀνατολικοῦ Ξεροβουνίου περὶ τὸ ἔτος 1450. Καὶ μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν των οἱ ἐντόπιοι ζοῦν ὡς ἐλεύθεροι. Εἰς τοῦτο τοὺς βοηθεῖ ἡ θέσις τοῦ χωριοῦ, τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται μακρὰν τῶν «ντερβενιῶν» καὶ τῶν ὠχυρωμένων τουρκικῶν θέσεων. Τὸ ἔδαφος εἶναι ἀνώμαλον καὶ φυσικῶς ἀπομονωμένον. Β.Δ. στέκει τὸ Ξεροβούνι καὶ Ν.Α. εὑρίσκεται ὁ Ἄραχθος. Ἡ ἐντοπία παραγωγὴ ἐξ ἄλλου ἦτο πάντα χαμηλὴ. Ἡ ἀκμὴ τῶν οἰκονομικῶν τῶν ἐκκλησιῶν τὴν περίοδον 1656 ἕως 1866 (τοιχογραφίαι Θεοτόκου Μπουκουρίου) 1656, (τοιχογραφία Ἀγίας Παρασκευῆς) 1734 καὶ (χειρόγραφον ὑπ' ἀριθ. 12) 1866, φανερώουν καὶ ἀνάλογον τοπικὴν εὐημερίαν, ἀλλὰ καὶ ἐλευθερίαν ἐν τῇ τοπικῇ ζωῇ.

Μετὰ τὸ ἔτος 1735 ἡ πίεσις τῶν κατακτητῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν Τουρκαλβανῶν, γίνεται καθημερινῶς μεγαλυτέρα.

Τὸ ἔτος 1779 ἐπεσκέφθη τὸ χωριὸ ὁ ἱεραπόστολος καὶ ἐθνεγέρτης Κοσιᾶς ὁ Αἰτωλός, ὁ «Ἅγιος» (κατὰ τὴν γλῶσσαν τῶν ἐντοπίων), οἱ ὁποῖοι τὸν ἀγιοποίησαν ἀπὸ τότε μάλιστα. Δὲν θὰ βρεθῆ κανεὶς ἴσως ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀπλοῖκους ἐντοπίους, πού νὰ μὴν παραδέχεται καὶ νὰ μὴν γνωρίζη πολλὰς προφητείας τοῦ ἀγίου ἐκείνου ἀνδρός. Κατὰ τὴν ἱστορικὴν περιοδεῖαν, ὁ Ἅγιος μετὰ τὴν Ράμια Ἄρτης ἐπεσκέφθη τὸ χωριὸ καὶ ὠμίλησε πρὸς πλῆθος λαοῦ εἰς τὸ «Κόνσμα» Πλατανούσσης. Τὴν θεῖαν του ὁμίλιαν, δὲν παρηκολούθησαν μόνον οἱ χωριανοί, ἀλλὰ καὶ οἱ κάτοικοι ὀλοκλήρου τῆς περιοχῆς μὴδὲ καὶ τῶν νηπίων ἐξαιρουμένων. Ἡ ὑπαίθριος ἐκείνη διδασκαλία εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν τόνωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ ἐθνικοῦ φρονήματος τῶν ἐντοπίων. Ἡ μελισταγῆς ὁμίλια του, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν πραγμάτων, ἦτο πειστικωτάτη καὶ ἀπέδωσε πλουσίους καρπούς. Τὸ βράδυ τῆς ἰδίας ἡμέρας ὁ «ἅγιος» εἰς τὴν τοποθεσίαν τῆς «Στέρας» προήδρευσε, ἐν ὑπαίθρῳ, συμβουλίου ἐντοπίων προεστῶν. Τί ἐλέχθη κατὰ τὴν συνεδρίασιν ἐκείνην κανεὶς ποτὲ δὲν ἔμαθεν. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συμπεραίνεται ὅτι ὁ «ἅγιος» ἐπεσκέφθη τὸ χωριὸ περὶ τὴν ἀνοιξιν καὶ ὅτι οἱ κατακτηταὶ εἶχον ἐπιβληθῆ εἰς τὴν περιοχὴν καὶ ὁ φόβος τῶν ἐντοπίων ἦτο ἀρκετὰ μεγάλος. Τοῦτο ἴσως ἐξηνάγκασε καὶ τὸν «Ἅγιον» νὰ διανυκτερεύσῃ, ὡς μία παράδοσις λέγει, εἰς τὸ ὑπαίθρον.

Τὸ ἔτος 1788 τὸ καύχημα τῆς ἀρβανιτιᾶς, ὁ γυῖος τῆς Χάμκως, ὁ ὁποῖος εἶχε γίνει ὁ φόβος ἐχθρῶν καὶ φίλων του, ἔγινε πασῆς εἰς τὰ Ἰωάννινα. Βέβαια καὶ αὐτὸς δὲν ἦτο ποτὲ δυνατὸν νὰ ὑποτάξῃ ἐντελῶς εἰς τὰς θελήσεις του τοὺς ἀτρομήτους ὀρεσιβίους κατοίκους τοῦ τόπου, ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ ἴδιο τὸ ἔδαφος παρεῖχεν συμμαχίαν ἀξίαν ἐκτιμήσεως. Εἶναι ὅμως ἀληθὲς ὅτι μετὰ τὸν ἐρχομὸν του τὰ πράγματα ἔλαβον χειροτέραν μορφήν. Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1788 καὶ 1800 ἀρκετοὶ κάτοικοι τῶν παρασουλίων μὴ ὑποφέροντες τὴν πίεσιν τῶν Τουρκαλβανῶν καὶ μὴ δυνηθέντες νὰ κλειστοῦν

στο όχυρό Σούλι, έφθασαν και έγκατεστάθησαν στο χωριό. Μετά την πτώσιν του Σουλίου, 1803, καταφθάνουν και νέοι Σουλιώται Μπαταραίοι από τη Ντάρα, Τριανταίοι από την Κορίθιανη, Μανθαίοι και Δραγατακαίοι από το Σούλι κ.ά. Η περιοχή καθ' όλον το ως άνω χρονικόν διάστημα των πολέμων και μετακινήσεων των Σουλιωτών ήτο ήμιανεξάρτητος. Ο Άλῆς άπηροχολημένος με τους πολέμους έναντίον του Σουλίου, ουδεμίαν σχεδόν φροντίδα έδιδε δια το άπομιμονωμένον τουτο και δυσκολοδιοίκητον τμήμα της έπικρατείας του. Τότε άκριβώς έπανεστάτησαν και έξων βίον κλέφτου, άρκετοί έντόπιοι, κυριαρχήσαντες προσωρινώς εις την περιφέρειαν. Την πίστιν εις τουτο ένισχύει και το γεγονός, ότι το έτος 1806 έπεσκέφθη το χωριόν ο θρυλικός κλέφτης των Τζουμέρκων, ο Κατσαντώνης. Η έξέγερσις των έντοπίων έλαβε πίστωσιν χρόνου και εκ του γεγονότος της έπαναστάσεως του Βλαχάβα. Το έτος 1808 ο Θεόδωρος Ζιάκας έστησε το λημέρι του εις την κορυφήν του Ξεροβουνίου, που από τότε έμεινε και λέγεται «Λάκκος τ' Ζιάκα».

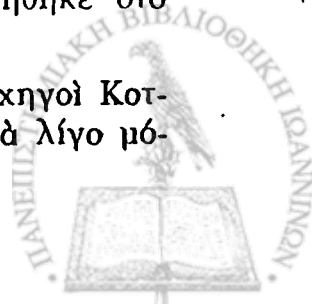
Περί το έτος 1810 δρᾶ εις το χωριόν ο όμοχώριος Ντάρα Παταριάς. Έναντίον του πολλάκις ο Άλῆς έστειλε δυνάμεις αλλά κατέστη άδύνατος ή σύλληψίς του. Αύτος και οί σύντροφοί του βοηθούμενοι παρά των έντοπίων και της καταλληλότητος του έδάφους, διέφευγον τον έχθρικόν κλοιόν. Από το έτος 1811 έως και 1817, οί έντόπιοι επλήρωναν εις τους Τούρκους τους κεκαλονιομένους φόρους (χειρόγραφα υπ' αριθ. 1 και 2).

Περί το έτος 1820 άνεγνωρίσθη και έδρασεν εις το χωριόν και την περιφέρειαν, ο εκ του χωρίου καταγόμενος όπλαρχηγός Κώστας Φούκας. Ο ίδιος επικεφαλής Ξηροβουνησίων έλαβε μέρος εις την ήρωϊκήν έξοδον του Μεσολογγίου (10.4.1826). Η όλιγάριθμος αύτή δύναμις συνεχωνεύθη ασφαλώς εις την δύναμιν των Σουλιωτών που ήσαν συγγενείς των έντοπίων και δια τουτο ουδόλως αναφέρεται ως ίδιον τμήμα. Την κήρυξιν της έπαναστάσεως εις τα Τζουμέρκα, έκαμεν ως γνωστόν, ο ήρωας Γεώργιος Καραϊσκάκης. Έπεσκέφθη και ο ήρωας το χωριό, ως κεφαλοχώριον της περιοχής και κατά την παράδοσιν οί κάτοικοι τον έδέχθησαν ως σωτήρα και έτάχθησαν παρά το πλευρόν του άνεπιφυλάκτως. Το έπαναστατικόν κίνημα του Καραϊσκάκη κατεστάλη εις την περιφέρειαν έγκαίρως, λόγω της συγκεντρώσεως εις την Ήπειρον πολυπληθών τουρκικῶν δυνάμεων δια την έξόντωσιν του Άλῆ, ο όποίος έτελείωσεν εις το νησί της λίμνης των Ίωαννίνων την 16.1.1822. Πολλοί Τούρκοι μετά ταυτα άπεσύρθησαν και πάλιν εκ της περιοχής παντελώς και ο τόπος έμεινεν επ' όλίγον έλεύθερος. Περί το έτος 1832 αναφαίνεται ο χωριανός όπλαρχηγός Χρήστος Φλώρος. Το όνομα τουτου αναφέρεται και εις το τοπικόν δημῶδη άσμα «Ο Τσέλιος» (Λαϊκῆς Ζωγραφιῆς, σελ. 91).

Όχι μακρῶς από έδῶ βρίσκεται ή ιστορική γέφυρα της Πλάκας. Στη γέφυρα αύτή και στα άντερίσματα της Σκλήβανης, κατά διαταγήν του Μαυροκορδάτου ταμπούρωσε τα παλληκάρια του στις 30.6.1822 ο Μᾶρκος Μπότσαρης, για να έμποδίση τους Τούρκους των Ίωαννίνων να στείλουν βοήθεια στους πολιορκουμένους στην Άρτα όμοφύλους των.

Στις 24.2.1854 στην ίδια γέφυρα βρίσκομε το Θ. Γρίβα που βαδίζει δια να καταλάβη τα Ίωάννινα. Η προσπάθειά του σταμάτησε όταν νικήθηκε στο Κουτσελιό και αναγκάστηκε να επιστρέψη στην Άρτα.

Στον ίδιο τόπο στις 3.2.1878, στην ίδια πάλι γέφυρα, οί όπλαρχηγοί Κοττίκας και Χρ. ο Μέσιος, ένίκησαν τους Τούρκους και κράτησαν για λίγο μό-

νον τὴ διάβασι. Οἱ Τοῦρκοι μετὰ ἀπὸ τοῦτο τὸ πάθημά τους μετέφεραν τὸ «κα-
ρακόλι» τους στὸν «'Αἰ - Γιώργη» τοῦ Μονολιθίου.

Τὸν Φεβρουάριο τοῦ ἔτους 1881, διὰ τῆς πρεσβευτικῆς διασκέψεως τῆς
Κωνσταντινουπόλεως ὠρίσθη ὡς ὄριον Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας ὁ ποταμὸς Ἄ-
ραχθος. Τὸ χωριὸ εὐρέθη ἀτυχῶς εἰς τὴν τουρκικὴν ἐπικράτειαν. Οἱ ἐντόπιοι
καὶ πάλιν ἐγνώρισαν τὴν πίκραν τῆς ζωῆς τοῦ σκλάβου. Οἱ ἀφεντάδες τῆς πε-
ριοχῆς, οἱ ὅποιοι εἶχαν χάσει ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὰ τσιφλίκια των, βρίσκουν καὶ
πάλιν τὴν εὐκαιρίαν νὰ τὰ ἐκμεταλλευθοῦν. Οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς ζοῦν
καὶ πάλιν ἡμέρας ἀγωνίας καὶ φόβου.

Τὸ χωριὸ Πλατανούσσα ἀρχικῶς εἶχε παραχωρηθῆ ὡς τσεφλίκιον, προ-
φανῶς παρὰ τοῦ Ἄλῃ Πασᾶ εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν οἰκογένειαν Μπερμπίμπεη.
Ἐκ τῆς οἰκογενείας αὐτῆς ἠγοράσθη παρὰ τοῦ χριστιανοῦ Δαλλέα ἢ Δάλλα
(Ντελέση διὰ τοὺς ἐντοπίους). Ἀξίζει νὰ σημειωθῆ ὅτι ὁ ἀφέντης εἶχε διοι-
κητικά, οἰκονομικά καὶ δικαστικά ἀκόμη δικαιώματα ἐπὶ τῶν κατοίκων τοῦ τσε-
φλικίου του. Μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν, τὸ τσεφλίκι τοῦτο ἐδόθη ὡς προῖκα εἰς
τὴν Μαρίαν, ἡ ὁποία ὑπανδρεύθη τὸν Κεφαλλῆνα Κωνσταντῖνον Βεργωτῆν.
Καὶ μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν Τούρκων ἀφεντάδων, τίποτε δὲν ἤλλαξεν εἰς
τὰ πράγματα τοῦ τόπου, μᾶλλον πρὸς τὸ χειρότερον ἐβάδισαν κατὰ τὴν μαρ-
τυρίαν τῶν ἐντοπίων. Οἱ Τοῦρκοι ἀφεντάδες, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἐντο-
πίων, ἐσεβάσθησαν τὰ «βακούφια». Οἱ χριστιανοὶ ἀντιθέτως προσεπάθησαν νὰ
ἀφαιρέσουν ἀπὸ αὐτὰ ἕναν ὑδρόμυλον καὶ τὸ μαγαζὶ τὴν προσπάθειαν αὐ-
τὴν τῶν ἀφεντάδων ὑπεκίνει μερὶς ἐλαχίστων μόνον ἐντοπίων, οἱ ὅποιοι ἐκι-
νοῦντο ἐκ τοῦ πόθου αὐξήσεως τῶν περιουσιῶν των. Οἱ ὀρθῶς σκεπτόμενοι
καὶ δικαίως φρονοῦντες, κατόπιν πολλῶν προσπαθειῶν ἐπέτυχον τελικῶς ὥστε
τὰ «βακούφια» νὰ μείνουν ἔξω τοῦ τσεφλικίου. Αὐτὰ συμβαίνουν πρὸ τοῦ ἔ-
τους 1904. Οἱ καταπιεζόμενοι ραγιαδες ὄνειρεύονται δύο σπουδαῖα πράγματα:
Πρῶτον τὴν ἀπαλλαγὴν των ἀπὸ τοὺς ἀφεντάδες, ὅποτε θὰ ἐγίνοντο κύριοι
τῶν κτημάτων των καὶ δεύτερον τὴν ἀπελευθέρωσίν των ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ
ζυγοῦ. Τὸ ὡς ἄνω ἔτος, τὰ ἀντάρτικα σώματα, τὰ ὁποῖα ἔδρων εἰς Ἡπειρον
ἐπ' ὠφελεία τοῦ Ἑθνους, ἔφθασαν καὶ στὰ βουνά μας.

Ὁ ὄπλαρχηγὸς Ποτέστης, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ μικρὰν δύναμιν παλληκα-
ριῶν, περιερχόμενος τὰ Καστανοχώρια καὶ τὸ Ξεροβούνι, ὠρίζε «Ἐπιτροπὰς
Ἀγῶνος» καὶ τιμωροῦσε σκληρὰ τοὺς φιλότουρκους. Μιὰ νύχτα κάλεσε στὴ
«Θεοτόκο» Πλατανούσσης τοὺς χωριανούς: Ἀλέξιον Ρολόκην, Δημήτριον Τρι-
άντον, Ἰωάννην Παπαγιάννην, Δημήτριον Ἰ. Κολιὸν καὶ Λάμπρον Καρρᾶν
καὶ τοὺς ὠρκίσε ὡς «Ἐπιτροπὴν Ἀγῶνος» τῆς περιφερείας. Ὡς μοῦ διηγεί-
ται ὁ μόνος ἐκ τῶν ὡς ἄνω ἐπιζῶν, Λάμπρος Καρρᾶς, ἡ ὄρκωμοσία ἔγινε ὡς
ἑξῆς:

«Λάβαμαν ἀπὸ ἕναν ντεσκερεὲ καὶ ἕνας - ἕνας ξεκ'νήσαμεν κρυφὰ καὶ
φτάκαμαν στὸ Θεοτόκο. Ἦταν φεγγράκ' μέρα. Μπροστὰ σ'ν ἐκκλησιὰ ἦταν
ἕνας μπάγγος κι πίσω στὸ πεζούλ' κάθ'νταν δυὸ μὲ γένια, ἀρματομέν'. Πα-
ραπάν' στ' λακούλα τρεῖς ὡς τέσσερ' τ'ς ἦταν τσιολιασμέν' μέσα στ'ς κάπες
κι λίγο φαίνταν τὰ λαμιὰ ἀπὸ τὰ τ' φέκια τ'ς. Σίμωσα στὸ μπάγγο.

— Καλῶς τον, σέ καρτεροῦμαν, εἶπε μιὰ περήφαν' φωνή.

— Καλῶς σᾶς ἡῦρηκα.

— Κάτσε.

Χαιρέτ'σα κι ἕκατσα μαζί μὴ τ'ς ἀλ'νοῦς».

Τὸν Ποτέστη ὁ ὡς ἄνω ἀφηγητὴς τὸν παρουσιάζει σὰν παλληκάρη μὲ γεν-
ναία ψυχὴ καὶ εὐφυέστατον. Τοῦτος ἀφοῦ ὠρκίσε τὴν ἐπιτροπὴν ἐπὶ τοῦ ἱε-

ροῦ εὐαγγελίου, τὸ ὁποῖον ἐπλασιοῦτο ἀπὸ ἓν γυμνὸν ξίφος καὶ ἓν πιστόλιον, τοὺς ἔδωσεν ὀδηγίας ἀντιδραστικῶν κυρίως ἐνεργειῶν ἔναντι τῶν ἀφεντάδων καὶ τῶν κατακτητῶν. Τοὺς διέταξε νὰ μὴν πληρώνουν φόρους καὶ γενικῶς νὰ μὴν προσφέρουν εἰς τὸν ἀφέντην οὐδεμίαν ἐκδούλευσιν καὶ νὰ ἀπομονώσουν κοινωνικῶς τοὺς ἐντοπίους φίλους του. Ἐπίσης νὰ μὴν ἀγοράζουν τὰ ἀποθέματα τοῦ κουτσεκίου. Αἱ ὀδηγίαι αὐταὶ μεταδοθεῖσαι εἰς τοὺς κατοίκους ἐτηρήθησαν πιστῶς παρὰ τούτων. Μετὰ τοῦ Πουτέση ἦσαν ὁ γραμματικὸς του Παναϊῶν Περσιτέρης καὶ τὰ παλληκάρια Κασινέλης, Βασίλ' Ἀρμύρας ἀπὸ τὰ Πράμαντα, ὁ Βασίλ' Παππᾶς ἀπὸ τὸ Ἀνώγειον καὶ οἱ χωριανοὶ μας Καμαρούλης, Χρῆστο Ρίν'ς, Δ'μήτρη Σέβος. Ὁ ἀφέντης πιεζόμενος ἐκ τῆς ἀντιδράσεως τῶν κατοίκων καὶ βλέποντας τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἡπείρου νὰ πλησιάζῃ, ἐξηναγκάσθη νὰ πωλήσῃ τὸ τσεφλίκιόν του. Περὶ τὸ ἔτος 1911 ὠρίσθησαν πληρεξούσιοι καὶ ἀπὸ τὰ δύο ἐνδιαφερόμενα μέρη. Ὁ ἀφέντης ὠρίσθησαν οἱ: Παπαγεώργης Σερμέας, Γιάνν' Φούκας, Γιωργάκ' Βασίλ' Παναϊῶν, Γιάνν' Χρῆστο Γιώργος, Γιωργάκ' Λέφας, Γιάνν' Κοντῆ Μπατοῆς, Δημ'τράκ' Χρῆστο Μπατοῆς. Ἐκτιμηταὶ δὲ τῆς ἀξίας τῶν ἀκινήτων ὠρίσθησαν οἱ Γιώργο Παππᾶς, Χρῆστο Βασίλ' Μπατοῆς καὶ ὁ Παπαγιώργης Σερμέας. Οἱ ἐκτιμηταὶ περιελθόντες ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς Κοινότητος, κατέγραψαν τοὺς ἀγροὺς καὶ τὴν ἀξίαν των καὶ συνέταξαν τὸ ἐκτιμητήριον. Ἡ ἀξία τοῦ τσεφλικίου κατὰ τὴν ἐκτίμησιν ἐκείνην ἀνῆλθεν εἰς τὸ ποσὸν τῶν 10.500 χρυσῶν λιρῶν Τουρκίας. Ὁ ἀφέντης ὡς ἰδιοκτῆτης τοῦ 35% τῆς γῆς θὰ ἔπρεπε νὰ λάβῃ ποσὸν 3.650 λιρῶν. Εἰς τοῦτο ἔμειναν σύμφωνοι ἀμφότεροι οἱ ἐνδιαφερόμενοι. Τὸ ποσὸν συνεκεντρώθη καὶ τὸ ἔτος 1914 ἐκπρόσωπος τῶν πληρεξουσίων τοῦ χωριοῦ παρέδωσεν αὐτὸ εἰς τὴν Μαρίαν Βεργωτῆ. Ἡ τελευταία ἐπέστρεψεν εἰς τοῦτον ποσὸν 150 λιρῶν, διὰ νὰ διανεμηθῇ εἰς τοὺς ἀστέγους κατοίκους τοῦ συνοικισμοῦ «Χέλια», ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀφανισθῇ ἐκ τῆς κατολισθήσεως τὸ ἴδιον ἔτος. Τὸ ποσὸν τοῦτο δὲν διανεμήθη εἰς τοὺς πληγέντας, οὔτε καὶ δι' ἄλλον κοινωφελῆ σκοπὸν, γνωρίζω ἐὰν διετέθη. Ἡ ἐξαγορὰ συνεχίσθη τούλάχιστον μέχρι τὸ ἔτος 1935 (χειρόγραφον 57). Τὸ ἐκτιμητήριον τῆς Κοινότητος, ὅταν ἀργότερα προέκυψε κάποια διαφωνία μεταξὺ τῶν πληρεξουσίων καὶ τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ, κατεσχέθη παρὰ τῶν Ἀρχῶν καὶ κατετέθη εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Ἀρτης.

Οἱ ἀφεντάδες ὡς προανέφερον εἶχον ἐν τῷ τόπῳ πολλὰ δικαιώματα. Ὡς μᾶς λέγει τὸ ὑπ' ἀριθ. 13 χειρόγραφον, ἀφήρουν ἀγροτεμάχια ἐκ τῶν καλλιεργητῶν τοῦ τσεφλικίου των καὶ τὰ ἔδιδον εἰς ἄλλους εὐνοουμένους των καλλιεργητάς. Ὡς δὲ μαρτυρεῖ τὸ ὑπ' ἀριθ. 23 χειρόγραφον, εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἐκδιώκουν ἐκ τοῦ τσεφλικίου των ὅσους καλλιεργητάς υπέπιπτον εἰς τὴν δυσμένειάν των. Παρόμοιον τι γεγονός συνέβη περὶ τὸ ἔτος 1894. Ὁ ἀφέντης ὑποκινούμενος ἀπὸ τοὺς ἐντοπίους φίλους του ἀπεφάσισε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς κάτωθι: Κωνσταντῆ Γιαννάκ' Γιαννούλα, Χρῆστο Μῆτρο Μπατοῆ καὶ τὴ Γιώργαινα τ' Γιάνν' Βασίλ'. Ὁ Χρῆστος καὶ ἡ Γιώργαινα μετέβησαν εἰς Ἰωάννινα. Ὁ πρῶτος ἐπεσκέφθη τὸν ἀφέντην καὶ ἡ δεύτηρ τὴν «Κυρά». Ἡ Κυρά (Μαρία Βεργωτῆ) τὴν ἄκουσε καὶ πονόψυχη ὡς ἦτο, ἐμεσολάβησε καὶ ἡ διαταγὴ τοῦ ἀφέντη ἠκυρώθη. Ἐζήτησε δὲ τότε ἀπὸ τὴν Γιώργαινα νὰ τῆς ἐκτελέσῃ κάποια χάρι. Ἡ μητέρα τῆς ἡ «Ντελέσαινα» εἶχεν ἀφήσει παραγγελίαν εἰς τὴν θυγατέρα τῆς, τὴ Μαρία, πεθαίνοντας νὰ τὴν ἐνταφιάσῃ εἰς τὴν Ἁγίαν Παρασκευὴν Πλατανούσσης. Ἡ τελευταία ἐπιθυμία τῆς θανούσης δὲν ἐξετελέσθη καὶ ἡ θυγατέρα τῆς διὰ νὰ ἀπορρίψῃ τὸ ψυχικὸν βᾶρος, παρε-

κάλεσε τὴν ἰκέτιδα νὰ μεταφέρῃ αὐτὴ τὰ ὄσα τῆς μητρὸς τῆς καὶ νὰ τὰ ἐνταφιάσῃ εἰς τὸν τόπον τῆς ἐπιθυμίας τῆς. Ἡ Γιώργαινα μετέφερε πράγματι τὰ ὄσα καὶ τὰ ἐνταφίασεν εἰς τὴν Ν.Δ. γωνίαν τοῦ προμνησθέντος ναοῦ καὶ ἔλαβε δῶρον μάλιστα, ὡς λέγεται, χρήματα καὶ ἓνα ἄγρον κάτωθεν τοῦ ναοῦ τούτου. Οἱ φόροι ἐπὶ τουρκοκρατίας ἦσαν οἱ κάτωθι: Κεφαλικὸς, «Τζελέπακο» (φόρος κατὰ κεφαλὴν ζώου), «Νιζαμὲς» (φόρος ἀπαλλαγῆς ἐκ τῆς ἐπιστρατεύσεως) καὶ ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῶν πάσης φύσεως καλλιεργειῶν ὁ ἀκτῆμων κατ' οὐσίαν καλλιεργητῆς ἐπλήρωνεν: τὸ βασιλικὸν δέκατον 10%, τὸ «σουφρούπι» (φόρος χαρτοσήμου 2,5%) καὶ τὸ «ἴμουρον» (δικαίωμα τοῦ ἀφέντου 35%), ἥτοι ἐν συνόλῳ 47,5%.

Τὴν 6.10.1912 ἤρχισεν ἡ ἐπαχίρησις τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἰωαννίνων διὰ τῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον τοῦ ὄχυροῦ Μπαζανίου καὶ ἄλλων μικροτέρων τουρκικῶν ὄχυρῶν. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν τὸ τουρκικὸν φυλάκιον Πλατανούσσης «καρακόλι» ἐγκατέλειψε τὸ χωριὸν καὶ ὁ τόπος ἐπανεῦρε τὴν ἐλευθερίαν του μετὰ 462 ἔτη σκλαβιάς. Τὸ βράδυ τῆς ὡς ἄνω ἡμερομηνίας λόχος εὐζώνων, διελθὼν τὸ γεφύρι τῆς Πλάκας (εἰς Μονολίθιον), κατέλαβε τὸ Ξεροβούνιον. Τὴν 12ην τοῦ ἰδίου μηνὸς οἱ ὑποχωροῦντες ἐκ Κιάφας (Ἄμμωτόπου Ἄρτης) Τοῦρκοι ἀποδεκατίζονται εἰς Ἀνώγειον καὶ Πέντε Πηγάδια. Μετὰ ἀπὸ ὀλίγες ἡμέρας καταφθάνει εἰς Ξεροβούνιον ἡ 6ῃ Ἑλληνικὴ Μεραρχία. Ὁ χειμὼν τοῦ ἔτους ἐκείνου ἦτο βαρὺς καὶ πολλοὶ τῶν μαχομένων ἐδῶ στρατιωτῶν ἔπαθον κρουοπαγήματα. Τὰ μουλάρια ἓνα ἓνα ἐτέθησαν ἐκτὸς ὑπηρεσίας. Ἐδῶ οἱ ἥρωϊκοὶ μας τσιολιάδες ἔμειναν μέχρι τὴν 7.1.1913. Εἰς τὸ διάστημα τοῦτο οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ καὶ ὀλοκλήρου τῆς περιοχῆς προσέφερον εἰς τοὺς μαχομένους ὅ,τι ἦτο δυνατόν καὶ οἱ γυναῖκες ἀντικατέστησαν οἰκειοθελῶς τὰ ὑποζύγια τοῦ στρατοῦ.

Τὸ ἔτος 1914 ὁ Νικόλαος Κολιάκης (Καπετὰν Πλακίδας) μαζί μὲ πολλοὺς ἄλλους ἐντοπίους ἐπολέμησεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Β. Ἠπειρον.

Οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ ἔδωσαν τὸ παρόν των εἰς ὅλους τοὺς κατοπινούς ἀγῶνας τοῦ Ἔθνους.

Συνεχίζεται

Ε Π Ι Σ Τ Η Μ Η

ΘΕΟΔΩΡΟΥ Ι. ΜΑΛΔΟΓΙΑΝΝΗ

Δρος Φ. Ε. Πανεπιστημίου
Θεσσαλονίκης

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΓΕΩΛΟΓΙΚΗΣ ΕΞΕΛΙΞΕΩΣ ΤΟΥ ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Εἰς μνήμην τῶν Γεωπόνων Γ. Β. Σακελλοπούπου καὶ Α. Γ. Ξένου

Γεωλογικὴ Ἱστορία τῆς Ἠπείρου

Ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπομονώσωμεν τὸ λεκανοπέδιον Ἰωαννίνων γεωλογικῶς, τοῦλάχιστον κατὰ τοὺς παρελθόντας γεωλογικοὺς αἰῶνας, διὰ τοῦτο ἡ γεωλογικὴ ἱστορία τοῦ σχηματισμοῦ του ταυτίζεται μεθ' ὁλοκλήρου τῆς Ἠπείρου.

Γεωλογικοὶ Σχηματισμοὶ Ἠπείρου

Ἀπὸ τὸν Δευτερογενῆ - Μεσοζωϊκὸν αἰῶνα (Τριάσιον καὶ Λιάσιον περίοδον) μέχρι τοῦ Καινοζωϊκοῦ, εἰς τὴν ἑκτασιν, ἔνθα σήμερον ἡ ἐνιαία Ἠπειρος, ἐσημειώθησαν μεγάλαι τεκτονικαὶ διαταράξεις καὶ κινήσεις τοῦ ἐδάφους, δημιουργήσασαι ζώνας, χαρακτηριζομένας ἀπὸ κρατούσαν ἰδίαν γεωλογικὴν ὄψιν καὶ ἰδίαν τεκτονικὴν κατασκευὴν.

Εἰς τὸ τέλος τοῦ Πρωτογενοῦς - Παλαιολογικοῦ αἰῶνος (Λιθανθρακοφόρος περίοδος) συνέβησαν διαταράξεις, καθ' ἃς, τὰ ἐν τῷ βυθῷ τῆς θαλάσσης ΤΗΘΥΟΣ στρώματα, ἐπωχώθησαν (Ἐρτώνιος ἄλυσος πτυχώσεων) καὶ ἐσχηματίσθησαν σποραδικαὶ νῆσοι, συγχρόνως δὲ ἀνῆλθε καὶ ἔσωθεν μᾶγμα, σχηματίσαν γρανιτικά πετρώματα.

Κατὰ τὸν Δευτερογενῆ - Μεσοζωϊκὸν αἰῶνα, ἀνεφάνησαν περισσότεραι ξηραὶ καὶ εἰς τὸ τέλος αὐτοῦ (Κρητιδικὴ περίοδος), ἡ θάλασσα ἐκάλυψε πάλιν τὰς περιοχὰς τῆς Ἑλληνικῆς γῆς μέχρι τῆς Παλαιογενοῦς ἐποχῆς τοῦ Καινοζωϊκοῦ αἰῶνος, ὅτε ἤρχισαν αἱ θάλασσαὶ νὰ γίνωνται ἀβαθέστεραι καὶ ἐδημιουργήθησαν λόγῳ μεγάλων γενικῶν πτυχώσεων (Ἀλπικὴ πτύχωσις) ἕψηλά ὄρη, μετὰ τῶν ὁποίων, ἐνδιαφέρον ἐν προκειμένῳ παρουσιάζουν, τὰ πτυχωσιγενῆ ὄρη τοῦ Δειναροταυρικοῦ τόξου ἢ Πινδοερισμάνθιος Ζώνη καὶ ἐξῆλθεν τῆς θαλάσσης ἡ Αἰγίης χώρα, τῆς ὁποίας τὸ Δ' (W) τμήμα ἀπετέλεσεν τὴν Ἰλλυρίαν (ἔνθα σήμερον ἡ κυρίως Ἀλβανία) καὶ τὴν Χαονίαν, Παραυλίαν, Ἑλλωπίαν, Θεσπρωτίαν, Κασσωπίαν, Μολοσίαν, Τυμφαίαν, Παρωραίαν, Ἀθαμανίαν, Ἀμβρακίαν κ.λ.π. (ἔνθα ἡ Ἠπειρος Β' καὶ Ν').

Ἠκολούθησαν σεισμικαὶ διατατάξεις, καταστρέψασαι τὴν ὁμαλὴν διάπλασιν, διαρρήξεις, κατακρημνήσεις (Ἀμβρακικὸς κόλπος) καὶ ταφροειδῆ κατακαθίσματα, ἀφίσαντα τὴν θάλασσαν νὰ εἰσχωρήσῃ. Τμήματα ὑψωθέντα κατόπιν βραδέως τῆς θαλάσσης, παρουσίασαν Τριτογενῆ - Καινοζωϊκὰ στρώματα.

Κατὰ τὴν Νεογενῆ ἐποχὴν τοῦ Καινοζωϊκοῦ καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὴν Πλειστόκαινον τέλος ἐποχὴν τῆς Τεταρτογενοῦς περιόδου τοῦ

Καινοζωϊκοῦ συνέβησαν μεγάλοι καταβυθίσεις, αἰτίνες ἔδωσαν τὴν σημερινὴν μορφήν, δι' ἀτομονώσεως τῶν Ἰονίων νήσων ἀπὸ τῆς Ἡπειρωτικῆς ἀκτῆς καὶ ἐσχηματίσθησαν, δι' εἰσχωρήσεως τῆς θαλάσσης, κόλποι, ὄρμιοι, νῆσοι κ.λ.π. Ἡ μορφή τοῦ ἐδάφους μεταβάλλεται ἀκόμη, τῇ ἐπενεργείᾳ ἐνδογενῶν καὶ ἐξωγενῶν παραγόντων. Οὕτω ἡ Ἡπειρος εἶναι ἀπόρροια γεωλογικῆς διαμορφώσεως καὶ ἐξελίξεως τῆς προϊστορικῆς Αἰγίδος.

Ὅρεογραφία

Δύο κυρίως ὄρη δεσπόζουσιν εἰς τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἰωαννίνων, τὸ ἐν τούτων εἶναι τὸ Μιτσεικέλι καὶ τὸ ἔτερον ἡ Ὀλύτσια.

Τὸ Μενίκιον ἢ Μιτσεικέλι (1816): Βαίνει παραλλήλως πρὸς τὴν Τύμφην καὶ χωρίζεται ταύτης ἀπὸ τὸν ποταμὸν Βοϊδομάτην καὶ εἶναι δασῶδες εἰς τὰς Β' (N) κλιτεῖς του. Ἀρχίζει ἀπὸ τὸ Καλπάκι (407), βαίνει ἀνιψόμενον Β' (N) Κοιλιάδος Ἰωαννίνων (1215) σχηματίζει δίδυμον κορυφὴν καὶ καταλήγει Α' (E) τῆς λίμνης Ἰωαννίνων εἰς τὸν Δοῖσκον (945).

Ὁ Τόμαρος ἢ Ὀλύτσια (1973): Εἶναι ἄδενδρον ὄρος, N (S) τῆς κοιλάδος τῶν Ἰωαννίνων με ἀνερίσματα: Ἀγίου Νικολάου, Βοδίβιστας, Μανωλιάσσης, Νεοχωροπούλου, Ζωνδίγας κ.λ.π. συνεχίζεται πρὸς ἀνερίσματα Τζοιμέρκων καὶ πρὸς Δοῖσκον καὶ Μιτσεικέλι, σχηματιζομένου οὕτω πετάλου, ἐφ' ᾧ εὐρίσκεται τὸ Λεκανοπέδιον τῶν Ἰωαννίνων.

ΔΕΙΝΑΡΟΤΑΥΡΙΚΟΝ ΤΟΞΟΝ καὶ Στρωματογραφία

α) Ἡ Πινδοσερουμεάνθιος ζώνη τοῦ Δειναροταυρικοῦ τόξου:

Ἡ Πίνδος εἶναι ὑψηλὸν ὄρος, με κατεΐθυσιν ἀπὸ Β' πρὸς Ν', διαχωρίζει τὴν Ἡπειρον ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν. ἔχει μῆκος 140 χλμ. καὶ παρουσιάζει χαρακτηριστικὴν κορυφογραμμὴν. Τὸ Ἡπειρωτικὸν τμήμα τῆς ζώνης Πίνδου, περιλαμβάνει σειρὰν ὄρέων, τὰ ὅποια θὰ ἀναφέρωμεν, διότι πολλὰ ἐξ αὐτῶν φαίνονται ἐξ Ἰωαννίνων καὶ παῖζουσι σπουδαῖον ρόλον διὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ κλίματος τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἰδίως διὰ τὰ Διοσημεῖα (ἢ σημεῖα καιροῦ) τῆς περιοχῆς*.

Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν ὄρέων τούτων εἶναι: Σμόλικας (2636—2669), Γράμμος (Βόιον) (2526), Τύμφη (Ἄβαλον) (2480), Λάκιος (Περιστέρι) (2294), Ζυγὸς Μετσόβου (1650), Ἀθαμάνιον (Τζοιμέρκα) (2429), Ξηροβοῦνιον (1471) κ.ἄ.

Στρωματογραφία

β) Ἀδριατικοῖόνιος ζώνη:

Τοῦ Δειναροταυρικοῦ τόξου, περιλαμβάνει τὰς Ἰονίους νήσους, τὴν Βόρειον Ἡπειρον μέχρι ὄριων Αἰγῶνος, τὴν λοιπὴν Ἡπειρον μέχρι Δ' (W) κρασπέδων

* Βλέπε ἰδιαιτέραν ἐργασίαν «Διοσημεῖα ἢ Σημεῖα Καιροῦ Λεκανοπεδίου Ἰωαννίνων», ἐξ ἧς μερικὰ παραθέτομεν εἰς τὸ τέλος τῆς παρούσης διατριβῆς.

λίμνης Ἰωαννίνων (πλὴν Πίνδου) καὶ σχηματίζεται μέσω Δ' Ἀκαρνανίας μέχρι Δ' (W) Πελοπόννησον.

Βλέπε «Ἐγκαρσίαν Γεωλογικὴν τομὴν τῆς Πίνδου» (Τμήματος Λεκανοπεδίου Ἰωαννίνων). Ἐκ τούτων θὰ περιγραφόμεν τὴν ἀσβεστολιθικὴν ζώνην τῶν Ἰωαννίνων.

Ἡ ἀσβεστολιθικὴ ζώνη Ἰωαννίνων εἶναι ἡ τελευταία ἀσβεστολιθικὴ ζώνη τῆς Ἠπείρου εἰς τὴν σειρὰν (ὑπάρχουσι ἕτεροι τρεῖς). Ἡ ζώνη αὕτη εἶναι ἡ ἰσχυροτέρα.

Ὅριζεται πρὸς Α' μετὰ τὴν εὐρείαν ζώνην φλύσχου τοῦ ποταμοῦ Ἀράχθου, σχηματίζει πρὸς Β' τὴν ἐνδιαφέρουσαν ἄλυσσον Μιτσικελίου ὄρους, πάντοτε κατὰ τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν (1850), χαμηλώνει πρὸς Ν' (S) καὶ ἐξαφανίζεται ὑπὸ τὸν φλύσχην εἰς τὴν δίοδον τῆς Κυρᾶς (900), τοῦ Μιτσικελίου. Προηγείται πρὸς Δ' (W) σειρὰ ἀσβεστολιθικῶν λόφων μικροῦ ἴψους, περικλειόντων μεταξὺ τῶν λίμνας μικροῦ βάθους, ἀνευ ἐμφανῶν ἀποχετεύσεων (Πόλγαι), ἐξ ὧν ἡ σπουδαιότερα εἶναι ἡ Παμβώτις Ἰωαννίνων καὶ τῆς Λαψίστης, ἥτις ἤδη ἀπεξηράνθη δι' ἐκτελέσεως ἔργων. Αὗται ἐπικοινωνοῦν μεταξὺ τῶν διὰ τῆς Βασιλικῆς Μάνας καὶ ἔχουσαι ἐκάστη ὑπογείους ἐκροάς.

Ἡ λεκάνη Πεδινῆς, κεχωρισμένη τῶν προηγουμένων δι' ἀσβεστολιθικοῦ λόφου, δὲν ἔχει λίμνην καὶ τὰ ὕδατα τοῦ χειμάρρου Λαγκάτσας, ἤδη ἀποχετεύονται εἰς τὴν λίμνην Παμβώτιδα. Πρὸς Ν' (S) τῶν λιμνῶν αἱ δύο ἀσβεστολιθικαὶ ζῶναι Ἰωαννίνων καὶ Ζαραβίνης συννεοῦνται καὶ σχηματίζουν εὐρείαν ζώνην καλύπτουσαν τὸ Α' (E) τμήμα. (Δύο ἄλυσσεις συντρέχουν παραλλήλως ἐκ Β' (N) πρὸς Ν' (S), ἡ τῆς Λάγκας Σουλίου πρὸς Δ' καὶ ἡ τοῦ Ξηροβουνίου (1613—1629) πρὸς Α' (E) κεχωρισμένα μεταξὺ τῶν διὰ τῆ βαθείας κοιλάδος τοῦ ποταμοῦ Λούρου).

Γενικῶς δὲ ἀναφέρομεν καὶ τὰ κάτωθι ἐκ διαφόρων στρώσεων:

Εἰς τὴν περιοχὴν Ἰωαννίνων ὑπάρχουν στρώματα ὑποπρασίνων μαργῶν μετ' ἀμμωδῶν ἐνστρώσεων, ἐγγλείοντα πλουσίαν πανίσκιην, ἀπολιθωμάτων ζῶων (Γαστροπόδων) ὑφαλμύρων καὶ γλυκέων ὑδάτων.

Δυτικῶς τοῦ Μιτσικελίου, μέσα εἰς τὴν λεκάνην τῶν Ἰωαννίνων, ἐμφανίζονται καὶ σχιστόλιθοι. Τοιοῦτοι σχιστόλιθοι πυριτικοὶ μετ' ἀνοικτὰ χρώματα συναντῶνται ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀσβεστολίθους εἰς ὅλας τὰς ὄροσειράς, αἱ ὁποῖαι ἔρχονται δυτικῶς ἀπὸ ἐδῶ ἕως τὸ Ἴόνιον Πέλαγος.

Εἰς τὴν γωνίαν τὴν ὁποίαν σχηματίζει ἡ ἀσβεστολιθικὴ σειρὰ, ἡ ὁποία προεκτείνει τὸ Μιτσικέλι εἰς τὰ ΝΑ (SE), σχηματίζεται καὶ ἡ χαμηλὴ περιοχὴ, ὅπου ἀπλώνονται προσχώσεις καὶ ὡς ἀπομεινάρι ἀνάμεσα ἡ λίμνη.

Δυτικῶς ἄρχεται μία ζώνη φλύσχου, ἥτις εἰς τὴν βορείαν τῆς προέκτασιν σκεπάζεται ἐκ μαρμαϊκῶν νεογενῶν, ἕως τὴν Σιταριά καὶ πέραν ταύτης.

Ὅπισθεν καὶ δυτικῶς τῆς ζώνης ταύτης τοῦ φλύσχου ὀρθοῦται ὁ Κασιδιάρης καὶ εἰς τὴν προέκτασίν του τὰ Κούρεντα καὶ μία μικρὰ διακοπὴ ἀπὸ φλύσχην ἡ Ὀλύτιστα, μεγάλος ὄρεινός ἀσβεστολιθικός ὄγκος ΝΔ (SW) τῶν Ἰωαννίνων.

Υδατογραφία τῆς περιοχῆς

Καρστικά φαινόμενα: Καρστικά ταφροειδεῖς Ἀλπικαὶ μορφαὶ παρουσιάζονται ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει ἀσβεστόλιθος διαποτιζόμενος καὶ διαλυόμενος ὑπὸ τοῦ ὕδατος. Ἐκεῖ διαμορφοῦνται λεκανοειδῆ κοιλάματα μὲ ἐρυθρογῆν εἰς τὸν πυθμῆνα, ὡς τὰ μικρότερα (Δελίνοι ἢ Καρστικά χωρία καὶ Οὐβάλοι) ἢ Καρστικά σκάφαι καὶ ἄλλα μεγαλύτερα κλειστὰ ὁροπέδια (Πόλγαι ἢ Καρστικά Λεκάνα). Εἰς τὰ πετρώματα ταῦτα τὸ ὕδωρ διαπερᾷ τὸ ἔδαφος καὶ ἡ περιοχή εἶναι πτωχὴ εἰς ρέοντα ὕδατα καὶ τὸ ὀλίγον ὕδωρ συγκρατεῖται ἀπὸ τὴν ὑποστάθμην ἐκ διαλύσεως τοῦ ἀσβεστολίθου. Τὸ ὕδωρ, πρὶν φθάσῃ εἰς τὰ χαμηλὰ μέρη τῆς λεκάνης, καταπίπτει εἰς καταβόθρας (χάσματα) καὶ ρέει ὑπογείως συλλεγόμενον εἰς χαμηλὰ σημεῖα ἢ ἐξέρχεται εἰς ἄλλας θέσεις, ὡς ἀφθονος πηγὴ ἢ ἀναβολὴ (Κεφαλάρι).

Κατὰ περιόδους συμβαίνει ἡ καταβόθρα νὰ φραχθῇ ἀπὸ ὕλικα καὶ ἡ Πόλγη μεταβάλλεται εἰς λίμνην.

Τὰ πηγαῖα ὕδατα (ρεῖθρα) τροφοδοτοῦν ἐπίσης ὑπογείως καὶ λίμνας, ὡς συμβαίνει εἰς τὴν λίμνην Παμβώτιδα, ἐκτάσεως 22.750 στρεμ., ἡ πρώην λίμνη Λαψίστης, μεταξὺ Μιτσικελίου καὶ ὑψωμάτων Πετσάλης - Πρωτόπαππα.

Ὁ Λοῦρος πηγάζει ἐκ Τομάρου (Ὀλύτσικας). Ἡ κυρία πηγὴ του εἶναι τὰ ὕδατα τῆς λίμνης (Χοάνης) Βυροῦ παροχῆς 1 m³/sec, ἥτις ἔχει διάμετρον περίπου 100 m καὶ κεῖται 28 km ἀπὸ τῆς πόλεως Ἰωαννίνων. Ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ ἐνυδροεῖον ἀναπτύξεως καὶ πολλαπλασιασμοῦ τῆς Πέστροφας, πρὸς ἐμπλουτισμὸν τῶν ἰχθυοτρόφων ὑδάτων.

Ἐπάρχουν προσέτι καὶ ἐγκαταστάσεις ὑδρομύλων, μαντανίων, νεροτριβῆς. Ἡ πηγὴ αὕτη τροφοδοτεῖται ἀπὸ ὑπόγειον ποταμὸν, ἀφθονον, ἐκχυνόμενον ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν κατὰ 20 μέτρα χαμηλότερον κειμένην κοίτην, ἀφοῦ θέσῃ εἰς λειτουργίαν τοὺς ὑδρομύλους, μαντάνια κ.λ.π. Ἡ χοάνη Βυροῦ παρήχθη δι' ἐδαφικῆς καθιζήσεως, ἡ ὁποία ἀπεκάλυψε τὸν ὑπόγειον ποταμὸν, τοῦ ὁποίου τὸ ὕδωρ ἀνέβλυσεν εἰς τὴν οὕτω σχηματισθεῖσαν λεκάνην καὶ ρέει εἶτα ἐπιφανειακῶς.

Εἰς τὰ ὕδατα τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ Λούρου συμβάλλει καὶ μικρὰ ροὴ πηγῆς ἀπὸ ΕΜΙΝ—ΑΓΑ, τῆς ὁποίας τὸ ὕδωρ κατὰ τινος, τροφοδοτεῖται ἀπὸ τὴν λίμνην Ἰωαννίνων, δταν ἡ στάθμη τῆς λίμνης ἀνέλθῃ, ὥστε νὰ φθάσῃ τὸ ἐπίπεδον τῆς καταβόθρας ΜΠΕ·Ι·ΝΙΚΟΒΑΣ.

Τὰ εἰσδύοντα εἰς τοὺς ἀσβεστολιθικοὺς Διναρικοὺς ὄγκους ὕδατα διηθήσεως, συμβάλλουν κατὰ σοβαρὸν ποσοστὸν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς περιοχῆς. Σχηματίζονται εἰς τὰς ὑπογείους σήραγγας καὶ ρωγμάς, πραγματικοὶ ὑπόγειοι ποταμοί, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔρχονται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν πρὶν διανύσουν μακρὰν ἀπόστασιν καὶ διαδρομὴν, διὰ νὰ σχηματίσῃν πηγὰς ἀφθόνους, ὡς ἡ τοῦ Βυροῦ (Λούρου), ἡ τῆς Ντραμπάντοβας - Σεντινίκου - Κρύας κ.λ.π. (Ἰωαννίνων).

Εἰς τὴν ΒΔ (NW) πλευρὰν τῆς λίμνης ὑπάρχει τὸ χωρίον Πέραμα εἰς τοὺς πρόποδας ἀσβεστολιθικοῦ λόφου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπάρχει τὸ περιφημον Σπήλαιον Περάματος Ἰωαννίνων, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ρέει ὑπόγειος ποταμὸς.

Τὸ ἔδαφος τῆς περιοχῆς

Γενικῶς τὴν κυρίαν ἀγροτικὴν ζώνην ἀποτελοῦν τὰ ἐκ μεταφορᾶς ἀλλουδιακὰ ἔδαφη καὶ καλύπτουν ἐνδιαφέρουσας ἔκτασιν, προέρχονται δὲ ἢ ἀπὸ ἀποξηρανθείσας λίμνας καὶ τέλματα ἢ εἶναι πεδιάδες ἐκ κατακλύσεως, δέλτα ποταμῶν κ.λ.π. (Ἰωαννίνων, Λαψίστης, Ἄρτης κ.λ.π.).

Εἰδικῶς τὰ ἔδαφη τῆς περιοχῆς Λεκανοπεδίου Ἰωαννίνων εἰς ποσοστὰ ἐπὶ τοῖς % διακρίνονται κατὰ ποσοστὸν 56% εἰς ἔδαφη μέσης συστάσεως, κατὰ 25% εἰς ἔδαφη βαρείας συστάσεως, κατὰ 8% εἰς ἔδαφη τυρφώδη, κατὰ 5% εἰς βαρῆα ἀνώμαλα, κατὰ 3% εἰς ἐλαφρᾶς συστάσεως καὶ κατὰ ποσοστὸν 3% εἰς ἔδαφη λίαν ἀβαθῆ, ὡς εἶναι εἰς τὴν περιοχὴν Νεοχωρίου καὶ Μπισδουνίου.

Γενικῶς τὰ ἔδαφη τῆς Β' Ζώνης ἐδράζονται ἐπὶ μάργας ἀσβεστίου, ἧτις συναντᾶται εἰς βάθος 0,12 m μέχρι 2,00 m ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῶν ἀγρῶν.

Τέλος, τὸ πλεῖστον τῶν ἔδαφῶν τῆς περιοχῆς στεροῦνται CaCO_3 καὶ ἡ ἀντίδρασις τῶν εἶναι ἰσχυρῶς ὀξύνη ($\text{PH} < 7$).

Εἰδικώτερον ἡ ἀντίδρασις τῶν ἔδαφῶν εἰς τὴν περιοχὴν Λαγκάτσης εἶναι $\text{PH} = 4,4$.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Γεωμορφολογία - Ἵδρولوجία - Ἐδοφογένεσις καὶ Καταστροφὴ ἔδαφῶν ἐν Ἠπειρῷ. Λεάνδρου Γ. Ξένου (Σελ. 2, 4, 5, 7, 8, 11, 13, 16, 18, 19, 22, 52), Ἰωάννινα 1965.
2. Σύγχρονη ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΑΤΛΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ Εἰκονογραφημένη. ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΤΛΑΣ (Ἀποκλειστικότης Ε. Ζουμπουλάκης) (Σελ. 33, 44), Ἀθῆναι 1964.
3. ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ 1965 Γενικοῦ Ὄργανισμοῦ Ἐγγείων Βελτιώσεων Λεκανῆς Ἰωαννίνων Γ.Ο.Ε.Β. (σελ. 2—3), Ἰωάννινα 1966.

Φ Ι Λ Ο Λ Ο Γ Ι Α

ΧΡΗΣΤΟΥ ΚΑΡΑΜΠΑΛΗ
Καθηγητοῦ Θεολόγου

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

(*"Έννοια τῆς θρησκείας καὶ τῆς δημοτικῆς ποιήσεως*)

Ἡ θρησκεία εἶναι κατ' ἐξοχὴν πνευματικὸ φαινόμενο, ἰδιαίτερο γνῶρισμα καὶ προνόμιο τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν εἶναι ἀπλὸ στοιχεῖο τῆς προσωπικότητος, ἀλλὰ καθολικὸ καὶ ὡς πρὸς τὸν ψυχικὸ χῶρο φαινόμενο πού καλύπτει καὶ διαποτίζει κάθε ψυχικὸ στοιχεῖο καὶ κάθε ἐκδήλωσί του. Κατὰ συνέπειαν ἡ θρησκεία, μὲ τὴν ἀπὸ κάθε ἄποψι καθολικότητά της, παίρνει μορφή καὶ διαστάσεις ψυχολογικῆς, ἱστορικῆς καὶ κοινωνικῆς πραγματικότητος. Ἀποτελεῖ τὴν πρώτη μορφή τοῦ πνευματικοῦ βίου καὶ τὸ βασικώτερο στοιχεῖο κάθε πολιτισμοῦ, ἀφοῦ ὁ πολιτισμὸς δὲν εἶναι παρὰ ἡ προβολὴ καὶ ἡ συνισταμένη τῶν ἀτομικῶν πολιτιστικῶν προσπαθειῶν καὶ ἐκδηλώσεων τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι ἐξηγεῖται ὅτι ὅλοι οἱ πολιτισμοὶ ἐδέχθησαν ἀποφασιστικὴ τὴν ἐπίδρασι καὶ κατὰ κάποιο τρόπο ἐξεκολάφθησαν μέσα ἀπὸ τὴ θαλπωρὴ κάποιας θρησκείας.

Παρὰ τὴν σκοπιμότητά της, ὡς πνευματικοῦ φαινομένου, ἐπειδὴ ἀκριβῶς πρόκειται περὶ ἀφηρημένης ἐννοίας, ὁ καθορισμὸς τῆς ὁποίας ξεφεύγει ἀπὸ τὴν δυνατότητα μιᾶς ὁποιασδήποτε καθαρὰ ἐμπειρικῆς ἐπιστήμης, δὲν ἔχομε, μέχρι σήμερα τοῦλάχιστον, ἱκανοποιητικὸ περὶ τῆς θρησκείας ὄρισμό.

Κατὰ τὸν ἀπλούστερο καὶ ἐπικρατέστερο, θρησκεία εἶναι ἡ ἔμφυτη ροπὴ καὶ τάσι τοῦ ἀνθρώπου πρὸς κάτι ὑψηλὸ καὶ ὑπερδύναμο. Κατὰ μίαν ἄλλην ἀθροιστικὴν κατὰ κάποιο τρόπο προσπάθεια, «θρησκεία εἶναι σύντριά τὰ ἐξῆς: 1) ἡ πίστις εἰς τὸ θεῖον ἀνεξαρτήτως τοῦ τρόπου τῆς ἐκδοχῆς του, 2) ἡ λατρεία αὐτοῦ καὶ 3) ἡ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐξάρτησις»¹.

Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς θρησκευολογικοὺς ὑπῆρχαν καὶ οἱ καθαρὰ ψυχολογικοὶ καὶ φιλοσοφικοὶ ὀρισμοὶ τῆς θρησκείας. Ἐνδεικτικὰ παραθέτομε μερικοὺς: Κατὰ τὸν C. Jung: 1) «Θρησκεία εἶναι τὸ γεγονός πῶς παίρνομε ὑπ' ὄψι μας μὲ συνείδησι καὶ προσοχὴ ἐκεῖνο πού ὁ Ροῦντολφ "Όττο τὸ ἠνόμασε ἐπιτυχῶς *numinosum*, δηλαδή μιὰ ὕπαρξι ἢ ἕνα ἀποτέλεσμα δυναμικόν, πού δὲν ἔχει τὴν αἰτία του οὐ μίαν αὐθαίρετην πρᾶξι τῆς βουλήσεως.

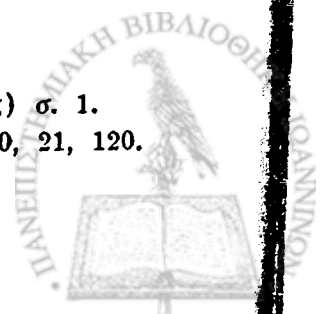
2) Ἡ ἔκφρασι «θρησκεία» σημαίνει τὴν ἰδιαίτερον στάσι μιᾶς συνειδήσεως, πού τροποποιήθηκε ἀπὸ τὴν ἐμπειρία τοῦ *numinosum*, καὶ

3) Θρησκεία εἶναι μιὰ σχέσι μὲ τὴν ἀνώτερη καὶ ἰσχυρότερη ἀξία, εἴτε αὐτὴ εἶναι θετικὴ εἴτε ἀρνητικὴ»².

Ὁ θεολόγος ἐξ ἄλλου καὶ φιλόσοφος E. Troeltsch ὀρίζει τὴν θρησκείαν

1) Λ. Φιλίπιδου, Ἱστορία Θρησκευμάτων (Λιθογραφημένα παραδόσεις) σ. 1.

2) C. Jung, Ψυχολογία καὶ Θρησκεία. Μετάφρασι Κ. Μεραναίου, σ. 20, 21, 120.

ώς «πίστιν εἰς τὴν ὑπὸ ὠρισιμένης συνθήκας βίωσιν τῆς παρουσίας τοῦ θεοῦ»³.

Ἄνεξάρτητα ὅμως ἀπὸ ὁποιοδήποτε ὀρισμὸ, ἀληθὲς εἶναι ὅτι ἡ θρησκεία ἀποτελεῖ τὸν ἠθικὸν ἄξονα γύρω ἀπὸ τὸν ὁποῖο στρέφεται ὅλη ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὴ τὸν παίρνει ἀπὸ τὴν κατάστασι τοῦ βιολογικοῦ ὄντος καὶ τὸν ἀνεβάζει στὸ κῶρο τῆς προσωπικότητος καὶ τοῦ πνεύματος. Μὲ τὴν βοήθεια τῆς θρησκείας ὁ ἄνθρωπος ἀξιολογεῖ καὶ διαστέλλει μέσα του τὸ πνευματικὸ καὶ τὸ ἄγιο ἀπὸ τὸ βιολογικὸ καὶ τὸ βέβηλο, ἀγωνίζεται γιὰ τὴν κατάκτησί του καὶ δίνει ἔτσι νόημα ὄχι μόνον στὴν ἀτομικὴ του ζωὴ καὶ τὸ θάνατο, ἀλλὰ γενικώτερα οἴη ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Γι' αὐτὸ εἶναι δυστυχεῖς ἐκεῖνοι «ποῦ χρησιμοποιοῦν τὴ θρησκεία ὡς ἓνα ὑποκατάστατο. Πρέπει ὡς ὑπέρτατη πραγματοποιήσι νὰ προστεθῇ σ' ὅλες τὶς δραστηριότητες τῆς ψυχῆς. Ἀπὸ τὴν πληρότητα τῆς ζωῆς σου πρέπει νὰ γεννήσῃς τὴ θρησκεία σου καὶ τότε μονάχα θὰ εἶσαι εὐλογημένος»⁴. Ἀπὸ τὰ τελευταῖα αὐτὰ λόγια καταλαβαίνομε ὅτι τὸ φαινόμενο τῆς θρησκείας ξεφεύγει πολὺ πέρα ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς ἱστορίας ἢ ὁποιασδήποτε ἄλλης ἐμπειρικῆς ἐπιστήμης, ἀφοῦ καμιὰ ἀπ' αὐτὰς δὲν ἔχει τὴ δύναμι νὰ τὸ παρακολουθήσῃ μέχρι τὶς πρῶτες πηγές του. Ἡ θρησκεία ἐπομένως εἶναι προσωπικὸ, ἐσωτερικὸ γεγονός, ποῦ φυτρώνει μέσα στὰ ἀκροῖα μύχια τῆς ψυχῆς. Εἶναι αὐτὸ ποῦ ὀνομάζομε θρησκευτικὸ βίωμα, ἢ κατάστασι δηλαδὴ ἐκείνη τῆς προσωπικότητος, ἢ ὁποία κατὰ τὸν Ν. Λούβαριν εἶναι «ἐν ταύτῳ φοβερὸν καὶ ἅμα σαγηνευτικὸν μυστήριον (*mysterium tremendum* καὶ ἅμα *mysterium fascinans*). Ὁ Rilke, ὁ ζητητὴς τοῦ Θεοῦ διαπιστώνει κατὰ θαυμαστὸν τρόπον τὸν δεκτικὸν καὶ παθητικὸν χαρακτήρα αὐτοῦ. «Τὸ νερὸ εἶναι. Ἀρκεῖ ἐσὺ νὰ σχηματίσῃς μὲ τὰ δύο σου τεντωμένα χέρια τὸ καθαρὸ κύπελο. Κι ἂν σ' αὐτὸ προσθέσῃς τὸ εὐλαβικὸ γονάτισμα, θὰ ἀσωτεύσῃ δίδοντάς σου πολὺ πέρα ἀπ' ὅ,τι νὰ χωρέσῃ μπορεῖ ἡ ψυχὴ σου»⁵.

Σύμφωνα μ' αὐτὰ τὸ θρησκευτικὸ βίωμα δὲν εἶναι ἀπλῶς μιὰ μονομερῆς συναισθηματικὴ κατάστασι, οὔτε, πολὺ περισσότερο, ἓνα νοησιαρχικὸ κατασκεύασμα ἢ ἔστω ἓνα βουλευτικὸ ἐνέργημα. Εἶναι σφάλμα νὰ ταυτίζεται τὸ θρησκευτικὸ βίωμα μ' ὁποιαδήποτε ψυχικὴ μονομέρεια ἢ καὶ μ' αὐτὸ ἀκόρη τὸ συναίσθημα ἀπολύτου ἐξαρτήσεως ἀπὸ τὸ Θεὸ κατὰ τὸν Schlaermacher. Τὸ θρησκευτικὸ βίωμα προέρχεται ἀπὸ ὀλόκληρη τὴν προσωπικότητα. Εἶναι ἀξιολογική, ἀλλὰ καὶ ἡγεμονικὴ κατάστασι τῆς ψυχῆς. Εἶναι ἐπομένως αὐτόνοητο καὶ δικαιολογημένο τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ψυχολογίας γιὰ τὸ θρησκευτικὸ φαινόμενο. Κατ' αὐτὴν οἱ ρίζες τῆς θρησκείας χάνονται στὸν ἀνεξερεύνητον ἐν πολλοῖς κῶρο τοῦ ἀσυνειδήτου. Καὶ παρ' ὅλον ὅτι στὴν περιοχὴ αὐτὴ διὰ τὸν νέον κλάδον «τῆς ψυχολογίας τοῦ βάθους» ἔχουν σημειωθῆ ἐντυπωσιακὰς ἔρευνες, δὲν κατώρθωσε μέχρι σήμερα ἡ ψυχολογία νὰ περιγράψῃ ἱκανοποιητικὰ τὸ φαινόμενο τῆς θρησκείας, καταλήξασα ἐπὶ τῇ βάσει ὠρισμένων ψυχικῶν συμβόλων, τῶν «συλλογικῶν ἀρχετύπων». στὴ γνωστὴ θέσι ὅτι ἡ θρησκεία εἶναι «μιὰ σχέσι μὲ τὴν ἀνώτερη καὶ ἰσχυρότερη ἀξία». Στὴν πραγματικότητα ὅμως δὲν πρόκειται περὶ τάσεως ἢ ροπῆς ἢ ἀναγωγῆς πρὸς μίαν «ἀξίαν» ὁσοδήποτε ὑψηλὴν, ἀλλὰ πρὸς μίαν συγκεκριμένην πραγματικότητα ἀπὸ

3) Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, τ. 6ος σελ. 549.

4) C. Jung, Ψυχολογία καὶ Θρησκεία. Μετάφρ. Κ. Μεραναίου, σ. 61.

5) Ν. Ι. Λούβαρι, Ἡ οὐσία τῆς θρησκείας κατὰ τὴν σύγχρονον φιλοσοφίαν. (Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, ἔτος 1960 τ. 35ος σ. 440—441).

τὴν ὁποίαν μάλιστα ἀπορρέουν οἱ ἀξίες καὶ τὶς ὁποῖες ὁ ἄνθρωπος προσπαθεῖ νὰ καταστήσῃ ἐνδοκοσμικὲς πραγματικότητες.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἐρευνητὰς τοῦ θρησκευτικοῦ φαινομένου προσπάθησαν νὰ συλλάβουν καὶ νὰ ἀναλύσουν τὸ φαινόμενο αὐτὸ κατὰ ἕνα τρόπο λογικὸ, καθαρὰ νοησιαρχικὸ, χωρὶς διάθεσι αὐτεπισκοπήσεως. Κινήθηκαν καὶ πλανήθηκαν ἔτσι μέσα στοὺς μαιάνδρους τῆς ἐπιστήμης ἢ τῆς φιλοσοφίας χωρὶς τὸ μίτο τῆς προσωπικῆς βιώσεως καὶ μ' αὐτὸ δὲν μπόρεσαν οὐσιαστικὰ νὰ προσδιορίσουν τὴ φύσι καὶ τὴν οὐσία της. Ὁ ἀείμνηστος Λούβαρις σχετικὰ μ' αὐτὴ τὴν πολυπράγμονα καὶ ὀπωσδήποτε ἐσφαλμένη τακτικὴ, γράφει: «Ἰσχύουν καὶ ἐδῶ οἱ λόγοι τοῦ πνεύματος τοῦ Φάουσι: «ὁμοιάζεις πρὸς τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐννοεῖς», ὅπερ ἀντιστρεφόμενον εἶναι ἐξ ἴσου ἀληθές: «ἐννοεῖς τὸ πνεῦμα πρὸς τὸ ὁποῖον ὁμοιάζεις»⁶.

Ἡ σκόπιμη καὶ πολλὰς φορὲς κακοπραΐρευτη ἀπώθησι τοῦ θρησκευτικοῦ βιώματος στὰ ἀπύθμενα βάθη τῆς συνειδήσεως, ἢ ἀκλύς πού δημιουργεῖται μὲ τὴν ἀδιαφορία καὶ τὸν διψυχισμό, παρουσιάζουν συνήθως σιὸν ἀνθρώπινο στοχασμὸ τῆ θρησκείας σὰν κάτι δύσκολο, ἀπροσδιόριστο, μυστηριῶδες.

Ἀντίθετα πρὸς τὴν πολυπράγμονα καὶ δῆθεν συστηματικὴ σκέψι, ὁ ἀπλοῖκος ἄνθρωπος εἶδε τὴ θρησκεία σὰν ἀπλῆ ὑπόθεσι καὶ οἰκεία κατάστασι. Γι' αὐτὸν τὸ θρησκευτικὸ βίωμα εἶναι ἕνα «φανερὸν μυστήριον».

Αὐτὴ τὴν ἀπλότητα καὶ οἰκειότητα τὴ βλέπομε μέσα στὴν πρὸ ἀγνὴ καὶ ἐκπροσωπευτικὴ πνευματικὴ μας παραγωγή, τὴ δημοτικὴ μας ποίησι.

Ὅπως κάθε μορφὴ τέχνης, ἔτσι καὶ ἡ ποίησι ἀποτελεῖ μέσον ἐξωτερικεύσεως τῶν προσωπικῶν μας συναισθημάτων. Φυσικὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ὅλοι ποιηταὶ ἢ ζωγράφοι ἢ γλύπται ἢ ὅ,τι ἄλλο. Ὅμως ὁ ἄνθρωπος ἔχει κάτι ἀπὸ ὅλα αὐτά, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ δυνατότητα πού ἔχει νὰ ὑλοποιῇ αὐτὸ πού νοιώθει, νὰ γράφῃ δηλαδὴ ἢ νὰ ζωγραφίζῃ κλπ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ποιητικὲς συλλογὲς ὑπάρχει ἡ ποιητικὴ ζωὴ κι' ἐκεῖνος πού βιώνει μιὰ μορφὴ τέχνης ἢ ἕνα προῖον τέχνης, εἶναι κατὰ «μέθεξιν» ποιητῆς καὶ καλλιτέχνης.

Αὐτὸ συμβαίνει στὴ δημοτικὴ μας ποίησι. Ἄνθρωποι ἀπλοῖκοί, ἀγράμματοι συνήθως, χωρὶς καμιὰ ποιητικὴ ἢ γενικώτερα καλλιτεχνικὴ ἐνημερότητα, ξένοι πρὸς τὸν ἐντεχνο λόγο, μὲ μόνη τὴν ἀπλότητα τῆς ψυχῆς τους, τὸν αὐθορμητισμὸ τους καὶ τὴν ἐνστικτώδη ποιητικὴ τους εὐαισθησία, μᾶς παρέδωσαν μιὰ τεράστια σὲ ἔκτασι, ὑψηλὴ σὲ ποιητικὴ οὐσία καὶ ἀξιόλογη ἀπὸ πλευρᾶς ποιητικῆς πνοῆς καὶ δομῆς λαϊκὴ κληρονομία. Στὴ δημοτικὴ ποίησι δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο μὲ τὴν προσωπικὴ ποίησι. Σ' αὐτὴ ἐδῶ τὴν προσωπικὴ, ὁ ποιητῆς ἀνατέμνει τὴν ψυχὴ του καὶ ὅ,τι ἔχει, κάθε ὑποκειμενικὸ του βίωμα, προσπαθεῖ νὰ τὸ ἀνασύρῃ στὴν ἐπιφάνεια τῆς ζωῆς. Πολλὰς φορὲς μάλιστα αὐτὸ τὸ «κάτι» εἶναι τόσο πολὺ, τόσο ὑψηλὸ καὶ ὡραῖο, ὥστε, χωρὶς καμιὰ ἀμφιβολία, νὰ σφραγίζῃ τὴν κοινωνία καὶ τὴν ἐποχὴ του. Σ' ἐντελῶς δὲ ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις, ἡ ἀκτινοβολία εἶναι τόσο μεγάλη, ὥστε νὰ μιλάῃ κανεὶς γιὰ μιὰ τοπικὴ καὶ χρονικὴ «ὑπερχώρησι». Στὴ δημοτικὴ ποίησι συμβαίνει ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο. Τὸ πρόσωπο δὲν ὑπάρχει, δὲν ἔχομε αἴσθησι τοῦ ποιητοῦ.

6) Ν. Ι. Λούβαρι μνημ. ἐργ. σ. 439.

Ἡ ποίησι ἐδῶ εἶναι «δημοτική», εἶναι ποίησι τοῦ λαοῦ. Γίνεται ἀπὸ πρόσωπα, ποὺ ἀποφεύγουν τὴν προσωπικὴ τους προβολή, ἐπιμόνως καὶ ἐπιμελῶς ἐπιδιώκουν τὴν ἀπροσωποποίησι, καταφεύγοντας πολλὰς φορές καὶ στὸ ψέμα ἀκόμη. «Δι' αὐτῆς τῆς ἀποσιωπήσεως ἢ δι' αὐτοῦ τοῦ ψεύδους, γράφει ὁ C. Fauriel, καταδεικνύουν καλῶς ὅτι ἡ ματαιοδοξία των δὲν ὑπῆρξε τὸ κίνητρον...»⁷⁾ αὐτῆς τῆς δημιουργίας.

Γι' αὐτὸ καὶ τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια ἀποτελοῦν κτῆμα καὶ κληρονομία ὄλων τῶν Ἑλλήνων. Τὸ μεγαλεῖο τῆς δημοτικῆς ποιήσεως βρίσκεται ἀκριβῶς στὴ συνείδησι καὶ τὴν προσπάθεια τοῦ λαϊκοῦ ποιητοῦ νὰ βρῆσκῃ τὸν θρησκευτικόν, τὸν ἔθνικόν καὶ κάθε ἄλλο συναισθηματικὸ παλμὸ καὶ νὰ τὸν συντονίζῃ μὲ τὸν δικόν του. Τραγουδάει τὸν πόθο του καὶ τὸν πόνον του, ποὺ ὄμως συμβαίνει νὰ εἶναι πόνος καὶ πόθος καὶ τοῦ ἄλλου, καὶ τῶν ἄλλων. "Ἐτσι, μ' αὐτὸν τὸν τρόπο γίνονται ὅλοι ἀμοιβαῖα μέτοχοι τῆς ἀγωνίας καὶ τοῦ κοινοῦ καῦμοῦ. Οἱ περιωρισμένες οἰκονομικὲς δυνατότητες, οἱ δυσμενεῖς ἔθνικες καὶ ἄλλες συνθῆκες καὶ ἡ κλειστὴ κοινοτικὴ ζωὴ εἶχαν προλάβει τὴν ἀπομόνωσι καὶ ὁ καθένας, ἐπειδὴ ἀκριβῶς δὲν μπορούσε νὰ εἶναι αὐτάρκης, ἔνοιωθε ἔντονη τὴν ἀνάγκη τοῦ συνανθρώπου του. Αὐτὸ τὸν ἔφερνε πρὸ κοντὰ στὰ προβλήματά του, ἀλλὰ ταυτόχρονα ἔφερνε κοντὰ σὲ κείνον καὶ τὶς δικές του ἀνησυχίες. "Ἐτσι ὅλη αὐτὴ ἡ κοινωνικὴ συναλλαγὴ καὶ διαδικασίᾳ ὑπῆρξεν ἀποφασιστικὸς παράγων γιὰ τὴ δημιουργία μιᾶς ποιήσεως ὅχι τῶν βιβλίων, ἀλλὰ τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ἡ προοδευτικὴ ὄμως ἀνάπτυξι καὶ ἡ διαφοροποίησι τοῦ πολιτισμοῦ μὲ τὰ πολλὰ ἀναμφισβήτητα ἀγαθὰ του, εἶχε σὰν συνέπεια τὴ δημιουργία μεγάλων ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν, τὴν ἀνάπτυξι τοῦ ἀστικοῦ πνεύματος, τὴν αὐτάρκεια τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπομένως τὴν ἀπομάκρυνσι τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τὸν ἄλλον. Τώρα ὁ ἄνθρωπος μὲ ὅλα τὰ σύγχρονα μέσα στέκει ἀδιάφορος γιὰ τὴν κατάστασι καὶ τὸν πόνον καὶ τὸν πρὸ βαθὺ καμιά φορά τοῦ ἄλλου, ποὺ βρίσκεται πίσω ἀπὸ τὸ μεσότοιχο τοῦ διπλανοῦ διαμερίσματος, ὅχι μόνο τῶν μεγαλοπόλεων, ἀλλὰ καὶ τοῦ συγχρόνου Ἑλληνικοῦ χωριοῦ. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο, ὅσο καὶ ἂν φαίνεται προῖδον μιᾶς ξεπερασιμένης, καὶ γιὰ κάποιους, ξεπεσιμένης ἐποχῆς, ὅτι ἐκείνη ἡ πνευματικὴ λαϊκὴ παραγωγὴ παραμένει μιὰ ρωμαλέα ρωμαντικὴ προσφορά, ἡ ὁποία διαπαιδαγώγησε καὶ πρέπει νὰ διαπαιδαγωγῇ τὴν Ἑλληνικὴ κοινωνία. Ἐκεῖ διαπιστώνει κανεὶς ὅχι μόνο τὴ συνέχεια καὶ τὴ συνέπεια τῆς φυλῆς μας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐνότητα καὶ ὁμοψυχία τῆς, τὰ πάσης φύσεως ἐλαττώματα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνωτερότητα καὶ πνευματικότητά της. Καὶ ὅλα αὐτὰ στὴν πρὸ ἀπλῆ καὶ τὴν πρὸ ἰδανικὴ τους ἔκφρασι. Γιὰ τὴ συγκεκριμένη μάλιστα περίπτωσι τῆς διαπιστώσεως τῶν θρησκευτικῶν⁸⁾ καὶ μεταφυσικῶν στοιχείων, ποὺ συνθέτουν τὴν θρησκευτικότητα τοῦ λαοῦ μας κατὰ τοὺς χριστιανικοὺς τούλάχιστον αἰῶνας, ἡ δημοτικὴ ποίησι, ἔχομε τὴ γνώμη, ἀποτελεῖ τὴν αὐθεντικώτερη καὶ παραστατικώτερη πηγὴ⁹⁾.

"Ὅπως ὅλες τὶς μεγάλες του σκέψεις, ἀποφάσεις καὶ πράξεις, ὁ λαὸς τὶς

7) C. Fauriel, "Ἄσματα δημοτικὰ τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος, σ. 52.

8) "Ὅπου στὴ συνέχεια θὰ γίνεταί λόγος περὶ θρησκευτικῶν στοιχείων, θὰ ἐννοοῦμε τὰ χριστιανικά.

9) Οἱ ἀρχὲς τῆς δημοτικῆς ποιήσεως κατὰ μὲν τὸν Fauriel ἀνάγονται στὸν 14ον μ.Χ. αἰῶνα (C. Fauriel μνημ. ἐργ. σ. 59). Κατὰ δὲ τὸν N. Βέην στὸν Δ' μ.Χ. αἰῶνα ('Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Ἑλλην. Δημ. Τραγούδια τ. Α' εἰσαγωγή, σ. Θ').

τραγούδησε αὐθόρμητα καὶ ἀπλᾶ, ἔτσι καὶ τὴ θρησκεία του τὴν ἐβίωσε ἔντονα καὶ τὴν ἐξέφρασε ἀνεπιτήδευτα. Μελετῶντας κανεὶς τὴ λαϊκὴ μας ποίησι, διαπιστώνει ὄχι μόνο στὰ καθαυτὸ θρησκευτικὰ ποιήματα, ἀλλὰ σὲ κάθε εἶδος τραγουδιοῦ μιὰ βαθειὰ θρησκευτικότητα· τόσο βαθειὰ μάλιστα, πὺ νομίζομε ὅτι εἶναι λάθος νὰ μιλήη κανεὶς γιὰ κάποια ἀπλῆ θρησκευτικὴ χριστιανικὴ ἐπίδρασι στὴ δημοτικὴ ποίησι. Ὁ Χριστιανισμὸς, θρησκεία τῆς ἀγάπης, τῆς ἰσότητος, τῆς δικαιοσύνης, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐταπαρνήσεως καὶ τῆς θυσίας, δὲν παρακολουθεῖ ἀπλῶς τὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ μας σὰν κάποιο δευτερογενές, ψυχρὸ στοιχεῖο, ἀλλὰ μὲ τὴ διδασκαλία του, ἀπλῆ καὶ αὐτὴ καὶ ἀπλᾶ δοσμένη στὸν λαό, μεταμορφώνει τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴ ζωὴ του. «Ἡ εὐσέβεια τῶν κλεφτῶν, γράφει ὁ Fauriel, ὁ σεβασμὸς τῶν πρὸς τὰ ἅγια ἀντικείμενα, ἡ ἀνάμειξις τῆς θρησκευτικότητος εἰς τὰς πολεμικὰς τῶν ἐνεργείας, προσθέτουν εἰς τὸν χαρακτῆρα τῶν ἕνα ἄλλο τῶν περιέργων ἐκείνων χαρακτηριστικῶν, τὰ ὁποῖα ἐθεωροῦντο ἀσυμβίβαστα πρὸς τὴν κοινωνικὴν τῶν τάξιν»¹⁰.

Ἐπ' αὐτοῦ ὑπάρχει καὶ ἡ ἄλλη ἄποψι, ὅτι δηλαδὴ ἡ θρησκευτικότης τοῦ νεωτέρου Ἑλληνοσ ὅπως φαίνεται στὴ δημοτικὴ ποίησι, εἶναι ἕνα κρᾶμα χριστιανικῶν καὶ εἰδωλολατρικῶν ἀντιλήψεων. Ἐχομε τὴ γνώμη ὅτι εἶναι δίκαιο νὰ παραδεχθοῦμε τὴν ἄποψι αὐτὴ κατὰ ἕνα μέρος. Εἶναι ἄλλωστε τοῦτο ἀπόλυτα δικαιολογημένο, διότι, παρ' ὅλον ὅτι οἱ ἀρχεὲς τῆς δημώδους ποιήσεως καὶ κατὰ τὴν πιὸ ἀκραία θέσι δὲν πηγαίνουν πέρα ἀπὸ τὸν 4ον αἰῶνα, ἡ λαϊκὴ ἑλληνικὴ συνείδησι δὲν ἔπαψε οὔτε στιγμὴ νὰ εἶναι ὁ δίαυλος τῆς μεγάλης ἀρχαίας — εἰδωλολατρικῆς ἀπὸ θρησκευτικῆς πλευρᾶς — ἑλληνικῆς παραδόσεως στὴν πρώτη καὶ ἀπλούστερη μορφή της, ὅπως εἶναι οἱ μῦθοι, τὰ παραμύθια, τὰ λαϊκὰ ἔθιμα κ.ἄ. «Ὁ Χριστιανισμὸς εὐκόλα σάρωσε τοὺς μεγάλους Θεοὺς, ἀλλὰ οἱ μικρότεροι δαίμονες τῆς λαϊκῆς πίστεως ἀντιστάθηκαν μὲ πείσμα, γιὰτὶ ἦταν κάτι πιὸ ζωντανό»¹¹.

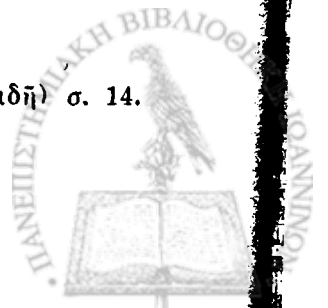
Αὐτοὶ λοιπὸν «οἱ μικρότεροι δαίμονες» καὶ οἱ σχετικὲς μ' αὐτοὺς παραδόσεις ὄχι γιὰτὶ ἦταν «κάτι πιὸ ζωντανό» ἀπὸ τὴ θρησκεία τοῦ Ναζωραίου, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Χριστιανικὸς Ἑλληνικὸς λαὸς τοὺς ἔδωσε πολλὰς φορὰς χριστιανικὸν συμβολισμὸν καὶ περιεχόμενον. ἦταν ἐπόμενον νὰ προσκολληθοῦν στὸν κορμὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἂν ὄχι σὰν παράσιτα, πάντως σὰν ἐνθουσιώδεις διακοσμήσεις. Γιὰ ὅλα αὐτὰ, οἱ νεώτεροι Ἕλληνες «θὰ ἠσθάνοντο ἀποτροπιασμόν, ἐὰν ἤμποροῦσαν νὰ ὑποψιασθοῦν τί διατηρεῖται ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν εἰδωλολατρείαν εἰς τὰς ἰδέας τῶν καὶ τὰ ἔθιμά τῶν. Ἀλλ' εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, χάρις εἰς τὴν ἄγνοιάν τῶν, ἡ ἡσυχία τῆς συνειδήσεώς τῶν δὲν διατρέχει κανένα κίνδυνον. Γνωρίζουν μόνο διὰ τοὺς προγόνους τῶν ὅτι ὠνομάζοντο Ἕλληνες καὶ ὅτι ἦσαν εἰδωλολάτραι»¹².

Ἐπομένως θὰ ἦταν λάθος νὰ ἀποδώσῃ κανεὶς στὸν ἀπλοϊκὸ Ἕλληνα, στὸν ἀπρόσωπο λαϊκὸ ποιητὴν κακοπροαίρετη διάθεσι, ἐσκεμμένη αἰρετικὴ τάσι καὶ ἄλλα παρόμοια. Γι' αὐτὸ ὁ σεβασμὸς μας πρὸς τὴν Ἑλληνικὴ συνείδησι καὶ τὴ λαϊκὴ σοφία εἶναι βαθύτατος.

10) C. Fauriel, ἔνθ. ἄνωτ. σ. 38.

11) Martin P. Nilsson, Ἑλληνικὴ λαϊκὴ θρησκεία (μετάφρ. Ι. Θ. Κακρῖδης) σ. 14.

12) C. Fauriel, ἔνθ. ἄνωτ. σ. 48.

I. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

A. Ο ΘΕΟΣ

(Μονοθεΐα — 'Ιδιότητες του Θεού — 'Ο Χριστός ως Θεός —
'Η 'Αγία Τριάδα)

'Ολόκληρη σχεδόν ή δημοτική ποίηση είναι διαποτισμένη από την έννοια και τη ζωντανή παρουσία του Θεού. Και παρ' όλον ότι οί περι Θεού και γενικώτερα οί θρησκευτικές αντιλήψεις έρχονται από πολύ μακριά, από την αύγή της 'Ελληνικής μυθολογίας, έν τούτοις ή διατύπωση των στη δημ. ποίηση υπό τὸ φῶς τῆς θρησκείας του Χριστιανισμού, είναι τόσο φιλτραρισμένη, ὥστε νά δίνουν την έντύπωση σχολαστικῶν δογματικῶν ὁρισμῶν.

α) Μονοθεΐα

'Ενοθεϊσμός και μονοθεΐα ήταν ή πρώτη θρησκευτική πίστι και έκδήλωσι του ανθρώπου. 'Αργότερα πέρασε στην πολυθεΐα με τις γνωστές της είδωλολατρικές παραλλαγές και τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικά, τὸν ἀνθρωπομορφισμό και τὴ φυσιολατρεία, για νά καταλήξει και πάλι βασικά στον μονοθεϊσμό. Για τὰ δημοτικά μας τραγούδια ὁ μονοθεϊσμός είναι κάτι πολύ περισσότερο από χαρακτηριστικό τους.

- 1) 'Εγὼ ἓνα φίλο ἀγαπῶ κ' ἓνα Θεὸ δοξάζω¹³
- 2) "Ἐνας Θεὸς μᾶς ἔπλασεν ἑσὲ κ' ἐμὲ τραγῶνα"¹⁴
- 3) 'Εγὼ ψυχὴ μου σ' ἀγαπῶ κ' ἓνας Θεὸς τὸ ξέρει¹⁵
- 4) Μιά είναι ή ἀγάπη μου, ἕναν Θεὸ πιστεύω¹⁶.

Στους στίχους αὐτοὺς ἴσως θὰ μπορούσε κανεὶς νά παρατηρήσει ότι ή μονοθεϊστική αντίληψη προσαρμόζεται σὲ κάποιο μοναδικὸ και ὀπωσδήποτε κυριαρχικὸ συναισθηματικὸ δεδομένο κατὰ συμβατισμὸ. Τὸ γεγονός ὅμως ότι διάφορα τέτοια μοναδικὰ στοιχεία συγκλίνουν σὸ ἴδιο πάντοτε, τὴ μονοθεΐα, αὐτὸ μαρτυρεῖ ότι ή θέση του μονοθεϊσμοῦ μέσα μας είναι ἡγεμονική και ἀναντικατάσταση ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ συναισθηματά μας, τὰ ὁποῖα, ἀνάλογα με τις περιστάσεις, ποικίλουν και διαφοροποιούνται.

β) 'Ιδιότητες του Θεού

('Υπεροχή — Παντοδυναμία — δικαιοσύνη — ἀγάπη, παγγνωσία)

1) 'Η ὑπεροχὴ τοῦ Θεοῦ. 'Ο λαός μας με τὰ ποιήματά του ἀπέδωσε σὸ Θεὸ κατὰ τρόπο σχεδὸν ἀπόλυτα θεολογικὸ, ὅλες τις γνωστές ἰδιότητες του. Πρῶτα ἀπ' ὅλα τὸν πιστεύει σὰν ὑπερέχον πνευματικὸν ὄν, ὑψωμένο πολὺ πάνω ἀπὸ τὴ μικρότητα τῶν ἀνθρώπων και τὴν πεζότητα τῆς ζωῆς,

13) Γ. Δροσίνη, Τὰ ὠραιότερα δημοτικὰ δίστιχα σ. 14.

14) Π. Γκότου, Τραγούδια δημοτικὰ τῆς Ρόδου, σ. 12.

15) Π. 'Αραβαντινοῦ, Συλλογὴ δημοτικῶν ἀσμάτων τῆς 'Ηπείρου, σ. 326.

16) Π. 'Αραβαντινοῦ, ἔκθ. ἀν. σ. 303.

χωρίς αυτό να σημαίνει ότι είναι αδιάφορος και ξένος προς τα ανθρώπινα προβλήματα.

- i) "Ω! "Υψιστε Θεέ μου ἀποῦσαι τσ' οὐρανοὺς
Μὲ ἄλους τσῆ 'Αγγέλους βόηθα 'τσῆ Χριστιανούς¹⁷.
- ii) Δοξάζω σε καλὲ Θεέ, πού 'σαι στὰ ψηλόμενα
τζαὶ πὸν γινώσσης τὰ κρυφὰ τζαὶ τὰ φανερωμένα¹⁸.
- iii) Θεέ μου, ποῦσαι στὰ ψηλὰ μαζὺ μὲ τὸν υἱόν σου,
καὶ πῶς μᾶς ἐλησμόνησες, τὸ πλάσμα τῶν χειρῶν σου;¹⁹

Ἡ ἀνίληψη ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι τὸ ὑψιστον ὄν καὶ κατοικεῖ στοὺς οὐρανοὺς, εἶναι πολὺ παλαιὰ καὶ τὴ βρίσκει κανεὶς σ' ὄλα σχεδὸν τὰ θρησκευόμενα. Οἱ Ἕλληνες τοποθετοῦσαν τὴν κατοικία τῶν Θεῶν τους σὲ τοποθεσίες ψηλές καὶ δεσπόζουσες, κάποτε μάλιστα καὶ ἀπρόσιτες. Ἡ ἴδια ἀνίληψη ἐπικρατοῦσε καὶ στὸν Ἰουδαϊσμό, ὅπου ὁ Θεὸς πιστεύεται ὅτι κατοικεῖ στὸ ὄρος Γαριζὶν ἢ στὸ ναὸ τοῦ Σολομῶντος πὸν κι' αὐτὸς εἶναι χτισμένος πάνω σὲ λόφο. Οἱ Φοίνικες ἐπίσης ἐπίστευαν ὅτι οἱ Θεοὶ τους παραμένουν καὶ κατοικοῦν στὶς κορυφές τῶν βουνῶν, στὰ ψηλὰ δέντρα καὶ τοὺς ὄγκολίθους. Τὴν ἴδια ἀνίληψη ἐκφράζει ἡ θεοποίησι τοῦ ἡλίου, τῆς σελήνης, ὅπως συνέβαινε μὲ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς Ἀνατολικοὺς λαοὺς, καὶ ἡ συνήθεια νὰ χτίζωνται πρὸς τιμὴν τῶν Θεῶν στήλες, ὀβελίσκοι καὶ ὄγκῶδεις καὶ μεγαλοπρεπεῖς ναοί.

Παρὰ τὴν ἀφέλεια πὸν παρουσιάζει ἡ τοποθέτησι τοῦ Θεοῦ σ' ἓνα συγκεκριμένο χῶρο, ἔστι καὶ στοὺς οὐρανοὺς, ἐν τούτοις εἶναι ἐνδεικτικὴ τῆς διαθέσεως τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ὑπεροχὴ τοῦ Θεοῦ.

Θεουρανέ, θεουρανέ ποῦσαι 'ψηλὰ
καταίβα, Παναγιά μου, καταίβα κάμε κρίσι²⁰.

Καὶ ἐδῶ ὁ Θεὸς τοποθετεῖται «ψηλὰ» καὶ μάλιστα ταυτίζεται μὲ τὸν οὐρανό, εἶναι «Θεουρανός». Ὁ στίχος αὐτὸς εἶναι ἀπὸ τοὺς λίγους, πὸν ἀπηχοῦν ἴσως κάποια εἰδωλολατρικὴ ἀνίληψη περὶ θεοποιήσεως τοῦ οὐρανοῦ. Εἶναι γνωστὸ ὅτι Βαρούνα ὠνόμαζαν ἓνα ἀπὸ τοὺς Θεοὺς τους οἱ Ἴνδοι²¹. Σχετικὴ εἶναι καὶ ἡ ἐπικρατοῦσα καὶ σήμερα ἀκόμη στοὺς ἀπλοῖκους ἀνθρώπους τῆς ὑπαίθρου κυρίως, ἀνίληψη ὅτι ἡ βροχὴ ἔρχεται ἀπὸ τὸν οὐρανό, πὸν δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸ Θεὸ («βρέχει ὁ Θεὸς καὶ βρέχομαι». «ἄνοιξαν οἱ οὐρανοὶ κι' ἔκατσε ὁ Θεὸς στὴ γῆ»).

Κ' ἦτο ἡ νύχτα πάρορα κ' ἦτο ἡ αὐγὴ σκοτοῦ
καὶ σιανάβρεχεν ὁ Θεὸς κ' ὁ Γιάννης ἔτρασούει...²²

17) ARNOIDTS PASSOW, *Popularia carmina*, σ. 592.

18) Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Ἑλλ. δημοτ. τραγούδια, τόμ. Α' σ. 84.

19) Π. Παπαχριστοδοῦλου, *Δείγματα λαϊκῆς στιχουργίας* σ. 240.

20) Γ. Παχτικοῦ, 260 δημῶδη ἑλλ. ἄσματα, σ. 40.

21) «Βαρούνα: Ἰνδικὴ θεότης περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλοῦν συχνότατα οἱ ρικλεδικοὶ ἱεῖνοι. Αἱ κύριαι ιδιότητές της εἶναι ἡ διατήρησις καὶ ἡ ἀποκατάστασις τοῦ ὑλικοῦ καὶ ἠθικοῦ ρυθμοῦ εἰς τὸν κόσμον καὶ ἡ χορηγία τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν. Ὁφθαλμὸν ὁ Βαρούνα ἔχει τὸν ἥλιον, ἐδρεύει δὲ εἰς τὸ στερέωμα» (Θρησκ. καὶ Ἠθικὴ Ἑγκυκλοπαιδεῖα τ. 3ος σ. 645).

22) Μ. Μιχαηλίδου - Νουάρου, *Δημοτ. τραγ. Καρπάθου* σ. 66.

Τὴν ἄποψι αὐτὴ φαίνεται νὰ ἐνισχύη καὶ τὸ ἐπόμενο δίστιχο:

Τὸν οὐρανὸ χρωστῶ τὴν ψυ μ'
τὸν Ἄδην τὸ κορμό' πο' μ'²³.

Προφανῶς ἐδῶ γίνεται λόγος γιὰ τὴ διπλῆ φύσι τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν προέλευσι τῶν στοιχείων ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀποτελεῖται. Ἐπειδὴ ὅμως ἀποτελεῖ βασικὴ διδασκαλία τοῦ χριστιανισμοῦ ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι θείας καταγωγῆς καὶ μέρος τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ²⁴, εὐκόλα συμπεραίνει κανεὶς ὅτι ἐδῶ ἔχομε ταῦτισι τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν οὐρανὸ, ἀντίληψι ἀουνεΐδη κι' ἀφελῆ, ἀλλ' ὅπωςδὴ-ποτε ὄχι χριστιανικῆ.

2) Π α ν τ ο δ υ ν α μ ί α. Μία ἀπὸ τίς πιδ τονισμένες ιδιότητες τοῦ Θεοῦ στὴ δημοτικὴ ποίησι, εἶναι ἡ παντοδυναμία Του.

- 1) ὦ Θεέ μου Παντοδύναμε, πολλὰ καλὰ ποὺ κάνεις!
Πολλὰ καλὰ μᾶς ἔκαμες, ἐν ἄλλο δὲ μᾶς κάνεις;²⁵
- 2) Παντοδύναμε, δυνάμωσε τοὺς Χριστιανούς,
τύφλωσε τοὺς Ἀγαρηνοὺς
τὴ μέρα τὴ σημερινή²⁶.
- 3) Θεέ Μεγαλοδύναμε, μεγάλο' ν' τ' ὄνομά σου
φύλλο δὲ πέφτ' ἀπο δεντρὸ χωρὶς τὸ θέλημά σου²⁷.
- 4) Εἶθε ὁ Παντοδύναμος νὰ μᾶς ἐλευθερώση,
μικρὴ, μεγάλη κι' ἄμοιρη καρδιὰ νὰ ἡμερώση²⁸.

Ὅπως ἀλλοῦ εἶπαμε, τὸ συναίσθημα ἐξαρτήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ ἓνα ἢ καὶ ἀπὸ πολλὰ ὑπερδύναμα ὄντα, εἶναι βασικὸ στοιχεῖο τῆς ἐννοίας τῆς θρησκείας. Ἡ συναίσθησι τῆς δικῆς μας ἀδυναμίας γεννᾷ μέσα μας τὸ συναίσθημα τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ, στὴν ἐξ ἀντικειμένου ὑπαρξί τῆς ὁποίας ἀπόλυτα πιστεύομε. Αὐτὴ ἡ πίστι στὴν παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ γιὰ ἄλλους μπορεῖ νὰ εἶναι φόβητρο καὶ δύναμι ἀνασχετικῆ τῆς ἐκπολιτιστικῆς δραστηριότητος τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ τὸ Χριστιανὸ, κατὰ κανόνα, καὶ ἐφ' ὅσον βέβαια ἔχει σωστὲς θρησκευτικὰς ἀντιλήψεις, γίνεται κίνητρο προκοπῆς καὶ προόδου, γίνεται μέσα ὑπερνικήσεως τῶν πολλῶν συνήθως ἀντιξοοτήτων τῆς ζωῆς (περίπτωσι 1.4) καὶ ὄχι σπάνια ὄπλο κατὰ ποικίλων ἐχθρῶν (περίπτωσι 2).

Ὅσοις ὅμως θὰ πρέπει νὰ παρατηρήσωμε ὅτι σὲ πολλὰ δημοτικὰ τραγούδια ὑποφώσκει κάποια μοιρολατρικὴ ἀπολυτότητα καὶ ἓνα εἶδος ἀπολύτου προορισμοῦ» (περίπτωσι 3, καὶ ἀκόμη:)

- 1) Δοξάζω σε γλυτζέ Θεέ, τζαὶ σὲν τζαὶ τ' ὄνομά σου
καμμιά δουλειὰ δὲγ γίνεται δίχως τὸ θέλημά σου²⁹.

23) Γ. Παχτικοῦ, 260 δημ. ἑλλην. ἄσματα, σ. 57.

24) «Καὶ ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν» (Γενεσ. Β' 7).

25) Ἅγι Θεόδωρος, Δημοτικὰ τραγούδια σ. 70.

26) Α. Μελαχρινοῦ, Δημ. τραγούδια, σ. 62.

27) Α. Κριάση, Πλήρης συλλογὴ Κρητ. δημ. ἀσμάτων, σ. 157.

28) Π. Παπαχριστοδούλου, Δείγματα λαϊκῆς στιχογραφίας, σ. 231.

29) Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Ἑλλην. δημ. τραγούδια, τόμ. Α' σ. 29.

- 2) Σώπα παραπονιάριχο κι' ό ήλιος πάντα βγαίνει,
κι' ό,τ είν' άπ' τό Θεό γραφτό όπίσω δέ γαέρονει³⁰.
- 3) 'Απ' άγαπα τή Χάρι του ποτέ του δέ τελειώνει³¹.
- 4) 'Ο Θεός φωτίζει κι' ό Θεός σκοτίζει³².

Σε άλλο όμως Κεφαλονίτικο επίσης γνωμικό, βλέπομε αντίθετα ότι ό άνθρωπος δέν ύποτιμά και τον ανθρώπινο παράγοντα. Παράλληλα πρός τή βοήθεια του Θεού ύπολογίζει πολύ και στην ανθρώπινη προσπάθεια χωρίς μοιρολατρική προσημονή.

'Ο Θεός θρέφει τὰ πουλιά
μά δέν τσού βάνει τὸ φαί και στὴ φωλιά³³.

3) Δικαιοσύνη. Είναι απόλυτα δικαιολογημένη και συγκινητική ή έμπιστοσύνη του λαού μας στη δίκαια κρίσι και δίκη του Θεού. Κάθε έποχή μά ιδιαίτερα ή έποχή τής Τουρκοκρατίας έκαμε τόσο αναγκαία τήν έμπιστοσύνη αυτή. Η απόδοσι τής δικαιοσύνης στα χέρια όσοδήποτε προηγμένων ανθρώπων, ποτέ δέν είναι απόλυτη. Έτοι στον άνθρωπο δέν απομένει για παρηγοριά του, όταν βλέπη να στραγγαλίζεται τὸ δίκηο του, τίποτε άλλο από τὸ Θεό και τούς άγίους του.

'Ο παντοδύναμος Θεός
πού όλα τὰ όρίζει
πού θέλει πάντα δίκαιο
κι' άδικο δέν γνωρίζει...³⁴

Είναι εύνόητο ότι ή δικαιοσύνη του Θεού είναι αποτέλεσμα τής παγγνωσίας του και τής άγάπης του. Υπ' αυτήν τήν προϋπόθεσι δικαιολογεΐται κατά κάποιο τρόπο ή ανθρώπινη άδυναμία στην απόδοσι τής δικαιοσύνης και βοηθεΐται ό άνθρωπος να ξεπερνάη τήν ψυχική του κρίσι, πού του δημιουργεί ή ανθρώπινη άδυναμία ή ή σκοπιμότητα. Σ' όλες αήτες τες περιπτώσεις ό Θεός με τή σοφία Του και τήν άγάπη Του αποτελεΐ έγγύησι και για τήν τιμωρία αυτού πού άδικεί και για τή δικαίωσι αυτού πού άδικείται.

'Ο ταξιδεμένος Μανέτας στην ύπόθεσι του δημοτικού ποιήματος αποφασίζει να δηλητηριάση τή συκοφαντημένη για άπιστία γυναίκα του.

Μά ειδεν ό Θεός τήν άδικιά τση.
Κ' έπεσε τὸ φλιτσάνι 'ς τήν ποδιάν τση.

Κι' όταν εκείνος, μη μπορώντας να τιθασεύση τὸ πάθος του, τή σκότωσε, ό ποιητής συνεχίζει:

Κ' έπῆραν τήν ψυχὴν τση οί γι' άγγέλοι³⁵.

30) 'Α. Κριάρη, Πλήρης συλλογή Κρητ. δημ. άσιμάτων, σ. 470.

31) 'Α Κριάρη, ένθ' άν. σ. 9.

32) Δ. Λουκάτου, Κεφαλονίτικα γνωμικά, σ. 149.

33) Δ. Λουκάτου, ένθ' άν. σ. 110.

34) 'Α. Βροντιή, Λαϊκά τραγ. τής έλευθέρας Δωδεκανήσου, σ. 85.

35) 'Α. Κριάρη, Πλήρης συλλογή Κρητ. δημ. άσιμάτων, σ. 25—26.

“Ο,τι δὲν μπόρεσε νὰ κάμη γι’ αὐτὴν οὔτε ὁ ἄντρας τῆς, τὸ ἀναλαμβάνει ὁ Θεὸς σὰν φιλόστοργος πατέρας καὶ δίκαιος κριτῆς.

4) Ἄ γ ά π η, μα κ ρ ο θ υ μ ί α, π ρ ό ν ο ι α κ λ π. Δύσκολα μπορεῖ νὰ ἀπομονώση κανεὶς μέσα στὴ δημοτικὴ ποίησι τὴν ἀγάπη σὰν ἰδιότητα τοῦ Θεοῦ. Βρίσκεται οὐδὲν ἑκδήλωσί του καὶ καλύπτει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους χωρὶς καμμιά διάκρισι, γι’ αὐτὸ καὶ τραγουδιέται σὲ κάθε περίστασι· στὴν ξενιτεία, στὸ θάνατο, στὴν ἀγάπη, στὸν πόνο, καὶ παίρνει κάθε μορφὴ ἀπὸ τὴν πρόνοια ὡς τὴν μακροθυμία καὶ τὴν ἀπλοχεριά.

Ὡ Θεέ μου, παντοδύναμιε, πολλὰ καλὰ ποὺ κάνεις!
Πολλὰ καλὰ μᾶς ἔκαμες, ἐν ἄλλο δὲ μᾶς κάνεις;

Ἐπανάληψι, ποὺ θέλει νὰ τονίσῃ ἀκριβῶς αὐτὴ τὴ μεγαλοψυχία καὶ τὴν καλωσύνη τοῦ Θεοῦ. Αὐτὴ σὲ συνδυασμὸ πρὸς τὴν παντοδυναμία του δίνει στὸν ἄνθρωπο τὸ δικαίωμα, τὸ θάρρος καὶ τὴ βεβαιότητα νὰ ζητᾶ πολλὰς φορὰς πράγματα ἀδύνατα γιὰ τὰ ἀνθρώπινα μέτρα. Καὶ συνεχίζει:

Γεφύρι μεσ’ τὸ πέλαγος σκάλα στὸν κάτω κόσμῳ³⁶.

Ἄν καὶ αὐτὰ μαζὶ μὲ τὸ «γιαγερμὸ στὸν Ἄδη» εἶναι τρία πρίγματα ποὺ δὲν «ἔπειψε ὁ Θεὸς στὸν κόσμῳ», ὁ λαὸς ἔχει αἴσθησι καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς φυσικῆς νομοτελείας τῆς ὁποίας μόνος Αὐτὸς ὡς αἰτία εἶναι κυρίαρχος καὶ πηγὴ παντὸς ἀγαθοῦ.

Θεὲ μεγαλοδύναμιε, θέλω νὰ σ’ ἐρωτήσω
Τὰ νιάτα ποὺ μᾶς ἔδωσες γιάντα τὰ παίρνεις πίσω³⁷.

Κι’ ἄλλοῦ:

Εὐχαριστῶ σε, Θεὲ καλὲ καὶ μυριοευχαριστῶ σε,
ἔσὺ μὲ ἔδωκες τὴν ἀνδρεία καὶ μὲ τὴν παίρνεις τώρα³⁸.

Σ’ ἓνα πάλι ἐρωτικὸ εἰδύλλιο βρίσκομε χαρακτηριστικὴ τὴν ἀντίληψι, ὅτι ὅλα τὰ πράγματα ἔχουν σὰν αἰτία τὴ σοφία καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ.

Γιὰ ἰδὲς περθόλιν ὁμορφο γιὰ ἰδὲς κατάκρουα βρούσι
κι’ ὅσα δεντρὰ ἔμπεψεν ὁ Θεὸς μεσὰ ἑνεφυτεμένα³⁹.

Κι’ ἄλλοῦ πάλι:

Τὰ κάλλι ὁ Θεὸς μοῦ τᾶδωκε καὶ τὰ κανάκια ἢ μάνα⁴⁰.

Θὰ πρέπει νὰ παρατηρήσωμε ὅτι ὁ λαὸς μας, ὁ σοφὸς πραγματικὰ λαὸς μας, δὲν θεωρεῖ τὸ Θεὸ σὰν κάποιο διανοητικὸ κατασκεύασμα. Δὲν τὸν περιο-

36) Ἅγι Θεόδωρος, Δημοτικὰ τραγούδια, σ. 70.

37) Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλλην. λαοῦ, σ. 235.

38) Ν. Γ. Πολίτου, Ἐνθ’ ἄνωτ. σ. 107.

39) Ἄ. Κριάρη, Πλήρης συλλογὴ Κρητ. δημ. ἀσμάτων, σ. 241.

40) Π. Γκύλου, Τραγούδια δημοτ. τῆς Ρόδου, σ. 10.

ρίζει μέσα σὲ δογματικούς ὀρισμούς. Τὸν νοιώθει κοντά του, σύντροφος καὶ βοηθός του, ἐλπίδα καὶ στήριγμα σὲ κάθε βῆμα του, σὲ κάθε του πράξι, χωρὶς νὰ ἀφαιρῇ τίποτε ἀπὸ τὴ μεγαλωσύνη του καὶ τὴν ἀνωτερότητά Του. Γι' αὐτὸ δὲν παύει νὰ στηρίζεται σ' Αὐτὸν γιὰ πράγματα ἀπίθανα πολλές φορές καὶ κοινά, σὰν τοῦτο:

Μὲ τοῦ Θεοῦ τὸ θέλημα ταῖρι μου νὰ σὲ κάμω⁴¹.

Ἔτσι, μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἐξαγνίζει ὁ λαός μας καὶ ἐκεῖνα ἀκόμη τὰ ἀνθρώπινα σχήματα, ποὺ ἄλλοι τὰ ἔχουν ἐκχυδαῖσει.

Ὁ ἄνθρωπος ἐκ φύσεως κοινωνικός αἰσθάνεται πολλές φορές τὴν ἀνάγκη τοῦ συνανθρώπου του. Αὐτὴ ἡ ἀνάγκη δὲν εἶναι τόσο αἰσθητὴ στὸν ἀστό, ποὺ χάρις στὰ σύγχρονα μέσα ἀπέκτησε αὐτάρκεια καὶ ἀνεξαρτησία, ὅσο ἐπιτακτικὴ εἶναι γιὰ τὸν ἄνθρωπο τῆς ὑπαίθρου καὶ ἀκριβέστερα τῆς παλαιᾶς ὑπαίθρου. Ἐδῶ ἀπομονωμένος καὶ μὴ μπορώντας νὰ ἐπικοινωνήσῃ πολλές φορές μὲ κάποιον ἄνθρωπο, αἰσθάνεται ἔντονη γύρω του καὶ μέσα του καὶ σὲ κάθε βῆμα τῆς ζωῆς του τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ. Μ' Αὐτὸν μιλάει, Αὐτὸν ὑμνεῖ, σ' Αὐτὸν στηρίζει τὶς ἐλπίδες του, γι' αὐτὸ καὶ δίνει προτεραιότητα στὴ βοήθεια Ἐκεῖνου.

Πρώτη βοήθεια τοῦ Θεοῦ, δεύτερη τοῦ γειτόνου⁴².

Εἶναι ἄξιο προσοχῆς ὅτι ὁ θυμόσοφος λαός μας ἔχει κάνει σ' ἓνα μόνο στίχο (παροιμία) δυὸ λεπτὲς διαπιστώσεις. Ἡ μία ἀναφέρεται στὸν ἀτομισμὸ καὶ τὴν ἐγωκεντρικότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ἄλλη στὴν ἀπροσωποληψία τοῦ Θεοῦ, τὴν καθολικότητα τῆς καλωσύνης καὶ τῆς ἀγάπης Του.

Ὁ καθένας γιὰ λόγου του κι' ὁ Θεὸς γιὰ ὅλους⁴³.

Περισσότερο χαρακτηριστικὴ βρίσκουμε τὴν ἀγάπη καὶ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ σὲ μιὰν ἄλλη Κεφαλλονίτικη παροιμία καὶ στοὺς μετὰ ἀπ' αὐτὴν δημοτικούς στίχους:

- 1) Ὁ Θεὸς δίνει τὰ ὄρφανά, κι' ἄμοιρα δὲν τ' ἀφήνει⁴⁴
- 2) Θέμε μεγαλοδύναμη, μεγάλο ν' τ' ὄνομά σου
φύλλο δὲ πέφτ' ἀπὸ δέντρο χωρὶς τὸ θέλημά σου⁴⁵.
- 3) Χωρὶς τοῦ Θεοῦ βουλή
οὔτε στὸ βρόχι τὸ πουλὶ⁴⁶.
- 4) Πρῶτα σ' ἀφήνω 'ς τὸ Θεὸ κ' ἕστερα 'ς τοὺς βονεοὺς σου,
καὶ ἕστερα στημ μάνασ σου καὶ 'ς τὰ καλὰ σ' ἀέροφια⁴⁷.

41) Μιχαηλίδου - Νουάρου, Δημοτ. τραγούδια Καρπάθου, σ. 159.

42) Δ. Λουκάτου, Κεφαλονίτικα γνωμικά, σ. 39.

43) Δ. Λουκάτου, ἐνθ. ἀν. σ. 102.

44) Δ. Λουκάτου, ἐνθ' ἀν. σ. 150.

45) Ἄ. Κριάρη, Πλήρης συλλογὴ Κρητ. δημ. ἀσμάτων, σ. 457.

46) Δ. Λουκάτου, Κεφαλονίτικα γνωμικά, σ. 150.

47) Μιχαηλίδου - Νουάρου, Δημ. τραγούδια Καρπάθου, σ. 42.

Ἄλλη παραλλαγή: Ἡ νιόπαντρη γυναίκα ἀπευθύνεται στὸν ἄντρα της ποὺ ταξιδεύει καὶ τὸν ρωτᾷ:

Μησεύεις Κωνσταντῖνε μου καὶ μένα ποῦ μ' ἀφήνεις;
 Πρῶτα σ' ἀφήνω 'ς τὸ Χριστό, καὶ δεύτερα στὸ 'Αγίους,
 καὶ τρίτα στὴ μανούλα μου, σὰ δυὸ γλυκά μου ἀδέλφια⁴⁸.

Ἐξ ἄλλου, μὲ τὸ λεπτοφυές του πνεῦμα ὁ λαϊκὸς ποιητὴς τοποθετεῖ τὴ μεγαλοφυκία τοῦ Θεοῦ σὲ κάποια σχέσι πρὸς τὴν δικαιοσύνη καὶ τὴν ἀξιοπιστία Του.

- 1) Ὁ Θεὸς μακροθυμᾷ, ἀλλὰ δὲν ἀλημονᾷ⁴⁹.
- 2) Ὁ Θεὸς εἶν' ὁ καλύτερος χρεώστης⁵⁰.

Ἄλλ' ἂν ὁ Θεὸς εἶναι γιὰ τὸν ἄνθρωπο «ὁ καλύτερος χρεώστης» καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν παραλείπει νὰ τονίσῃ σὰν δικό του καθῆκον τὴν ἀγάπη του πρὸς τὸν Θεόν:

Ἀγάπα πρῶτα τὸν Θεὸν ἔπειτα τὸν ἐχθρόν σου

 Θρόνος Θεοῦ θέλεις γενῆ ταπεινωθῆς ἐν πᾶσι⁵¹.

5. Π α γ γ ν ω σ ί α. Τὴν παγγνωσία τοῦ Θεοῦ ὁ λαὸς μας τὴν εἶδε σχεδὸν πάντοτε συνυφασμένη μὲ ἄλλες ιδιότητες καὶ ιδιαίτερα μὲ τὴ δικαιοσύνη Του.

- 1) Ὁ Παντοδύναμος Θεός,
 ποὺ ὅλα τὰ γνωρίζει
 ποὺ θέλει πάντα δίκαιο
 κι' ἄδικο δὲ γνωρίζει.

Κι' ἄλλου ἔγινε λόγος γιὰ κάποιο προορισμὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ. Στὸν παρακάτω στίχο θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ διαπιστώσῃ κάτι τέτοιο συνυφασμένο μὲ τὴν παγγνωσία καὶ τὴν δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ.

Ξέρ' ὁ Θεὸς ποιὸ δέντρο θὰ ξεράνη⁵².

Καθαρῶτερα φαίνεται ἡ παγγνωσία τοῦ Θεοῦ στὴν παρακάτω λαϊκὴ παροιμία:

Ὁ Θεὸς τηράει κι' ἀπὸ τὰ κλειδαρότρυπες⁵³.

48) Ἄ. Μανοῖσου, Τραγοῦδια Ἐθνικά, σ. 39.

49) Ἄ. Κριάρη, Πλήρης συλλογὴ Κρητ. δημ. ἀσμάτων σ. 436.

50) Δ. Λουκάτου ἔνθ. ἄνωτ. σ. 151.

51) Ἀπὸ ἀνώνυμο χειρόγραφο, ποὺ βρήκαμε ἀνηρτημένο στὶς πινακίδες ἀνακοινώσεων τῆς Φιλοσ. Σχολῆς τοῦ Πανεπ. Ἰωαννίνων.

52) Δ. Λουκάτου, Κεφαλονίτικα γνωμικά, σ. 149.

53) Δ. Λουκάτου, ἔνθ' ἄνωτ. σ. 151.

γ) Ὁ Χριστὸς ὡς Θεός

Τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ δὲν διακρίνεται βασικὰ μέσα στὴ δημοτικὴ ποίησι ἀπὸ τὸν Θεὸν - Πατέρα. Γιὰ τὸ λαὸ καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι Θεός. Π.χ.

Κάμε Χριστέ καὶ Παναγιὰ τσαὶ Παναγιὰ τσαὶ θρέψε τὸ παιδί μου,
νὰ μεγαλώση νὰ θραφῆ καλὸ παιδί νὰ γίνη⁵⁴.

διαβάζομε σ' ἓνα Χιακὸ νανάρισμα τοῦ δήμου τῶν Μαστιχοχώρων.
Κι' ἄλλοῦ πάλι ἀκοῦμε τὸν πληγωμένο κλέφτη νὰ λέη:

Νὰ δώκη ὁ Θεὸς κ' ἡ Παναγιὰ κι' ἀφέντης Ἅγι Γιώργης
νὰ γιάνη τὸ χεράκι μου νὰ ζώση τὸ σπαθί μου⁵⁵.

Βλέπει δηλαδὴ κανεὶς ὅτι κάτω ἀπὸ τὶς διαφορετικὲς ἐπικλήσεις ὑπάρχει ἡ ἴδια ἔννοια. «Θεός». Γι' αὐτὸ καὶ ὅταν ὁ λαϊκὸς ποιητὴς ἀπευθύνεται στὸ Χριστὸ τοῦ ἀποδίδει σχεδὸν πάντοτε τὶς ἴδιες ιδιότητες.

- 1) Ἀφέντρα μου, μὰ τὸν Χριστόν, τὸν βασιλιὰ τοῦ κόσμου,
κανεὶς οὐδὲν τὸ ἔμαθεν, κανεὶς οὐδὲν τὸ ξεύρει⁵⁶.
- 2) Χριστέ πόποιηκες οὐρανὸν καὶ θεμελιώσες κόσμον
καὶ ποίκες καὶ τὴν θάλασσαν τριγύρω μὲ τὴν ἄμμον
ποίησε καὶ μένα σύγνεφον στοὺς οὐρανοὺς ἀπάνω⁵⁷.
- 3) Μὰ τὸν Χριστόν ὁποῦ ἔκαμε τὸν οὐρανὸν μὲ πέννα,
τὸν ἄμμο καὶ τὴν θάλασσαν ἔποιε χωρισμένα,
αὐτὸς νὰ δώση τὴν βουλὴν νὰ πῆς καλὸν διὰ μένα⁵⁸.

Στὸν πρῶτο στίχο τοῦ δίστιχου ὁ Χριστὸς εἶναι «ὁ βασιλιὰς τοῦ κόσμου», στὴν ἐπόμενη στροφή ὁ δημιουργὸς τοῦ σύμπαντος καὶ στὴν τρίτη ὄχι ἀπλῶς ὁ δημιουργός, ἀλλ' ὁ πάνσοφος ποιητὴς αὐτὸς «ὁποῦ ἔκαμε τὸν οὐρανὸν μὲ πέννα». Σ' ὅλες τὶς περιπτώσεις ἔχομε ταύτισι τοῦ Χριστοῦ ὡς Υἱοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ ὡς Πατρός. Βεβαίως ὁ λαὸς δὲν κάνει δογματικὴ, δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὶς λεπτὲς θεολογικὲς συγκρίσεις καὶ διακρίσεις, ὡστόσο ὅμως δὲν ἤμπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς ὅτι ὑπάρχει σύγχυσι ὡς πρὸς αὐτὸ στὴ δημοτικὴ ποίησι. Ἀπεναντίας μάλιστα ἡ διάκρισι γίνεται, κατὰ κανόνα, αὐστηρὰ ὁμολογιακὴ καὶ ἀπόλυτα θεολογική.

- 1) Ὅχι, καλέ, μὰ τὸν Χριστόν, μὰ τὴν θεότητά Του
καὶ μὰ τὸν Παντοκράτορα τὸν τρέμει γῆς καὶ ὁ κόσμος⁵⁹.

Κι' ἄλλοῦ πάλι (DISTICHA VARIA):

-
- 54) Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλλην. λαοῦ, σ. 188.
 - 55) Ἄ. Μελαχροινού, Δημ. τραγούδια, σ. 24.
 - 56) Hubert Pernot, Chansons populaires Grecques, σ. 20.
 - 57) Hubert Pernot ἐνθ' ἄνωτ. σ. 24.
 - 58) Hubert Pernot ἐνθ' ἄνωτ. σ. 88.
 - 59) Hubert Pernot ἐνθ' ἄνωτ. σ. 22.

- 2) Ἐχει ὁ Θεὸς καὶ ἡ Παναγία καὶ ὁ Κύριος νὰ δώσῃ
Πὸ τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ⁶⁰.
- 3) Μᾶς ἐλυπήθητε ὁ Θεός,
Χριστὸς καὶ Παναγία
καὶ βγήκαμε 'πὸ τὴ σκλαβιά,
τὴν ξένη τυραννία⁶¹.

Καὶ σὺς τρεῖς περιπτώσεις, ἐνῶ ἡ λεκτικὴ διάκρισι μεταξὺ Θεοῦ - Πατρὸς καὶ Χριστοῦ - Υἱοῦ εἶναι σαφής, ἡ ταύτισι ὡς πρὸς τὶς ἠθικὰς ἐν προκειμένῳ ιδιότητες καὶ ἐπομένως ὡς πρὸς τὴν οὐσία, εἶναι ἀδιαμφισβήτητη. Ἄλλὰ γιὰ τὸ λαὸ μας ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι μόνο Θεός. Εἶναι μαζὺ καὶ ἄνθρωπος, Θεάνθρωπος, πὸν γεννήθηκε, ἔζησε, ἔπαθε, σταυρώθηκε καὶ ἀναστήθηκε. Στὴ δημοτικὴ μας ποίησι διαγράφεται κατὰ τὸν πρὸ ἀδρὸ τρόπο ἡ ἐγκόσμια αὐτὴ πορεία τοῦ Θεανθρώπου.

Χριστὸς γεννιέται, χαρὰ στὸν κόσμον
στὸν κόσμον ὅλο, στὴν οἰκουμένη⁶².

Πρόκειται γιὰ ἓνα δίστιχο πὸν δίνει τὴν ἐντύπωσι τῆς παραφράσεως τῶν ἀγγελικῶν λόγων κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ Κυρίου:

«Ἴδου γὰρ εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην, ἣτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ, ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον Σωτὴρ...»⁶³.

Ἐξ ἄλλου, σ' ἓνα ἄλλο δημοτικὸ δίστιχο, πὸν ἐπιγράφεται «ΑΠΕΛΠΙΣΙΑ», ὁ λαϊκὸς στιχουργὸς βάζει στὸ στόμα ἀπελπισμένου ἀνθρώπου, τοῦτα τὰ λόγια:

Μὰ ἐγώ, Χριστέ, σὲ σταύρωσα, πὸν ὅλο μὲ κατατρέχεις
καὶ πάντοτε στὰ βάσανα ἐπιθυμᾶς νὰ μ' ἔχεις;⁶⁴

Οἱ στίχοι αὐτοί, ὅπως καὶ ἡ ἐπιγραφή τους λέει, ἀπηχοῦν μιὰ κατάστασι ἀπελπισίας καὶ ἀδιεξόδου, ὅπου ὁ ἄνθρωπος μὴ μπορῶντας νὰ ἐξηγήσῃ τὶς ἀλλεπάλληλες ἀντιξοότητες ἐκρήγνυται καὶ μέσα στὴ σύγχυσι τοῦ ἀποδίδει ὅλα αὐτὰ στὸ Χριστό. Πέρα ὅμως ἀπὸ τὴν θέσι αὐτὴ γιὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἠθικὸς καταλογισμὸς πρέπει νὰ γίνῃ μὲ κάποια ἐμφύλαξι καὶ συμπάθεια, διαπιστώνει κανεὶς ὅτι γιὰ τὸν ἄγνωστο ποιητὴ ἡ σταύρωσι τοῦ Κυρίου εἶναι γεγονὸς καὶ μάλιστα τόσο φρικτό, ὥστε νὰ εἶναι ἰκανὸ ἐν ὀνόματι τῆς δικαιοσύνης νὰ ἐπισωρεύσῃ δεινὰ στοὺς σταυρωτάς του.

Σ' ἄλλη πάλι περίπτωσι ὁ δημῶδης ποιητὴς γνώστης τῶν Παθῶν τοῦ Κυρίου αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ συστήσῃ πίστι καὶ ἀνάμνησι τῶν παθῶν του:

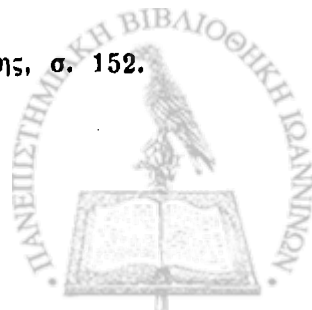
60) Arnoldus Passow, *Popularia carmina*, σ. 592.

61) Ἄ. Βροντή, *Λαϊκὰ τραγούδια τῆς Ἑλευθέρας Δωδεκανήσου*, σ. 35.

62) Π. Καβακοπούλου κλπ., *Μουσικὰ κείμενα δημοτικῶν τραγουδιῶν τῆς Θράκης*, σ. 152.

63) *Λοιπὰ Β'*, 10.

64) C. Faugier, *Ἄσματα δημοτ. τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος*, σ. 86.

Σέβου τὴν πίστιν σου γερὰ ἕως εἰς τὴν θανὴν σου.
 Τοῦ ἀφεντός μας τοῦ Χριστοῦ τὰ πάθη νὰ θυμᾶσαι.
 Ὑμνὸ καὶ δόξαζε αὐτὸν ἂν θέλης Χριστοῦ νά - εἰσαι⁶⁵.

Τέλος ἡ Ἀνάστασι. Ἡ Ἀνάστασι τοῦ Χριστοῦ, ὅπως γιὰ τὴ θεολογία, ἔτσι καὶ γιὰ τὸν ἀπλοϊκὸ ἄνθρωπο εἶναι τὸ θριαμβευτικὸ τέρμα τῆς ἐπιγείου πορείας τοῦ Κυρίου :

Ὅδὸς ἀναστήθηκ' ἡ Χριστὸς κ' ἠμιλιώθη' κ' ἵππους
 κ' γαϊτανάθηκ' ἡ θάλασσα τρουγιούρου μὴ τὸν ἄμμου,
 τρὶ' ἀδερφάκια βούλιανταν νὰ βγοῦν ἀπὸ τὸν Ἄδη⁶⁶.

Στοὺς στίχους αὐτοὺς, πὺ εἶναι ἓνα μόνο μέρος ἀπὸ τὸ μοιρολόγι τοῦ Χάρου, μποροῦμε νὰ κάνωμε ἀβίαστα τρεῖς διαπιστώσεις: α) ὅτι ὁ Χριστὸς μὲ τὴν Ἀνάστασί του κατενίκησε τὸ κράτος τοῦ θανάτου, β) ὅτι ἔχομε ἀφετηρία καινῆς ζωῆς καὶ γ) ἀπαρχὴ ἀναστάσεως τῶν κεκοιμημένων.

Οἱ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων μὲ τὸ Χριστὸ μέσα στὴ λαϊκὴ ποίησι παρουσιάζονται τόσο προσωπικὲς καὶ οἰκειῆς πὺ ἔχει κανεὶς τὴν ἐντύπωσι ὅτι πρόκειται γιὰ πρόσωπο τῆς καθημερινῆς ἀναστροφῆς.

Ἄντροϊανίτσι τρυφερὸ καὶ νιοστεφανωμένο,
 πὺ σὲ στεφάνωσε ὁ Χριστὸς μὲ τὸ δεξιὸ τὸ χέρι
 μὲ τὸ δεξιὸ μὲ τὸ ζερβί, τοὺς δώδεκ' ἀποστόλους⁶⁷.

Κι' ἐνῶ ὁ Χριστὸς καθαγιάζει μὲ τὴν παρουσία του τίς διάφορες ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἐκεῖνος πολλὰς φορὲς παλινοδοεῖ, διατυπώνει παρακλήσεις, ἀλλὰ καὶ παράπονα, δέεται, ἀλλὰ καὶ διαμαρτύρεται, παραφέρεται ὁλότελα. Σ' ἓνα ἀπὸ τοὺς λαϊκοὺς θρήνους τῆς Θράκης διαβάζομε :

Γιατί, Χριστέ, μᾶς ἔχασες καὶ δὲν μᾶς ἐνθυμᾶσαι,
 καὶ τόσο μᾶς ἐμίσησες καὶ δὲν μᾶς ἐλυπᾶσαι;

Καὶ παρακάτω :

Γιατί, Χριστέ, μᾶς ἔρριξες σὲ τόση δυναστεία,
 καὶ μᾶς παιδεύουν οἱ ἔχτροί, δὲν εἶναι ἁμαρτία;⁶⁸

Μέσα ὅμως σ' αὐτὴ τὴ διαμαρτυρία διακρίνει κανεὶς τὴν πίστι τοῦ λαϊκοῦ θρηνησοῦ στὴν παντοδυναμία καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸ νόημα τῆς ὑπάρξεως στὸν κόσμον τοῦ φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ κακοῦ, τὸ πρόβλημα δηλαδὴ τῆς θεοδικίας κατὰ τὴ θεολογικὴ ὀρολογία. Κι' ἐνῶ ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος εἶναι συνυπεύθυνος καὶ συνεργὸς τοῦ κακοῦ, δὲν διστάζει νὰ τὸ ἀποδώσῃ στὸν Πανάγαθο Θεό. Χρειάζεται μεγάλη ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ καλλιέργεια γιὰ νὰ μπορέσῃ ὁ ἄνθρωπος

65) Εἰς μνημ. χειρόγραφον τοῦ 1836.

66) Β. Κωταρίσση, Τραγούδια τῆς Χαλκιδικῆς, σ. 105.

67) Εἰρ. Σπανδωνίδη, Τραγούδια τῆς Ἀγούριανης, σ. 92.

68) Π. Παπαχριστοδοῦλου, Δείγματα λαϊκῆς στιχοῦργιας, σ. 225.

να τοποθετηθῆ σωστά ἀπέναντι στοῦ πρόβλημα αὐτοῦ τῆς αἰτίας καὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ κακοῦ σὺν κόσμῳ. Ἀντίθετα ὅμως πρὸς αὐτὸ ὁ πιστὸς ἑλληνικὸς λαὸς φαίνεται νὰ ἔχη σαφῆ αἴσθησι τῆς ἠθικῆς τελειότητος τοῦ Κυρίου. Στὸ ποίημα: «ΚΑΛΟΓΕΡΟΣ ΑΠΡΟΣΚΛΗΤΟΣ ΕΙΣ ΓΑΜΟΝ» φαίνεται τοῦτο χαρακτηριστικά. Σ' ἓνα Κυπριώτικο γάμο παρουσιάζεται ἀπρόσκλητος ἓνας γέρο - καλόγερος ὁ ὁποῖος, ἀνταποκρινόμενος στὸ ἔθιμο τῶν δώρων, εὐχεται «κάλλη τοῦ γαμπροῦ τζαὶ εὐκνειῆς τῆς νύφης» καὶ πολλὰ πλούσια ὑλικά δῶρα. Ἡ πνευματικότητα τῶν εὐχῶν, ἡ ποιότητα τῶν δώρων καὶ ἡ συνέπεια στοὺς λόγους του ἀναγκάζει τοὺς «ἄρκοντες» ὅπως λέει τὸ ποίημα, συνηθισμένους ἀπὸ τὰ λόγια πρὸς τὸν πολὺ τῶν ἐγκομίων ἀντιπροσώπων τοῦ Θεοῦ καὶ ἀκράδαντα πιστεύοντας ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι ὁ Θεὸς τῶν λόγων, ἀλλὰ τῶν ἔργων κυρίως, νὰ ὁμολογήσουν ὅτι:

Τοῦτος ἐν ἐγ καλόγερος 'πὸ τζείνους πὸ λαλοῦσιν
ἐν ὁ Δεσπότης ὁ Χριστὸς πρὸς τοῦ δοξολογοῦσιν⁶⁹.

Ἡ ἀπλοϊκὴ αὐτὴ ἀντιδιαστολὴ εἶναι πιστεύομε χαρακτηριστικὴ τῆς λαϊκῆς πίστεως στὴν ἠθικὴ ἀνωτερότητα τοῦ Κυρίου.

δ) Ἡ Ἁγία Τριάδα

Μὲ τὴν Τριαδικότητα τοῦ Θεοῦ, ἀπ' ὅ,τι τοῦλάχιστο ἔχομε ὑπ' ὄψι μας, δὲν φαίνεται νὰ ἀσχολεῖται σοβαρὰ ἢ δημοτικὴ ποίησι. Ὅπου ἀναφέρεται, γίνεται γιὰ τεχνικοὺς μᾶλλον λόγους καὶ γιὰ κάποια «τρισὴ» ἀντιστοιχία. Π.χ.

Τρεῖς χάρες σ' ὤδωκ' ὁ Θεός, μὰ τὴν ἁγία Τριάδα
τῆ λεβεντιά, τὴν ὁμορφιά κι' ὄλη τὴ νοστιμάδα⁷⁰.

Κι' ἄλλοῦ:

Ἄϊντε, μπρέ, ἄϊντε, ὅς τὰ ποῦμε Τρία.
Τρία 'ναι κ' ἡ Ἁγία Τριάδα⁷¹.

Συνεχίζεται

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΣΤΗΝ ΕΛΕΥΣΙΝΑ

Πρόλογος

Εἶναι πικρὴ τῆς ἀγορᾶς ἡ γεύση...
Μέσ' σὸ ναὸ τῆς Μάνας καὶ τῆς Κόρης,
λινὰ ντυμένοι, ὡς βροῦμε τὴ γαλήνη.

Στροφή Α'

Εὐοῖ - Εὐάν, Εὐὰ - ζωή!
Ἴερὴ λιτανεία διαβαίνει
πρὸς τὸν Μεγάλον Ναό.
Ἴώ, Ἴαώ, Ἴαχώ,
Περσεφόνη - Πειθώ!

Ἡ πανώρια τῆς Δήμητρας κόρη,
αὐτὴ ποὺ ὑφαίνει τὸν πέπλο τῆς γῆς
μὲ τὰ κάλλη τ' ἀπίθανα,
σὲ λιβάδι ἱερὸ ἀνθολογοῦσε·
μά, ὅπως λένε, τὴ ζήλεψε ὁ Ἄδης,
ἢ μονάχη τῆς πῆγε στὰ σκοτίη;

Ἀντιστροφή Α'

Κάποια λάμψη νὰ φέρης, θεά,
καὶ χαρὰ νὰ σκορπίσης, ὦ χάρη,
μέσα στ' ἄμορφα ἤρθες, Πειθώ.
Ἄπ' τῆς λήθης νὰ πῆς τὸ νερὸ
δὲν ἀρνήθης, ψυχὴ τῆς θυσίας.

Ὅμως τώρα ὁ Λυαῖος σὲ κράζει
στὴ χαρὰ, στὴ δροσιὰ καὶ στ' ἀγιάζι
τῆς πανώριας αὐγῆς,
σὰ λουλούδι, σὰν φῶς, σὰν τραγούδι
τὴ ζωὴ νὰ καρῆς.

Ἦρθε, ξύπνα, ἡ ὥρα τῆς μνήμης!

Στροφή Β'

Ἰακκε, Γιάκκε, Γιαχβέ,
Λυτρωτὴ, κισσοστέφανε Βάκκε!
Εἶπες· «Νὰ γίνῃ ὁ κισσός!»
Εἶπες· «Ν' ἀνθήσῃ τὸ κλῆμα,
ἢ βλάστησῃ ὅλη νὰ πάρῃ ζωή!»

Καὶ σὸν Ἄδη κατέβηκες, Δέβα Ναχούσα,
 Πνεῦμα ὑπέροχο, Πνεῦμα λαμπρό,
 γιὰ νὰ φέρης τὴν Κόρη - Πειθῶ
 στὴ δροσιὰ καὶ στὸ φῶς.
 Ὁ Ἄπτικὸς οὐρανὸς σᾶς προσμένει,
 θεῖο ζευγάρι, Λυαῖε - Πειθῶ.

Ἄντιστροφή Β'

Ἰακχε, Γιάκχε, Γιαχθέ,
 Σημιτικὲ καὶ μεγάλε Θεέ,
 Ἰωνικέ μας Διόνυσε!
 Ἄπ' τὴν πρώτη κρατοῦμε ζωὴ σου
 — θεία μοῖρα — τὴ στάχτη σου
 καὶ τὴ στάχτη — ὀϊμὲ — τῶν Τιτάνων.

Καὶ δυὸ φίδια παλεύουν ἐντός μας
 καὶ μιὰ ἀνάσπαση νᾶρθη στὴ γῆ μας,
 σὰν αὐτόν, ποὺ διαβαίνει τὴν ἔρημο
 καὶ διψάει καὶ διψάει καὶ διψάει,
 ἡ ψυχὴ μας διψάει καὶ προσμένει!...

Ἔξοδος

Χαρὰ σὸν ὅπου ἀδάκρυτος μὲ ὄνειρα παίζει πάντα!
 Μὰ λέγουν, δάκρυσε ὁ σοφός, ὁ ἀσκητής, τὴν ὥρα
 ποὺ εἶδε τὴ γῆ σὰν ὄνειρο στοῦ φεγγαριοῦ τὸ φέγγος
 κ' εἶδε στῆς λίμνης τὰ νερὰ τὴ Φεγγαροντυμένη.

ΤΑΚΗΣ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΑΠΟΙΑ ΩΡΑΙΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Κάποια ὠραῖα τραγούδια γιὰ τὸν ἥλιο
 κάποια ὠραῖα τραγούδια γιὰ τὸ φῶς
 κάποιος ἀνθὸς μικρὸς στὸ περιβόλι,
 σοῦ μιλοῦν καλύτερα ἀπ' τὰ χίλιο
 δυὸ λογιῶν σοφά, πὸν ὁ νοῦς στυφὸς
 λέει, καὶ λέει πὼς κλειοῦν τὴν ποίησιν ὄλη.

Χρῶμα ἀγνή χαρὰ καὶ χρῶμα εἰδύλλιο
 καὶ φωνὴ ἀπαλή ποὺ ὑψώνεται ὡς
 προσευγῆ, ν' ἀκοῦν οἱ οὐράνιοι θόλοι,
 τοῦτα τὰ τραγούδια γιὰ τὸν ἥλιο
 τοῦτα τὰ τραγούδια γιὰ τὸ φῶς
 τοῦτοι ἐδῶ οἱ ἀνθοὶ στὸ περιβόλι.

ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ

ΓΙΩΡΓΟΥ ΜΑΘ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΣΤΙΓΜΑ ΤΗΣ ΑΒΥΣΣΟΣ

Κι' ὄρμησε ἄνεμος ἀγριεμένος, δίνη ἀνηλέητη, σηκώθηκε σκόνη πηχτή.
Κι' ἄνοιξαν διάπλατα οἱ μεγάλες πύλες, σωριάστηκαν μονομιᾶς μὲ πάταγο.
Καὶ ξεχυθήκαμε.

Ὅλοι μαζί ξεχυθήκαμε, σὰν ἓνα κοπάδι πού τὸ κυνηγοῦσαν, ὅλοι μαζί,
σὰν μιὰ διάπυρη κραυγή, κρατώντας καὶ σφίγγοντας δαυλοὺς, ἀνταριασμένες
σημαῖες, κρόταλα, χάρτες καὶ πυξίδες.

Καὶ τὰ χέρια μας ὑψώθηκαν ἀλλοπαρμένα, ξεχώρισαν ἀτέλειωτα κύμα-
τα, θάλασσα σπασμωδική, νερὸ τοῦ πανικοῦ — ἓνα συγκεχυμένο βουητό.

Ἄντρες. Γυναῖκες. Γέροντες. Παιδιά.

Ὦχρὰ δάχτυλα μόνο, κοῦφτες σφιχτές, κοῦφτες ἀποστεωμένες, δάχτυλα
- δάχτυλα, νὰ σφίγγουν τὸ φόβο, νὰ συνωθοῦνται πρὸς τὴν ἔξοδο, νὰ κατα-
κλύζουν τὴν κοιλάδα, νὰ ψάχνουν ἀκρωτηριασμένα, ἐνῶ παράξενα καὶ ζο-
φερὰ χρώματα χόρευαν στοὺς οὐρανοὺς.

Καὶ ξεχυθήκαμε.

Γιὰ ποῦ, λοιπόν, εἴχαμε ξεχυθεῖ;

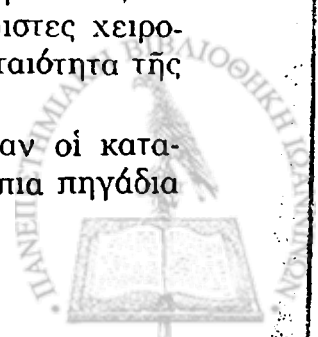
Κανεὶς δὲν ἤξερε, κανεὶς δὲν μποροῦσε νὰ ξέρει. Κι' ὁ ἄνεμος, ἐκεῖνο τὸ
τιπάνιο ρεῦμα πού μᾶς ἔσερνε χωρὶς νὰ μᾶς κρατάει, ὠρύονταν — ἀγέλη ἀπὸ
λυσσασμένα σκυλιά, κρεμασμένο στὴν ἀκινησία τοῦ φεγγαριοῦ — ὠρύονταν
μόνο. Καὶ μόνο, σάμπως νάχαμε ξεχυθεῖ μόνο.

Ἄντρες. Γυναῖκες. Γέροντες. Παιδιά.

Ἄλαλιασμένο ἀπ' τὴν ἀναμονὴ πλῆθος, ἀπολιθωμένο ἀπ' τὴν πολυκαιρία
κοπάδι, κρατώντας πάντα τοὺς δαυλοὺς ἀναμμένους, ξεδιπλωμένες τὶς ση-
μαῖες, ἀλέθοντας ἐπίμονα μὲ συνέπεια, μὲ πρόγραμμα, τὴν ἴδια τὴ μοίρα μας,
αὐτὴ τὴν ἔρημη καὶ πικρὴ μας μοίρα, πνίγοντας στὸ αἷμα, στὸ δικό μας αἷμα,
τὴν ἀνάμνηση καὶ τὴν ἐλπίδα.

Πολλοὶ — οὐκέτι ἀριθμὸς, οὐκέτι ὄνομα, οὐκέτι ἐποχὴ — ἀπόμειναν κατα-
μεσίς. Λύγιζαν, γονάτιζαν, σωριάζονταν μονοκόμματα — ὅπως οἱ πέτρες ἀπὸ
ψηλά, ὅπως ἐκεῖνες οἱ ἄψυχες πέτρες — χάνονταν μέσα σὲ σκοτεινὰ καταφύ-
για τρωκτικῶν, τάφους αἰνιγματικούς, παραδομένους στὸ αἰώνιο πῦρ τοῦ κα-
ταμεσίημερου, στὴ μούχλα τῆς λησιμοσύνης — ἓνα διάφανο πάθος, μιὰ θλίψη
μοναχὴ, λυγμὸς πού δὲν ἀκούγεται, πωσπλατὴ μαχαιριά, νὰ αἰωροῦνται, νὰ
περιφέρονται πάνω ἀπὸ ἀσάλευτες ἐπιγραφές, ὀνόματα θολά, ἀόριστες χειρο-
νομίες. Νὰ ἐκχέουν ἄλγος. Νὰ ἐκχέουν τέφρα. Νὰ ἱστοροῦν τὴ ματαιότητα τῆς
ὁδοιπορίας.

Ἄλλους, πάλι, τοὺς ἄρπαζαν, τοὺς λήστευαν, τοὺς κατάπιναν οἱ κατα-
βόθρες. Ἐκεῖνες οἱ ἄχρωμες τρύπες τῆς ἀπόστασης, ἐκεῖνα τὰ τρύπια πηγάδια

μὲ τὴν οἰμωγὴ τοῦ χρόνου — οἱ μεγάλοι κύκλοι τῆς ἄβυσσος, ἡ φυρονεριὰ τῆς ἀναμονῆς. Κ' ἐμεῖς συνεχίζαμε, ὀλοένα ψέλνοντας, τραγουδιώντας, κλαίγοντας, σιωπαίνοντας, ξαναρχίζοντας, ὀλοένα ἐλπίζοντας, ὀλοένα σείοντας τοὺς ἀναμμένους δαυλοὺς, ἐξετάζοντας τοὺς χάρτες, ἐξετάζοντας τὶς πυξίδες, ναυπηγώντας ὀλοένα σχεδίες, ὀλοένα καράβια, διαβαίνοντας σκυθρωποὺς ποταμοὺς, ἀπέραντες, λησμονημένες λίμνες, ἀκούγοντας παράξενες φωνές, μὲς στὰ πανάρχαια δάση, μὲς στὶς ἀπόμακρες, γυμνές πολιτείες, ψιλαφίζοντας ἀκατανόητες λιτανεῖες, ξεθάβοντας ταριχευμένες ἐλπίδες, κάνοντας σήματα στὶς ὀπτασίες, ἰκετεύοντας τὴν ἄρνηση, τὸ βάρος τῆς ἀπουσίας, τὸν ὀρίζοντα ποὺ ὄλο ἔσβηνε, χωρὶς ποτὲ νὰ σβήνει. Κι' ὀλοένα λιγοςτεύαμε κι' ὀλοένα δὲν τελειώναμε, πηγαίναμε, πηγαίναμε ὄλοι μαζί, ὥσπου μᾶς ἔχασε ὀλότελα ὁ ἄνεμος, ἔσβησαν μακριὰ οἱ φωνές, οἱ χαριένοι ἀποχάθηκαν, ἡ κοιλάδα ἔγινε ἐρημία, ἡ ἐρημία μεγάλωσε, πλάιυνε, ἀπόγινε ἀτέλεικτη, γυάλινη, ἀπόγινε αἰωνιότητα, σπασμὸς καὶ ρίγος — βρεθήκαμε ξαφνικὰ ἐκεῖ: Στὴν ἀρχὴ καὶ στὸ τέλος τοῦ κόσμου. Ἦ, μπορεῖ, στὸ τέλος καὶ στὴν ἀρχή, στὴν ἀρχὴ καὶ στὸ τέλος.

Λίμορραγοῦσε ραγισμένο τὸ φῶς, κίτρινο, πράσινο, γκρίζο, κόκκινο, ἄχρωμο, πουθενὰ δὲ σταματοῦσε τὸ φῶς, ἀπογειώνονταν τὸ φῶς τεμαχισμένο, ξαναγυρνοῦσε συντρίμια, χαμήλωνε, βουβαίνονταν, κίτρινο, πράσινο, κόκκινο, ἄχρωμο. Καὶ τὸ ἔπος τῆς ἀπουσίας — ὅ,τι εἶχε ἀπομείνει ἀπ' τὴν ἀτελεύτητη πορεία ἐκείνων ποὺ λησμονήθηκαν, ἀπ' τὴν ἐπιμονὴ καὶ τὴν ἐλπίδα τους — σχηματίζε διάφανους σωρούς, διάφανους λόφους, κείτονταν διάσπαρτο, γιόμιζε καμπαναριὰ λυγισμένα στὸ χρόνο, ἄσπριζε σὲ ναυαγισμένα καράβια, σὲ βουλιαγμένες ἀκτὲς — σπιφὸ ἀλάτι — σὲ πίνακες ἄδειους στὸ κενό.

Πυκνώσαμε, κολλήσαμε ὁ ἕνας ἐπάνω στὸν ἄλλο, μαζευτήκαμε — μαζευτήκαμε, ὁ ἕνας κι' ὁ ἄλλος ἀπογίναμε θαρρεῖς ἕνα, φωνάξαμε ὄλοι μαζί:

«'Αααααααααααά!»

Φωνάξαμε δυνατά, ὅσο μπορούσαμε νὰ φωνάξουμε δυνατά:

«'Εάλω ἢ ἐλπίς. 'Εάλω ἢ ἐλπίς. 'Αααααααααααά!»

Καὶ δὲ μᾶς ἄκουσε κανεὶς, κανεὶς δὲ μᾶς ἀποκρίθηκε, κανεὶς δὲν μπορούσε νὰ μᾶς ἀκούσει ἐκεῖ, στὸ τέλος τῆς ἀρχῆς, στὴν ἀρχὴ τοῦ τέλους.

'Εκεῖ — ποὺ κρέμονταν τὸ ἄπειρο στὴν ἀπεραντωσύνη τοῦ ἀπείρου.

Ποῦ ἦταν, λοιπόν; Φυσικά, ἐκεῖ ποὺ δὲν ἦταν. 'Εδῶ καὶ πουθενά. Πουθενὰ καὶ παντοῦ. Ὅπως, ἂς ποῦμε, αἰωρεῖται κανεὶς μὲς στ' ὄνειρο. Ἦ ὅπως κανεὶς ἔρχεται ἀπ' τὴν ἀνάμνηση κι' ἀπογίνεται διάφανο ἐρωτηριατικό.

Πάντως, οἱ ἄλλοι, ἐκεῖνες οἱ ἀμίλητες, σκοτεινές μορφές, δὲν ἔλεγαν λέξη. Μῆτε κι' ἄπλωναν τὰ χέρια τους. Τὸν κοιτοῦσαν μονάχα. Καί, ἦταν φανερό, τὸν κοιτοῦσαν ἔτσι, ἀδιάφορα. Σὰν ἀπὸ μακριά. Καὶ σὰν κάτι ὀλότελα ξένο, ποὺ βρέθηκε μπροστά τους συμπτωματικά. Καὶ πού, καθὼς διαγράφονταν, σύντομα θὰ ξαναγυρνοῦσε στὴν ἐρημία του. Ὅπωςδὴποτε, κανεὶς δὲν ἦταν ἐκεῖ. Ἐνας μάλιστα, ἀπομακρύνονταν ὀλοένα, ὀδοιποροῦσε μονάχος σὲ μιὰ παλιὰ εἰκόνα.

Κ' ἦταν κάποιο τοπίο ἡσυχου, πέρα, στὸ γέρμα τῆς νύχτας, ὅπου τὸ φεγγάρι μεγάλωνε στὴ σιωπὴ του. Κι' ὅπου μιὰ θλίψη ἀπαλὴ — σὰν ἀλαργινὴ μουσικὴ ἀπὸ φτερά καὶ φῶς στὸ κοιμισμένο πέλαγος — ἀπλώνονταν τρυφερὰ στὰ ἔρημα δέντρα. Ὑστερα, ὄλα ξεκίνησαν αἰφνιδιαστικά. Χωρὶς φωνές. Χωρὶς καμμιά προειδοποίηση. Πρὶν ἀκόμη ἀκουστῆ ἢ τελευταία κραυγὴ τοῦ κύ-

κνου κι' απομείνει ό λυγμός ίκεσία κατάλευκη, οί φωτιές στους λόφους αναταράχτηκαν έντονα, καταπόρφυρες χειρονομίες γιόμισαν τις πλαγιές. Καί ταξίδεψαν ξαφνικά, μεγάλα πουλιά στο δυνατό φως. Κι' ανάμεσα στα γυμνά χέρια τους, ήρθαν κυνηγημένα τραγούδια, προσευχές μπορεί άπ' την άλλη όχτη του ποταμού, άπ' την άλλη χώρα του θανάτου. Τότε, φοβήθηκαν, μαζεύτηκαν μονομιās κοντά του. Καί γρήγορα, με την άνάσα καυτή στα χείλη, ξεδίπλωσαν τὰ σεντόνια. Καί τόν άρπαξαν. Καί τόν σβάνωσαν. Κι' άφησαν μονάχα τὰ δάχτυλά του απέξω. Κι' άφησαν μονάχα την έκτυφλωτική αύγή, να διαλύει τους ίσκιους, ν' απογυμνώνει τὰ παράθυρα, να αίωρείται στους διαδρόμους, να ζωηρεύει τὰ χρώματα. Καί ξεκίνησαν. Κι' άκούστηκε, άμέσως, μιá δυνατή φωνή. Κι' άνοιξε άθόρυβα ή σιδερένια έξώρυθα. Καί τόν κατέβασαν. Κ' έσκυψαν. Κι' άντάμωσαν όλοι μαζί. Καί κάτι ψιθύρισαν. Καί κανείς άλλος δέν τους άκουσε. Πολύ βιαστικά μονάχα, σάμπως τώρα να τους πρόσταζε κάποιος, πέρασαν τους γυμνούς διαδρόμους, φτάσανε στη μεγάλη αίθουσα. Καί στάθηκαν μονομιās. Έκει μονάχα στάθηκαν καί, όλοι μαζί, ύψωσαν τὰ κεφάλια τους, κοίταξαν ψηλά. Μιá πινακίδα κρέμονταν, έδειχνε, πρόσταζε:

«Μην ψάχνετε για τὸ νεκροθάφτη. Ό νεκροθάφτης είναι μέσα σας. Καταλάβετε, λοιπόν, ήσυχά τους τάφους σας. Καί μη βιάζεστε. Δέν ώφελει. Άλλωστε, σὲ τοῦτο τὸ παράξενο κοιμητήριο τῶν ζωντανῶν, πὸ δέν έννοοῦν νὰ πεθάνουν, ὑπάρχει θέση για ὅλους».

Κοιταχτήκανε. Δέν εἶπανε λέξη. Προχώρησαν άμέσως. Πέρασαν τὴ θύρα. Καί στάθηκαν ξανά. Μονομιās στάθηκαν. Η μεγάλη αίθουσα δέν ήταν πιá εκεί. Τώρα, στο άπύθμινο βάθος του πηγαδιού, όλόλυζαν άγριεμένοι κάτι μαύροι σκύλοι καί τὰ μάτια του, κρατώντας πάντα τὸ φόβο, πάντα τὴν άπουσία, δέν άκουμποῦσαν πουθενά. Σχημάτιζαν μονάχα δυὸ τρύπες στρογγυλές. "Αδειες. Δυὸ τρύπες μόνο. Όσοτὸσο, εκείνοι, πάντα σάμπως νὰ τους πρόσταζε κάποιος, πάντα σὰν κάποιος νὰ ὠρύονταν άθέατος, συνέχισαν γρήγορα. Καί τόν άπίθωσαν. Καί τόν παράτησαν εκεί, καταμεσις στο άπειρο. Καί χάθηκαν σὰν ίσκιος στο έντονο φως.

— Στο τέλος, βέβαια, ὅπως καί στην άρχή, συμπλήρωσε τότε. Σὰν κουραστήκαμε νὰ φωνάζουμε όλοι μαζί, άρχίσαμε νὰ φωνάζουμε ὁ καθένας χωριστά. Καί σὲ λίγο, κανείς δέν μπορούσε ν' άκούσει τὸν άλλο. Νὰ τὸν καταλάβει. Ό καθένας φώναζε, ρωτοῦσε — μὰ ὁ καθένας φώναζε καί ρωτοῦσε μονάχα τὸν έαυτὸν του. Καί, φυσικά, ὁ έαυτὸς του δέν άπαντοῦσε — ρωτοῦσε μονάχα φωνάζοντας.

— Ό πυρετὸς άνεβαίνει, παρατήρησε αὐτὸς με τὸν κόκκινο σταυρό. Οί παραισθήσεις έντείνονται. "Όπου νάναι, θ' άρχίσει νὰ όνειρεύεται καί στ' αλήθεια. "Η, τουλάχιστο, νὰ πιστεύει πὸς δέν όνειρεύεται καν.

Ό άλλος κούνησε τὸ κεφάλι του.

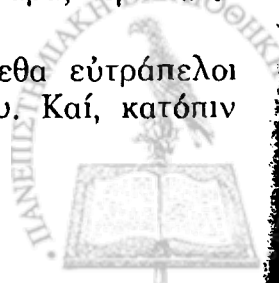
— Νὰ τὸν μεταφέρουμε κάπου, πρότεινε.

— Ποῦ; ρώτησε αὐτὸς με τὸν κόκκινο σταυρό.

— Κάπου, άποκρίθηκε ὁ άλλος καί στάθηκε σ' εκείνη τὴν εικόνα, πὸς εἶπαιρνε νὰ διαγράφεται μακριά. Στο βάθος μιās ὠχρῆς χαλκογραφίας.

Οί έγοιμασίες τέλειωναν. Οί στρατιῶτες εἶχαν παραταχτεῖ κανονικά, ὅπως άπαιτοῦσε ὁ κανονισμός. Τοῦ διάβασαν, μεγαλόφωνα καί καθαρά, τὴν καταδικαστικὴν άπόφαση τοῦ δικαστηρίου:

«Προσεπάθησε, τουτέστιν, νὰ άποδείξη, ὅτι άπαντες εἴμεθα εὐτράπελοι ίσκιος καί ὅτι οὐδείς δύναται νὰ ὑπερληθῆση τὸν ίσκιον του. Καί, κατόπιν

αὐτοῦ, ἐπέστη πλέον ὁ καιρός, ἵνα ἀσχοληθῶμεν μὲ τὸν καιρόν. Κρίνεται ὡς ἐπικίνδυνος διὰ τὸ κοινωνικὸν σύνολον, διὰ τὸ μέγα πλῆθος τῶν φιλησυχῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι, ἀπηλλαγμένοι τοιούτων νοσηρῶν φαντασιώσεων καὶ ἀγόνων, ἀφηρημένων προβληματισμῶν, ἐπιδίδονται ἀπερίσπαστοι εἰς τὸν ἀγῶνα κατακτῆσεως τῆς ζωῆς. Διὰ ταῦτα, καταδικάζεται εἰς θάνατον διὰ τυφεκισμοῦ».

Θέλησαν νὰ τοῦ δέσουν τὰ μάτια. Ἀρνήθηκε. Ὑψωσε τὸ κεφάλι του. Στάθηκε ὄρθιος.

— Καλύτερα ἔτσι, μουρμούρισε. Μὲ τὰ μάτια σου ἀνοιχτά, δὲν μπορεῖς νὰ διακρίνεις τίποτα.

Τὸν ρώτησαν ἀμέσως, ἐὰν εἶχε νὰ προσθέσει κάτι. Τοὺς ἀποκρίθηκε, πὼς αὐτὸ τὸ κάτι, παραμένει, παρὰ τὶς ἀλλεπάλληλες προσθέσεις, πάντα κάτι, γιὰτὶ αὐτὸ τὸ κάτι, δὲν εἶναι μόνο κάτι. Εἶναι τὸ πᾶν. Καὶ τὸ πᾶν, δὲν μπορεῖ νὰ προστεθεῖ. Προστίθεται πάντα ἓνα μέρος του, ὥστε πάντα ν' ἀπομένει κάτι.

Δὲν κατάλαβαν καλὰ τί ἀκριβῶς ἤθελε νὰ πεῖ. Τοῦ ζήτησαν διευκρινίσεις. Ἀπόγινε σοβαρὸς πολὺ. Τοὺς κοίταξε. Ἀποκρίθηκε σταθερά:

— Ἐννοῶ, φυσικά, ἐκεῖνο πὺ δὲν ἐννοεῖτε «ται».

Τὸν κοίταξαν ἀπορημένοι. Ἀπόμεινε ἀδιάφορος.

Ὑστερα, ὁ ἐπικεφαλῆς — εἰς εὐστραφῆς προγᾶστρω, φέρων, προσέτι, ὀμματοῦδία μυωπίας — ὑψωσε τὸ σπαθί του, τὸ κατέβασε μὲ δύναμη.

Δὲν ἀκούστηκε τίποτα. Μονάχα ἐκείνη ἢ σταγόνα ἐξακολουθοῦσε νὰ πέφτει, ἐπίμονα καὶ μονότονα, πάνω σι' ἀκίνητα, θολὰ νερὰ τῆς στέρνας.

— Εἶναι περιττό, ἀποφάνθηκε αὐτὸς μὲ τὸν κόκκινο σταυρό. Κάπου, θὰ πάει τελικὰ μονάχος του. Ἐκτός, βέβαια, ἐὰν τὸν ἔχουν κίολας πάει.

— Ἴσως δὲν εἶναι ἔτσι, ψιθύρισε ξανὰ ὁ ἄλλος. Μὰ ἔτσι εἶναι βέβαια. Ὅταν ξυπνᾶμε, ὄνειρευόμαστε πὼς ὑπάρχουμε.

Ξανάπιασε τὰ κουπιά. Ἡ ὥρα ἀπογίνονταν ὅλο καὶ πιὸ ἔρημη. Γυάλινες πολιτεῖες ἠσούχαζαν στὸ βυθό. Καὶ παράξενα, σκοτεινὰ λουλούδια ἀνάγερναν στοὺς βουλιαγμένους κήπους. Καὶ δὲν εἶχε πολὺ φῶς. Ἀκαθόριστα χαμήλωνε πάντα ὁ ἥλιος. Καὶ τὰ παράθυρα μὲ τὶς ἀκίνητες μορφές, ἔσβηναν στὸ βάθος ἀπόναν καθρέφτη ραγισμένο. Καὶ μονάχα ἐκεῖνος κρατοῦσε, θαρρεῖς, τὸν ἴσκιο του, λάμνοντας ἡσούχα πάνω σι' ὀσιωπὴ τῶν νερῶν. Καὶ ξεμάκρηναν ἀργὰ οἱ ἀκτῆς — ξεκνοῦσες γρήγορα τὰ λιμάνια — οἱ καπνοὶ καὶ τὰ καράβια διαλύονταν ἀπόμακρα, τὸ ποτάμι ἀκούγονταν πὰ ν' ἀγγίζει τὸ ἄλλο φῶς, ν' ἀπογίνεται μιὰ κιθάρα σι' ἄκρη ἀπ' τὸν ἄνεμο, ὥσπου ἄρχισε νὰ γέρνει ὀλοῦθε τὸ δειλινό, νὰ γιομίζει ἢ θάλασσα ἀκρωτηριασμένες μορφές καὶ σκόρπιες συλλαβές.

Ξαφνιάστηκε, ἀνέμισε τὰ χέρια του μὲς στὸν ὕπνο. Ἀντίκρουσε μονομιᾶς τὴν ἄμμο τῆς ἀκρογιαλιᾶς νὰ ὑψώνεται ὀλάκερη, νὰ γίνεται σύννεφο μαῦρο, θύελλα, νὰ στροβιλίζεται μανιασμένη πάνω ἀπ' τὰ φοινικόδεντρα, πάνω ἀπ' τὴν ἀτελεύτητη θάλασσα καί, ξαφνικά, σι' ἄκρη μιᾶς ἀστραπῆς, ὅλα ν' ἀκίνητοῦν οὐδὲ πρῶιμη σιγὴ καὶ νὰ παρουσιάζεται, ἀμέσως, ἡ μικρὴ Τζῶρτζια, μὲ τὴν ὄσπιλη ἐρημία τῶν ματιῶν της, μὲ τὴν ἀπέρριπτη κόμη της παραδομένη στὸ θρόισμα τῆς αὐγῆς, νὰ τρέχει ἢ μικρὴ Τζῶρτζια, νὰ κόβει βιαστικὰ ἓνα μεγάλο, κατάλευκο γαρούφαλλο, νὰ χαμογελάει μοναχὴ της, ν' ἀνθίζει τὸ πρόσωπό της στὸ φῶς τῆς αὐγῆς, νᾶρχεται ὁ ἄνεμος, νὰ μεγαλώνουν τὰ χέρια της, νὰ κλείνουν τοὺς ἴσκιους, νὰ σκεπάζουν τὶς ἀκρωτηριασμένες μορφές, τὴ θάλασσα, ὀλάκερο τὸ δειλινό, ν' ἀπομένει μόνον ἢ αἰώνια μουσικὴ τῶν μαλιῶν της, καθὼς ἀναστέναζαν μὲς σι' ἄκρη τοῦ ἄνεμου.

Κούνησε πιδ ἔντονα τὰ χέρια του. Ἔνοιξε φοβισμένα τὰ μάτια του. Κοίταξε. Ἡ παρέλαση συνεχίζονταν στήν πλατεία. Κι' ἀκούγονταν ξέφρενες φωνές, ἔπαιζε πάντα ἐμβατήρια ἢ ὀρχήστρα. Κι' ὅλοι κρέμονταν σάν τερμίτες ἀπ' τοὺς ἐξῶστες. Κι' ἀνέμιζαν πολύχρωμα μαντήλια. Καὶ κοιτοῦσαν - κοιτοῦσαν πολὺ προσεχτικά. «Τρίτον γυμνάσιον θηλέων. Δεκάτη μοῖρα προσκόπων».

Καὶ ζητωκραύγαζαν οἱ τερμίτες ἀπ' τοὺς ἐξῶστες, ἔσειαν τὰ χέρια τους, ἀνέμιζαν τὰ πολύχρωμα μαντήλια τους, τέντωναν τὰ κεφάλια τους, ἀναδεύονταν καὶ κοιτοῦσαν. Κοιτοῦσαν πολὺ προσεχτικά.

«Τρίτον γυμνάσιον ἀρρένων - τὰ ἐλπιδοφόρα νιάτα».

— Ἴσως δὲν εἶναι ἔτσι, ψιθύρισε. Μὰ ἔτσι εἶναι βέβαια. Νὰ καταφτάνουν, ὀλοένα, ἀπ' τὴ σκοτεινὴ κοιλάδα καὶ τὰ πέρατα τῆς ἀπόστασης, ἀτέλειωτες στρατιῆς διψασμένων ὁδοιπόρων, ψάχνοντας γιὰ κείνη τὴν ἄλλη μέρα, γιὰ κείνο τὸ ἄλλο πρωινὸ μὲ τὸ ἔλεος καὶ τὴν ἀγάπη. Νὰ καταφτάνουν ὀλοένα. Κ' ἐσύ, ἐκεῖ, στὸ διάφανο παράθυρό σου, μοναχικὴ κηλίδα ὀδύνης, μὲ τὰ χέρια σου γυμνά, σφιχτά, μὲς στὸ βορινό, παγωμένο φῶς, νὰ τοὺς μετρᾷς σιωπηλός, ξέροντας πῶς εἶναι ἀμέτρητοι καὶ πῶς ἔρχονται μόνο γιὰ νὰ πεθάνουν. Νὰ τοὺς ἀθροίζεις σὲ μεγάλα καὶ δυσνόητα βιβλία. Νὰ τοὺς χωρίζεις σὲ κεφάλαια. Σὲ παραγράφους. Ἀνάλογα μὲ τὴν περίπτωση. Πάντα, ὅμως, σύμφωνα μὲ τὸ εἶδος τῆς μαχαιριᾶς. Νὰ καταφτάνουν, ὀλοένα, ἀτέλειωτες μυρμηγκιῆς ἀλαλιασμένων ὁδοιπόρων, ὀλοένα νὰ ψάχνουν γιὰ τὴ μακρινὴ φωνή, πού τοὺς καλεῖ ἀπὸ μικρὰ παιδιά, ὀλαένα νὰ σταματοῦν καὶ νὰ σωμαίνου, ἀπορώντας γιὰ τὴν ἀπάτη. Νὰ καταφτάνουν ὀλοένα. Κ' ἐσύ, ἐκεῖ, στὸ διάφανο παράθυρό σου, μοναχικὴ κηλίδα ὀδύνης, ἔντρομη σιγή, νὰ τοὺς ἀποχαιρετᾷς, χωρὶς ποτὲ νὰ τοὺς γνωρίσεις.

Ἔχ, αὐτὸ τὸ μάταιο πάθος τῆς ὁδοιπορίας. Αὐτὴ ἡ θλιβερὴ κι' ἀνόητη ἐπιμονή. Αὐτὸς ὁ θάνατος τῆς ἐλπίδας. Ἐδῶ - στήν αἴθουσα τοῦ τέρματος, στριφογυρίζοντας ἀπ' τὴν ἀρχή, αἰῶνες ἐπὶ αἰώνων. Ἐδῶ - μὲ τὸ ἄκυρο καὶ μεταχειρισμένο εἰσιτήριο στὰ χέρια.

Ἔεσπασε μιὰ δυνατὴ βροχή. Καὶ λησμονήθηκαν ἀμέσως τὰ λόγια. Ἄλλαζε τώρα γρήγορα τὸ σκηνικόν. Ἀνάμεσα σὲ χρόνους μακρινούς, λιμάνια πού ρήμαξαν περιμένοντας τὰ καράβια, ἀναμνήσεις πού τις ὀξειδῶσε ἡ ἀρμύρα, θαμπὲς φωνές στὸ πέλαγος, μέρες τοῦ κοιμητηρίου, νεκρούς πού δὲν ὀρίζουν οὔτε τὸ θάνατό τους, ἀκούστηκαν ξανά ἐκεῖνες οἱ παράξενες προσευχές. Ἐκεῖνο τὸ δέος τῶν σιωπηλῶν λυγμῶν. Μὰ τὸ σκηνικὸ ἄλλαζε γρήγορα πάντα. Δὲν μπορούσες νὰ ξεχωρίσεις τις εἰκόνες, νὰ σταματήσεις τῆς λέξεις. Δὲν μπορούσες. Στεκόσουν μόνον ἐκεῖ, κάτω ἀπ' τὴ δυνατὴ βροχή, καὶ τᾶβλεπες ὅλα νὰ χορεύουν μακριά σου. Ὅλα νὰ χάνονται. Καὶ χωρὶς πολλὰς ἐξηγήσεις. Καὶ χωρὶς πολλὰς λεπτομέρειες.

— Ἔτσι κλείνουν πάντα οἱ ἱστορίες μας, ξανάπε μονάχος. Χωρὶς ἐμᾶς πού τις γράφουμε. Ἡ, τελospάντων, πού τις ὀνειρευόμαστε. Ἐνα παράξενο καὶ σκοτεινὸ βιβλίον, πού τὸ διαβάζουν πάντα ἐκεῖνοι πού δὲν ξέρουν τὴ γλῶσσα του, πού δὲν καταλαβαίνουν τις εἰκόνες του. Ἀναρωτιέμαι πῶς καταφέραμε καὶ φτάσαμε ὡς ἐδῶ. Ἀναρωτιέμαι.

Ξανά σιγή. Περίμεναν ἀκίνητοι. Καὶ δὲν περίμεναν τίποτα. Περίμεναν μόνο. Καὶ μπορεῖ νὰ συλλογίζονταν, καθὼς βάραινε ἡ μοῖρα πάνω τους, τὸ πόσο πικρὸ εἶναι νὰ συλλογίζεται κανεὶς. Τὸ πόσο μάταιο. Μπορεῖ. Τὸ βέβαιο εἶναι, πῶς ὁ χρόνος ξαναγύρισε καὶ στάθηκε σ' ἐκείνη τὴν εἰκόνα. Καὶ ξε-

χώρισε, άμέσως, πέρα στα φθινοπωρινά χρώματα που ταξίδευαν, ό κισσός να σκεπάζει τὰ παράθυρα, να σκαρφαλώνει ώς τὰ κεραμίδια, να γέρνει ήσυχα στην άλλη στέγη.

— Δέ φαίνονταν κανείς, παραπονέθηκε άμέσως ό άλλος. Άναγκάστηκα να χτυπήσω με όλη μου τή δύναμη. Τότε, από κείνη τήν έξώθυρα που έτριξε άνατριχιαστικά, πρόβαλε μιá παμπάλαια γριά. Τή ρώτησα, όσο μπορούσα πιο εύγενικά, για τή μάνα μου. Με κοίταξε κατάματα, φανερά άπορημένη. "Υσιερα, άρχισε να γελάει άσταμάτητα και δυνατά. Τραβήχτηκα πίσω. Δέν είχε κανένα δόντι ή γριά. Κι' όπως χαχάνιζε καταμεσις στην όρθάνοικτη θύρα, με τó πελώριο στόμα της άδειο, έμοιαζε με στρίγγλα του παραμυθιοϋ. "Εμπηξα τὰ νύχια στις παλάμες μου. Κρατήθηκα. Βρήκα τή δύναμη να ξαναρωτήσω πιο δυνατά:

— Ποϋ είναι, λοιπόν, ή μάνα μου;

Σώπασε τήν ίδια στιγμή. Άπόγινε παράξενα σοβαρή. Κάτι μουρμούρισε άνάμεσα στα τρύπια οϋλα της. Τὰ χείλη της άναδεύτηκαν λίγο, στάθηκαν ύστερα άνοιχτά. Δέν κατάφερα να καταλάβω τί ειπε. "Αφησε μεγάλα κενά ή παλιόγρια. Μόνο τὰ σύμφωνα ξεχώρισα. Τή ρώτησα για τρίτη φορά:

— Ποϋ είναι, τελοσπάντων, ή μάνα μου; Θέλω τή μάνα μου.

Θύμωσε. Θύμωσε πολύ. "Εκλεισε με βρόντο τή θύρα και χάθηκε βρίζοντας άγρια. Δέν ήξερα πια τί να κάνω. Σκέφτηκα να ξαναχτυπήσω, αλλά φοβήθηκα μήπως άγριέψει περισσότερο. "Ετσι, βρήκα καλύτερο να περιμένω. Και περίμενα. Και πριν περάσουν λίγα λεπτά, άνοιξε τó μεγάλο παράθυρο. έκείνο τó μεσιανό, και φάνηκε ξανά ή γριά. Κ' έσκυψε ή γριά. "Εσκυψε πολύ. Σχεδόν κρεμάστηκε απέξω. Φοβήθηκα πως θα πέσει. Παραμέρισα μάλιστα. "Ομως, δέν έπεσε ή γριά. Φώναξε μόνο δυνατά και πολϋ καθαρά:

— Έγώ είμαι ή μάνα σου. Έγώ είμαι.

" ΣΤΙΧΗΡΑ ΠΕΝΤΑΧΟΡΔΑ "

Σάπια χρυσόφιλλα του φθινοπώρου.
Καράβια ξυλάρμενα σ' άνταριασμένο πέλαγο.
Δάσος πυρπολημένο.

«Χνοϋς άποφυσάμενος άφ' άλλωνος»¹

— Οί καρδιές που δέν έσκησαν σ' ένα ξένο δάκρυ...

«Καιρός του κλαῦσαι και καιρός του γελάσαι»²

Οί άστροναῦτες
δὲ βρήκαν άνθρώπους στη σελήνη.
"Ισως, γιατί εκεί, άδερφέ μου,
κατοικεί ή 'Αγάπη!...

ΝΙΚΟΣ ΤΥΠΑΛΛΟΣ

1) 'Όση 13,3 («Άχυρο που αναρπάζεται άπ' τ' άλλων»).
2) 'Εκκλησιαστής 3,4.

Φ Ε Ι Δ Ι Α Σ

"Ερριξες μέσα στα νερά τὸ μαγικὸ καθρέφτη
 καὶ γδύνει' ὄλος ὁ γιालὸς καὶ μέσα λάμπει νέος
 καὶ τὰ βαθειὰ λαχτάρησαν κι' ἦρθε τὸ θᾶμα ἐπάνω.
 Καῖνε τὰ χέρια σου φωτιά κι' ἡ κρύα πέτρα ἰδρώνει
 κι' ἔγιν' ἡ πέτρα τ' ὄραμα κι' ἀνθισ' ὁ τόπος γέλιο.
 Λευκὴ παρθένα ἢ ὁμορφιά· χαιρέτησε τὴ μέρα.
 Κάνεις ἀνθρώπους τοὺς θεοὺς κι' ἀθανασία τοὺς ντύνεις
 κι' οἱ ἀνθρώποι πάτησαν στὰ δυὸ καὶ τοὺς κοιτοῦν στὰ μάτια.
 Ἐδίψα τῶν νερῶν χτυπάει, βαθιὰ σοῦ καίει τὸ σπλάγνο.
 Νερό! Νερό! ἀπ' τὴ δίψα σου ποτές του ποιός λυτρώθη;
 Ριγοῦν οἱ φτερωτὲς γραμμὲς στὸ στάλαμα τοῦ ἡλίου,
 πὺ πότισε τὸ μάρμαρο καὶ πάλλουνε σὰ κόρδες!
 Σὲ καλοσώρισε ὁ καιρὸς καὶ τοῦ 'μεινες γιὰ πάντα.

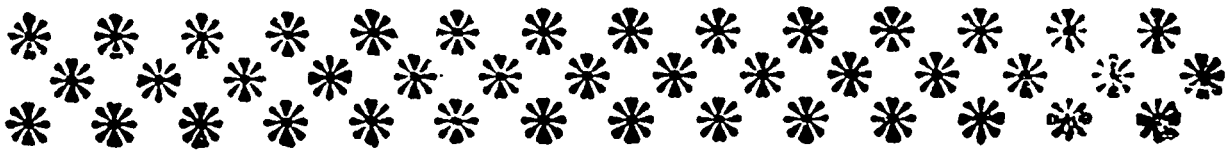
ΚΩΣΤΑΣ ΤΣΙΛΙΜΑΝΤΟΣ

Ο Ι Β Ρ Α Χ Ο Ι

Τὸ ξεκίνημα αἰφνίδιο καὶ μὲ προοπτικὲς,
 ἢ ἀποστολὴ σαφὴς, τὸ τέρμα ἀναντίλεκτον,
 ἢ ἔρευνα, ὑποχρέωσις σὰν τὴν καλημέρα στοὺς ἄρχοντες,
 ὁ προγραμματισμὸς, μὲ μακροοικονομικὲς αἰχμές,
 μὰ καὶ βράχοι δὲν ὑπῆρχαν στὸν ὀρίζοντα
 καὶ εἶχεν ὑπολογισθεῖ «μαθηματικῶς»,
 ὅτι δὲν θὰ ὑπάρξουν!
 Ἐλαύνοντας μέσα ἀπὸ θαμμένα ἀγγεῖα,
 πὺ τὸ ὠχρὸ χέρι, τράβαγε βαθειὲς χαρακιές,
 στοὺς εὐτυχισμένους κύκλους τῶν ἐρωδιῶν,
 παραμερίζοντας σπασμένα δόρατα καὶ πῆληκες
 ἀπὸ μάχες πὺ δὲν ἔληξαν,
 ἀπὸ τρόπαια πὺ δὲν στήθηκαν,
 σχηματίζω τὰ ἀρχικὰ τῆς προσωπικῆς ἄσκησης
 «διὰ βίον τακτικὸν καὶ οὐδόλως ἀμφιρέποντα».
 Προσπαθῶ νὰ μάθω τὴν ἡλικία τῆς φρόνησης,
 τὴ χαρὰ τῆς νύμφης, ὅταν γίνεται χρυσαλλίδα.
 Μέσα ἀπὸ ἐρείπια ναῶν, ἄγνωστης ἀρχιτεκτονικῆς,
 ἀκούω τὴν ἀναπνοὴ τῶν ριζιμιῶν κούρων,
 ν' ἀνεβοκατεβαίνει μέσα ἀπὸ ὀθόνες μενεξελιῶν δακρύων,
 μέσα ἀπὸ σπλιπνὲς μετώπες κι' αἰνιγματικούς χρησμούς,
 ὅτι οἱ βράχοι εἶναι οἱ ἀναπόφευκτοὶ κιλίβαντες,
 τῆς πανίσχυρης αὐτοκρατορίας τοῦ πόνου.
 Ὅτι οἱ βράχοι εἶναι γιὰ νὰ τρυπᾶνε τοὺς ἀσκοὺς τῶν ὀνείρων,
 ὅτι οἱ βράχοι εἶναι γιὰ νὰ διδάσκουν,
 τὸ αἰώνιο μάθημα τῆς ἀγνοίας!

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΒΑΡΔΑΡΗΣ

ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ ΖΙΤΣΑΙΑΣ

Η ΑΛΕΞΑΙΝΑ

(όδοιπορικό — διήγημα)

Πρώτη φορά πού δέ βρήκα τή Ρίνα στήν πατρίδα. Τήν 'Αλέξαινα λέω, γιά νά καταλάβετε, ὅπως τήν ἤξεραν καί τή φώναζαν ὅλοι. Κι αὐτό ἔγινε τοῦτο τὸ καλοκαίρι, τὸ χαρούμενο, τὸ καλόβουλο, πού ἦρθαν ὅλα δεξιά, καί ξεκίνησα νοσταλγικά γιά τὸ προσκύνημα, σ' ἅγια χώματα. Τίποτε κακὸ δὲν προμηνοῦσε καί σύννεφο δὲν σκίαζε τὸν οὐρανὸ τῆς ἐπιστροφῆς. Πῶς ἦταν δυνατόν νά συμβῆ κάτι τέτοιο;

Τόσο ἀναπάντεχο κι ἀπίστευτο π' ὅλη μέρα γύριζα σὰν χαμένη σ' ὄλες τίς γνωστὲς γωνιὲς ἀναζητώντας τήν, κι ἄς ἔμαθα ἀπὸ τήν πρώτη στιγμή — γιὰ αὐτὴ ἀναζητοῦσα πρώτη — πῶς ἔφυγε πρὶν ἀπὸ μῆνες γιά τὸ μοναδικὸ ταξίδι τῆς ζωῆς της, τὸ μακρυνὸ καί τὸ αἰώνιο.

— Καλὰ δά, μὴ κάνης κι ἔτσι. Καιρὸς της ἦταν, πόσο θὰ τραβοῦσε ἀκόμα; Ἐνενήντα κι ἀπάνω ἔσερνε στὴ ράχη της. Ἦρθε ἡ ὥρα της, ὅπως τ' ὄπωρικὸ πέφτει ἀπὸ τὸ δέντρο, ὅταν παραγίνει. Πῆγε — ὥρα της καλὴ — ν' ἀνταμώση, ὅσους ξεπροβόδησε — καί δὲν εἶναι λίγοι, δικοὶ καί ξένοι — μέσα σ' ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια καί πού καρτεροῦσαν ὥσπου ὁ Θεὸς ἀποφασίσῃ νά τὴν πάη κοντὰ τους. Τὰ χρόνια της νάχουμε. Ζημιὰ δὲν ἔκανε ὁ χάρος.

— Σωστὰ καί μετρημένα καλές μου, ἦρθε ἡ δίκαια ὥρα της. Πῶς ὅμως νά τὸ χωρέσῃ ὁ δικός μου ὁ νοῦς καί νά τὸ παραδεχτῆ ἡ καρδιά μου; Δὲν τὸ ὑπολόγισα ποτὲ αὐτὸ κι οὔτε εἶχα στοχαστεῖ ποτέ μου, ὅτι κι ἡ 'Αλέξαινα ἦταν ἓνα πλᾶσμα ἀπὸ τὰ συνηθισμένα, γιά νά κινεῖται τὸ ἴδιο ἢ ζωὴ της, μέσα στὸν κύκλο τῆς ἀνθρώπινης μοίρας, ἔτσι στὴ χάση καί στὴ φέξη ὅπως τὴν ἔβλεπα καί ὅπως τὴν κρατοῦσα μέσα μου. Ὅσος καιρὸς κι ἂν περνοῦσε, ὅσο κι ἂν ἀργοῦσα νά γυρίσω — πόσα καί πόσα ἐμπόδια δὲ ρίχνει ἡ ζωὴ, π' ἀνάθεμά τὴν, μπροστὰ στὸ δρόμο σου — τὴν εὔρισκα ἐκεῖ στήν πατρικὴ γῆ, μαζί μὲ τὸν ἥλιο, τὸν Ἄηλιὰ στὸ ψῆλωμα, τὸ παλιὸ τ' ἀλώνι πού γίνονταν κάποτε ὁ χορὸς τῆς Λαμπρῆς, τὸν πλάτανο τῆς ρούγας, κι ὅλα τὰ ἀγαπημένα, τὰ ἱερὰ κι ἀπαρβίαστα. Τὸ πιὸ γερὸ ἀγκωνάρι τῆς κάθε μου θύμησης. Ἐκεῖ ριζωμένη κι ἀοάλευτη, ἡ παλιὰ Δωδωναία Δρυ, στὸν ἴδιο χῶρο, ἡ χτυπημένη ἀπὸ χιλιάδες ἀστροπελέκια, μὰ πού ὡστόσο νά θροῖζουν πάντα τὰ φύλλα της, κι ἐγὼ νά ἀκουρμαίνομαι, τὰ μυστικὰ τῆς βαθειᾶς ρίζας καί νά συνάζω τοὺς χρησμούς. Ἐκεῖ, ρήγαινα τοῦ πόνου, νερομάνα ἀστεῖρευτη, ἐστιάδα νά κρατᾶ ἄσβεστη τὴν ἱερὴ φωτιά.

Εἶχε στὰ χέρια της, τὸ μαγικὸ ραβδί τοῦ παραμυθιοῦ, ἄγγιζε ἀπαλά, ὅσα ἔσβυσε ἡ βροχὴ, ὅσα πάγωσε τὸ χιόνι, ὅσα πῆρε ὁ ἄνεμος, κι αὐτὰ ζωντάνευαν ἓνα - ἓνα κι ἔπαιρναν τὴν πρώτη πνοή τους. Πότε μὲ τὸ λόγο, πότε μὲ τὴ σιωπὴ. Κι ἡ σιωπὴ τῆς Ρίνας ἔλεγε πολλά. Γιά ὅσα πέρασε μέσα σ' αὐτὰ τὰ χρόνια πού ὁ μεγαλοδύναμος τῆς χάρισε, νά πάθῃ καί νά νοιώσῃ πολλά, καλὰ

καὶ κακὰ ἀνακατωμένα. «Ὅτι ρίχνει ὁ οὐρανὸς τὸ καταπίνει ἡ γῆ», ἔλεγε ἡ Ἀλέξαινα. — Ἄ, νὰ μὴν εἴμαστε ἀχάριστοι. Δὲν ἔχει μονάχα βάσανα ἡ ζωὴ, ἔχει καὶ χαρὲς. Ἀλλὰ ἡ χαρὰ ἡ εὐλογημένη εἶναι ἀλαφριά κι εὐκόλα τὴν παίρνει ὁ ἀέρας, ἐνῶ ὁ πόνος, βαρὺς σὰν τὴν πέτρα, πέφτει στὰ βάθη τῆς καρδιᾶς καὶ τὴν τυραγνᾶει. — Κι ἐκείνη ὅλα τὰ καταπίνει καθὼς ἡ γῆ, κι ὀρθὴ καθὼς τὰ δέντρα της, στὶς μπόρες καὶ στὶς καλοκαιριὲς τὸ ἴδιο. Κρατοῦσε μέσα στὸ γέρικο κορμί της, ὅλες τὶς φωνὲς ἀπὸ τῶν περασμένων τὸν ἀντίλαλο καὶ στὰ σκευρωμένα κλώνια της, φώλιαζαν ὅλα πεθαμένα καὶ ζωντανά. Μιὰ ζωντανὴ ἱστορία κι ἡ ἴδια, μιὰ παράδοση, ἓνα τραγούδι - μοιρολόι Ἑπειρωτικό. Στενὸς ὁ ὀρίζοντας τοῦ χωριοῦ της καὶ λιγιστὸς ὁ κόσμος της, ἀλλὰ πλατεῖα τῆς καρδιᾶς τὰ σύνορα, ἡ μοῖρα τὸ ἴδιο δυνατὴ, ὅπως σ' ὄλον τὸν κόσμον, κι ἀληθινοὶ οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἔζησαν γύρω της, κι ἄφησαν τὰ χνάρια τους πάνω στὸ χῶμα. Γι' αὐτὸ κι ὅλα τ' ἀνθρώπινα χωροῦσαν στὸν στενὸ αὐτὸ χῶρον, γι' αὐτὸ κι ὅλα τοῦτα θὰ μπορούσαν ν' ἀπλωθοῦν, σὰν γνώριμα καὶ δικά, ὡς τὰ πέρατα τῆς γῆς.

Ἀπὸ μακρυνὴ πορεία ἐρχότανε ἡ Ἀλέξαινα, ἀπὸ μυθικὰ περάσματα, κι ἱστορικὰ στοιχειωμένα γεφύρια. Ξεκίνησε ἀπὸ τὴ λιθίνη ἐποχὴ. Τὴ γεύτηκε, τὴν ἔζησε, τὴ δάμασε. Ἔτσι εἶναι. Στὸ πέτρινο γουδί, κοπάνιζε τὸν καφέ, στὸν πέτρινο χερόμυλο ἄλεθε τὸ σιτάρι, στὴν πέτρινη γούρνα ἔπλυνε, στὸ πέτρινο πεζούλι καθότανε... Σ' αὐτὸ τὸ πέτρινο χωριὸ ὄνειρεύτηκε, ἔκλαψε, ἄσπρισε καὶ γέρασε. Κι' ἡ λεβεντιά της «Πέτρα τὴν πέτρα περπατεῖ, λιθάρι τὸ λιθάρι». Μὰ ποιὸς νοιάζεται γιὰ κείνα τὰ παλιὰ κι ὀλότελα χαμένα, ποὺ σύνθεταν τὴ ζωὴ τούτης τῆς Βάβως; Εἶπα Βάβω; Γιὰ φαντάσου! Πῶς μοῦ πῆγε τὸ στόμα νὰ τὸ πῶ καὶ τὸ χέρι νὰ τὸ γράψω; Στὰ μάτια μου μένει ἀκόμα ἡ βεργολυγερή, ἡ νιὰ κι ὁμορφή, ὅπως τὴ γνώρισα κι ὅπως τὴν τραγούδησα.

«Ἡ Ρίνα πρώτη τὸ χορὸ σηκώνονταν νὰ σύρη
κι ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη φούντωνε φωτιά στὸ πανηγύρι...»

Ἦταν τότε ποὺ τὴν ἔφερε ὁ Ἀλέξης, ὁ λεβέντης τῆς γειτονιᾶς, ἀπὸ τὸν πέρα μαχαλᾶ, κλεμμένη τὴ νύχτα. Μιὰ μορφὴ παλληκαριᾶς λογίζονταν καὶ τὸ κλέψιμο μιᾶς κοπέλλας ὅταν δὲν τὴν ἔδιναν οἱ γονιοί. Τὴν ἔντυσαν νύφη, κάλεσαν τὸν Παπαθύμιον κι ὕστερα τὰ βιολιά. Ἐρριξαν καὶ τρεῖς ντουφεκιὲς νὰ τὸ πληροφορηθοῦν ὅλοι. Τότε τὴν πρωτοεῖδε κι ἡ μικρὴ τῆς γειτονιᾶς μὲ τὰ τέλεια στὰ μαλλιά, τὸ κόκκινο γαρύφαλλο σ' αὐτὴ, καὶ τὶς ἀρμάθες τὰ χρυσὰ φλουριά στὸ στήθος. Θαμπώθηκε τόσο, ποὺ ζητοῦσε μὲ δάκρυα καὶ παρακάλια, νὰ κοιμηθῆ αὐτὴ μὲ τὴ νύφη, στὸ καινούργιο κρεβάτι, μὲ τὴν κεντημένη κουβέρτα, τὴ ραντισμένη μ' ἀνθόνερο καὶ τὴν ἄσπρη μακρὰ μαξιλάρα, γιὰ νὰ χωρεῖ δυὸ κεφάλια. Κι ἡ μικρὴ ποὺ ἦταν καϊδεμένη καὶ χατῆρι δὲν τῆς χαλοῦσαν, τὸ πέτυχε. Πλάγιασε μὲ τὴ νύφη κι ὅταν τὴν πῆρε γιὰ καλὰ ὁ ὕπνος εὐχарιστημένη, τὴ σῆκωσαν ἀγκαλιὰ κι ἔπεσε στὴ θέση της ὁ γαιμπρός. ἐνῶ ἀπ' ἔξω λαλοῦσαν τὰ βιολιά κι οἱ καλεσμένοι τραγουδοῦσαν: «Σᾶς πήραμε τὴν πέρδικα τὴ χρυσοπλουμισμένη...». Τὴν ἄλλη μέρα τὰ νιόγαμπρα κι ἡ μικρὴ μαζί, πῆγαν στοὺς γονεῖς, νὰ πάρουν τὴν εὐχὴ. Καὶ τοὺς τὴν ἔδωσαν μὲ τὴν καρδιά τους. — Τὸ θυμήθηκες κι αὐτὸ ψυχούλα μου; — Ἄν τὸ θυμοῦμαι λές; Ἀκόμα στὰ μάτια μου σ' ἔχω, μὰ καὶ τώρα λέω κι ὀρκίζομαι

πώς δὲν εἶδα ἄλλη καρμιά τόσο ὁμορφὴ στὴ ζωὴ μου, ὅσες κῶρες κι ἂν γύρισα κι ὅσες ὠραῖες κι ἂν εἶδα.

— Μὴ τὰ παραλὲς καλὸ μου, καὶ ντρέπομαι. Κατέβαζε τὸ κεφάλι ἢ σεμνὴ Ἠπειρώτισσα, ντροπαλά, ποὺ δὲν καυχῆθηκε ποτὲ γιὰ τίποτε, οὔτε γιὰ τὴν ὁμορφιά, οὔτε γιὰ τὴν προκοπὴ καὶ τὴν ἀξιωσύνη. Τὰ κρατοῦσε ταπεινὰ κι οὔτε ποτὲ τὰ λογάρισε γιὰ ξεχωριστὰ χαρίσματα.

Ἄπὸ τότε κι ἔπειτα, ξεχάστηκε τ' ὄνομα Ρίνα καὶ τὴν ἔλεγαν πιά Ἀλέξαινα. "Ὅμως ἐσὺ τὸ κρατᾶς ἀνέπαφο μαζὶ μὲ τὴ μορφὴ της. Ἀλλὰ καὶ σὺ γιὰ κείνη ποτὲ δὲν μεγάλωσες. "Ἦσουν πάντα ἡ μικρὴ τῆς γειτονιάς μὲ τὰ σγουρὰ ἀτίθασσα μαλλιά. "Ὅλο καλὸ μου καὶ χρυσὸ μου εἶσαι στὸ στόμα της, κι ἐσὺ ξεχνιέσαι καὶ θαρρεῖς... — Πότε τις δρασκελίσαμε μωρὲ Ρίνα τόσες ἀυλακιὲς τοῦ χρόνου καὶ πῶς φτάσαμε ὡς ἐδῶ στ' ἀκρινὸ σύνορο; — "Ὅχι μὴ λὲς τίποτε Ρίνα κι ἐγὼ ἀπὸ κοντὰ σου ἔρχομαι, τὴν κατεβαίνω τὴ σκάλα, τί νὰ τὰ λέμε τώρα...

— Καὶ πῶς δὲ χάσαμε τίποτε, ἀπ' ὅσο κρατοῦσαν τὰ χέρια μας; Κι ἀπὸ ποιοῦ θᾶμα μοσχοβολοῦν ἀκόμα ὀλόδροσα, ἐκεῖνα τὰ ταπεινὰ μανουσάκια ποὺ μαζέψαμε στὴ μικρὴ μας τούτη γῆ;

— Θυμᾶσαι καλὸ μου τὸ πανηγύρι τῆς Παλιουρῆς, ποὺ σ' ἔπαιρνα πσοκάπουλα στὴ φοράδα καὶ πηγαίναμε ἀπὸ βραδύς; Θυμᾶσαι τίς κούνιες τὴν πρωτομαγιά, τὸ χορὸ στὸν Ἀηλιά, τὸν τρύγο, τὰ τραγούδια, τοὺς γάμους; "Ὅλο τὰ καλὰ καὶ τὰ ὁμορφα μοῦ θύμιζε. Ἄπ' ἀνθισμένα μονοπάτια μὲ γύριζε κι ὄλο παραμέριζε μὲ τέχνη καὶ χαμόγελο τ' ἀγκάθια. "Ὅχι δὲν τὰ λὲν στοὺς ξενητεμένους τὰ πικρά, δὲν τοὺς κακοκαρδίζουν. "Ἐτσι τῶχουμε ἐμεῖς. — Θυμᾶσαι τὸν πεθερό μου τὸν τσέλιγγα ποῦλεγε μιὰ κουβέντα τὸ χρόνο: Τὰ λόγια τάχε ἀκριβώτερα ἀπὸ τὰ γρόσια. Θεὸς σχωρέστον, παλιὸς κι ἀληθινὸς ἄνθρωπος. Θυμᾶσαι ὅταν ἤρθε τὸ Ἑλληνικὸ καὶ γιόμισαν οἱ δρόμοι οκισμένα φέσια; Τῶχε πεῖ ὁ Ἀηκοσιᾶς κι αὐτό. «Θὰ περπατήσετε πάνω σὲ κόκκινο ἀλλὰ δὲν θάναί αἷμα». Πῆγες νὰ προσκυνήσης τὴν εἰκόνα του, στὸν Ἀηνικόλα; — Θὰ πάω, ὅπως τότε ποὺ μὲ σήκωνε ἡ Νόνα στὰ χέρια «ν' ἀσπαστῶ καὶ τοῦτον τὸν ἅγιο τὸν καλύτερο, τὸν δικό μας». Σὲ κάποια κορφή ἐδῶ γύρω εἶχε στήσει Σταυρὸ ὁ διδάχος καλόγηρος. Πολὺ ἀργότερα ἔμαθα γιὰ τὸν «ἅγιο τῶν σκλάβων», γιὰτὶ τὸν ἔλεγαν «δικόν μας». — Καλὰ ποὺ μοῦ θύμησες τὴ μακαρίτισσα τὴ Νόνα σου. "Α, ἦταν γυναίκα δυνατὴ! Ξέρεις πῶς μελετοῦσε νὰ σὲ πνίξη στὴ στέρνα; — Τί, νὰ μὲ πνίξη; "Ὅπως ἡ Φραγκογιαννοῦ τοῦ Παπαδιαμάντη; "Ἐχει γοῦστο νὰ μάθω τώρα κάτι τέτοιο γιὰ τὴ Γιαγιά μου. — Δὲν τὴν ξέρω αὐτὴ ποὺ λὲς κι οὔτε γιὰτὶ τῶκανε. Αὐτὸ θάγινε σ' ἄλλο χωριό, δὲν τὸ ἔχω ἀκουστά. Ἡ δική σου, ἅγιο τὸ κῶμα της, θὰ σ' ἔπνιγε, κι ἐμένα ἀντάμα, ἂν - καταπῶς ἔγινε κι ἀλλοῦ - πατοῦσαν καὶ τὸ χωριό μας - τότε στὸν πόλεμο - οἱ Γκέγκηδες. Τί θὰ μᾶς ἄφηγε στὰ βρωμόχερά τους; "Αι γιὰτὶ θαρρεῖς ἔπесαν στὸ γκρεμὸ οἱ Σουλιώτισσες; — "Ἐπειτα μούλεγε καὶ γιὰ τίς ἄλλες τίς κατοπινὲς π' ἀνέβαζαν ζαλωμένες τὰ κανόνια στὴν Πίνδο. "Ἦξερε κι ὀνόματα. Ἡ Δέσπω, ἡ Λένη, ἡ Χαῖδω... Ἀνακατώθηκαν τὰ παλιὰ μὲ τὰ καινούργια. Πλούσια τούτη ἡ φτωχὴ γῆ σὲ τέτοια ἥρωϊκὰ ὀνόματα. Ἄπὸ ποῦ ν' ἀρχίσης καὶ ποῦ νὰ τελειώσης.

Στὸ ἴδιο πέτρινο πεζούλι — λέω πὺς κάποιο παρόμοιο θὰ εἶχε ὁ ποιητὴς στὸ νοῦ του, ὅταν ἔγραφε τὸ στίχο «Ἄξιον ἔστι τὸ πέτρινο πεζούλι» — καθότανε ἡ Ἀλέξαινα στὸ γέρμα πάντα τῆς μέρας κι ἀγνάντευε τὸ ἡλιοβασίλεμα στὰ ριζὰ τ' οὐρανοῦ, πὺς συνορεύουν μὲ τὰ βουνά μας. Ἐκεῖ στὶς φλόγες τοῦ ἡλίου καίγονται ἀκόμα τὸ Κούγκι. Κι ὅταν πάλι τὰ φθινόπωρα, διάβαιναν τὰ φορτωμένα σύννεφα, παίρνοντας τὰ πιδὸ παράξενα σχήματα, ψιθύριζε «Ἔωρα σας καλή». Ἦταν τ' ἄλογα τοῦ Ρόβα, μὲ τ' ἀσημένια πέταλα, γιὰ ν' ἀντέχουν στὸν τραχὺ δρόμο. Τὸ μεγάλο καρβάνι πὺς ἔπαιρνε κάθε φορὰ ἀπὸ «ἑκατὸ παιδιά» κι ἡ Ρίνα συμπλήρωνε δακρυσιμένη. «Γὰ ἔρημα τὰ ξένα ν' ἀνάψουν νὰ καοῦν...». Τῶλεγε μὲ τὸ στόμα ὅλων τῶν βασανισμένων γυναικῶν τῆς πατρίδας μας. Μέσα σ' αὐτὲς κι ἡ Νόνα μου — ὁ δικός της δὲ γύρισε ποτὲ — κι ἡ Μάνα μου πὺς τᾶπαιρνε ἀπάνωτὰ τὰ γρόσια καὶ τᾶλουζε μὲ τὰ δάκρυστά της. Κι ἡ ἴδια, ἡ πολυπαιδεμένη Ρίνα, πὺς φύλαγε πάντα τὸ ξερὸ θυμάρι τοῦ πηγαίου, ὡς πὺς νὰ γυρίσῃ τὸ παλληκάρι της καὶ νὰ τοῦ ψῆσῃ μ' αὐτὸ τὸν καφέ. Μὴ ρωτᾶς ποῦ, πότε, καὶ πῶς. Τίποτε δὲν ἔμαθε ἀλλὰ ὅλα τὰ μάντευε, τὰ στοίβαζε μέσα της καὶ τὰ σφράγιζε μὲ τὴν πέτρα τῆς ὑπομονῆς. Ὅλα Ἡπειρωτικὰ βιώματα, πλάθονταν μὲ τὸ προζύμι τῆς ἀλήθειας, ἀνέβαιναν στὸν οὐρανὸ σὰν στίχος μοιρολογιοῦ κι ἐκεῖ ζωγραφίζονταν μὲ τοῦ Θεοῦ τὸ χέρι. Τὸ «πέτρινο πεζούλι» καυτὸ ἀπὸ τὶς θύμησης, μέσα στὴν παγωμένη μοναξιά του.

«Ζημιὰ δὲν ἔκανε ὁ Χάρος»...

Τώρα ἔσβυσε μαζί της κι ὁ ἀντίλαλος τῶν περασμένων. Ὁ χορὸς τῆς Λαμπρῆς ξεθώριασε, δὲν ἀκούγεται ὁ ἀχνὸς τῆς φλογέρας, κι ἕνας κόσμος ὀλόκληρος πὺς λούζονταν στὴν Κασταλία τῆς παρουσίας της καὶ ξανάβρισκε τὴ νιότη καὶ τὴν παρθενιά του, ἀπομακρύνθηκε πολὺ καὶ δὲν μπορούσα τώρα νὰ τὸν πιάσω. Ἦταν καὶ δὲν ἦταν. Ἕνα παραμῦθι ἀληθινό. Κι ἔτσι, σὰν μῦθο, εἶπα νὰ τὴν κλείσω στὶς λίγες αὐτὲς σελίδες, βιαστικὰ καὶ γρήγορα, νὰ προφτάσω τὸ χρόνο, γιὰ τὸ ποτάμι τῆς ζωῆς, δὲν περιμένει νὰ τραγουδήσῃς, ὅσα παίρνει στὴν ὀρμή του καὶ σ' ἀφήνει ἀφάνταστα φτωχόν.

Εἶπα σὰν μῦθο, ὅμως λάθεψα πολὺ. Κάτι τέτοιοι μῦθοι, ἐπιστρέφουν σὰν σύμβολα καὶ τὰ σύμβολα δὲν τὰ ἐγγίζει ὁ χρόνος, εὐτυχῶς. Καὶ μᾶς χρειάζονται, πολὺ μᾶς χρειάζοντα...

ΑΣΗΜΟΥΝ

Ἕνα ἄσπρο σύννεφο, καὶ πλέει
στὸν καταγάλανο οὐρανό.
Κι ἕνα πουλὶ πὺς πάει ψηλὰ
(Καμὲ μου ποιὸς σὲ ξέρει)
Ἄς ἦμον τὸ ἄσπρο σύννεφο
ἢ ἄς ἦμον περιστέρι.

ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ

ΣΕΡΓΚΕΪ ΓΙΕΣΕΝΙΝ

Τ Ο Γ Ρ Α Μ Μ Α

Γριούλα μου γλυκειά κι' αγαπημένη
ζείς; Ζῶ κι' ἐγὼ καὶ χαιρετῶ
τὸ φτωχικό, μικρό σου καλυβάκι
ποὺ λούζεται στὸ φῶς τ' ἀποσπερνό.

Μοῦ γράφουν πῶς σὲ δέρνει ἡ ἀγωνία
πῶς θλίβεσαι γιὰ μὲ πολὺ βαριά
καὶ πῶς τοὺς δρόμους παίρνεις καὶ γυρίζεις
μὲ ρόμπα ξεφτισμένη καὶ παλιά.

Καὶ στὴ θαμπὴ γαλάζια νύχτα μέσα
σὲ βασανίζουν ὄνειρα φριχτὰ
τάχα πῶς σὲ καυγὰ χαμοταβέρνας
μαχαίρι μούχουν μπήξει στὴν καρδιά.

Ὦ, 'σῆχασε, γριούλα ἀγαπημένη
ὄνειρο ἦταν, ὄνειρο κακό.
Εἶμαι μπεκρής, μὰ ὅχι νὰ πεθάνω
χωρὶς νὰ δῶ κι' ἐσένα π' ἀγαπῶ.

Εἶμαι σὰν πρῶτα μὲ στοργὴ γιομάτος
σὲ σένα νὰ γυρίσω λαχταρῶ
ἀπ' τὸν πολὺ καημὸ κυνηγημένος
στὸ σπίτι μας νὰ ρθῶ τὸ ταπεινό.

Θὰ ρθῶ ὅταν στὸν ἄσπρο μας τὸν κῆπο
ἡ ἀνοιξη θ' ἀπλώνει τὰ κλαριά.
Ὅμως ἀπ' τὰ χαράματα δὲ θέλω
νὰ μὲ ξυπνᾷς, γριούλα μου γλυκειά.

Ὦ, μὴν ξυπνᾷς αὐτὸν ποῦναι θλιμμένος
καρaboτσακισμένος καὶ πικρὸς
πολὺ νωρὶς γιὰ τὴ ζωὴ χαμένος
καὶ πὸ πολὺ ἀπ' τὸ φτωχὸ - φτωχός.

Καὶ προσευχὲς σὰν πρὶν μὴ μοῦ μαθαίνεις
εἶναι, καλὴ μου, τώρα περιττό.
'Εσὺ εἶσαι ἡ Θεία Πρόνοια κι' ἡ χαρά μου
καὶ σὺ γιὰ μὲ τὸ φῶς τ' ἀποσπερνό.

Γι' αὐτὸ ἄς μὴ σὲ δέρνει ἡ ἀγωνία
μὴ θλίβεσαι γιὰ μὲ τόσο βαριά
μὴν παίρνεις πιά τοὺς δρόμους καὶ γυρίζεις
μὲ ρόμπα ξεφτισμένη καὶ παλιά.

(Μετάφρ. ἀπ' τὰ ρωσικά: ΜΙΛΙΑΣ ΡΟΖΙΔΗ)

ΑΝΤΩΝΗ Π. ΜΠΕΝΕΚΟΥ

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΥ

(διήγημα)

Τώρα πιά και σὲ μένα μοιάζει μὲ παραμύθι. Μὰ δὲν ἦταν κάποτε παραμύθι, δὲν μπορεῖ ἓνα κομμάτι τῆς ζωῆς μας νὰ γίνεи παραμύθι. Μόνο πού ἄρχισε καὶ τέλειωσε, τέλειωσε ἐκεῖ πού ἄρχισε, ἔτσι γλήγορα σὰν παραμύθι. "Ὅμως ὅλα εἶναι ἀληθινά: καὶ ὁ Μιχαλιός, καὶ ὁ Θανασός, καὶ ὁ μάρμπρα - Δεληβός, καὶ ὁ Ἐμίν· καὶ τὸ Φλωράκι μας, ἡ κατσίκα, καὶ ἡ ἀγριοκαστανιά τοῦ σπιτιοῦ μας, καὶ τὸ καράβι, καὶ ὁ θάνατος. Ἀληθινὰ ὅλα, ὅλα τᾶξισα καὶ τὰ θυμοῦμαι — ὅσοι ἔζησαν τὰ θυμοῦνται.

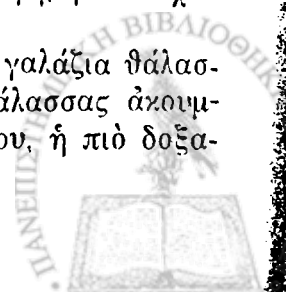
Βέβαια, τί νὰ θυμηθοῦν τόσο λίγο πού ἔζησαν ἐκεῖ πού πλέχτηκε τὸ παραμύθι! Τί νὰ θυμηθεῖ ἓνα ὄρφανὸ ἀπὸ τὸ μαχαλά, ἓνα μικροσκοπικὸ μαχαλά στὰ πέρατα τῆς Μικρασίας, τί νὰ θυμᾶται τώρα ἓνας γέρος μὲ τραύματα καὶ παρᾶσημα, ἀσθριτικὰ καὶ ἀγγόνια ἀγαπημένα...

Τότε δὲν ἤμουν παρὰ ἓνα δεκάχρονο ἀγόρι, ἴσως καὶ λιγότερο — τότε πού μᾶς εἶπαν ν' ἀφήσουμε τὸν τόπο μας καὶ νὰ πᾶμε σ' ἄλλη γῆ... Ἦξερα λίγα γράμματα καὶ πολλές ἱστορίες πού τις ἔλεγα, ὅπως ὅλοι στὸ χωριό μας, σὰν παραμύθι. Ἦξερα πὼς στὰ πολὺ παλιὰ χρόνια οἱ Θεοὶ εἶχαν ζωοφῶσει, λέει, τὸ γίγαντα Προμηθεά πάνω στὸ βράχο τοῦ Καυκάσου γιὰ τὴν ἀποκοτιά του ν' ἀνεβεῖ στὰ θεῖα δώματα καὶ νὰ κλέψει τὸ μεγάλο μυστικὸ τους, τὴ φωτιά, γιὰ νὰ τὴ δώσει στους ἀνθρώπους. Πῆραν τὴ φωτιά οἱ ἀνθρώποι καὶ ἔλειψαν τὸ σίδηρο καὶ τὸ ἀτσάλι, καὶ ἔφτιαξαν ἀμόνια καὶ σφυριά, ἀξίνες καὶ ὑνιά, τσεκούρια καὶ πελέκια καὶ ἔσκαψαν τὴ γῆ, τρύπησαν τὰ βουνά, σκάρωσαν καράβια - γοργόνες. Ἐδρεψαν τ' ἀγαθὰ τῆς γῆς μὲ τὰ χέρια τους, καθάλλικεψαν τὰ βουνά, διαφέντεψαν τις θάλασσες, ἕψωσαν τὸ κεφάλι καὶ περιφρόνησαν τοὺς Θεούς. Κι' ἦταν, λέει, ὁ γίγαντας Ἐλληνας· καὶ οἱ Θεοὶ Ἐλληνες· καὶ τὸ βουνὸ ἑλληνικὸ καὶ αὐτό. Βρίσκεται ἀκόμα σήμερα ἀκουμπισμένο ἀγέρωχα στις πλάτες τῶν ἄλλων βουνῶν, νὰ ἐκεῖ, κατὰ τὰ μέρη μας κοντά. Κι' ὅλοι ξέραμε νὰ ποῦμε πὼς πίσω μας, καὶ ἔμπρός μας καὶ ὀλοῦθε ὀλόγυρά μας, σὲ χώρες μακρινές τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Αἰολίας καὶ τῆς Καππαδοκίας καὶ ἀκόμα πιὸ μακριά, στις χῶρες τις παραμυθένιες τῆς Ἀνατολῆς, εἶχαν κατοικήσει οἱ πρόγονοί μας πού μὲ τὴ σπίδα τῆς σοφίας καὶ τῆς ὁμορφιάς φώτισαν τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης.

Ἦξερα ἀκόμα πὼς χρόνια πολλὰ ἀργότερα ἓνα τολμηρὸ καὶ ἀσίγαστο παλληκάρι ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ὁ Μεγαλέξαντρος, ξεχίτηκε κατὰ τὰ μέρη τῆς Ἀνατολῆς μὲ χιλιάδες ἄλλους Ἐλληνες καὶ τὴν πάτησε παλληκαρίσια, τὴν ἔκανε ἑλληνική, τῆς ἔδωσε τ' ὄνομά του, τὴν ἄπλωσε ὡς τὴν Ἰνδία μὲ τὰ μαγεμένα φίδια.

Κι' ὁ Αἰ - Βασίλης πού γέμιζε τὰ παιδιὰ μὲ δῶρα κάθε Πρωτοχρονιά, Ἐλληνας ἦταν καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν Καισαρεία· καὶ κάθε χρόνο, ἀκόμα καὶ τότε — ἀκόμα καὶ σήμερα — ἀπὸ κεῖ ξεκινούσε, ἀπὸ τὴν ἑλληνική, τὴ μακαρία γῆ, γιὰ τὰ χειμωνιάτικα ταξίδια του στὸν κόσμον.

Καὶ πέρα, λέει, ἀπὸ τὰ βουνὰ καὶ τὰ φαράγγια ἀπλωνόταν μιὰ γαλάζια θάλασσα μ' ἄσπρα νησιά καὶ ξανθιές Γοργόνες. Καὶ στὴν ποδιά τῆς θάλασσας ἀκουμποῦσε καὶ ἔβρεχε τὰ λευκά της πόδια ἢ πιὸ ὁμορφη χώρα τοῦ κόσμου, ἢ πιὸ δοξα-

σμένη χώρα τῆς γῆς, ἡ χώρα μὲ τὸ μενεξεδένιο καὶ πορφυρὸ φωτοστέφανο: ἡ μάνα πατρίδα, ἡ Ἑλλάδα.

Ἔτσι, καθὼς ἦταν σωριασμένες ὅλες αὐτὲς οἱ ἱστορίες στὸ μικρὸ μου μυαλό, δὲν μποροῦσα νὰ ξεδιαλύνω τί ἦταν ἀληθινὸ καὶ τί ἦταν παραμῦθι κι' ὄνειρο ἐπιθυμητό. Ὡστόσο τ' ἀγαποῦσα καὶ τὰ ροφουῦσα ἀχόρταγα ἀκούγοντάς τα πότε ἀπὸ διηγῆσεις τοῦ παπα - Θανάση καὶ πότε ἀπὸ βραδυνὲς ἱστορίες τοῦ παπποῦ μου ἢ ἀπὸ φυλλάδες ποὺ διάβαζαν τὰ μεγαλύτερα παιδιὰ ξαπλωμένα στὸ γρασιδί καὶ στοὺς ἴσκιους τοῦ καλοκαιριοῦ ἢ σιμὰ στὸ τζάκι τὶς μακριὲς νύχτες τοῦ χειμῶνα. Μορφὲς παράξενες χόρευαν μέσα μου ὅλα τοῦτα, ὅμοιες μὲ τὶς νεράιδες τῶν παραμυθῶν, καὶ μὲ τὶς μάγισσες, καὶ μὲ τὴν Κοκκινোসκουφίτσα κι' ἀσκοῦσαν ἀπάνω μου ἀκατάλυτη γοητεία, τὴν ἴδια πάντα γοητεία, σὲ μένα καὶ στὰ ἄλλα χωριανόπουλα. Δὲν εἶχαμε πιά δάσκαλο νὰ μᾶς τὰ ξεδιαλύνει: οἱ Τοῦρκοι ἀφέντηδες τὸν εἶχαν διώξει ἀπὸ καιρὸ γιὰ τὶς ἱστορίες ποὺ ἔλεγε στὰ παιδιά! Τώρα πιά κι' ὁ παπποῦς μου μὲ τὴν γιαγιά ξεκουράζονταν στὸ κοιμητήρι τοῦ χωριοῦ. Κι' ὁ πατέρας μου εἶχε ἀπομείνει σ' ἓνα ταξίδι καὶ δὲν γύρισε ποτέ. Ἐνας Τοῦρκος ποὺ δὲν πιάστηκε ποτέ — ἓνας Τοῦρκος, λέει, μιλημένος — τοῦ φύτεψε φαρμακερὸ βόλι στὸ στήθος. Πάνω σ' ἓνα βουνό, μέσα σ' ἓνα ρουμάνι, ὅπου συνήθιζε νὰ συναντιέται μὲ κοντραμπιταζῆδες ἀπὸ τὴ γαλάζια χώρα, ξέμεινε γυμνὸς στὸ κρῦο καὶ στὴ βροχὴ καὶ δὲ γύρισε ποτέ. Κι' ἡ μάνα μου — ἡ μάνα μου δὲν ἤξερε πιότερα ἀπὸ μένα. Οὔτε γιὰ ἱστορίες ἤξερε νὰ πεῖ. Καὶ πὼς νὰ τὶς πεῖ! Ὅλη μέρα μὲ τὸ φόβο στὴν ψυχὴ καὶ τὴν πίκρα στὰ χεῖλια δοῦλευε στὸ κτῆμα μας. Τὸ βράδι ξεθεωμένη μὲλις ποὺ ἔβρισκε τὸ κουράγιο νὰ συγυρίσει τὸ σπίτι, νὰ ἐτοιμάσει λίγο φαί γιὰ τὴν ἄλλη μέρα καὶ νὰ νταντέψει κομμάτι τὸν μικρὸ μας τὸν Ἀλεξαντρή — ἦταν δὲν ἦταν τριῶν χρονῶν — νὰ τοῦ χαμογελάσει μιὰ στιγμή, νὰ παίξει μαζί του, νὰ ξεχάσει.... Τὸν ἀφήναμε γιὰ σιγουριά στὴ θεία μου τὴν Ἀριστέα κι' ἐμεῖς δουλεύαμε στὸ κτῆμα μας.

Ὡστόσο, ἐκεῖνες οἱ μορφές, οἱ παραμυθένιες μορφές, ὀρθώνονταν μέσα μου — μέσα σ' ὅλους μας — κάθε μέρα καὶ πιὸ δυνατές, κάθε μέρα καὶ πιὸ πραγματικές, πιὸ γνώριμες. Εἶχαν γίνει μὲ τὸν καιρὸ οἱ ἀόρατοι γαλάζιοι ἄγγελοι ποὺ διαφέντευαν τὴ ζωὴ μας, ποὺ φτέρωναν τὰ ὄνειρά μας, ποὺ γιόμιζαν τὴν ἀδεια ἕπαρξή μας. Τὶς νιώθαμε γύρω μας καταδικές μας, γιγάντιες μὰ φιλικές, νὰ ἔτσι, σὰν νὰ ποῦμε ὅπως εἶχαμε τὶς καθημερινὲς συντροφίες, τὰ ἀγαπημένα μας πρόσωπα καὶ πράγματα: τὸ σπίτι, τὸ κτῆμα, τὴν κατσίκα, τὰ δέντρα, τὸν ἥλιο...

Ὅλα μιὰ ὀπτασία καὶ ὄνειρο, ὅλα μιὰ γοητεία γύρω μου κι' ἀγάπη. Στὴν ἀπόμακρη ἐκείνη ὄρεινὴ πατρίδα τὸ κάθε πρᾶγμα μωσχοβολοῦσε ἀπὸ ξεχωριστὴ εὐωδιά κι' ἀγάπη.

Ἀνέβαινα, θυμᾶμαι, στὴν ἀγριοκαστανιά ποὺ ἦταν μπροστὰ στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ μας κι' ἀγνάντευα πέρα μακριὰ πασχίζοντας νὰ ἰδῶ τὰ βουνὰ τοῦ Καικάσου, ν' ἀκούσω τὴ φωνὴ τοῦ γίγα ποῦτρωγε τὰ σπλάχνα τοῦ Γίγαντα· ν' ἀντικρῶσω τὴ γαλάζια θάλασσα καὶ νὰ χαζέψω μὲ τὰ καράβια τῆς καὶ τὰ παλληκάρια τῆς ποὺ ἀρματωμένα τραβοῦσαν γιὰ μακρινὲς χώρες. Ὡρες κοίταζα ἀπ' ἐδῶ. Ὡρες ἔβλεπα ἀπ' ἐκεῖ, μὰ τίποτε δὲν κάτεχα· ἡ ματιὰ μου χώνευε στὸ ἄπειρο τοῦ οὐρανοῦ, τσάκιζε στὶς καψαλισμένες βουνοκορφές τοῦ ὀρίζοντα. Κι' ἔπλαθα τότε μὲ τὴν φαντασία μου καινούργιες ἱστορίες.

Ἄ, τὴν ἀξέχαστη ἀγριοκαστανιά! Πόσο μοῦ εἶχε γίνει ἀχώριστη συντροφιά! Ἦταν μεγάλο δυνατό δέντρο. Ἡ γιαγιά μου, λέει, τὴν εἶχε φυτέψει στὰ παιδικὰ τῆς χρόνια σκάθοντας τὴ γῆ μ' ἓνα σουγιά. Τώρα, γιομάτο ζουμί μ' ἓνα σφιχτὸ καὶ λυγερὸ κορμὸ — δὲν εἶχαν προφτάσει νὰ τὸ ἀσχημίσουν οἱ ρόζοι κι' οἱ κουφάλες —

χαΐδευε προστατευτικά με τούς βαθιούς του ἴσκιους τὴ σκέπη τοῦ σπιτιοῦ ἀναδεύοντας, πελώρια μπράτσα, τὰ κλωνάρια της. Τὸ ἴψος του με συνέπαιρνε καὶ με γοήτευε. Ἀνέβαινα στὸ πιὸ ψηλὸ ἀκροκλώνιο καὶ λιχνίζομουν, λές, με τὸν ἀέρα, σὰν τὸ πουλὶ κι' ἀγνάντευα πέρα κατὰ τὶς γῶρες τῶν παραμυθιῶν. Τρόμαζε ἡ καημένη ἡ μάνα μου κι' ἔβαζε τὶς φωνές. Ἦταν τόσο παρακλητικές, τόσο τρομαγμένες οἱ φωνές, πὺ λύγιζα. Κατέβαινα πιὸ κάτω, χανόμουν μέσα στὶς φυλωσιές καὶ σερόνομουν σὰν τὴ σάουρα στὰ μακριὰ χοντρά κλωνάρια.

Ἦταν μιὰ συγκατάβαση αὐτὴ ἡ πράξη, πὺ ὡστόσο ἐγὼ ἔβρισκα τρόπο νὰ τὴ μετατρέψω σ' ἄλλη διασκέδαση: Καβαλλίκευα τὸ κλωνάρι καὶ τραβίομουν ὡς τὴν ἄκρη του — Μεγαλέξαντρος πάνω στὸ ἄτι του. Ἔδινα ἀπαλὰ μιὰ κι' ἐκεῖνο ἀρχίζε τὸ ἀργὸ συρτὸ τραμπάλισμα. Ἔτοιζε στὴ ρίζα του, λύγιζε καὶ καμπύλωνε σὰν φίδι. Μεθοῦσα με τὸ τριξίμο καὶ μιὰ παράξενη ἐπιθυμία με κυρίευε νὰ πεταχτῶ στὰ οὐράνια. Ἀρπαζόμουν ἀπὸ τὰ διπλανά κλαδιὰ κι' ἀφηνόμουν νὰ με κατεβάξει χαμηλὰ κι' ὕστερα πάλι ψηλά, ὅσο μποροῦσε πιὸ ψηλά. Ἀναβε τὸ πρόσωπό μου φωτιά· ἀνθόρμητα ἀνέβαινε στὸ στόμα μου τὸ τραγούδι. Τραγουδοῦσα με τὸ ρυθμὸ τῆς παρόλομης ἐκείνης τραμπάλας ὅλα τὰ τραγούδια πὺ ἤξερα, τραγούδια τῆς Λαμπρῆς καὶ τῆς χαρᾶς, τοῦ παιχνιδιοῦ καὶ τῆς δουλειᾶς, ἀγιοθασιλιάτικα τραγούδια καὶ τραγούδια τοῦ σχολειοῦ καὶ πάντα με πιότερο κέφι τό... «λυγερόν καὶ κοφτερόν σπαθίν μου».

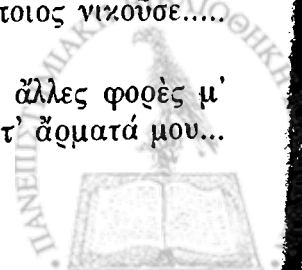
Ἄλλες φορὲς πάλι ξάπλωνα στὴ ρίζα της καὶ σκόπευα τὸν οὐρανὸ — πόσο ψηλά, πόσο ψηλά φαινόταν. Θεέ μου, ὁ οὐρανὸς ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ μικρὰ πηγάρια τῆς φυλλωσιᾶς της!

Ἀφηνά τὸς ἴσκιους νὰ τρεμοπαίζουν στὰ μάτια μου· ἐνιωθα τὶς κλεφτὲς ἀχτίδες τοῦ ἡλίου νὰ θωπεύουν τὰ μαλλιά μου. Ἴσκιοι, χιλιάδες ἴσκιοι, περπατοῦσαν στὰ κλειστὰ βλέφαρά μου, αἰλάκωναν τὸ κορμί μου, γίνονταν γίγαντες με ρόπαλα καὶ λιονταρίσιες προβιές στὸν ὦμο πὺ πήγαιναν νὰ λευτερώσουν τὸν ἀδερφό τους τὸν Προμηθέα. Ὑστερα κάλπαζαν ἀναρίθμητοι καβαλλάρηδες, τοῦ Μεγαλέξαντρου οἱ ἀντρειωμένοι, περνοῦσαν με τὸν ἀέρα καὶ τὴν ἀστραπὴ καὶ χάνονταν στὰ φαράγγια τῆς Ἀνατολῆς. Καράβια θεοκάταρα ἔβγαζαν ἀπὸ τὶς κοιλιές τους ἀρματωμένους. Ξεχύνονταν στοὺς τόπους μας καὶ ξολόθρευαν μ' ἀλαφριές σπαθιές τὸς Τούρκους, τὸς μπαυπέσηδες Τούρκους πὺ εἶχαν σκοτώσει τὸν πατέρα μου καὶ τὴν μάνα τοῦ Μιχαλιοῦ, τοῦ γειτονόπουλου με τὸ ὄχρὸ προσωπάκι — τοῦ Μιχαλιοῦ πὺ ἡ γιαγιά του ἀπὸ φόβο μὴν τῆς πάθει τίποτα δὲν τὸν ἄφηνε νὰ βγεῖ καὶ νὰ παίξει μαζί μας. Καὶ προχωροῦσαν οἱ ἀρματωμένοι, προχωροῦσαν ἀμίλητοι, ἀκούραστοι, ἀνάλαφροι πέρα μακριὰ, κατὰ τὴν Κόκκινη Μηλιά. Πορεύονταν αὐτοὶ καὶ ἀκολουθοῦσα ἐγὼ κάνοντας κατορθώματα πὺ ζήλευαν κι' οἱ πιὸ ἀντρειωμένοι ἀπὸ δαύτους. Καὶ γελοῦσαν μαζί μου οἱ ἀρματωμένοι καὶ με καμάρωναν, καὶ μιλοῦσαν μεταξύ τους γιὰ μένα...

Τὸ ἀγαποῦσα τὸ δέντρο ἐκεῖνο, τὸ ἀγαποῦσα ἀφάνταστα. Κάτω ἀπὸ τὴ σκέπη του ἔκρυβα τὰ ὄνειρά μου τὰ παιδικά, με διασκεδαστικά καμώματα. Στὰ σεντούκια τοῦ σπιτιοῦ μας εἶχα ἀνακαλύψει βιβλία καὶ φυλλάδες τοῦ πατέρα μου καὶ διάβαζα πότε δυνατὰ καὶ πότε μουρμουριστὰ ἀδιάκριτα ὅτι ἔβρισκα, ἀδιάκριτα διάβαζα καὶ μάθαινα ἀπ' ἔξω τὸ Μεγαλέξαντρο καὶ τὸν Μπερτοδλίνο, τὸ Γεροστάθη καὶ τὸν Τσακιντζῆ, ὅλους τὸς ἥρωες, Τούρκους καὶ Ρωμηούς...!

Εἶχα βρεῖ καὶ μιὰ λόγχη, κι' ἓνα χαλασμένο τουφεκοκούμπουρο καὶ τὰ εἶχα κρύψει στὴ ρίζα — ἂν μοῦ τύχαινε, θὰ πάλευα με τὸν Τούρκο κι' ὅποιος νικοῦσε... Γιατί ὄχι;

Ἔτσι μ' ἔβρισκε πολλὲς φορὲς ἡ μάνα μου ἀποκοιμισμένο. Κι' ἄλλες φορὲς μ' ἐπιανε νὰ σκάβω κάτω ἀπὸ τὰ βάρια, γιὰ νὰ κρύψω τὶς φυλλάδες καὶ τ' ἀρματὰ μου...

Τις πιό πολλές φορές είχα συντροφιά τὸ Φλώρακι μας, τὴ μοναδική μας γιδούλα. Ἄλλη ἀγάπη αὐτὴ. Ἦταν κάτασπρη μὲ μικρὲς κατὰμαυρες βοῦλες στὴν παιχιδιάρια οὐρὰ της κι ὁμορφα ραβδωτὰ σημάδια στὸ κεφάλι καὶ στ' αὐτιά της.

Ἡ Φλώρα ἦταν δική μου. Μοῦ τὴν εἶχε χαρίσει ἡ θεία μου ἡ Ἀριστέα σὰν ἔγινα πέντε χρονῶν. Μεγαλώνουμε μαζί στὸ σπίτι, στὸ κτῆμα, στοὺς ὄχτους τῶν χωραφιῶν· εἶχε γίνει ὁ ἀχώριστος, ὁ γλυκὸς σύντροφός μου. Τὸν περασμένο χρόνο μᾶς εἶχε δώσει δυὸ ἀσπρόμαυρα ἀρσενικά κατσικάκια πού τὰ πουλήσαμε σὲ καλὴ τιμὴ. Πολὺ λογάριαζε ἡ μάνα μου τὸ γάλα καὶ τὰ κασιζία τῆς Φλώρας μας: θὰ μᾶς ἀνάσταιναν τὰ δυὸ ὄρφανά.

Εἶχε συνηθίσει καὶ μὲ ἀκολουθοῦσε παντοῦ σὰν τὸ σκυλάκι. Καὶ ποῦ πήγαινα; Τις πιό πολλές φορές στὸ κτῆμα. Τις ἄλλες ξεχνιόμουν στὴν καστανιά τοῦ σπιτιοῦ μας.

Καθόταν ὀλόκληρες ὥρες καὶ παρακολοιθοῦσε τὰ καμώματά μου μασώντας ἀδιάκοπα καὶ ξαναμασώντας τὴν ἴδια τροφή. Σὰν κουραζόταν, ἄφηνε μιὰ διακριτικὴ φωνή: μεκεκέεε..... Ἄφηνε ἀμέσως τὰ παιγνίδια κι ὁμοιοῦσα ἐπάνω της — καινούργια εὐκαιρία γιὰ τρελλὰ παιγνίδια. Σφιγγόμουν γύρω στὸ λαιμό της, τὴ φιλοῦσα, ἔκανα πὼς πάλευα μαζί της κάτω στὰ χόρτα. Ὅστερα τῆς ἔπιανα τὰ μεγάλα κατεβασμένα αὐτιά καί, φέρνοντας τὸ μουσοῦδι της κοντὰ στὸ πρόσωπό μου, τῆς ἔλεγα:

— Πείνασες, ἔ; Γιατί δὲν τρώς χορτάρι, ἔ, γιατί δὲν τρώς;

— Μεκεκέεε, ἀπαντοῦσε ἐκείνη χαμηλόφωνα.

— Ἄ, ἔτσι κυρά; τῆς ἔκανα. Κατάλαβα. Θέλεις φυλλαράκια νὰ φᾶς. Λέ σ' ἀρέσει τὸ χορταράκι. Θέλεις, δὲ θέλεις; ἐπέμενα νὰ τὴ ρωτᾶω καὶ νὰ τῆς κουνᾶω τὸ κεφάλι χουφτιασμένο στὰ χέρια μου.

— Μμμμ, μούκουκου, ἔκανε ἐκείνη σὰν νὰ καταλάβαινε.

Πεταγόμενον τότε σβέλτα καὶ σκαοφάλωνα στὰ δέντρα σὰν σκίουρος. Σερόνομουν προίμυτα στ' ἀκροκλώνορα γιὰ νὰ τὴ βλέπω κι' ἔρριχνα κάτω φύλλα κάνοντας γοῦστο. Τῆς τὰ ἔρριχνα ἕνα - ἕνα ἢ λίγα - λίγα καὶ τὴν ἄφηνε ὕστερα νὰ περιομένει. Σήκωνε τότε τὸ κεφάλι, κουνοῦσε νευρικά τὴν οὐρὰ καὶ σιγοβέλαζε. Τῆς πετοῦσα μὲ δύναμη ξαφνικά μιὰ ὀλόκληρη φούντα ἢ ὀλόκληρη χουφτιά πάνω στὸ στόμα της καὶ γάζευα βλέποντας μὲ πόση ἀνυπομονησία, μὲ πόση λαιμαργία τὰ περιομένε. Τὰ τραβοῦσε στὸ στόμα, τὰ μαγνήτιζε, λές, μὲ τὴ γλώσσα καὶ τὰ ἔξαφάνιζε στὴ στιγμή. Καὶ πάλι τὸ κεφάλι ἐκείνη ψηλά, νευρικά, καὶ πάλι ἐγὼ τὸ παιγνίδι μου, ὅσπου χόρταινε αὐτὴ ἀπὸ φαγητὸ κι ἐγὼ ἀπὸ εὐτυχία παιδική. Κατέβαινα — πηδοῦσα σχεδὸν — κουνώντας ἐπιδεικτικὰ τὸ τελευταῖο κλαράκι καὶ τὸ κρατοῦσα νὰ τὸ φάει κι' αὐτό. Τὸ ροκάνιζε μὲ μιὰ διάθεση συγκατάβασης φιλικῆς, ἔτσι νὰ μοῦ κάνει τὸ χατήρι, τὸ ροκάνιζε μέχρι τὸ κοτσάνι πού κρατοῦσα γλείφοντας τὰ δάκτυλά μου. Μοῦ ἄρεσε τὸ ρίγος πού ἐνιωθα καθὼς ἄγγιζαν τὰ δόντια της στὸ χέρι μου κι' ἦταν αὐτὸ μιὰ ἀνείπωτη εὐδαιμονία γιὰ μένα. Ὅστερα τὸ ἔβαζα στὰ πόδια γιὰ τὸ σπίτι. Μ' ἕνα πνιχτὸ βελασματάκι διαμαρτυρίας ἔτρεχε κι' ἐκείνη ἀπὸ πίσω μου, ἔτρεχε νὰ μὲ προφτάσει.

Τὴ νύχτα τὴ βάζαμε στὸ κατώγι, κάτω ἀπὸ τὸν ὄντα τοῦ σπιτιοῦ, ὅπου κοιμόμαστε ὅλοι.

-- Καληνύχτα, Φλώρα, τῆς φώναζα ἀπὸ πάνω.

— Μουκουκούου... ἀπαντοῦσε ἐκείνη τρυφερά.

Τις ἀτέλειωτες νύχτες τοῦ χειμῶνα, ὅταν ἔβγαινα γιὰ τὴν ἀνάγκη μου, μὲ ἄκουγε καὶ μοῦ μιλοῦσε σιγανά, μουρμουριστά, ὅπως ταίριαζε στὴν ὥρα: μούκουκου!

— Ξύπνησες, Φλώρα; τῆς ψιθύριζα.

-- Μεκεκέεε, ξαναπαντοῦσε ἐκείνη ξεθαρρεμένη.

Ἄνάμεσα στὶς μυστηριακὲς φωνὲς τῆς νύχτας καὶ στὰ οὐρλιαχτὰ τοῦ ἀνέμου ἢ τῶν τσακαλιῶν, ἡ φωνὴ τῆς ἦταν γιὰ μένα μιὰ ἐνθάρρυνση, μιὰ σιγουριά ζωῆς. Τὰ ὄρφανὰ ἔχουν ἕναν δικό τους τρόπο νὰ δένονται μὲ τὴ ζωὴ, τρέφουν δικούς τους Θεούς. Ὁ Μιχαλιὸς δὲν ἔκανε χωρὶς τὴ γιαγιά του καὶ τὴν αὐλὴ του — ἦταν τὸ βασιλείο του. Ἐγὼ εἶχα στήσει τὸ δικό μου βασίλειο ἀνάμεσα στὴ Φλώρα καὶ στὴν θεόρατη καστανιά μας. Μετὰ τὴ μάνα μου δὲ θὰ μπορούσα νὰ καταλάβω τί ἀγαπητότερο, τί φιλικότερο μπορούσε νὰ ὑπάρχει στὸν κόσμο.

Τὸ σπίτι μας βρισκόταν λίγο ξέμακρὰ ἀπὸ τὸ ἄλλο χωριό, στὸ Μαχαλά, σὲ μιὰ κατάφυτη ραχοῦλα. Στὰ πόδια τῆς ἀπλωνόταν τὸ κτῆμα μας μ' ἕνα μισοχαλασμένο πηγάδι στὴν κορυφὴ του. Μᾶς συντρόφευαν τρία - τέσσερα σπιτάκια μὲ πιὸ κοντινὸ τὸ σπιτάκι τοῦ Μιχαλιοῦ καὶ τῆς γιαγιάς του. Σπάνια ἔβλεπα τὸ Μιχαλιό. Τὶς πιὸ πολλὰς φορὲς τὸν ἀντίκριζα ψηλὰ ἀπὸ τὴν ἀγριοκαστανιά μέσα στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ του. Ἐπαιξε μοναχὸς του. Σκάρωνε μὲ μαγαῖρια, μὲ σκεπάρινα καὶ μὲ προῖνια, σπιτάκια καὶ καρροτσάκια καὶ σπαθιά. Εἶχε στήσει ἐκεῖ ὀλόκληρο ἐργαστήρι. Πηγαινοερχόταν σκυφτὸς ὁ γλωμὸς Μιχαλιός, αὐίλητος στὴν ἔρημη αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ του. Στὸ πεζοῦλι ἀκίνητη ἕνα κουβάρι ἢ γιαγιά του, μαυροντυμένη κόρακας.

Πέρα μακριὰ ἀπλωνόταν μικρὸς κάμπος μερμηγκιασμένος κάθε μέρα ἀπὸ τοὺς ξομάχους τοῦ χωριοῦ μας, ἄντρες καὶ γυναῖκες.

Ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα εἶχα ἀνεθεῖ, ὅπως πάντα, στὸ ἀγαπημένο μου δέντρο καὶ σιγομουρμούριζα τὰ τραγοῦδια μου. Κάποια στιγμή διέκρινα μέσα στὸν κάμπος τοὺς ἀνθρώπους ν' ἀλλάζουν σχηματισμούς: μαζεύονταν μπουλούκια κι' ὕστερα ἀριωναν στοὺς ὄχτους, μάζευαν τὰ πράγματα καὶ ξεχύνονταν στὰ δρομάκια βιαστικά ὁ ἕνας πίσω ἀπὸ τὸν ἄλλον. Πολλοὶ τραβοῦσαν τὶς κατσίκες τους κι' ἄλλοι ἔσερναν τὶς ἀγελάδες ἀνήσυχτοι. Κι' ὄλο τραβοῦσαν σὲ μικρὲς γραμμὲς πρὸς τὸ χωριό, κι' ὄλο πλήθαιναν οἱ γραμμὲς, κι' ὄλο ἄδειαζε ὁ πάντα μερμηγκιασμένος ἐκεῖνος κάμπος. Ἡ μάνα μου ἔδενε δεμάτια τὸ θερισμένο σιτάρι.

— Μάνα, μάνα! φωνάζω ἀσυναίσθητα.

— Τί 'ναι, Θανασό μου;

— Μάνα, ὁ κόσμος φεύγει τραβάει γιὰ τὸ χωριό!

— Χριστὸς καὶ Παναγιά!... Τέτοια ὦρα!

— Τραβοῦν μαζί τους καὶ τὰ ζῶα...!

Ἡ μάνα μου πετάχτηκε σὰν τὴ λαβωμένη λαφίνα. Χωρὶς νὰ βγάλει λέξη κατηφόρισε κατὰ τὰ χωράφια. Ἀνταμώθηκε μὲ τοὺς ἄλλους πὸν χειρονομοῦσαν νευρικά καὶ πάλι ἔξκοψε πρὸς τὰ πάνω τρεχάτη. Ἐγὼ ἀποσβολωμένος στὰ μεσοῦρανα κρατιόμουν γερὰ ἀπὸ τὸ λεπτὸ κλωνάρι τῶσφιγγα στὴν ἀγκαλιά μου καὶ παρακολουθοῦσα ἀκίνητος, ἔβλεπα μὲ κρατημένη ἀναπνοὴ τὴ μάνα μου. Κρατοῦσε ἀκόμα στὸ χέρι τῆς ἕνα χερσόβολο σιτάρι ὅταν πρόφτασε ξανὰ κάτω ἀπὸ τὸ δέντρο.

— Κατέβα! Κατέβα καὶ πάρε τὸ Φλωράκι, εἶπε μισοτραυλίζοντας.

Κατέβηκα χωρὶς ἀντιλογιά, σχεδὸν πῆδησα.

— Ποῦ θὰ πᾶμε, μάνα;

— Σπίτι, ἀπάντησε χωρὶς νὰ μὲ κοιτάξει. Κι' ἄρχισε νευρικά νὰ μαζεύει τὰ πράγματα.

— Καὶ τὸ σιτάρι; ρώτησα δειλὰ ὕστερα ἀπὸ λίγο. Ἐδῶ θὰ τὸ ἀφήσουμε τὸ σιτάρι;

— Τὸ Φλωράκι πάρε, τὸ Φλωράκι...

— Είναι τίποτε, μάνα; "Ερχονται Τουρκοί;

— Φεύγομε... Γλήγορα... Πᾶμε!...

Δὲν ξαναμίλησα. Ἐνα χάος ἔνωσα στὴν ψυχὴ μου. Δὲν ξαναρώτησα τίποτε. Δὲν ἤθελα νὰ μάθω γιατί φεύγομε, ποῦ πᾶμε. Ἐτρεξα στὴν κατσίκα μας, τῆς ἄρπαξα τὸ κεφάλι, τῶβαλα στὸ μάγουλό μου καὶ τῆς ἔλεγα μηχανικά, τρυφερὰ πολλές φορές τὰ ἴδια λόγια: «Φεύγομε... Γλήγορα, Φλώρα. Πᾶμε, Φλωράκι, φεύγομε. Γλήγορα». Ἐβγαλα τὸ λουρί μου ἀπὸ τὸ παντελόνι καὶ τῆς τὸ πέρασα στὸ λαιμό. Πρώτη φορά ποῦ περνοῦσα λουρὶ στὸ λαιμὸ τῆς Φλώρας μου, πρώτη φορά... Καὶ τὴν τράβηξα. Τρέχαμε οἱ τρεῖς, χωρὶς νὰ κουβεντιάζουμε. Ξάφνου γυρνάει ἡ μάνα μου ξεφρονίζοντας:

— Χριστὸς καὶ Παναγιά, ποῦ σὲ πάω ἡ κακουοίρα! Παλάβωσα! Γύρνα, Θανασό μου, γύρνα καὶ κάτσε στὸ σπίτι, ὥσπου νὰ γυρίσω... Μὴν ταραχτεῖς ἀπὸ κεῖ, ἀκούς;

Τράβηξε ἐκείνη γιὰ τὸ Μεσοχώρι κι' ἐγὼ μὲ τὴ Φλώρα μας γιὰ τὸ σπίτι. Ἡμουν ἀναστατωμένος. Εἶχα νιώσει μέσα μου καιτερὰ τὰ χοντρὰ δάκρυα ποῦ ἔτρεχαν ἀπὸ τὰ μάτια τῆς μάνας μου. Ἄκουγα κιόλας ἀπὸ τὰ γειτονικά δρομάκια τὶς φωνὲς καὶ τοὺς ἀναστεναγμοὺς τῶν χωριανῶν μου ποῦ διάβαιναν κι' αὐτοὶ γιὰ τὴ μάζωξη στὸ Μεσοχώρι. Πνιγμένα κλάματα ἀπὸ τὶς γυναῖκες: φωνὲς προστακτικὲς καὶ κοφτερὲς ἀπὸ τοὺς ἄντρες: νὰ τρέξουν γλήγορα, νὰ προφτάσουν.

Ἐφτασα κρατώντας σφιχτὰ τὸ λουρί. Ἡ κορυφή τῆς ἀγριοκαστανιάς ἀργοσάλευε στὸ καιτερὸ ἀεράκι. Φάνταζε ἀμίλητη, νωθρὴ, ξέπνοη, ξεγυμνωμένη ἀπὸ τὴν παλιά της γοητεία, ἀπὸ τὴν περηφάνεια της. Εἶχε ἀδειάσει ὀλότελα ἀπὸ περιεχόμενό. Ν' ἀνεβῶ ψηλά; Οὔτε σκέψη.

Ἐσφίξα στὸ χέρι μου πιὸ σφιχτὰ τὸ λουρί. Κοίταξα τὴν κατσίκα, κοίταξα τὸ δέντρο. Φόβοι ἀδιόρατοι μὲ κύκλωσαν. Τί θὰ γίνη ἡ Φλώρα μας, τί θὰ γίνη ἡ ἀγριοκαστανιά μου; Δὲν θὰ ξαναεβῶ νὰ παίξω μὲ τὸν ἀέρα, νὰ τραγουδήσω μὲ τὰ πουλιά; Ν' ἀγναντέψω τὰ γαλάζια βουνά, νὰ μετρηθῶ μὲ τ' οὐρανοῦ τὰ ἕψη;

Κοίταξα τὸ σπίτι μας. Κλειστή, μανταλωμένη ἡ πόρτα τοῦ δεξιά κι' ἀριστερὰ δυὸ παράθυρα κλειστὰ μανταλωμένα: δυὸ μάτια κλαμένα, ἓνα στόμα θλιμμένο. Εἶχε μιὰ λύπη παράξενη τὸ σπίτι τὴν ὥρα ἐκείνη. Πρώτη φορά ἔνωσα μόνο, ξένος μπροστὰ του.

"Ἐτσι μὲ βρῆκε ὁ Μιχαλιός. Ἦρθε τρεχάτος καὶ κλαμένος.

— Ποῦ εἶναι ἡ μάνα σου, Θανασό;

— Εἶναι στὸ Μεσοχώρι. Τί τὴ θέλεις;

— Τὴ θέλω... Τὴ θέλω ν'άρθει. Τὴ θέλει ἡ γιαγιά μου...

— Θάρθει. Τί ἔπαθες, τί ἔχεις;

— Τίποτε...

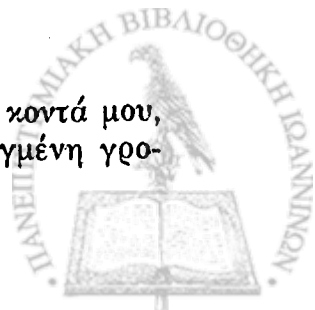
Ὁ Μιχαλιός ἦταν ἀναστατωμένος, κίτρινος. Ἡ ματιὰ του ἀνήσυχη, γοργὴ ἔτρεχε πότε στὸ μανταλωμένο σπίτι, πότε στὸ δρόμο — ἐμένα ἦταν σὰν νὰ μὴ μ' ἔβλεπε. Κάθε τόσο πῆγαινε νὰ καθίσει, μὰ πάλι μετάνιωνε καὶ γυρνοῦσε κατὰ τὸ σπίτι του. Τὰ εἶχε χαμένα. Σχεδὸν ἔκλαιγε ἀπὸ βουβὸ πόνο. Φοβήθηκα κι' ἐγὼ, φοβήθηκα ἀληθινά.

— Κάτσε, Μιχαλιό, τοῦ εἶπα παρακαλεστικά. Μιχαλιό... τί ἔχεις, Μιχαλιό, γιατί κλαῖς;

— Πότε θάρθει, πότε θάρθει;

— Κάτσε. Πῆγε νὰ μάθει. Σὲ λίγο θάρθει... Πῆγε νὰ μάθει...

Ὁ Μιχαλιός κυμάτισε τὸ κορμί του μιὰ ἐδῶ, μιὰ ἐκεῖ, μιὰ νὰ κάτσει κοντὰ μου, μιὰ νὰ φύγει. Χωρὶς νὰ μὲ κοιτάξει, σφούγγιξε τὰ μάτια του μὲ τὴ σφιγμένη γρο-

θιά και τ'όβαλε στα πόδια. Χάθηκε στη στροφή, αφήνοντας μικρά σύγνεφα κουρνιαχτό με τις φτέρνες των ξυπόλυτων ποδιών του.

— Μιχαλιό, Μιχαλιό...

"Ετρεξα κι' ἐγὼ σέρονοντας πίσω μου και τὸ Φλωράκι. Ὁ κόσμος γυροῦσε μπουλούκια - μπουλούκια και χάνονταν στὶς ροῦγες. Φώναζε, χειρονομοῦσε, ἔτρεχε· τσίριζαν οἱ γυναῖκες, χτυπιόνταν. Τὰ κλάματα και οἱ ἀναστεναγμοὶ ἀκούγονταν τώρα καθαρὰ κοντά μου. Εἶχαν θολώσει τὰ μάτια μου και δὲν ἔβλεπαν παρὰ μπερδεμένες καρικατοῦρες. Δὲν ἤξερα γιατί ἔφυγα ἀπὸ τὸ σπίτι, δὲν καταλάβαινα ποῦ πήγαινα.

— Πίσω, Θανασό μου, ἀκούστηκε δίπλα ἢ φωνὴ τῆς μάνας μου. Ποῦ πᾶς, γιατί εἶσαι ἐδῶ;... Πίσω στὸ σπίτι... Σχεδὸν μ' ἔσπρωγνε μετὸ ἓνα χέρι. Στὸ ἄλλο κρατοῦσε τὸ μικρὸ μας Ἀλεξαντρή πού, περνώντας, τὸν εἶχε πάρει ἀπὸ τὴ θεία μας.

Σὲ λίγα δευτερόλεπτα βρισκόμαστε μέσα στὸ σπίτι — κι' ἡ Φλώρα μαζί. Ἦταν σκοτεινά, πίσσα· οἱ πόρτες, τὰ παράθυρα μανταλωμένα. Μὲ πήρε στὴν ἀγκαλιά της και μ' ἔσφιξε δυνατὰ πάνω στὸ στήθος της ὥρα πολλή. Ὁ μικρὸς Ἀλεξαντρὴς μονολογοῦσε ἀμέριμνος μετὰ τὰ ἀκατάληπτα λογάκια του και χαιδεύε τὰ μαλλιά μου μετὴν παλάμη του.

— Φύλαξέ τον νὰ μὴν πέσει, μοῦ εἶπε ξαφνικὰ ἡ μάνα μου, και σχεδὸν πετάχτηκε σὰν ἀπὸ τρόμο ἐγκαταλείποντάς μας στὸ στρώμα.

"Ἐκανα πὼς ἔπαιζα μετὸν Ἀλεξαντρή, μὰ τὰ μάτια μου ἦταν καρφωμένα στὴν πόρτα, σὰν κάποιον νὰ περιμένα. Ἦ μάνα μου στριφογύριζε στὸ σπίτι σὰν χαμένη. Μάζευε πράγματα και προσπαθοῦσε νὰ τὰ κάνει δέματα. "Ἀφηνε τὸ ἓνα, ἔδενε τὸ ἄλλο, ἀναστενάζε, σκούπιζε τὰ μάτια της.

— Μὴν κλαῖς, μάνα, εἶπα δειλά.

— Δὲν κλαίω, παιδάκι μου!

— Κλαῖς!... Ποῦ θὰ πᾶμε; Θὰ φύγουμε;

— Θὰ πᾶμε στὴν Ἑλλάδα. Θὰ φύγουμε ὅλοι ἀπὸ 'δῶ. Θὰ πᾶμε πρόσφυγες...

— Θᾶρθουν οἱ Τοῦρκοι;

— Θᾶρθουν οἱ Τοῦρκοι...

Δὲν ξαναμίλησα. Ἐκανα πὼς ἔπαιζα μετὸ ἀδερφάκι μου. Ὅποτερὰ κάθισε κι' ἐκείνη κοντά μας. Μᾶς ἔσυρε κάτω ἀπὸ τὸ εἰκόνημα. Ἄναψε τὸ καντήλι και ξανακάθισε σφιγγοντάς μας τριπερὰ. Ἀχνοὶ ἴσκιοι σιγοχόρευαν στοὺς τοίχους, στὰ παράθυρα, στὴν πόρτα. Ἐκλεισα τὰ μάτια μου. Μερικὰ σκυλιὰ οὐρλιαζαν λυπητερά. Μαζευτήκαμε ὅλοι ἓνα κονθάρι.

Κατὰ τὰ χαράματα ἄνοιξα τὰ μάτια μου ἀπὸ τὰ σκονιτῆματα τῆς μάνας μου. Ὅλο τὸ χωριὸ βρισκόταν στὸ πόδι. Βοῦδάμαξες ἔτριζαν πάνω στὶς βαριές τους ρόδες, βροντοῦσαν πάνω στοὺς λιθόστρωτους δρόμους. Ἄνθρωποι και δέματα οἰγμένα ὅλα μαζί. Μικρὰ παιδιὰ ἔκλαιγαν· οἱ μεγάλοι φώναζαν ἀδιάκοπα, ἔδιναν ὀδηγίες, ἔτρεχαν, κουβαλοῦσαν δέματα, παιδιὰ, ἀρρώστους, γερόντους. Μᾶς ἔβαλαν κι' ἐμᾶς σ' ἓνα ἀμάξι και περιμέναμε κάτω ἀπὸ τὸν ἴσκιο τῆς ἀγριοκαστανιάς, ὥσπου νὰ τὸ γεμίσουν μ' ἄλλους ἀνθρώπους κι' ἄλλα πράγματα. Πολλὰ ζῶα γυροῦσαν στοὺς δρόμους τρομαγμένα. Δεμένα σκυλιὰ γέμιζαν τὸν ἀέρα μετὰ κλαψιάρικες ἀνατριχιαστικὲς φωνές κι' ἄλλα λυμένα χώνονταν ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους ἀνήσυχτα, ῥιχνονταν πάνω στ' ἀμάξια παρακαλεστικὰ και κοίταζαν ἐπίμονα τὰ παιδιὰ σταῖ μάτια. Πολλὲς γυναῖκες κουβαλοῦσαν τὰ οἰκόσιτά τους, πολλοὶ Τοῦρκοι κάτοικοι τοῦ χωριοῦ γυροῦσαν ἀνάμεσά τους.

Δυὸ Τοῦρκοι πλησίασαν και τὴ μάνα μου, πού κρατοῦσε τὴ Φλώρα ἀπὸ τὸ λουράκι τοῦ λαμποῦ.

— Θα σὲ δώσω πενήντα, ἔλεγε ὁ ἕνας, ὁ γέρο - Ἐμίν.

-- Λίγα εἶναι, ἀφέντη μου, ἔλεγε ἡ μάνα μου.

— Δὲν ἔχω ἄλλα. Τὴν παίρνω μὲ τόσα.

— Δῶσε μου εἴκοσι ἀκόμα· εἶναι καλή, εἶναι γαλάτη, ἐπέμενε ἐκείνη.

— Πολλὰ ζητᾶς, ἀγρίεψε ὁ ἄλλος.

— Λίγα ζητῶ. Τίποτε δὲ ζητῶ... Χαράμι σοῦ τὴν κάνω...

-- Σοῦ τὴν παίρνω μὲ τὸ μαχαίρι. Σοῦ τὴ σφάζω ἐδῶ!...

Ἔβγαλε ἕνα μαχαίρι καὶ πλησίασε ἀπειλητικά.

— Ἐγὼ τὴν παίρνω, τὸν ἔκοψε ὁ Ἐμίν. Ἐγὼ τὴν παίρνω μὲ παράδες. Νά, πάρε καὶ σύρε στὸ καλό. Ἄιντε, σύρε στὸ καλό... Τὴν παίρνω ἐγώ. Ἄιντε, ἄιντε...

Ἔβαλε στὸ χέρι τῆς μάνας μου τὰ λεφτὰ καὶ πῆγε νὰ πιάσει τὴ Φλώρα μας. Ἡ μάνα μου τὴν πουλοῖσε τὴ Φλώρα. Ρίχτηκα ἀπὸ τὸ ἀμάξι καὶ βρόθηκα δίπλα τῆς. Τὴν ἄραξα ἀπὸ τὴ μέση καὶ τὴν ζοροῦσα σφιχτά. Μὲ τραβοῦσε ἡ μάνα μου, τίποτε ἐγώ: «Ὅχι, ὄχι τὴ Φλώρα», ἔλεγα καὶ ματάλεγα ἀπελπισμένα. «Ὅχι τὸ Φλωράκι μου. Θὰ τὴν πάρουμε μαζί μας, θὰ τὴν πάρουμε στὴν Ἑλλάδα».

Ὁ Ἐμίν μὲ λυπήθηκε. Μοῦ ἔλιψε τὰ χέρια καὶ μοῦ εἶπε:

— Μακριὰ ἢ Ἑλλάδα. Δὲν περπατᾶει τὸ ζό. Σώπα, ἄιντε, σώπα τώρα...

Ἐγὼ σώπασα, μὰ δὲν ἔφυγα. Πῆρα τὸ κεφάλι τῆς στὸ στῆθος μου καὶ τὸ φιλοῦσα, τὸ φιλοῦσα ἀχόρταγα. Κρεμάστηκα ἀπὸ τὸ λαιμό τῆς.

Μὲ πῆραν καὶ μ' ἔρριξαν πάλι στὸ κάρρο. Ἔβλεπα τὸν Ἐμίν πού τραβοῦσε τὸ Φλωράκι μας ἀπὸ τὸ λουρί, ἔβλεπα τὸ λουρί πού ἔσφιγγε, φίδι φαρμακερό, τὸ λαιμό τῆς, ἔνιωθα στὸ λαιμό μου θηλειὰ νὰ μὲ πνίγει. Τὸ Φλωράκι τραβιόταν πεισματικά πρὸς τὰ πίσω, στυλώνοντας τὰ μπροστινά τῆς πόδια. Γυροῦσε τὸ κεφάλι σὲ μᾶς καὶ βέλαζε, μὰ τὸ βέλασμά τῆς πνιγόταν στὴ θηλειὰ τοῦ λουριοῦ. Ὁ Ἐμίν τὴν τραβοῦσε μ' ὅλη του τὴ δύναμη, τὴν ἔσερνε.

— Μὴν τὴν τραβᾶς! οὐρλιαξα ἀνάμεσα σὲ δάκρυα καὶ ἀναφιλητά.

Μὰ ποιὸς μὲ ἄκουγε! Οἱ φωνὲς πλήθαιναν, ὁ θόρυβος τρικύμιζε τὸν ἀγέρα, οἱ Τοῦρκοι παζάρευαν μὲ φωνὲς καὶ χειρονομίες, ἄραζαν γυρνώντας ἀνενόηλοι ἀνάμεσα στὸν κόσμο τὰ ζωντανά τους ἢ τὰ ροῦχα τους.

Πολλοὶ μπαινόβγαιναν στὰ σπίτια σὰν νοικοκύρηδες.

Τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲ μ' ἐνοχλοῦσε. Καρφωμένο τὸ βλέμμα στὸ δρόμο παρακολουθοῦσα τὴν κατσίκα μας, πού ὅλο γυροῖσε τὸ κεφάλι τῆς πρὸς τὰ πίσω ζητώντας βοήθεια. Βέλαζε, βέλαζε ἀπελπιστικά, ἐπίμονα, ὀλοένα καὶ πιὸ πολὺ καθὼς πῆγαινε νὰ χαθεῖ στὴ γωνιὰ τοῦ διπλανοῦ σπιτιοῦ. Ἔβλεπα ἀκόμα τὴ μικρὴ τῆς μαυριδερὴ οὐρὰ νὰ χτυπιέται σπαρταριστὰ πάνω στ' ἄσπρο τῆς κορμί. Καὶ τὸ κεφάλι τῆς — ἅ, ἐκεῖνο τὸ κεφάλι! — πάντα γυρισμένο πρὸς τὰ πίσω. Σὰν χάθηκε στὴ στροφή, ἔπεσα στὰ γόνατα τοῦ Ἀλεξαντροῦ καὶ ἀναλύθηκα σὲ κλάματα. Δὲν ξανασήκωσα κεφάλι.

Κάποτε ἔνιωσα νὰ σαλεύει τὸ ἀμάξι. Ἐτριξαν τὰ κόκκαλά του, γρούλλισαν κάτω οἱ ρόδες, ἔσκουξε τὸ λιθόστρωτο σὰν ξεροζῶμα αἰωνόβιας βελανιδιάς. Ἄλλα ἀμάξια ἀργοσάλεψαν πίσω μας ἀφήνοντας συρτὰ βογγητά. Καὶ σύγκαιρα ἕνας ὑπόκωφος, ἀδιάκοπος παραδαρμὸς ἀπὸ κλάματα, ἀναστεναγμοὺς καὶ πνιγμένες φωνὲς σύρθηκε στοὺς δρόμους καὶ ὀλοένα δυναμῶνε, καὶ ὀλοένα ἀπλωνόταν σὰν ξέμαζρος στὰ στενοδρόμια τοῦ χωριοῦ.

Πίσω ἀπὸ τ' ἀμάξια ἀκολουθοῦσαν μὲ τὰ πόδια οἱ μεγάλοι — καὶ ἡ μάνα μου — φορτωμένοι ὡς τὸ κεφάλι. Ἐλλαιγαν, σταυροκοπιόνταν, τραβοῦσαν τὰ μά-

γουλιά τους. Καλά - καλά δὲν καταλάβαινα γιατί ἔλλαιγαν. Ἄν μὲ ρωτοῦσαν τὴν ὥρα ἐκείνη θὰ ἔλεγα πὼς ἔλλαιγαν γιὰ κάποια Φλώρα, γιὰ κάποια δική τους Φλώρα. Μοῦ ἔλειπε αὐτὴ καὶ μοῦ ἔλειψε μὲ μιᾶς ὄλος ὁ κόσμος. Τὸ μόνο ποὺ καταλάβαινα τότε! Τὸ πράσινο χωριὸ μάκραινε πίσω μας. Ἐγὼ ὡστόσο πάσχιζα νὰ διακρίνω τὸ Φλωράκι μου. Πίστευα πὼς θὰ ἔκοβε τὸ λουρί, θὰ τῶβαζε στὰ πόδια καὶ θὰ μᾶς ἔφτανε — δὲν ἦταν δυνατόν, ἔτσι ἔπρεπε νὰ γίνει...

Ἡ ποιητὴ προχωροῦσε ἀργά, πένθιμα. Τὰ κεφάλια στυμμένα, τὰ χορμιά γεγυμένα ἀπὸ τὸ βάρος ποὺ κοιβαλοῦσαν. Σιγνὰ τὰ μαντήλια ἀνάδειαν στὰ μάτια. Μιὰ σιωπὴ εἶχε ἀρχίσει κιόλας νὰ βαραίνει τὶς καρδιές. Στὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ, στὴν πράσινη ραχοῦλα τοῦ Μαχαλᾶ, ἕψωνόταν ἡ ἀγριοκαστανιά. Τὴν εἶδα κι' ἀναρρίγησα. Τὸ τελευταῖο σημάδι τοῦ χωρισμοῦ, ὁ τελευταῖος μάρτυρας μιᾶς χαμένης ζωῆς. Μὲ μιᾶς μεγάλωσε μπροστά μου σ' ἓνα ὄραμα ἀπόκοσμο. Τὰ κλαδιά της ἀπλώθηκαν ἐπάνω μου καὶ γύρω μου. Πετάχτηκα ὀρθός, θηψᾶμαι, στὸ ἀμάξι, ἔτσι ποὺ κινδύνεψα νὰ βρεθῶ στὸ δρόμο.

— Χριστὸς καὶ Παναγιά, παιδάκι μου! Κρατήσου καλά, ἔκραξε ἡ μάνα μου κι' ἔτρεξε νὰ μὲ πιάσει.

— Ἡ καστανιά, μάνα, ἡ καστανιά, εἶπα ἐγὼ κι' ἔδειξα πέρα κάτω τὸ κτῆμα μας, ἀδιαφορώντας γιὰ τὸν κίνδυνο, πάντα ὀρθός, μὲ τόνο θριαμβευτικό, ἀποκαλυπτικό.

Μὲ μιᾶς τὰ κεφάλια, πολλὰ κεφάλια γύρισαν πρὸς τὰ πίσω. Κι' ἓνας πνιχτὸς στεναγμὸς κυμάτισε στὴν ἀτέλειωτη οὐρὰ τῆς ποιητῆς μας.

Τὸ δέντρο ἔξακολουθοῦσε νὰ μεγαλώνει μπροστά μου. Τὰ κλαδιά του κουνιόνταν πάνω - κάτω, πάνω - κάτω προκλητικά: ἔλα νὰ τραγουδήσεις ἀνάμεσά μας, ἔλα νὰ κουνηθεῖς μαζί μας, μὲ τὸν ἄνεμο, ἔλα, Θανασό, γιατί φεύγεις;

Σφούγγισα τὰ μάτια μου νὰ βλέπω καλά. Τὸ δέντρο γάθηκε. Πέρα μακριὰ πιά φαινόταν μοναχὰ ἡ χορφή του. Σάλεινε ἀργὰ πέρα - δῶθε: «στὸ καλό, στὸ καλό». Στὴν καμπὴ τοῦ δρόμου ἄρχισε κι αὐτὴ νὰ χαμηλώνει, νὰ βουλιάζει, νὰ καταποντίζεται στὸ πράσινο τοῦ Μαχαλᾶ. Ἐνα κλαράκι ἀναρρίγησε γιὰ λίγο στὴν πνοὴ τοῦ ἀνέμου καὶ βούτηξε κι' αὐτὸ στὸν ὀρίζοντα.

Πάει λοιπὸν κι αὐτό. Πάει μὲ τὰ ὄνειρά μου τὰ παιδικά, τ' ἀποθεμένα στὰ πόδια του, τὰ θαμμένα στὴ ρίζα του, μαζί μὲ τὸ ντουφεκοκούμπουρο καὶ τὴ σκοριασμένη λόγχη. Ἐνωσα χαμένος, ξεροζωμένος. Ἐπεσα μπρούμυτα μὲ τὶς παλάμες στὸ πρόσωπο, γιὰ νὰ κλάψω. Μὰ δὲ μποροῦσα. Ἐνωσα τὰ χεράκια τοῦ Ἀλεξαντοῦ νὰ μτυέκωνται στὰ ἀνακατωμένα μαλλιά μου. Μὰ ἐγὼ δὲν κουνιόμουν. Ἦμιον ἓνα κοιφάρι, ἓνας ἀκόμα μπόγος ριγμένος στὸ κάρσο.

Μὲ τὸ ρυθμικό, ἀργὸ γύρισμα τῶν τροχῶν γρήγορα βυθίστηκα στὸν ὕπνο τῆς ἀπελπισίας. Ὄταν σηκώθηκα τὸ ἄλλο πρωί, ὅλα γύρω μου ἦταν ἄγνωστα. Ξερή, ἠλιοψημένη ἐρημιὰ ἀπὸ 'δῶ. ἄγρια καψαλισμένα βουνὰ ἀπὸ κεῖ, καὶ μπρὸς μας γκρίζα ἀπλοχωριά. Διψοῦσα τρομερά. Ἦμιον ἄρρωστος. Ἡ μάνα μου μὲ φρόντιζε, ὅσο μποροῦσε, μὰ ἐγὼ δὲ σηκωνόμουν· δὲν ἤθελα νὰ βλέπω.

Πόσες μέρες ταρακουνιόμαστε ἔτσι δὲν τὶς λογάρισα. Σὲ πολλὰ μέρη στεκόμαστε νὰ ξεκουραστοῦν οἱ πεζοί, νὰ κοιμηθοῦμε, νὰ ἀλλάξουμε μεταφορικό. Μὰ ἐγὼ τίποτε δὲ θηψᾶμαι. Εἶχα πέσει σὲ μιὰν ἐκούσια νάρκη ποὺ μ' ἔκανε νὰ μὴ βλέπω, νὰ μὴν ἀκοῖω, νὰ μὴ σκέπτομαι. Ὄταν συνῆρθα κάποτε — γιὰ νὰ πῶ τὴν ἀλήθεια, ὅταν ἔνωσα πὼς εἶχαμε φτάσει σὲ μέρος σίγουρο, σὲ κάποιο τέμα — καὶ στάθηκα στὰ πόδια μου, βρυσκόμαστε μπροστὰ σὲ μιὰν ἀτέραντη γαλάζια θάλασσα, τὴ θάλασσα τῶν ὄνειρων μου.

Κύματα ἀπαλά, κύματα χιλιάδες, ἀμέτρητα κύματα κυλοῦσαν τὸ ἓνα κοντὰ στὸ ἄλλο καὶ φιλοῦσαν τὰ πόδια τῆς στεριαῆς ἀφήνοντας ἑλαφρὸ παφλασιό, ψιθύρισμα,

θαρρείς και μυστική προσευγή αναρίθμητων προσκυνητῶν. Πέρα μακριά, ὅσπου ἔφτανε τὸ μάτι μου, ἀπλωνόταν τὸ γαλάζιο τῆς θάλασσας κι' ἔσμιγε μὲ τὸν ἀέρινο θόλο τοῦ οὐρανοῦ ὡς πάνω μας και γύρω μας διαλυμένο μέσα στὸ φῶς τοῦ ἡλίου. "Ὅλα γύρω μου ἓνα γαλάζιο φῶς, τὸ φῶς μιὰ γαλάζια θάλασσα, μιὰ γαλάζια πνοή. Μ' ὄλο πὸν τὰ μάτια μου πονοῦσαν, ἀσπνήθιστα στὴν τέτοια φωτολαμπή, πάσχιζα μολαταῖτα νὰ διακρίνω, νὰ χαρῶ — τὰ παλιὰ ὄνειρά μου σφιροτοῦσαν ἐντὸς μου ξανά. Ἐνα καράβι θεόρατο λικνιζόταν καταμπροστά μας. Ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ ἄφηνε γύρω του ἓνα μούγκρισμα ἀλλόκοτο, μελαγχολικό. Ἀπάνω του ἀνθρωποὶ γαντζωμένοι ἀνάδεναν ἀργά, ἀγωνίζονταν νὰ προχωρήσουν, νὰ σαρφαλώσουν, νὰ φύγουν. Αὐτὸ εἶναι, αὐτὸ θὰ μᾶς πάρει νὰ φύγοιμε, σκεπτόμουν, νὰ μᾶς πᾶει στὴ χώρα μὲ τὶς Γοργόνες και τοὺς Μεγαλέξαντρους. Τέτοια μεγαλοπρέτεια θᾶχουν οἱ Γοργόνες, αὐτὲς θᾶναι οἱ Γοργόνες πὸν μαγεύουν τὶς θάλασσες και τὰ ναυτόπειλα!...». Εἶχα ἀρχίσει κιόλας νὰ ξεθαρρεύω, νὰ πλάθω καινούργια ὄνειρα.

Προχωροῦσα κι' ἔβλεπα, προχωροῦσα και θναίμαζα. Πίσω μας ἀκολουθοῦσε ὄγκος πολὺς ἀπὸ κόσμο. Στρομωξίματα, φωνές, κλάματα.

— Ἄτ' ἐδῶ, ἀτ' ἐδῶ! Μιὰ φωνὴ μεταδόθηκε πὸν ἐπαναλαμβανόταν ἀπὸ τοὺς μπροστινοὺς πρὸς τὰ πίσω και πάλι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ σὰν νὰ προέτρεπε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. σὰν νὰ ἔδινε ὁδηγίες, θάρρος, παρηγοριά.

"Ὀλη ἐκεῖνη ἡ λαοθάλασσα κινήθηκε μονοκόμματα πρὸς τὰ δεξιά, ὅπου ἓνα ἄλλο μακροῖστενο καράβι ἔκοβε τὴν φωταπλημμύρα. Σὲ λίγο βρεθήκαμε ἀκριβῶς ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὰ πειλώρια κατάρτια του. Σήκωσα τὸ κεφάλι μου και κοίταξα ἐκστατικός, τὴν πρωτόγνωρη Γοργόνα.

Μὰ νὰ ἐκεῖ ψηλὰ ἡ ματιά μου καρφώθηκε, κόπηκε ξαφνικά: στὴ μέση μιᾶς σανιδένιας σκάλας ἓνα παιδί γαντζωμένο ἀπὸ τὰ σκοινὰ φώναζε γοερά, ἔκλαιγε ἀπειλισμένα, παρακαλεστικά, ἄγρια. Μὲ στυλωμένα τὰ πόδια μπροστὰ τοὺς εἶχε ἀκινητοποιήσει ὄλους. Ἐνας μεσόκοπος ἄντρας κι' ἄλλοι τριγύρω του προσπαθοῦσαν νὰ τὸ ἀποσπάσουν ἀπὸ τὰ σκοινιά, νὰ τὸ βάλουν μέσα στὸ καράβι. Μὰ ἐκεῖνο πρόβαλλε ἀνεπάντητη ἀντίσταση. Γυροῦσε πίσω τὸ κεφάλι του και φώναζε, μ' ὄση φωνὴ τοῦ ἔμενε στὴ λιγιστὴ ψυχὴ του: «Ὁχι, ὄχι... Τὴ γιαγιά μου, τὴ γιαγιά μου θέλω! Ἄχ μανοῦλα μου, ἄχ ποῦ μὲ πᾶνε... ἄχ, ποῦ μὲ πᾶνε...».

Προσπαθοῦσαν νὰ τὸ ἡσυχάσουν σκυμμένοι ἀπάνω του, τοῦ ἔπαναν τὰ χέρια, τοῦ ἔλεγαν λόγια, τὸ ἔσπρωγναν στοργικά. Μὰ ἐκεῖνο φώναζε, κλωτσοῦσε, σπαρτάριζε. Στὴ ράχη του ἦταν κολλημένος ἀκόμα ἓνας μικρὸς χοντρὸς σάκκος. Τὸ πήραν σηκωτὸ σχεδὸν και τὸ πήγαιναν, ἐνῶ ἐκεῖνο χτυποῦσε τὰ πόδια και φώναζε: «Δὲ θέλω, δὲ θέλω, λέω, ἄχ, ἄχ...».

Ἦταν ὁ Μιχαλιός, τὸ γλωμὸ ἀδύνατο γειτονόπουλό μου. Θέρισε ἡ ἀρρώστεια τὴ γιαγιά του στὸ δρόμο κι' εἶχε μείνει ὀλομόναχο στὸν κόσμο. Κι' ὁ μεσόκοπος ἄντρας πὸν τὸ φρόντιζε ἦταν ὁ συγχωριανὸς μας, ὁ ἀγαθὸς μπάριμπα - Δεληθός.

Τάχυνα τὸ βῆμα σὰν ἀπὸ ἐνστιχτο, χώθηκα ἀνάμεσα στὸ πληθὸς σπρώγγον-τας μπροστὰ μου τοὺς ἀνθρώπους και τραβώντας πίσω τὴ μάνα μου ἀπὸ τὸ φουστάνι και βρέθηκα στὴ σκάλα τοῦ καραβιοῦ. Ὅταν ἀνεβήκαμε στὸ κατάρτιο, ὁ Μιχαλιός βρισκόταν καθισμένος σταιροπόδι σὲ μιὰ γωνιά, δίπλα σὲ νοτισμένα παλαμάρια και σκουριασμένες ἀλυσίδες. Ὁ σάκκος του κειτόταν ριγμένος στὰ πόδια μὲ τὴ θηλειὰ περασμένη ἀνάμεσα στὸ μπράτσο του. Σκυμμένοι δίπλα ὁ μπάριμπα - Δεληθός μ' ὀλόκληρη τὴν οἰκογένειά του, προσπαθοῦσαν νὰ τὸν μερώσουν. Ἐκεῖνος ὄμως δὲν ἄκουγε. Σκοῦτιζε μὲ τὴ γροθιά του τὰ μάτια κι' ἔκλαιγε ἀδιάκοπα, ἔκλαιγε ἀπαρηγόρητα μὲ σιγανὰ ἀναφιλητὰ και παραπονηρικό λόγια.

— Ὅι, γιαγιάκα μου... ὄι, γιαγιάκα μου... Ἄχ... ἄχ..., ποῦ μὲ πᾶτε ἐμένα... ποῦ μὲ πᾶτε ἐμένα...

— Σώπα, Μιχαλιό, σώπα ντέ, τοῦ ἔλεγε ὁ μπάρομπα - Δεληβός. Στὴν Ἑλλάδα πᾶμε... Ἐκεῖ πᾶμε! Θὰ μεγαλώσεις μαζί μας, με τὴν Ἀγαθὴ καὶ με τὸν Ἡλία καὶ με τὸν Παυλῆ... Καινούργια πατρίδα ἐκεῖ θὰ κάνουμε... Νά, μιὰ οἰκογένεια θά-μαστε, Μιχαλιό! Μιὰ οἰκογένεια... στὴν καινούργια πατρίδα!

Ὁ μπάρομπα - Δεληβός ἔλεγε καὶ ξανάλεγε τὰ τελευταῖα λόγια με τρεμουλιαστὰ χεῖλια, σὰν νάθελε νὰ κλάψει, σὰν νάθελε νὰ τὸ πιστέψει κι' ὁ ἴδιος, ἀφήνοντας τὸ βλέμμα του νὰ πλανιέται στὴν ἀνοιχτὴ θάλασσα.

Ὁ ἥλιος ἔριχνε ἄγριο μεταλλικὸ φῶς ὀλόγυρά μας, στὸ κύμα, στὸ κατάστρωμα, στὸ πέλαγος, στὸ ξανθὸ κεφαλάκι τοῦ Μιχαλιοῦ. Χτυποῦσε ἀνελέητα πάνω στ' ἄταχτα μαλλιά καὶ σπιθοβολοῦσε — φοβερὴ ἀντίθεση με τὸ λερό, αὐλακωμένο με βαθειοὺς ἴσκιους, τὸ σχεδὸν παραμορφωμένο ἀπὸ τὸν πόνο πρόσωπο τοῦ Μιχαλιοῦ.

Στάθηκα κοντά του ὀρθός. Καθὼς μ' ἀντίκρουσε, σώπασε. Κοιταχτήκαμε λίγη ὥρα ἀμίλητοι. Τὸ σῶμα του ἐξακολουθοῦσε νὰ τραντάζεται ἀπὸ τοὺς λυγμούς. Ἦθελα νὰ τοῦ μιλήσω, μὰ ἕνας κόμπος μ' ἔπνιγε, κάποια θύελλα ποὺ σήκωναν μέσα μου τὰ σπλάχνα καὶ πάλευα νὰ τὴ δαμάσω σφίγγοντας τὰ δόντια.

Γονάτισα σιμά του κι' ἔριξα στὰ πόδια τὸ μπόγο μου. Γύρω μας γονάτισαν ἡ μάνα μου, καὶ τὰ παιδιά καὶ ἡ γυναίκα τοῦ μπάρομπα - Δεληβοῦ, ὅλοι ἕνα γύρο, σὰν σὲ προσευχὴ. Κανένας δὲ μιλοῦσε. Μονάχα ἀραιὰ καὶ ποῦ τώρα ἔκοβαν τὴ σιωπὴ τὰ ἀναφιλητὰ τοῦ Μιχαλιοῦ.

Ἔβαλα ἀσυναίσθητα τὸ χέρι μου στὸ κοκκαλιάρικο γόνατό του καὶ μουρομούρισα: «Μαζί, Μιχαλιό, μαζί στὴν καινούργια πατρίδα...».

Ἐνας βόγγος, ἕνας παραπονιαρικός βόγγος ἀνέβηκε ἀπὸ τὸ φουγάρο τοῦ καραβιοῦ. Κι' εὐθύς ἕνας σπασμὸς τῆς θάλασσας τραντάξε τοὺς ἄρουούς του. Δὲν ἄργησε νὰ καταλάβουμε πὼς ἡ γῆ εἶχε κιόλας ξεκολλήσει κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μας, πὼς εἶχαμε ξεριζωθεῖ ἀμετάκλητα ἀπὸ τὸν τόπο μας, πὼς εἶχαμε ξαφνικὰ ριχτεῖ στὸ κενό. Κάτω σάλεψε ἀβυσσαλέα ἡ θάλασσα· πάνω πύρινη φωτολαμπὴ χανόταν στὸ ἄπειρο καὶ μηδένιζε τὴν ὑπαρξή μας. Μιὰ λουρίδα γῆς ἔσβηνε πίσω μας, ἔσβηνε στὰ μάτια μας, στὴν ψυχὴ μας... Εἶχαμε πετρώσει ἀλαλιασμένοι, εἶχαμε καταποντιστεῖ στὴ σιωπὴ τοῦ πόνου. Βουβοὶ κοιτάζαμε τὴ μακρινὴ πατρίδα ποὺ ὀλοένα ξεμάκραινε, ποὺ ὀλοένα στένευε καὶ γινόταν ἕνα με τὴν κόψη τοῦ ὀρίζοντα.

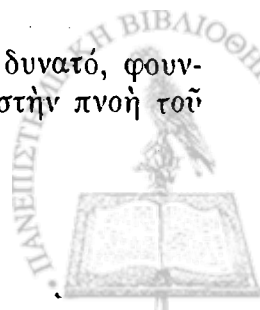
Ἐγὼ ἐξακολουθοῦσα νὰ χουφτιάζω με τὸ χέρι μου τὸ ξυλιασμένο γόνατο τοῦ Μιχαλιοῦ σὰν νάθελα νὰ κρατῶ κοντά μου τὴ φευγάτη γῆ, μιὰ αἴσθησι σιγουριᾶς, νὰ διατηρῶ τὴ συνέχεια τῆς ζωῆς.

Μέρες μᾶς ἔδειρε τὸ κύμα κι' ἡ ἀλμύρα, μᾶς στέγνωνε τ' ἀγιάζι, μᾶς καψάλισε τὴ σάρκα ὁ ἥλιος, μᾶς λίγωσε τὴν ψυχὴ ἡ ἀγρύπνια κι' ἡ δίψα. μᾶς μπαλσάμωσε τὴ σκέψη ἡ φοβικὴ τῆς ἀρρώστειας καὶ τοῦ θανατικοῦ.

Κι' ὅταν κάποτε πατήσαμε ξανά τὴ στεριά — ὅσοι φτάσαμε στὴ στεριά — ξέραμε πὼς ὁ Μιχαλιός, τὸ γειτονόπουλο με τ' ὄχρὸ προσωπάκι, δὲν ἦταν μαζί μας. Ὁ Μιχαλιός δὲν ἔφτασε ποτὲ στὴν καινούργια πατρίδα...!!

...Ἦτανε μιὰ φορὰ κάτι Γοργόνες μ' ἀσημένια κορμιὰ καὶ φεγγαρίσια μάτια· καὶ πήρανε τὸ Μιχαλιὸ στὰ δάκτυλά τους καὶ τὸν τύλιξαν στὰ φύκια τοῦ βυθοῦ καὶ δὲν ξαναγύρισαν μήτε νὰ τραγουδήσουν στὰ παλληκάρια τῶν καραβιῶν, μήτε νὰ ρωτήσουν γιὰ τὸ Μεγαλέξαντρο, τὸν ἀδερφό τους!...

Τώρα, ψηλὰ στὸν πράσινο λόφο τοῦ Μαχαλαῖ, ἕνα δέντρο ψηλό, δυνατὸ, φουντωτὸ ἀναδεύει στὰ ὄνειρά μου ἕνα δέντρο ποὺ ἀναρριγáει γιὰ λίγο στὴν πνοὴ τοῦ ἀνέμου, βυθίζεται στὸν ὀρίζοντα καὶ πιά δὲν ὑπάρχει.

ΜΗ ΜΕ ΔΕΡΝΕΤΕ ΑΝΕΜΟΙ

Σιωπηλή τις θύελλες άφουγκράζομαι
 κι' ή γεύση του σύννεφου στο στόμα μου άκόμα.
 Και πολλά τὰ τραγούδια και τὰ όνειρα
 στα χαλίκια τής πίκρας στεγνώνουν.
 Μά πουλί δέν κρατούσε στα φτερά του τον βρόντο
 ούτε ο ήλιος μ' άγάπησε. Μόνο άνέμοι βουλιάζαν στα μάτια μου.

Νησιική τήν καρδιά πάντοτε κοίμιζα
 τις μνήμες μου πάντοτε στο είκονοστάσι.
 Δέν βαστώ! Τό τραγούδι στο αίμα μου
 σκλαβωμένο δέν θέλει να ζήση.
 Τά καντήλια μου άνάβω να ζεστάνω στη φλόγα
 τὰ όνόματα που άγιασαν οι ζεστές προσευχές τών προγόνων μου.

Σκοτεινές τις θύελλες άφουγκράζομαι
 και στα μάτια πλήθυνε του ήσκου ή φοβέρα.
 Φοβερή ματωμένη περπάτησε
 μοναχή της του ήσκου ή φοβέρα.
 Μη με δέρνετε άνέμοι! Στα βουνά, στα πελάγη
 και στους κάμπους μνημόσυνα τών ήρώων τις μνήμες μνημόνευαν.

Δέν τολμώ να μαζέψω τους άνεμους
 στα λόγια που ο άρχάγγελος ψιθύρισε πάλι!
 Δέν τολμώ να διακόψω τους ψίθυρους
 που κοχλάζουν στο αίμα μου πάλι!
 Τά καντήλια μου άνάβω τον χιτώνα του πένθους
 φοράντας κατάσαρκα με τις μνήμες ζεστές τών προγόνων μου.
 Δέν άντέχω! Μη με δέρνετε άνέμοι.
 Στις ζεστές προσευχές τών προγόνων μου,
 τής φωνής μου τον ψίθυρο άγάπησα.

ΛΥΝΤΙΑ ΑΥΛΩΝΙΤΟΥ

Montreal 1973

ΣΚΑΛΙΖΩ ΤΟΥΣ ΛΥΓΜΟΥΣ

Σκαλίζω τους λυγμούς σε πέτρα
 βαριά μεγάλη και σκληρή.
 Δέν έχει ή σμίλη σχήμα ή μέτρα.
 Μιλεϊ ή ψυχή και τό μπορεί.

ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ

Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Τζὼν Μόρλεϋ
« Ἡ ζωὴ τοῦ Οὐ Ε. Γλάδστων ».
Κεφ. Α΄

ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ

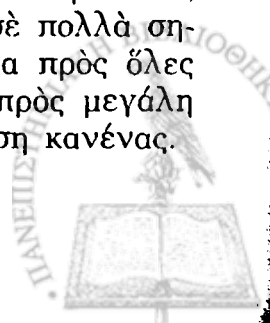
*Μετάφραση ἀπὸ τὰ ἀγγλικά
Ἑλλης Κέρκ*

Ἔνα γράμμα τοῦ κ. Ἄρθουρ Γκόρντον μᾶς δίνει μιὰ διασκεδαστικὴ περιγραφή ἐκδρομῆς σὲ ἀγριώτερες περιοχές:

«Θὰ σοῦ ἀρέσῃ ἡ περιγραφή μιᾶς ἐκδρομῆς πού ἔκανε χτὲς ὄλη ἡ συντροφιά στὴν Ἀλβανία, γιὰ νὰ ἐπισκεφθῇ μιὰ ἡλικιωμένη καὶ πλούσια γαιοκτήμονα πού ζεῖ σ' ἓνα μεγάλο ἐρειπωμένο κάστρο σ' ἓνα μέρος πού λέγεται Φιλάτες (sic). Εἶναι ἴσως ἡ σπουδαιότερη προσωπικότης σ' ἐκεῖνα τὰ μέρη καὶ κρίθηκε σωστὸ νὰ τὴν ἐπισκεφθῇ ὁ λόρδος ὑπάτος ἀρμοστής ἂν ἤθελε νὰ δῆ τὴν Ἀλβανία... Ἦταν ἓνα ὠραῖο πρῶινό, καὶ τὸ πρόγευμα εἶχε σερβιριστεῖ στὸ μπαλκόνι τοῦ ἰδιαίτερου διαμερίσματος, πού βλέπει πρὸς τὸν κῆπο καὶ ἔχει τὴν ὠραιότερη θέα ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τοῦ στενοῦ. Ὁ Γλάδστων ἦταν στὰ μεγάλα κέφια του, μιλοῦσε συνέχεια καὶ ἔκανε τρέλλες σὰ μικρὸ παιδί. Μετὰ τὸ πρόγευμα, ἡ λέμβος τοῦ λόρδου ὑπάτου ἀρμοστοῦ καὶ οἱ βάρκες τοῦ «Τρομεροῦ» μᾶς πῆγαν στὴν ἄμορφη μικρὴ κανονιοφόρο.

Φτάσαμε στὴ Σαγιάδα, σὲ δύο ὥρες περίπου, καὶ κατὰ τὴν ἀποβίβαση μᾶς ὑποδέχτηκε ὁ διοικητὴς τῆς ἐπαρχίας, πού εἶχε ἔρθει καβάλα ἀπὸ τοὺς Φιλάτες γιὰ νὰ μᾶς προὔπαντήσῃ. Πήγαμε στὸ σπίτι τοῦ Ἄγγλου ὑποπροξένου, ἐνῶ τὸ μακρὸν παραβάνι τῶν ἀλόγων ἐτοιμαζόταν νὰ ξεκινήσῃ, ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ λίγα λεπτὰ ὁ Γλάδστων ἄρχισε νὰ ἀδημονῇ φανερὰ καὶ ἐπέμεινε νὰ ξεκινήσωμε μὲ τὰ πόδια — καὶ φυσικὰ τὸν ἀκολούθησα. Ἦρθε μαζί μας κι ὁ γέρο - καμαρότος καὶ μιὰ πεζὴ συνοδεία ἀπὸ ὀχτὼ παλληκάρια μὲ ἄσπρες φουστανέλλες. Ἡ ὑπόλοιπη συντροφιά πῆγε καβάλα, καὶ ὅταν σὲ λίγο φτάσαμε στὴν κορυφὴ ἑνὸς μικροῦ λόφου καὶ κυττάξαμε πίσω, ἡ μακρὰ συνοδεία, πού ξεκινοῦσε ἀπὸ τὴ Σαγιάδα καὶ προχωροῦσε στὸ στενὸ ὑπερυψωμένο καλντερίμι, πού ξετυλίγονταν παράλληλα μὲ τὸ μονοπάτι μας, παρουσίαζε ἓνα ὄμορφο θέαμα μὲ τὶς σιλουέττες τῶν καβαλλάρηδων νὰ προβάλλουν πάνω στὸ φόντο τῆς θάλασσας.

Οἱ Φιλάτες εἶναι περίπου 12 μίλια ἀπὸ τὴ Σαγιάδα, ἴσως καὶ παραπάνω, τὸ μονοπάτι ὄρεινὸ καὶ ἄγριο καὶ ἡ θέα ἀπὸ κεῖ ἀπάνω ὠραία σὲ πολλὰ σημεία. Τὰ παλληκάρια τῆς συνοδείας μας πυροβολοῦσαν συνέχεια πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις μὲ τὰ μακρὰ σὰν τῶν Ἀφγάνων ὄπλα τους, πρὸς μεγάλη στενοχώρια τοῦ Γλάδστων, ἀλλὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ τοὺς σταματήσῃ κανένας.

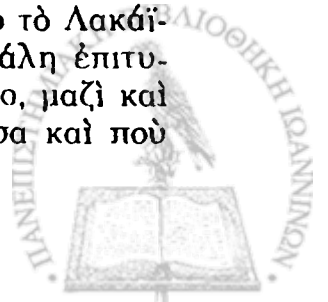
Πρόσκοποι στους λόφους ειδοποίησαν πώς πλησιάζαμε, και κατά την εισσόδο μας στους Φιλάτες γινήκαμε δεκτοί από όλο τον πληθυσμό. Μπροστά το προσωπικό της Βαλιντέ, πίσω οί δημογέροντες, κατόπι οί χοτζάδες με τὰ πελώρια πράσινα σαρίκια τους, ή χριστιανική κοινότητα, και τέλος, στην κορυφή του λόφου, ό μικρός έγγονος της Βαλιντέ, πολυτελέστατα ντυμένος και συνοδευόμενος από τον παιδαγωγό του κι από μερικούς μαύρους σκλάβους.

Τό αγοράκι χαιρέτησε τό Γλάδοτων κατά τό μουσουλμανικό τρόπο με πολλή χάρη και αξιοπρέπεια κι ύστερα μάς όδήγησε στο κάστρο, όπου βρήκαμε τους υπόλοιπους κατοίκους της πόλεως, όσους δέν είχαν λάβει μέρος στην υποδοχή, συγκεντρωμένους σε γραφικές ομάδες πάνω στο μαλακό πράσινο γρασίδι και κάτω από τὰ πελώρια πλατάνια. Τό κάστρο είναι μιὰ έρειπωμένη περιοχή από τείχη και πύργους, με κτίρια όλων τών ειδών και τών εποχών στο έσωτερικό του. Ή ίδια ή Βαλιντέ, φορώντας πράσινο μεταξωτό και πανωφόρι από γούνα, ακολουθούμενη από δυό μαύρες σκλάβες που της κρατούσαν την ούρά, μάς δέχτηκε στο κεφαλόσκαλο και μάς όδήγησε σ' ένα μεγάλο δωμάτιο περιτριγυρισμένο με ντιβάνια, που έπαιναν τις τρεις πλευρές του. Μάς έφεραν γλυκό και νερό, και τσιμπούκια και καφέ, όπως συνηθίζεται. Μερικά από τὰ φλυτζάνια και οί φιλιγκράν βάσεις τους ήταν ωραιότατα. Βγήκαμε να δούμε την πόλη, κι ένας ψηλός μαύρος σκλάβος πήγαινε μπροστά μας, φορώντας ένα πολυτελέστατο σακκάκι από μπλε βελούδο και κρατώντας στο χέρι ένα θαυμάσιο άσημένιο μπαστούνι. Μ' αυτόν όδηγό έπισκεφθήκαμε τὰ χάνια, τό παζάρι και τό τζαμί. "Όχι μόνο μάς επέτρεψαν να μπούμε στο τζαμί φορώντας τὰ παπούτσια μας, αλλά όταν ό Γλάδοτων έξεφρασε την έπιθυμία ν' άκούση τό κάλεσμα στην προσευχή, ό μουεζίνης διατάχθηκε ν' άνεβή στο μιναρέ και να φωνάξη τό άζάν δυό ώρες πριν από την κανονική ώρα. Τό θέαμα του πρασινοσαρικοφορεμένου ιμάμη να φωνάξη τό άζάν για ένα Φράγκο, ήταν πολύ παράξενο και ή άτέλειωτη ποικιλία τών ένδυμασιών του πλήθους που είχε κατακλύσει τὰ μπαλκόνια γύρω από τό τζαμί πολύ γραφική. Ή πύλη του κάστρου παρουσίαζε κι αυτή ένα γραφικό θέαμα. Υπηρέτες και φρουροί, σκλάβοι και στρατιώτες, άκόμα και γυναίκες, στέκονταν χαζεύοντας εκεί, κι ένα ώραίο, ήμερο, θηλυκό ζαρκαδάκι έπαιζε με τὰ δμορφα, φανταχτερά ντυμένα παιδάκια που ήταν μαζεμένα κάτω από τον άκανή θόλο της.

Δειπνήσαμε σ' ένα άλλο μεγάλο δωμάτιο. Μέτρησα τριανταδύο φαγητά, ή μάλλον πιάτα, γιατί κάθε πιάτο έρχεται στα τουρκικά γεύματα ξεχωριστά και θεωρείται άγένεια να μη φάη κανείς απ' όλα.

Τό γραφικότερο και πιό άσυνήθιστο μέρος του δείπνου ήταν ό τρόπος που φωτιζόταν τό δωμάτιο. Όχιτώ ψηλοί Άλβανοί με έντυπωσιακό παρουσιαστικό στεκόταν πίσω μας σαν άγάλματα κρατώντας ό καθένας τους από ένα κερι στο χέρι. Μου θύμισαν τους δαδοφόρους που βοήθησαν τό Σκώτο λόρδο να κερδίση τό στοίχημα στο «Θρύλο τών Μοντρόζ» (Σημ. Μεταφρ.: "Έργο του Σερ Ούώλτερ Σκώιτ).

Μετά τό δείπνο άκολούθησε ένα παρατεταμένο και βαρετό διάλειμμα για να καπνίσωμε και να πούμε ιστορίες στα σκοτεινά, και ζητήσαμε από τό Λακάρτα να μάς άπαγγείλη ιταλικά ποιήματα, πράγμα που έκανε με μεγάλη έπιτυχία, άραδιάζοντας τό ένα σονέττο του Πετράρχη ύστερα από τό άλλο, μαζί και κείνο που ό πατέρας μου θεωρεί τό ωραιότερο στην ιταλική γλώσσα και που

μιλάει για τὸ «ἀστραποβόλημα τοῦ ἀγγελικοῦ γέλιου»*. Αὐτὸ μού ἔδειξε πόσο εὐκόλο εἶναι νὰ ἐπηρρεαστῇ κανένας ἀπὸ τῆς συνήθειες ἐνὸς τόπου. Δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος λιγώτερο ἀνατολίτης ἀπὸ τὸ Γλάδστων. Κι ὅμως ὅταν παρακίνησε τὸ Λακάϊτα ν' ἀπαγγεῖλη ἔκανε ἀκριβῶς ὅ,τι κάνει κάθε Πασάς μετὰ τὸ δεῖπνο ὅταν ζητάει ἀπὸ τὸν παραμυθὰ του νὰ ἐπαναλάβῃ μιὰ ἱστορία. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐξαπέστειλαν τὶς κυρίες στὸ χαρέμι γιὰ τὴ νύχτα μαζὶ μὲ τὴ Λαΐδη Μπώουεν γιὰ διερμηνέα. Ὁ Λόρδος ὑπάτος ἀρμοστής, οἱ δύο γραμματεῖς του, οἱ τρεῖς ὑπασπισταὶ του, οἱ λογαχοὶ Μπλόμφηλντ καὶ Μαντρικάρντι καὶ ὁ ὑποπρόξενος κοιμήθηκαν μαζὶ σ' ἓνα δωμάτιο, κι αὐτὸ ὄχι πολὺ μεγάλο καὶ ξαπλώσαμε ὅλοι ὁ ἓνας δίπλα στὸν ἄλλο, κάτω ἀπὸ παπλώματα ἀπὸ χρυσοῦφαντο μεταξωτὸ τῆς Προύσας, πού τύλιξαν γύρω μας κάτι ὑπέροχοι Ἄλθανοί. Ὁ Γλάδστων διασκέδασε προσπαθώντας νὰ μαντέψῃ ἂν παραβαίναμε τὶς διατάξεις τοῦ νόμου τοῦ Λόρδου Σάφτεσμπρυ περὶ στεγάσεως εἰς ἐπιπλωμένα δωμάτια. (Σημ. Μεταφρ.: Νόμος πὸν ἀπαγόρευε τὴ διανυκτέρευση περισσότερων ἀπὸ ἓναν ὠρισμένο ἀριθμὸ ἀτόμων σὲ κάθε δωμάτιο). Ὑστερα ἀπὸ ἓνα μῆνα λιακάδας χωρὶς ἓνα σύννεφο, τοῦ κάπνισε τοῦ καιροῦ νὰ βρέξῃ ἐκείνη τὴ νύχτα μέσα σ' ὅλες τὶς νύχτες τοῦ χρόνου καὶ νὰ βρέξῃ ἔτσι ὅπως βρέχει μόνο σ' ἐκεῖνα τὰ μέρη. Ὁ Γλάδστων καὶ γὼ κατεβήκαμε πάλι μὲ τὰ πόδια, παρ' ὅλον τὸν ἀέρα, τὴ βροχὴ καὶ τὴ λάσπη, καὶ ὅλα τὰ παλληκάρια τῆς συνοδείας μας, γιὰ νὰ κρατήσουν ψηλὰ τὸ ἠθικό τους ὑποθέτω, τραγουδοῦσαν ἐν χορῶ μὲ ἀγριοφωνάρες σ' ὅλη τὴ διαδρομὴ. Κοντέψαμε νὰ κολλήσωμε γιὰ καλὰ στὸ τέλμα κοντὰ στὴ Σαγιάδα καὶ φτάσαμε στὸ «᾽Οσπρεῦ» βρεγμένοι ὡς τὸ κόκκαλο. Τὰ χέρια μου ἦταν τόσο παγωμένα πὸν μόλις μποροῦσα νὰ κρατήσω τὸ τιμόνι τῆς βάρκας.

Φυσικὰ εἶχαμε φτάσει πολὺ πρὶν ἀπὸ τοὺς καβαλλάρηδες καὶ ἀναγκαστήκαμε νὰ περιμένωμε.

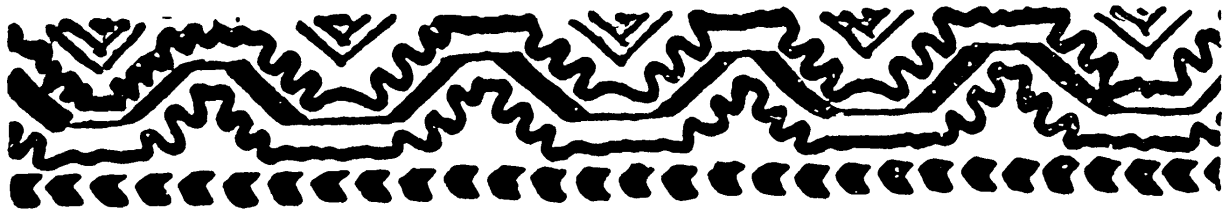
Τὸ τί φάγαμε στὸ πρόγευμα δὲ λέγεται! Φυσικὰ ἐκεῖνοι ἀπὸ μᾶς πὸν μποροῦσαν νὰ φᾶν, γιὰτὶ ἡ θάλασσα ἦταν ταραγμένη καὶ ὁ Γλάδστων καὶ οἱ κυρίες ξάπλα καὶ ἀξιολύπητοι.

Τὸ σχόλιο τοῦ Γλάδστων στὸ ἡμερολόγιό του εἶναι σύντομο:

«Ἡ συνολικὴ ἐντύπωση εἶναι θλιβερή: παντοῦ βρίσκεις νωθρότητα, σαπίλα, ἀποτελμάτωση. Φαίνεται σὰ νὰ μὴν ὑπάρχῃ πουθενὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ. Ἄλλὰ ὑπάρχει πολλὴ ἀγριάδα καὶ γραφικότητα».

* «Lampeggiar del angelico riso» (ἰταλικά στὸ κείμενο).

ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΣΤΡΙΝΤΜΠΕΡΓΚ

Η ΔΥΝΑΤΩΤΕΡΗ

Μετάφραση: ΠΑΝΟΥ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΟΥ

Π ρ ό σ ω π α

ΚΥΡΙΑ Χ., ἠθοποιός, πατρεμένη
ΔΕΣΠΟΙΝΙΣ Υ., ἠθοποιός, ἀνύπαντρη
ΜΙΑ ΣΕΡΒΙΤΟΡΑ

Σ κ η ν ή: Μιά γωνιά σ' ένα καφενεῖο τῆς Στοκχόλμης τοῦ 1880, ὅπου συχνάζουν κυρίες. Δυὸ μικρὰ τραπεζάκια, ἕνας κόκκινος βελουδένιος καναπὲς καὶ μερικὲς καρέκλες. Ἡ δεσποινὶς Υ. κάθεται στὸ τραπέζι ἔχοντας μπροστά της ἕνα μισο-ἄδειο μπουκάλι μύρα καὶ διαβάζει ἕνα εἰκονογραφημένο ἑβδομαδιαῖο περιοδικὸ ποὺ κάθε τόσο τὸ ἀλλάζει μ' ἕνα ἄλλο. Μπαίνει ἡ κυρία Χ. Φοράει χειμωνιάτικο καπέλο καὶ παλτό, καὶ στὸ χέρι της κρατᾷ ἕνα διακοσμημένο γι�πωνέζικο καλαθάκι.

ΚΥΡΙΑ Χ. Γιατί, Μίλυ, ἀγάπη μου, — πῶς εἶσαι: — κάθεσαι ἐδῶ ὀλομόναχη, παραμονὴ Χριστουγέννων, σὰν νάσαι κανένας φτωχὸς ἐργένης;

ΔΕΣΠΟΙΝΙΣ Υ. (Ἀνασηκώνει τὸ βλέμμα της ἀπὸ τὸ περιοδικό, κάνει νεῖμα καὶ ἐξακολοθεῖ νὰ διαβάζη).

ΚΥΡΙΑ Χ. Ξέρεις, λυπᾶμαι πραγματικὰ νὰ σὲ βλέπω μόνη. Μόνη σὲ καφενεῖο καὶ μάλιστα τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων. Μὲ κάνει νὰ λυπᾶμαι ὅσο λυπήθηκα κάποτε στὸ Παρίσι, ὅταν εἶδα ἕνα γαμήλιο πάστν σ' ἕνα ρεστωράν. Ἡ νύφη διάβαζε μιὰ ἐφημερίδα μὲ γελοιογραφίες καὶ ὁ γαμπρὸς ἔπαιζε μπιλιάρδο μὲ τοὺς ζουμπάρους. Ἀλλοίμονο, εἶπα μέσα μου. Μὲ μιὰ τέτοια ἀρχὴ πῶς θὰ πάη ὁ γάμος καὶ πῶς θὰ τελειώση; Αὐτὸς ἔπαιζε μπιλιάρδο τὴν ἡμέρα τοῦ γάμου του καὶ ἐκεῖνη ἀπ' τὴν μεριά της, διάβαζε ἐφημερίδα μὲ γελοιογραφίες. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἴδιο. (Μιὰ σερβιτόρα φέρνει ἕνα φλυτζάνι σοκολάτα στὴν κυρία Χ. καὶ φεύγει).

ΚΥΡΙΑ Χ. Ξέρεις, Ἀμέλια, πιστεύω σι' ἀλήθεια τώρα θάκανες καλύτερα νὰ τοῦ προσκολληθῆς. Μὴν ξεχνᾷς πῶς ἤμουν ἡ πρώτη ποὺ σοῦ εἶπα νὰ τὸν συγχωρήσης. Θυμᾶσαι; Θὰ ἦσουν παντρεμένη τώρα καὶ θάγες σπιτικό. Θυμήσου πόσο εὐτυχισμένη ἦσουν ἐκεῖνα τὰ Χριστούγεννα, ὅταν ἔμεινες μὲ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ ἀρραβωνιαστικοῦ σου στὴν ἐξοχή. Πόσο θεομὰ μιλοῦσες γιὰ τὴν οἰκογενειακὴ εὐτυχία! Ἦθελες πάρα πολύ, ἀλήθεια, νὰ ἐγκαταλείψης τὸ θέατρο. Ναι, ἀγαπητή μου Ἀμέλια, στὸ σπίτι εἶναι καλύτερα, καλύτερα ἀμέσως μετὰ τὸ θέατρο. Ὅσο γιὰ τὰ παιδιά — ἀλλὰ ἐσύ δὲν ξέρεις τίποτε γι' αὐτά.

(Ἡ ἔκφραση τῆς δίδας Υ. εἶναι ἀποκρουστικὴ. Ἡ Κα Χ. ρουφᾷ μερικὲς κουταλιὲς σοκολάτα. Μετὰ ἀνοίγει τὸ καλαθάκι της καὶ δείχνει μερικὰ Χριστουγεννιάτικα δῶρα).

ΚΥΡΙΑ Χ. Τώρα πρέπει να δῆς τί ἔχω ἀγοράσει γιὰ τὰ κοιτοπούλακια μου. (Βγάζει μιὰ κούκλα). Κοίταξέ την. Εἶναι γιὰ τὴν Λίτσα. Βλέπεις πῶς κουνάει τὰ μάτια της καὶ στρίβει τὸ κεφάλι της; Δὲν εἶναι χαριτωμένη; Κι ἐδῶ εἶναι ἓνα πιστόλι - παιχνίδι γιὰ τὸν Μάγνα. (Ὁπλίζει τὸ πιστόλι καὶ σκοπεύει τὴν δίδα Ὦ. παύ φαίνεται ἔντρομη).

ΚΥΡΙΑ Χ. Φοβήθηκες; Νόμισες πῶς θὰ σὲ πυροβολοῦσα; Πραγματικά δὲν νόμιζα πῶς θὰ τὸ πίστευες ὅτι θὰ τόκανα. Τώρα, ἂν ἐπρόκειτο ἐ σὺ νὰ πυροβολήσης ἐ μ ἔ ν α, δὲν θά'ταν καὶ τόσο ἀπίστευτο, γιατί ἐξάλλου πραγματικά παρουσιάστηκα προστά σου ἐμπόδιο καὶ ξέρω πῶς ποτὲ δὲν τὸ ξεχνᾶς, ἂν καὶ ἤμουν ἐντελῶς ἀθῶα. Ἀκόμα νομίζεις πῶς ἔκανα μηχανορραφία γιὰ νὰ σὲ βγάλω ἀπ' τὸ «Μεγάλο Θέατρο», ἀλλὰ δὲν τόκανα. Λοιπὸν δὲν ὠφελεῖ νὰ μιλῶ ἀφοῦ ἐσὺ πιστεύεις πῶς ἐγὼ ἤμουν πσί... (Βγάζει ἔξω ἓνα ζευγάρι κεντημένα παντοφλάκια). Κι αὐτὰ εἶναι γιὰ τὸν γέρο μου μὲ τουλίπες ἐπάνω τους ποὺ τὶς κέντησα ἡ ἴδια. Στὴν πραγματικότητα μισῶ τὶς τουλίπες, ἀλλὰ ἐκεῖνος θέλει νὰ ἔχη τουλίπες παντοῦ.

ΔΕΣΠΟΙΝΙΣ Ὦ. (Ἀνασηκώνοντας τὸ κεφάλι της, ἀφίνει νὰ φανῆ ἡ εἰρωνεία καὶ ἡ περιέργεια στὸ πρόσωπό της).

ΚΥΡΙΑ Χ. (Βάζοντας τὰ χέρια της σὲ κάθε παντοφλάκι). Κοίτα τί μικρὰ πόδια ποὺ ἔχει ὁ Μπόμπ. Ἔτσι; Καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ ἰδῆς τί χαριτωμένα περπατάει. Δὲν τὸν εἶδες ποτὲ σου μὲ παντόφλες, τὸν εἶδες;

ΔΕΣΠΟΙΝΙΣ Ὦ. (Γελάει).

ΚΥΡΙΑ Χ. Ἀλλά, ὅταν θυμῶνῃ, κοίτα, χτυπάει τὰ πόδια του ἔτσι: «Αὐτὰ τὰ καταραμένα κορίτσια ποὺ ποτὲ δὲν μποροῦν νὰ μάθουν νὰ κάνουν καφέ. Νὰ πάρῃ ὁ διάβολος. Ἐκεῖνη ἡ ἡλίθια δὲν καθάρισε τὴ λάμπα σωστά. Μετὰ κάνει ρεῦμα κάτω ἀπ' τὴν πόρτα καὶ τὰ πόδια μου ξεπαγιάζουν. Διάβολε, πάγωσα καὶ οἱ βλάκες ἀφίνουν τὴν σόμπα καὶ σβύνει» (Τροχίζει τὶς σόλες τὴ μιὰ μὲ τὴν ἄλλη. Ἡ δὶς Ὦ. σκάει στὰ γέλια).

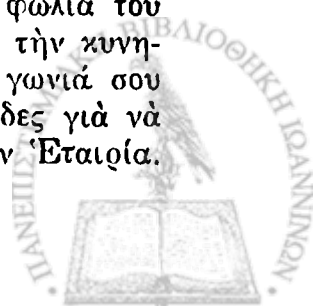
ΚΥΡΙΑ Χ. Καὶ μετὰ ἔρχεται σπίτι καὶ ἀναγκάζεται νὰ ἐρευνήσῃ γιὰ τὶς παντόφλες του, ποὺ ἡ Μαίρη τὶς ἔχει σπρώξει κάτω ἀπ' τὸ γραφεῖο... Λοιπὸν, ἴσως δὲν εἶναι σωστὸ γιὰ μιὰ γυναῖκα νὰ κοροϊδεύῃ τὸν ἄντρα της κατὰ τέτοιον τρόπο. Εἶναι γλυκούλης, ἐν πάσῃ περιπτώσει, καὶ καλὸς κι ἀγαπητὸς σύζυγος. Ἔπρεπε νὰ εἶχες ἄντρα σὰν αὐτόν, Ἀμέλια. Γιατί γελαῶς; Τί εἶναι; Ὦ: Τὸ ξέρω, βλέπεις, πῶς μοῦ εἶναι πιστός. Ναι, τὸ ξέρω. Ὁ ἴδιος μοῦ εἶπε — τί χαρχαρίζεις; — πῶς ἐνῶ βρισκόμουν ἐκδρομὴ στὴ Νορβηγία, ἐκεῖνη ἡ φορικτὴ Φρειδερίκη ἦρθε καὶ προσπάθησε νὰ τὸν ξελογιάσῃ. Μπορεῖς νὰ φανταστῆς πιὸ ἀποτρόπαιο πράγμα; (Παύση). Θὰ τῆς ἔβγαζα μὲ τὶς γρατζουνιές μου τὰ μάτια, ἂν μοῦ παρουσιάζονταν ὅταν ἤμουν σπίτι. (Παύση). Χαίρομαι ποὺ ὁ Μπόμπ μοῦ τᾶπε ὁ ἴδιος καὶ δὲν τᾶμαθα ἀπὸ κοιτομπολιά. (Παύση). Καὶ στὴν πραγματικότητα ἡ Φρειδερίκη δὲν ἦταν ἡ μόνη. Δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω τὸ γιατί, ἀλλὰ ὅλες οἱ γυναῖκες φαίνονται νὰ εἶναι τρελλές γιὰ τὸν ἄντρα μου. Πρέπει νὰ νομίζουν πῶς ἡ θέση του τοῦ δίνει τὸ λόγο σχετικὰ μὲ τὸ ποιὸς προσλαμβάνεται στὸ θέατρο. Ἴσως κι ἐσὺ ἡ ἴδια νὰ τὸν κινήγῃς; Δὲν σοῦ ἔχω ἀπεριόριστη ἐμπιστοσύνη, ἀλλὰ ξέρω πῶς ποτὲ δὲν ἔχει προσελκυσθῆ ἀπὸ σένα καὶ σὺ πάντοτε φαινόσουν νὰ ἔχῃς ἓνα εἶδος ἔχθρας ἐναντίον του ἢ ἔτσι ἐνιωθα ἐγὼ. (Παύση. Κοιτοῦν ἡ μιὰ τὴν ἄλλη ἐπιφυλακτικά).

ΚΥΡΙΑ Χ. Ἔλα νὰ περάσουμε τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων σὲ μᾶς ἀπόψε, Ἀμέλια, ἀκριβῶς γιὰ νὰ δείξῃς πῶς δὲν εἶσαι προσβεβλημένη ἀπὸ μᾶς ἢ ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἀπὸ μένα. Δὲν ξέρω γιατί, ἀλλὰ φαίνεται ἰδιαίτερος δυσάρεστο νὰ μὴν τᾶχουμε καλά. Ἴσως γιατί μπῆκα στὸν δρόμο σου τότε... (σιγανὰ) ἢ

- δὲν ξέρω, ἀλήθεια, δὲν ξέρω καθόλου, γιατί. (Παύση ἢ δεσποινὶς Υ. κοιτάει περιέργω τὴν Κυρία Χ.).

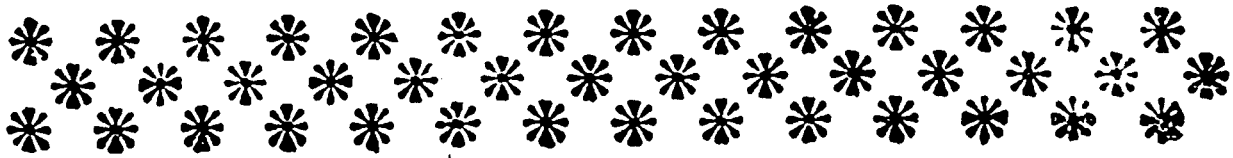
ΚΥΡΙΑ Χ. (σκεπτικὰ) Ἦταν τόσο παράξενο ὅταν γνωρίσαμε ἢ μιὰ τὴν ἄλλῃ. Ξέρεις, ὅταν πρωτογνωριστήκαμε, μὲ τρόμαξες τόσο μὲ τρόμαξες ὥστε δὲν μπορούσα νὰ πάρω τὸ βλέμμα μου ἀπὸ πάνω σου. Κανόνισα νὰ γυροφέρνω κοντὰ σου. Δὲν τολμοῦσα νὰ γίνω ἐχθρὸς σου κι ἔτσι ἔγινα φίλη σου. Ἀλλὰ ὅταν ἐρχόσουν στὸ σπίτι μας ἦμουν ταραγμένη γιατί ἔβλεπα ὅτι δὲν ἄρεσες στὸν ἄνδρα μου κι αὐτὸ μὲ ἐρέθιζε, ὅπως ἓνα φόρεμα ποὺ δὲν κάνει. Ἔκανα ὅ,τι μπορούσα γιὰ νὰ τὸν κάνω νὰ εἶναι καλὸς μαζί σου, ἀλλὰ ἀνώφελα, μέχρις ὅτου ἔφυγες κι ἀρραβωνιάστηκες. Μετὰ γίνατε τόσο μεγάλοι φίλοι, ποὺ στὴν ἀρχὴ φαίνονταν σὰν νὰ τολμούσατε μόνο ἑσεῖς νὰ δείξετε τὰ πραγματικὰ σας αἰσθήματα τότε — ὅταν ἦσατε ἀσφαλεῖς. Καὶ μετὰ, γιὰ νὰ ἰδῶ πῶς ἦταν μετὰ: Δὲν ζήλευα — αὐτὸ θάταν παράξενο. Καὶ θυμᾶμαι στὰ βαπτίσιμα, ὅταν ἦσουν ἢ νουνά, τοῦ εἶπα νὰ σὲ φιλήσῃ. Τὸ 'κανε καὶ σὺ ἦσουν ταραγμένη... Στὴν πραγματικότητα δὲν τὸ πρόσεξα τότε... Οὔτε ἀργότερα τὸ σκέφτηκα... Ποτὲ δὲν τὸ σκέφτηκα — μέχρι τώρα! (Σηκώνεται ἀπότομα). Γιατί δὲν λὲς κάτι; Δὲν εἶπες οὔτε μιὰ λέξη ὅλη αὐτὴ τὴν ὥρα. Μὲ ἀφρησες νὰ συνεχίσω νὰ μιλῶ. Ἔχεις καθήσει ἐκεῖ πέρα τραβώντας μὲ τὰ μάτια σου ὄλες τὶς σκέψεις μου — ἢ ματιά σου ἦταν χωμένη μέσα μου σὰν τὸ κουκούλι στὸ μετᾶξι... Λανθασμένες σκέψεις; Ἄς σκεφθῶ. Γιατί διέλυσες τὸν ἀρραβῶνα σου; Γιατί μετὰ ἀπ' αὐτὸ δὲν ἦρθες ποτὲ στὸ σπίτι μας; Γιατί δὲν θέλεις νὰ ἔρθῃς σὲ μᾶς ἀπόψε; (Ἡ Δεσποινὶς Υ. κάνει μιὰ κίνηση, σὰν νὰ θέλῃ νὰ μιλήσῃ).

ΚΥΡΙΑ Χ. Ὁχι. Δὲν χρειάζεται νὰ πῆς τίποτε γιατί τώρα τὰ ξέρω ὅλα. Γι' αὐτὸ καὶ γι' αὐτὸ καὶ γι' αὐτὸ. Ναί, γι' αὐτὸ ἔγινε αὐτὸ. Ναί, ναί. Τὸ ἓνα κομμάτι συμπληρώνει τὸ ἄλλο, τώρα. Αὐτὸ εἶναι. Δὲν θὰ καθίσω στὸ ἴδιο τραπέζι μὲ σένα. (Μετακινεῖ τὰ πράγματά της στὸ ἄλλο τραπέζι). Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ κεντῶ τουλίπες, πράγμα ποὺ συχάινομαι, πάνω στὶς παντόφλες του — ἐπειδὴ σοῦ ἄρεσαν οἱ τουλίπες. (Πετᾶ τὶς παντόφλες στὸ πάτωμα). Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ περνᾶμε τὸ καλοκαίρι κοντὰ στὴν λίμνη — γιατί ἐσὺ δὲν μπορούσες νὰ ὑποφέρῃς τὴν ἀκροθαλασσιά. Γι' αὐτὸ ὁ γιός μου ἔπρεπε νὰ ὀνομασθῇ Ἔσκιλ — γιατί αὐτὸ ἦταν τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα σου. Γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ φορῶ τὰ χρώματα ποὺ ἀγαποῦσες, νὰ διαβάζω τὰ βιβλία ποὺ σοῦ ἄρεσαν, νὰ τρώω τὰ φαγητὰ ποὺ ἔτρωγες, νὰ πίνω τὰ ποτὰ ποὺ ἔπινες — τὴν σοκολάτα σου, λόγου χάρι. Γι' αὐτὸ, ὦ Θεέ μου, εἶναι τρομερὸ νὰ τὸ σκέπτεται κανεὶς, τρομερὸ! Τὸ κάθε τί, τὸ κάθε τί ἔρχονταν σὲ μένα ἀπὸ σένα — ἀκόμα καὶ τὰ πάθη σου. Ἡ ψυχὴ σου χώθηκε στὴν δική μου σὰν τὸ σκοιλήζι στὸ μῆλο κι ἔφαγε, κι ἔφαγε, κι ἔσκαψε κι ἔσκαψε μέχρις ὅτου δὲν ἀπόμεινε τίποτε ἐκτὸς ἀπὸ τὴν φλούδα καὶ μιὰ μικρὴ μαύρη μούχλα. Ἦθελα νὰ πετάξω ἀπὸ σένα ἀλλὰ δὲν μπορούσα. Ἦσουν ἐκεῖ σὰν ἓνα φίδι μὲ τὰ μαῦρα σου μάτια ποὺ μὲ γοήτευαν. Ὁταν ἄπλωνα τὰ φτερά μου, μὲ τραβοῦσαν πρὸς τὰ κάτω. Ἦμουν ξαπλωμένη στὸ νερὸ μὲ τὰ πόδια μου σφιχτὰ τὸ ἓνα μὲ τ' ἄλλο κι ὅσο δυνατώτερα κινούσα τὰ χέρια μου, τόσο βαρύτερα βυθιζόμουν πρὸς τὰ κάτω, κάτω, κάτω μέχρι ποὺ ἄγγιξο τὸν πάτο, ὅπου βροισκόσουνα περιμένοντας σὰν μιὰ γιγαντιαία καρβίδα ἔτοιμη νὰ μὲ πιάσῃ στὶς τσιμπίδες σου — καὶ νᾶμαι. ὦ, πόσο σὲ μισῶ. Σὲ μισῶ. Σὲ μισῶ. Κι ἐσὺ μοῦ κάθεις ἐκεῖ πέρα, ἡσυχῇ, σιωπηλῇ, ἀδιάφορῃ, χωρὶς νὰ σοῦ καίγεται καρφὶ ἂν εἶναι Χριστούγεννα ἢ Πρωτοχρονιά, ἂν οἱ ἄλλοι εἶναι εὐτυχεῖς ἢ δυστυχεῖς. Κάθεις ἐκεῖ πέρα χωρὶς νὰ κινεῖσαι, σὰν τὸν πελαργὸ πάνω ἀπ' τὴν φωλιά τοῦ ποντικοῦ. Δὲν μπορείς νὰ τραβήξῃς τὴν λεία σου ἔξω, δὲν μπορείς νὰ τὴν κυνηγήσῃς, ἀλλὰ μπορείς νὰ μένης περισσότερο ἀπὸ πάνω. Κάθεις στὴν γωνιά σου — ξέρεις τὴν ὀνομάζουν «φάκα» ἀπὸ σένα — διαβάζοντας τὶς ἐφημερίδες γιὰ νὰ ἰδῇς ἂν κανένας ἔχει καταστραφῇ ἢ ἐξαχρειωθῇ ἢ ἔχει ἀπολυθῇ ἀπ' τὴν Ἐταιρία.

Κάθεσαι ἐδῶ ἀρπάζοντας τὰ θύματά σου σάν ναυαγοσωστικό τοὺς ναυαγούς. (Παύση). Καημένη Ἀμέλια! Ξέρεις, δὲν θὰ μπορούσα νὰ σὲ λυπηθῶ περισσότερο. Ξέρω, εἶσαι δυστυχημένη, δυστυχημένη σάν μιὰ πληγωμένη ὑπαρξὴ κι εἶσαι ὀργισμένη γιατί ἔσαι πληγωμένη. Δὲν μπορῶ νὰ θυμώσω μαζί σου. Θὰ ἤθελα νὰ εἶμαι θυμωμένη μαζί σου, ἀλλὰ εἶσαι ἡ μικρούλα μας — ὅσο γιὰ τὶς σχέσεις σου μὲ τὸν Μπόμπ, αὐτὸ δὲν μ' ἐνδιαφέρει καθόλου. Γιατί θὰ μ' ἐνοιαζε; Κι ἂν ἐσὺ ἦ κάποιος ἄλλος μὲ δίδασκε νὰ πίνω σοκολάτα, τί σημασία θὰ εἶχε; (Πίνει μιὰ κουταλιά ὑπεροπτικά). Ἡ σοκολάτα εἶναι πολὺ ὑγιεινὴ, ὅπωςδήποτε. Κι ἂν μάθαινα ἀπὸ σένα πῶς νὰ ντύνομαι, τόσο τὸ καλύτερο. Θὰ μ' ἔκανε νὰ ξέρω νὰ κρατῶ πιὸ δυνατὰ τὸν ἄντρα μου κοντὰ μου καὶ θάχανες ὅ,τι κέρδισα. Ναι, συμπεραίνοντας ἀπὸ διαφορὲς ἐνδείξεις, νομίζω πῶς τώρα τὸν ἔχεις χάσει. Ἀσφαλῶς ἐννοοῦσες νὰ ξεπαρθυρωθῶ, ὅπως ἔκανες ἐσὺ κάποτε, πράγμα γιὰ τὸ ὁποῖο τώρα λυπᾶσαι. Ἀλλὰ δὲν θὰ τόκανα αὐτὸ· μπορεῖς νὰ εἶσαι σίγουρη. Ξέρεις, δὲν θὰ πρέπει νὰ εἶναι κανεὶς στενοκέφαλος. Καὶ γιατί ὁποιαδήποτε ἄλλη δὲν θάθελε ὅ,τι ἔχω; (Παύση). Ἴσως ἀγαπητὴ μου, ἔχοντας τὸ κάθε τί ὑπ' ὄψιν, τὴ στιγμὴ αὐτὴ ἀπὸ τὶς δύο μας ἐγὼ εἶμαι ἡ δ υ ν α τ ὴ τ ε ρ ῆ. Ποτὲ δὲν πῆρες τίποτε ἀπὸ μένα. Ἐσὺ ἔδωσες ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ σου. Καὶ τώρα σάν τὸν κλέφτη τὴν νύχτα, ὅταν ξύπνησες, ἐγὼ εἶχα ὅ,τι εἶχες χάσει. Γιατί ἔγινε ἔτσι τότε, ὥστε ὁ,τιδήποτε ἄγγιξες ἔχασε τὴν ἀξία του κι ἔγινε στεῖρο; Δὲν μπορούσες νὰ κρατήσης τὴν ἀγάπη ἐνὸς ἀνδρὸς — παρ' ὅλες τὶς τουλίπες σου καὶ τὸ πάθος σου — ἀλλὰ ἐγὼ μπόρεσα. Δὲν μπορούσες νὰ μάθης ἀπὸ τὰ βιβλία σου τὴν τέχνη τῆς ζωῆς, ἀλλὰ ἐγὼ τὴν ἔμαθα. Δὲν γέννησες κανέναν μικρούλη Ἔσκιλ, ἂν καὶ αὐτὸ ἦταν τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα σου. (Παύση). Καὶ γιατί εἶσαι σιωπηλὴ — παντοῦ, πάντοτε σιωπηλὴ; Ναι, συνήθιζα νὰ νομίζω πῶς αὐτὸ σημαίνει δύναμη ἀλλὰ ἴσως δὲν μιλοῦσες γιατί δὲν εἶχες νὰ πῆς τίποτε. (Σηκώνεται παίρνοντας ἀπὸ τὸ πάτωμα τὶς παντόφλες). Τώρα φεύγω γιὰ τὸ σπίτι καὶ παίρνω τὶς τουλίπες μαζί μου, τὶς δικές σου τουλίπες. Δὲν μπορούσες νὰ μάθης ἀπ' τοὺς ἄλλους, δὲν μπορούσες νὰ λυγίσης κι ἔτσι ἔσπασες σάν μακαρόνι. Ἐγὼ δὲν ἔσπασα. Σ' εὐχαριστῶ, Ἀμέλια, γιὰ ὅλα τὰ καλὰ μαθήματά σου. Σ' εὐχαριστῶ πὺν δίδαξες τὸν ἄντρα μου πῶς ν' ἀγαπᾶ. Τώρα πάω σπίτι — νὰ τὸν ἀγαπήσω. (Βγαίνει).

ΤΙΒΟΥΛΛΟΥ

Η ΟΓΔΟΗ ΕΛΕΓΕΙΑ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Είσαγωγή — σχόλια — μετάφραση ΒΑΣ. Ι. ΛΑΖΑΝΑ

I.— Ἡ Ἑλεγεία αὐτῆ τοῦ Τιβούλλου εἶναι ἡ τρίτη πού ἀφιερώνεται στὸν Μάραθο. Διακόπτει, μὲ ἄλλες δύο ἀκόμη, τὸ εἰδιύλιό του μὲ τὴ Δηλία. Φαίνεται ὅτι κάποια διένεξη μεσολάβησε μεταξὺ τῶν ἐραστῶν καὶ ὁ ποιητὴς προσπαθεῖ νὰ μετριάσει τὴ θλίψη του μὲ παροδικοὺς ἔρωτες. Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ στρέφεται καὶ πρὸς τὸν Μάραθο. Δὲν γνωρίζουμε ἂν εἶναι ὑπαρκτὸ πρόσωπο ἢ πλάσμα τῆς φαντασίας. Ἴσως νὰ ἦταν κάποιος Ἕλληνας μὲ ἀμφίβολα ἦθη, ἕνας ἀπὸ τοὺς «ἐράσμιους» νέους (pueri delicati), πού συχνὰ ἕμνησαν οἱ Λατίνοι ποιητές.

II.— Ἡ Ἑλεγεία διαιρεῖται σὲ τρία μέρη. Τὸ πρῶτο μέρος περιλαμβάνει τοὺς στίχους 1—26, τὸ δεύτερο τοὺς στίχους 26—66 καὶ ἐπίλογος, τέλος, τοὺς στίχους 66—78. Στὸ πρῶτο μέρος (1—26) ὁ ποιητὴς ἀπειθύνεται πρὸς τὸν Μάραθο. Τὸν βλέπει νὰ φθείρεται γιὰ τὴν ἀγάπη του πρὸς τὴ Φολὸν καὶ τὸν ἐξορκίζει νὰ πάψει νὰ κοίβει τὸ πάθος του ἀπὸ τὸν ποιητὴ. Δὲν χρειάζεται νὰ εἶναι κανεὶς μάντης. Εἶναι προφανὴς ἡ ἀλλαγὴ. Καλλωπίζεται, ἀλλάζει ἱμάτια, προσέχει τὴν ἐμφάνισή του. Μήπως ἀραγε, ἀναρωτιέται ὁ ποιητὴς, τὸν «μάγεψαν». Ὁχι, ἀπαντᾷ ἀμέσως. Δὲν εἶναι ἡ ἀλλαγὴ «προῖόν» μαγείας. Ἀπλούστατα ὁ Μάραθος εἶναι ἐρωτευμένος μὲ τὴ Φολὸν. Ἐχὸν ἀνταλλάξει φιλιὰ, ἔχων ἀναπέξει τὰ πόδια τους. Ἴδού ἡ πηγὴ τοῦ κακοῦ: Εἶναι τὸ πάθος του γιὰ τὴ Φολὸν! Στὸ δεύτερο μέρος (26—66) ὁ ποιητὴς ἀπειθύνεται στὴ Φολὸν. Προσπαθεῖ νὰ τὴν πείσει νὰ ἐνδώσει καὶ πάλι στὸν ἐραστή της. Ἄς μὴν ζητᾷ δῶρα. Τὰ δῶρα τὰ προσφέρουν οἱ γέροι ἐραστὲς, αὐτοὶ πού δὲν ἔχουν ἄλλα ὄπλα γιὰ νὰ συγκινήσουν ἕνα ὠραῖο κορίτσι. Ἄς μὴν εἶναι λοιπὸν σκληρὴ καὶ προκαλεῖ, συγχρόνως καὶ τὴν Ἀφροδίτη. Ὁ Μάραθος εἶναι νέος, γοητευτικὸς. Τὴν ἀγαπᾷ πολὺ. Εἶναι ὠγρός, τρέχουν τὰ δάκρυα στὴν ἀνάμνησή της. Τί θὰ ἐπιτύχει, ἐπὶ τέλος, μὲ τὴ σκληρότητα; Ἄς ἐνδώσει, λοιπὸν, καὶ πάλι. Ἡ νεότητα, ἄλλωστε, εἶναι παροδική. Τί θὰ καταλάβει, ἂν ἀγῆσουν καὶ περάσουν τὰ ὠραῖα αὐτὰ νεανικὰ χρόνια; Στὸ τρίτο μέρος (66—78), στὸν ἐπίλογο, ὁ ποιητὴς στρέφεται πρὸς τὸν Μάραθο. Τοῦ λέγει νὰ μὴν κατηγορεῖ τὴ Φολὸν γιὰ σκληρότητα, ἀφοῦ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶναι σκληρὸς ἀπέναντί του. Καὶ ἡ Ἑλεγεία κλείνει μὲ τὴν πρόρρηση τοῦ ποιητῆ ὅτι θὰ θυμηθεῖ μιὰ μέρα αὐτὰ τὰ λόγια πού τοῦ ἀπειθύνει τώρα.

III.— Τρυφερότητα καὶ μιὰ πνοὴ εἰρωνείας διακρίνει τὴν Ἑλεγεία αὐτῆ. Ὁ στίχος εἶναι ῥέων, γοητευτικὸς. Δὲν ἔχουν δίκην ὠρισμένοι σχολιαστὲς πού δὲν τὴ θεωροῦν τόσο ἐπιτυχή, ὅσο τὶς ἄλλες.

ΤΙΒΟΥΛΛΟΥ

Η ΟΓΔΟΗ ΕΛΕΓΕΙΑ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

«NON EGO CELARI POSSUM, QUID NUTUS AMANTIS....»

Τὰ νεύματα τῶν ἐρασιῶν ποτὲ δὲν μοῦ ξεφεύγουν
οὔδέ τι λόγια ἐρωτικὰ ἢ τρυφερῆ φωνὴ θροῖζει
Ξένες γιὰ μὲ καὶ πινακίδες καὶ χορδές* μὴδὲ καὶ ξέρω
ἀπὸ τὴν πτήση τῶν πουλιῶν τὸ μέλλον νὰ ξεκρίνω.

5. Πίσω ἀπὸ τοὺς ὤμους δένοντας τὰ χέρια μου Ἀφροδίτη
— τῆς μαντικῆς κανόνες — εἶναι αὐτοὶ — μ' ἔχει διδάξει,
ὄχι χωρὶς νὰ μαστιγώνει με. Μὴν ὑποκρίνεσαι ἄκουε
ἢ ἀγάπη καίει περισσότερο, ναί, αὐτοὺς ποὺ τὴν ἀρνοῦνται.
Πρὸς τι ἢ φροντίδα γιὰ τὴν κόμη σου, ἢ φροντίδα
10. ν' ἀλλάζεις ὄλο ἐνδύματα, πρὸς τι καὶ τὰ ψιμμύθια
ποὺ καλλωπίζουν τὴν εἰδή, πρὸς τί τὰ νύχια νὰ γυαλίζεις
μ' ἐνὸς τεχνίτη τῆ βοήθεια; Ἀλλάζεις πάλι μάταια
ἱμάντες καὶ ἱμάτια. Φορεῖς σανδάλια ἀκόμη
πολὺ στενά, ἀπ' αὐτὰ μικρὰ ποὺ δείχνουνε τὰ πόδια.
Αὐτὴ ἢ γυναῖκα σοῦ εἶναι ἀγαπητὴ κι' ἢς ἦρθε — σκέψου —
δίχως ψιμμύθια, ναί, χωρὶς, μὲ συνδρομὴ τῆς τέχνης,
νὰ λάμπει ἢ κόμη της. Λοιπὸν: Μήπως συμβαίνει τοῦτο:
Σὲ μάγεψε καμμιά γρηὰ στὴ σιωπὴ τῆς νύχτας;
Τὰ ξόρκια ἀπ' τὸν ἕνα ἀγρὸ στὸν ἄλλο μεταφέρουν
20. τίς θημωνιές ἀνακρατοῦν κι' ἐνὸς φιδιοῦ τὸ δρόμο.
Τὴν ἴδια τῆ σελήνη αὐτὰ μποροῦν νὰ κατεβάσουν,
ἄκρα σιγῆ ἂν ἀπλωθεῖ σ' ὀλόκληρη τὴν πλάση.
Μὰ τί εἶναι αὐτὰ τώρα ποὺ λέω! Οἱ «τύποι» τῆς μαγείας
κι' αὐτὰ τὰ βότανα ποτὲ τῆ δυστυχία δὲν φέρνουν.
25. Ὅχι! ἢ ὁμορφιά ἀπὸ «μαγικά» ποτὲ δὲν ἔχει χρεια
Ἄν ἄλλαξες, εἶναι γιὰτὶ φιλιὰ ἔχεις δώσει πληθος
γιὰτὶ ἄγγισες τὰ πόδια της, γιὰτὶ ἔχετε ἀναπλέξει
τὰ πόδια σας. Ὅχι σκληρὴ στὸ νιό! Ἡ Ἀφροδίτη
ὅποιον σκληρὸ τὸν τιμωρεῖ. Καὶ μὴν ζητᾶς καὶ δῶρα·
30. οἱ ἐραστὲς οἱ ἀσπρόμαλλοι αὐτοὶ δῶρα προσφέρουν
τὰ μέλη τους τὰ παγερὰ στὸ στήθος νὰ ζεστάνουν
τὸ ὀλόθερμο· κι' ἀπὸ χρυσὸ πλέον πολὺτιμος ὁ νέος.
Λάμπει ἢ μορφὴ, τὰ γένια του ποτὲς δὲν ἀγγυλώνουν.
Τῶν βασιλέων, ἄκου με, τὰ πλούτη καταφρόνα.
35. Πάντα «τρόπους» θὰ βρεῖ ἢ Ἀφροδίτη γιὰ νὰ γύρει
τὸν νιό στὴ νιά. Πιέζει, φρίσσοντας, αὐτὸς τὸ στήθος
στὸ στήθος της. Φιλιὰ θερμὰ θὰ δώσει, θάναπλέξει
τῆ γλῶσσα μὲ τῆ γλῶσσα της κι' ἐπάνω στὸ λαιμὸ της
θάφήσει χαρακιές. Λίθοι πολὺτιμοι εἶναι μάταιοι

* Πινακίδες καὶ χορδές ἦσαν «σύνεργα» τῆς μαντικῆς.

40. ο' αὐτὴν ποὺ καταμόναχη κοιμᾶται μὲς στὸ κρῦο
Κανέναν πλέον δὲν προκαλεῖ. Γιὰ ἔρωτα ἀργὰ εἶναι!
Ἄνωφελα καλεῖ τὴ νιότη της, ὅταν ἡ ἄσπρη κόμη
παράλυσε τὸ σῶμα της. Λέει νὰ ὁμορφῆνει τότε!
Μὲ καρυδόνηρο βάφει τὴν κόμη της, τὶς τρίχες
45. ἀπὸ τὶς ρίζες τοὺς πασχίζει νάνασπᾶ· κι' ἀκόμη
φροντίζει ἀπὸ τὴν ὄψη της νὰ σβύσει τὶς ρυτίδες.
Τὴν ἀνοιξὴ τὴν ἀνθιστὴν ἄς χαίρεσαι, τί ἐκείνη
μὲ βήματα δὲν φεύγει ἀργόπορα. Μὴν βασανίζεις
τὸν Μάραθο. Ἄν θὰ νικήσεις ἕναν νιό, ποιά θᾶναι
50. ἡ δόξα σου. Σκληρὴ στοὺς γέροντες ἄς εἶσαι μόνο.
Δὲν εἶναι ἡ ἐπιληψία, ὁ ἔρωτας τὸν ἔχει φθείρει.
Ὁ δύσμοιρος! Πόσες φορὲς τὸν ἔχει ἡ ἄπιστη κάνει
νὰ κλαίει, νὰ ὀδύρεται, χειμάρρους δάκρυα νὰ χύνει
«ὦ, μὴν μ' ἀρνιέσαι», κράζει αὐτός. «Καὶ τοὺς φρουροὺς σου ξέρω
55. νὰ ξεγελῶ· ὁ ἴδιος ἔρωτας τοὺς ἐραστὲς διδάσκει
τὸν τρόπο νάπατοῦν. Ξέρω τὸν τρόπο γιὰ νὰ κλέβω
τὴν ἡδονή. Νὰ ἀνακρατῶ τὴν ἴδια τὴν πνοή μου,
νάρπάζω καὶ φιλιά, ναί, δίχως θόρυβο κανένα.
Μπορῶ, νύχτα βαθειά, λαθραῖα νὰ ξεγλιστράω
60. νανοίγω καὶ μιὰ θύρα ἐγὼ χωρὶς αὐτὴ νὰ τρίζει.
Μὰ τὰ τεχνάσματα πρὸς τί, ὅταν ἡ ἀγαπημένη
περιφρονεῖ τὸν ἐραστὴ κι' ἀπὸ τὴν κλίνη φεύγει
Συχνὰ μοῦ ὑπόσχεται, ὅμως μὲ ἀναγελάει ἡ Φολὴ
καὶ τότε — ὀϊμὲ — βυθίζομαι στὴν πλέον μαύρη ὀδύνη.
65. Σὲ μιὰ στιγμή, θαρρῶ, πῶς ἔρχεται ὦ καὶ στὸν κρόνο
τὸν πλέον ἐλαφρό, τὰ βήματά της λέω ὅτι ἀκούω.
Πᾶψε νὰ κλαῖς μικρέ. Δὲν τῆς λογίζεις τὴ σκληράδα·
τὰ μάγουλά σου, ἰδές, ἔχουν φουσκώσει ἀπὸ τὰ δάκρυα
μισοῦν, Φολὴ — ἄκουμε! — οἱ θεοὶ τοὺς ἀλαζόνες
70. καὶ μάταιες εἶναι οἱ οὐσίες τοὺς ποὺ στοὺς βωμοὺς προσφέρουν.
Ὁ Μάραθος κι' αὐτὸς τοὺς ἐραστὲς τοῦ ξεγελοῦσε
καὶ ἀψηφοῦσε τοὺς θεοὺς, ἐκδικητὲς, μιὰ μέρα, ἂν φτάσουν.
Συχνὰ ἔκανε τοὺς ἐραστὲς πικρὰ νὰ χύνουν δάκρυα
κι' ἀνάπαιζε τοὺς πόθους τοὺς, ἀργοπορώντας πάντα.
75. Τώρα μισεῖ τοὺς ἀλαζόνες, ὁ ἄθλιος τώρα — ἰδές τον! —
τὴ θύρα βλαστημᾶ ὅταν κλειστὴ κι' αὐτὸς τὴ βρίσκει
Καὶ σένα, ναί, ποινὴ σὲ καρτερεῖ, ἂν δὲν ἀλλάξεις.
Θὰ θυμηθεῖς τὴ μέρα αὐτή! Τὰ λόγια τοῦτα ποὺ σοῦ λέω!

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΠΕΝΘΟΣ ΤΗΣ "Η. Ε.,"

Ἡ « Ἡπειρωτικὴ Ἑστία » μὲ συντριβὴ ἀναγγέλλει τὸν θάνατο τοῦ ἰδρυτοῦ καὶ συνδιευθυντοῦ τῆς Μιχαὴλ Χαρ. Μάνου. Τὸ θλιβερὸ αὐτὸ γεγονὸς ἀποτελεῖ καμπὴ στὴν πορεία τῆς καὶ δὲ ἐπηρέαση, ὡς ἓνα σημεῖο, τὰ σύγχρονα Ἡπειρωτικὰ γράμματα. Ὁ Διευθυντὴς, τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς « Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας » καὶ ὁ στενότερος κύκλος τῶν συνεργατῶν τῆς στέκονται μὲ δέος μπροστὰ σ' αὐτὴν τὴν ἀπώλεια.

★ ★ ★

Ἰπάλληλος ἀρχικὰ τραπεζικοῦ γραφείου στὸ Ἀργυρόκαστρο, τελειόφοιτος ἔπειτα τῆς Διδασκαλικῆς Ἀκαδημίας Ἰωαννίνων καὶ διδάσκαλος στὸ χωριό του, τὴ Δερβησιάνη τῆς Βορείου Ἡπείρου, φυγὰς στὰ Γιάννινα μετὰ τὴν ἐπικράτηση τοῦ Χότζα στὴ Βόρειο Ἡπειρο, ἐργάσθηκε ὡς δημοσιογράφος καὶ ἀνέπτυξε ἐξαιρετικὴ δράση στὴ Βορειοηπειρωτικὴ παροικία τῆς ἐπαρχίας μας. Ἀλλ' οἱ πνευματικὲς του ἀνησυχίες τοῦ ἐνέπνευσαν τὴν ἰδρυση τῆς « Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας » μὲ συνιδρυτὴ τὸν δημοσιογράφο κ. Εὐ. Φακατσέλη καὶ μὲ συντακτικὴ ἐπιτροπὴ ἀποτελουμένη ἀπὸ ἀνεγνωρισμένους λογίους τοῦ τόπου. Τὸ περιοδικὸ θὰ ἔπρεπε νὰ μαζέψῃ γύρω του ὅλους τοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους τῆς Ἡπείρου, χωρὶς νὰ λαμβάνωνται ἐπ' ὄψιν οἱ ἰδεολογικὲς τῶν προπημήσεις, ἐφ' ὅσον χωροῦν μέσα στὰ ἔθνικὰ Ἑλληνικὰ πλαίσια, προσφέροντας ἔτσι τὸν ἀέρα τῆς ἀληθινῆς δημοκρατίας.

Μὲ αὐτὸ τὸ πρόγραμμα ἔκαμε τὴν ἐμφάνισή του τὸ πρῶτο τεῦχος τῆς « Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας » τὸν Μάιο τοῦ 1952, σὲ μιὰ ἐποχὴ ἠλεκτρισμένη ἀκόμα ἀπὸ κομματικὰ πάθη καὶ μίσση.

Οἱ σωστὲς αὐτὲς βάσεις ὠδήγησαν στὴν ἐπιτυχία, στὴ βράβευση τῆς « Ἑστίας » ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν καὶ στὴ συνέχειά της ἕως σήμερα. Ὅμως ὁ Μιχαὴλ Μάνος τὸ φθινόπωρο τοῦ 1956 ἐνοιώσθη τὴν ἀνάγκη νὰ ξενιτευθῆ, γιὰ νὰ βρῆ καλύτερη τύχη στὴν Ἀμερική, ἀφήνοντας τὴ σκυτάλη στὸν κ. Δ. Κόκκινο, γιατί δὲν ἤθελε μὲ κανέναν τρόπο νὰ σβῆσῃ τὸ πνευματικὸ του τέκνο. Καὶ συνέχισε ἀπὸ τὸν Νέο Κόσμο, ὅπου ρίζωσε καὶ πρόκοψε οἰκογενειακά, νὰ ἐνδιαφέρεται καὶ νὰ παρακολουθῆ ἕως τὴ στιγμή τοῦ θανάτου του τὴν « Η. Ε. ». Στὰ 1972 εἶχε τὴν εὐτυχία νὰ γιορτάσῃ στὸν « Παρνασσό » τῶν Ἀθηνῶν, μαζὶ μὲ ὅλους μας, τὰ εἰκοσάχρονα ἀπὸ τὴν ἐκδόσή της.

« ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ »

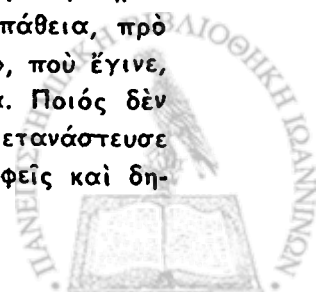

ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΤΗΡΙΟ

—...’Εκεῖ, στήν Νέα Ὑόρκη, αὐτὸν τὸν ἥλιο δὲν θὰ τὸν ἰδεῖς. Θὰ ξεχάσεις πῶς εἶναι τὸ φῶς του, καθὼς θὰ συνηθίσεις μὲ τὸ ἠλεκτρικὸ καὶ τὸ φθόριο... "Ἐ, καημένη πατρίδα!... "Ἄν ἤξερες πόσο γλυκὸ εἶναι τὸ φτωχὸ μας ψωμί.

...Τώρα, πού ἔξω πέφτει ἡ βροχή, πού δὲν ὑπάρχουν στὰ δέντρα, παρὰ λίγα χαλασμένα κίτρινα φύλλα, θὰ ἤθελα νὰ κλάψω τὸν Μιχάλη Μάνο, πού χάθηκε στήν μεγάλη Ἀμερική. Δὲν ἀξιώθηκε νὰ χαρεῖ αὐτὸ τὸ φῶς τῆς πατρίδας, πού τόσο ἤθελε νὰ πέσει, στήν ὕστερην ὥρα, πάνω στὰ μάτια του. Μοῦ τὸ ἔλεγε, ὅταν ἔφευγε, κάπου ἐδῶ καὶ δεκαοχτῶ χρόνια πρὶν, γιὰ τὴν ἀναζήτηση καλύτερης τύχης στήν οἰκογένειά του. Καὶ ὅταν ξανάρθε, ἄλλες δυὸ φορές ἀπὸ τότε, ὁ χρόνος δὲν τὸν ἄλλαξε, δὲν ἄφησε ἀνάμεσα σ' αὐτὸν καὶ στήν πατρίδα, καμμιάν ἀπόσταση. Εἶταν σὰν νὰ μὴν εἶχε φύγει. Ἀκόμα, πέρσι, ξαναδέθηκε μὲ τὸ χῶμα καὶ τὸν ἥλιο πού δῦει στὰ βουνὰ τῆς Δρόπολης, χάρηκε τοὺς φίλους καὶ τὸν κάμπο στήν Ἄρτα, τραγούδησε τὸν Κωσταντάκη καὶ γύρισε στήν Ἀμερική — ἀλλοίμονο — γιὰ νὰ μὴν ξανάρθει. Κανείς δὲν τὸ φαντάζονταν πῶς αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, πού ξεχείλιζε ἀπ' τὸν πόνο καὶ τὴν ἀγάπη γιὰ τὴν Βόρειο Ἡπειρο, πού ὑγραίνονταν τὰ μάτια του ἀπ' τὴν συγκίνηση μπροστὰ στὸν ἄνθρωπο, πού ἀκτινοβολοῦσε ἀπὸ καλωσύνη καὶ αὐθορμητισμό, θὰ πέβαινε μακριὰ ἀπ' τὴν ἀγαπημένη πατρίδα. Ὁ ἴδιος ἄλλωστε, ἔφερνε μιὰν ὀλόκληρην ἱστορία, καμωμένη μὲ ἀγῶνες καὶ ξενύχτια, μὲ κείνον τὸν ἄδολο παιδικὸ ἐνθουσιασμό πού τὸν ξεχώριζε πάντα στήν ζωὴ του. Μιὰ ἱστορία κι' ἓνα ὄνειρο πού δὲν τὸν ἄφηναν νὰ ξεχάσει, νὰ γίνεῖ Ἀμερικανός. Ἔτσι, δὲν μπόρεσε νὰ ἐξοικειωθεῖ μὲ τὸν ρυθμὸ καὶ τὴν ἀυχήρητητα τῆς μηχανῆς, δὲν μπόρεσε νὰ προσαρμοστεῖ στὶς ἀπαιτήσεις ἐκείνης τῆς ζωῆς, παρὰ πάλεψε μονάχα, γιὰ νὰ μὴν χάσει τὴν αἴσθησι καὶ τὶς διαστάσεις, νὰ μὴν χάσει τὸν προσανατολισμὸ στὶς ἀναζητήσεις του. Κι' ἔμεινε ἀπείραχτος ἀπ' τὴν ἀλλοτρίωσι τῆς ξενιτιάς, τὸ ἴδιο καθὼς εἶταν καὶ στήν μητέρα πατρίδα... Καί, τώρα, πού κόντεψεν ὁ δρόμος, πού ἄρχιζε νὰ σχεδιάζει μιὰ καινούργια περίοδο, πού θὰ τοῦ δίνονταν ἡ δυνατότητα νὰ ξεκινήσεις, χωρὶς τὸ βᾶρος τῶν ὑποχρεώσεων, ἦρθε τὸ νύχτωμα, ἀναπάντεχα.

...’Εκεῖ, στή Νέα Ὑόρκη, αὐτὸν τὸν ἥλιο, τὸν εἶδε μὲ πόνο. ...Καὶ πέθανε, ὁ Μιχάλης Μάνος, ὕστερα ἀπὸ μιὰν ἀληθινὴν ὀδύσεια, πού ἔζησε στὰ ἐξῆντα τρία χρόνια του. Δὲν ἀξιώθηκε νὰ τὸν μοιρολογήσουν στήν ἐκκλησιὰ τῆς Δερβιτσιάνης, ὅπως θὰ τὸ ἤθελε. Κι ἐκεῖνο τὸν καθαρὸν ἥλιο, πού ἔφερνε μαζί του στήν Ἀμερική ἀπ' τὴν αὐγούλα τῶν βουνῶν τῆς πατρίδας, τὸν κράτησε στὰ κουρασμένα του μάτια. "Ἐφυγε, ὅπως οἱ περισσότερὲς τῆς ἐσπέρας, ὅπως οἱ ἀσκητὲς μὲ τὰ ὀράματα καὶ τὴν ἀγνότητα, ἓνας ποιητῆς μὲ ὑπερευαίσθητη ψυχὴ κι' ἓνας ὠραῖος ἀγωνιστῆς τῆς σταυροφορίας γιὰ τὴν Βόρειο Ἡπειρο, πού, ὅταν μιλοῦσε γι' αὐτὴν, τὰ μάτια του γέμιζαν δάκρυα. Καὶ οἱ περιλειπόμενοι, θὰ πρέπει νὰ γίναμε πιὸ λίγοι, πιὸ φτωχοί, ἀπ' αὐτὸν τὸν θάνατο. Γιατί, ἐκεῖνο πού δὲν βρίσκεται εὐκόλα, πού δὲν ὑπάρχουν μέτρα νὰ τὸ ἐκτιμήσουμε, εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Κι' ὁ Μιχάλης Μάνος, πού συνδέθηκε τόσο μὲ τὴν πόλη τούτη καὶ πού ὑπῆρξεν ἓνος ἀπ' τοὺς κύριους παράγοντες στήν πνευματικὴ καὶ στήν κοινωνικὴ τῆς ζωῆ γενικώτερα, ἦταν ἀκριβῶς αὐτό, δηλαδὴ ἓνας σπάνιος ἄνθρωπος, πού ἀγαπήθηκε ἀπ' ὅλους ὅσους τὸν γνώρισαν. Ἀκόμα, μπορεῖ νὰ πεῖ κανείς, ἡ εὐρύτητα καὶ ἡ ζεστασιὰ ἀπ' τὴν δραστηριότητά του, τὴν δημοσιογραφικὴ καὶ τὴν πνευματικὴ, ἔφτιαξεν ἓνα κλίμα κι' ἔδωσεν ἓνα καινούργιο ἔδαφος, ὕστερ' ἀπ' τὴν συνταρακτικὴ μετακατοχικὴ περιπέτεια τοῦ ἔθνους μας, γιὰ τὴν γεφύρωσι τῶν ἀντιθέσεων ἀνάμεσα στοὺς πνευματικὸς ἀνθρώπους τῆς Ἡπείρου καὶ τὴν ἀφετηρία γιὰ τὴν μεταπολεμικὴ πνευματικὴ ἀνθισι στήν πόλη μας. Αὐτὴν τὴν προσπάθεια, πρὸ παντός, τὴν ἔκαμε ἔργο καὶ πράξι μὲ τὴν ἐκδοσι τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἐστίας», πού ἔγινε, πολὺ σύντομα, ἓνα κέντρο πνευματικῆς ἀκτινοβολίας σὲ πανελλήνια κλίμακα. Ποιὸς δὲν θυμᾶται τὴν περίοδο ἐκείνη ἀπ' τὸ 1952 ὡς τὸ 1956 τὸ φθινόπωρο, πού μετανάστευσε στήν Ἀμερική, πού ὁ Μιχάλης Μάνος ὀργάνωνε διαλέξεις, ξεναγοῦσε συγγραφεῖς καὶ δη-

μοσιογράφους και αναλώνονταν, χωρίς κανέναν περιορισμό, για να πάρουν τα Γιάννινα ένα λαμπρό παρόν; Πράγματι, αυτή η δραστηριότητα, που γίνεται με την καρδιά και με την ψυχή πρώτα, έφερε τους καρπούς της. Και δικαιώθηκαν οι προσδοκίες του. Αυτό, υπήρξε η μεγαλύτερη, η ύψιστη άμοιβή, για τον Μιχάλη Μάνο, ήταν η 'Ακαδημία 'Αθηνών, το 1954 τον Δεκέμβριο, έδράβευσε την «'Ηπειρωτική 'Εστία»... Όμως, οι ανάγκες της ζωής, που υπακούουν σε άλλους νόμους, που δεν θεραπεύονται μονάχα με τα αίσθήματα και τα όνειρα, τον υποχρέωσαν να περάσει τον ωκεανό, να γίνει ένας μετανάστης, που δεν ήθελε να αναζητήσει καινούργια έστια, αλλά μονάχα μια καλύτερη τύχη για την οικογένειά του. Κι' έφυγε, αφήνοντας έδω την ψυχή του και παίρνοντας μαζί του τα όνειρα, με την καρδιά ξεχειλισμένη από νόστο και με τα μάτια κλαμένα. Γι' αυτό, δεν αποσυνδέθηκε, δεν ξέκοψε απ' ό,τι αφήνε πίσω του, μένοντας ως συνδιευθυντής, στο περιοδικό. Και όνειρεύονταν να έρχεται, για λίγους μήνες τον χρόνο, ύστερ' απ' την συνταξιοδότησή του. Έτσι, δεν είταν απόδημος, δεν θα είταν ολόενα δίχως τον ήλιο της πατρίδας, πίσω απ' τους απέραντους ορίζοντες που άκουμπουν στους υδάτινους κάμπους των ωκεανών. Και το όνειρο τούτο, φαίνονταν τώρα να είναι τόσο κοντινό, ύστερα μάλιστα απ' την γιορτή στον «Παρνασσό» στην 'Αθήνα, για τα είκοσι χρόνια της «'Ηπειρωτικής 'Εστίας», όπου ετύχισε να ιδεί την αναγνώριση και την στέψη και να γευτεί την χαρά για την τιμή και για την δικαίωση. 'Η τελευταία αυτή επιστροφή του, που κράτησε μονάχα κάπου ένα μήνα, είταν η μεγαλύτερη δυνατή ετύχια για έναν ιδεολόγο πνευματικόν άνθρωπο και πονεμένο όμογενή, που μπορούσε να ζητήσει απ' την ζωή. Και του δόθηκε, λίγο πριν απ' το χειρουργικό κρεβάτι, πριν απ' τους πόνους και την ταλαιπωρία, που του φύλαξεν η μοίρα... Έτσι, πάλεψε τώρα και με τον χάρο, δεν ήθελε να υποκύψει χωρίς μάχη, ώσπου κοιμήθηκε εξαντλημένος, κάτω απ' την φωνή του Θεού... Κρίμα, μονάχα, που δεν έζησε να ξαναγυρίσει, για ν' άγναντέψει την καυμένη Δρόπολη, για να συχνομιλήσει με τα σύγνεφα και τις φωτεινές νύχτες, όπως θα το ήθελε. Είταν ένας ποιητής, ένας μαχητικός αγωνιστής με τρυφερή καρδιά, με πολλή εύαισθησία στην ψυχή του, που έπασχε για τον πόνο των άλλων, που πονούσε, μαζί με τους συνανθρώπους του, που έφερνε φυλαχτό τον καυμό του για την Βόρειο 'Ηπειρο, και που οδηγούνταν απ' την άδολη αυθορμησία του, κάτω απ' το γλυκύτατο βλέμμα του Ναζωραίου. Για όλ' αυτά, αγαπήθηκε απ' όπου διάβηκε και άφησε, στην γήινη τούτη ζωή, μια σημαντική προσφορά, που θα κρατήσει την μνήμη του και πέρ' από μās που τον ζήσαμε. 'Εκείνο που απομένει να κομπιάζει στο λαιμό μας είναι η αίσθηση της απώλειας, η απουσία στην καθημερινή μας συνομιλία με τα ζωντανά πράγματα. Και δεν μπορούμε να χωνέψουμε πώς έγινε να πεθάνει, να φύγει απ' την ζωή, αυτός ο ζεστός άνθρωπος, που είχε το γέλιο και την καλωσύνη στο πρόσωπο, που είχε ένα λόγο καλό κι' ένα χέρι φιλικό για τον καθένα... Σκέπτομαι πώς εκεί, στην 'Αμερική που πέθανε, θα έβρεχε πάνω στα μεγάλα χτίρια, πώς δεν θα έβλεπε τα κίτρινα φύλλα να πέφτουν. 'Ηξερε πώς, ύστερ' από τούτη τη ζωή, θα μέινει κάτι απ' τα όνειρα κι' απ' την προσπάθειά του, που θα συναντήσει την επόμενη γενεά. Και θα έκλεισε, λέω, ήρεμα τα κουρασμένα του μάτια. 'Η αμερικανική γή, με την πολυωνυμία και τους άγνωστους, ως γίνει έλαφριά για τον άλησμόνητο Μιχάλη, σαν της έλιάς το φύλλο απ' την πατρίδα Κι' η μνήμη του, θα μέινει, για μās, ένα μήνυμα και μια συνάντηση, πάνω απ' τα νερά των ωκεανών, ανάμα με το φεγγάρι και τον ήλιο, όταν ταξιδεύουν μαζί με τα χελιδόνια.

ΔΗΜΟΣΘ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο ΜΑΝΟΣ ΜΙΧΑΗΛ του Χαραλάμπους — εκ Δερβιτσιάνης 'Αργυροκάστρου, Βορείου 'Ηπείρου — έγεννήθη εις Κωνσταντινούπολιν την 15 Νοεμβρίου 1910. Το 1937 έυμφεύθη την 'Αγαθή Θ. Τσιούρη, μεθ' ης απέκτησαν την 'Ανθούλα, Βασιλική και Θάλεια.

Σ π ο υ δ α ί: Δημοτικόν εις Δερβιτσιάνη, Γυμνάσιον εις Πάτρας, Σχολή 'Εφένδρων

Ἀξιωματικῶν εἰς Τίρωνα, Ζωσιμαία Παιδαγωγική Ἀκαδημία εἰς Ἰωάννινα, Νομικά (μὴ συνεχισθέντα λόγῳ Ἀλβανικῶν διωγμῶν) εἰς Ἀθήνας.

Ἀ γ ῶ ν ε ς: Ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας μετέσχε τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος, πολλάκις φυλακισθεὶς καὶ ἐκτοπισθεὶς εἰς Ἀλέσιον, μετὰ τοῦ σφαγιασθέντος ἡγέτου τῆς Βορείου Ἠπείρου, Βασιλείου Σαχίνη, τοῦ ὁποῦ ὑπῆρξε ἐπὶ 15ετίαν ὁ στενῶτερος συνεργάτης.

1940 — 1949: Πρὸ καὶ κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1940—1949 προσέφερε πολλὰς ἐθνικὰς ὑπηρεσίας, κατὰ τὴν κατοχὴν δὲ κατέφυγε μετ' ἄλλων 30 μαχητῶν καὶ ἠγωνίσθη εἰς τὰς ἐθνικὰς ὀμάδας Ἑλλήνων ἀνταρτῶν, ἰδρύσας εἰς Ἰωάννινα μετὰ τοῦ Θ. Λίλλη, Ἑλ. Γκουδέλη, Μιλτ. Λιάππα καὶ ἄλλων τὴν καὶ σήμερον Κ.Ε.Β.Α. Ἀθηνῶν.

Ὁ ρ γ ἄ ν ω σ ε, μεταπελευθερωτικῶς, τὴν πρακτόρευσιν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Τύπου εἰς ὀλόκληρον τὴν Ἠπειρον, ὑπῆρξε κατὰ τὸν Συμμοριτοπόλεμον πολεμικὸς ἀνταποκριτὴς τοῦ «Ἐμπρὸς» καὶ τῆς «Μακεδονίας». Εἶτα δὲ διὰ τοῦ Πρακτορείου Ἠπειρωτικῶν Εἰδήσεων, τὸ ὁποῖον ἵδρυσεν εἰς Ἰωάννινα, κατέστη μόνιμος ἀνταποκριτὴς τῶν ἡμερησίων ἐφημερίδων: «Καθημερινή», «Βῆμα», «Ἐθνικὸς Κήρυξ», «Ἐλευθερία», «Ἀκρόπολις», «Νεολόγος», «Μακεδονία» κ.λ.π.

Π ν ε υ μ α τ ι κ ῆ δ ρ α σ τ η ρ ι ὀ τ η ς: Τὸ 1952 ἐξέδωκε μὲ τὸν Ε. Φακατσέλην τὸ ἱστορικολογραφικὸν καὶ λογοτεχνικὸν περιοδικὸν σύγγραμμα «Ἠπειρωτικὴ Ἔστια» τῶν Ἰωαννίνων (βραβεῖον Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν), τοῦ ὁποῦ ἡ ἔκδοσις συνεχίζεται ἐπὶ 22ετίαν μὲ συνεκδότην ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 1956, τὸν συγγραφέα καὶ λόγιον Δημοσθ. Γ. Κόκκινον. Συνέλαβε ἀπ' τοὺς πρώτους τὴν ἰδέαν καὶ συνέβαλεν εἰς τὴν ἵδρυσιν τῆς Ἑταιρείας Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν εἰς Ἰωάννινα, ἀπὸ τῆς ἀποδημίας του δὲ ὑπέδειξε τὴν ἀνάγκην δημιουργίας ἐνὸς Ἰνστιτούτου Βορειοηπειρωτικῶν καὶ Ἀλβανολογικῶν Σπουδῶν, μὲ ἔδραν τὰ Ἰωάννινα.

Πολυσχιδῆς ὑπῆρξεν ἡ πολιτιστικὴ δράσις του εἰς Ἀμερικὴν, ὅπου μετώκησε τὴν 12 Δεκεμβρίου 1956 καὶ σκληρὰ ἡ βιοπάλη διὰ τὴν συντήρησιν τῆς πενταμελοῦς του οἰκογενείας. Κατ' ἀρχὴν εἰργάσθη εἰς τὴν σύνταξιν κ.λ.π. τῆς ἡμερησίας ἐφημερίδος «Ἐθνικὸς Κήρυξ». Ἐν συνεχείᾳ δύο ἀπόπειρες ἐμπορικῆς ἀπασχολήσεως ἀπέτυχον. Τὸ 1959 ἵδρυσεν εἰς τὴν Νέαν Ὑόρκην τὸ Ἑλληνικὸν Πνευματικὸν καὶ Ἐκδοτικὸν Κέντρον, ὡς καὶ τὸ παλμῶδες Hellenic Radio News ποῦ μετεδίδετο ἐπὶ ἔξαετίαν ἀπὸ τὸ WEVD Station, ἐνῶ παραλλήλως ἐξέδιδε τὴν μαχητικὴν ἐφημερίδα «Ἐνιαία Ἠπειρος» καί, μετὰ τοῦ Δ. Σαραντοπούλου, τὴν φιλολογικὴν - σατυρικὴν «Φανὸς τῶν Ἀποδήμων». Τότε ἀκριβῶς ἔρριψε καὶ τὴν ἰδέαν τῆς ἐδῶ ἰδρύσεως Ἑταιρείας Νεοελληνικῶν Σπουδῶν, ἡ ὁποία καὶ ἐπραγματοποιήθη τὸ 1967 μὲ τὴν δραστηρίαν συμπαράστασιν τοῦ καθηγητοῦ Κωνσταντίνου Τσιρπανλή καὶ τὴν συνεχῆ προεδρίαν τοῦ Δρος Βασ. Βλαβιανοῦ.

Ἐ γ ρ α ψ ε: Τὰ καταστραφέντα ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν «Λευκὴ Ἐπανάστασις», «Τὸ σχολικὸν καὶ ἡ στάσις τοῦ 1934», «Ἡ ἀγάπη τῆς Ντράνος» καὶ «Λαογραφικὰ Δερβιτσιάνης». Ἡ μ ι τ ε λ ῆ: «Βιογραφία Βασ. Σαχίνη», «Γιὰ τὴ Λευτεριά» («Ἀγῶνες Βορ. Ἠπείρου 1915—72»).

Ἐ ξ έ δ ω σ ε τὴν «Ἠπειρωτικὴ Ἀνθολογία», τόμος Α', 25 περιγραφῆς μὲ τὸν τίτλον «Νοεροὶ Περίπατοι στὴν Ἑλλάδα», δεκάδες ποιημάτων, πλήθος μικρῶν μελετῶν, ἄρθρων, κ.λ.π.

Ἐτελείωσε δὲ τὸν ὠραῖον ὄσον καὶ βασανισμένον βίον του εἰς Νέαν Ὑόρκην τὴν 19 Νοεμβρίου 1973, ἀτενίζοντας συνεχῶς τὸν Ἐσταυρωμένον καὶ ἕνα πῖνακα μὲ ὀλοφώτιστον τὸν Παρθενῶνα.

Λίγες μέρες προτού να ελευθερωθῆ καὶ νὰ φύγῃ στὴν μεγαλοπρέπεια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἔγραψε τὸν ἐξῆς ἀποχαιρετισμό:

Μὲ τὸ ἀχνὸ ἀκόμη συναίσθημα τοῦ ἀναχωρητοῦ
στέλλω σὲ λίγους προσφιλεῖς μου τὴν ὕστατη ἐνθύμησι
ἀπὸ τὸ πέρασμά μου ἀπ' τῆ ζωῆ...

...Κι' ἔφυγε ἀτενίζοντας ἐπίμονα ἓνα πίνακα μὲ δλόφωτο τὸν Παρθενῶνα καὶ τὸν Ἑ-
σταυρωμένον.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΧΑΡ. ΜΑΝΟΥ

Ὁ θάνατος τοῦ Μιχ. Μάνου ὑπῆρξεν ἓνα γεγονός ποὺ δὲν ἔμεινε χωρὶς εὐρύ-
τερες ἐκδηλώσεις, τόσο στὸν τόπο μας, ὅσο καὶ στὴν Ἀμερική. Γιὰ νὰ σχηματίσουμε
ἓνα πρῶτο μνημόσυνο, καταχωροῦμε παρακάτω μιὰν ἐπιλογὴ ἀπ' ὅσα εἰπώθηκαν καὶ
γράφθηκαν ὡς ἐπιθήδεια καὶ νεκρολογίες.

(Ε ΠΙΚΗΔΕΙΟΣ)

Κι ἓνας ἀκόμη.

Ἐνας, ὄχι ἀπὸ τοὺς πολλούς, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς διαλεχτούς καὶ μοναδικούς, ἀπὸ τοὺς ἀ-
γωνιστὰς τῆς ζωῆς καὶ τῆς ιδέας, στέκει ἄψυχα μπροστά μας.

Εἶναι ὁ Μιχάλης Μάνος. Εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ βγήκε στὴν ζωὴ καὶ πάλαιψε δίπλα σ'
αὐτήν.

Γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολι καὶ μεγάλωσε στὴν Δερβιτσιάνη τῆς Βορείου Ἡ-
πείρου. Ἐκεῖ ποὺ ἡ ζωὴ εἶναι πάλη καὶ ὁ ἀγῶνας ζωῆ.

Γεννήθηκε στίς 15 Νοεμβρίου 1910 καὶ ἔζησε μὲ τὴν παιδικὴ ἀφέλεια καὶ ἄγνοια ὅλα
τὰ χρόνια ἐκεῖνα ποὺ ξεσήκωσαν τὸ φθόνο ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος ἀργότερα, διὰ τὸ
πρωτάκουστον ἀδίκημα εἰς τὸ ὁποῖον κατεδίκασαν οἱ μεγάλοι τῆς γῆς τοὺς ἀδούλωτους ἀ-
δελφούς τῆς Βορείου Ἡπείρου.

Γεννήθηκε ἐκεῖ ποὺ μὲ τὸν Πρῶτο Παγκόσμιον Πόλεμον θεμελιώθηκε ὁ πόνος. Ὁ πόνος
τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ πικρία διὰ τὴν ἀδιαφορία καὶ τὴν ἀδικία τῶν μεγάλων, ρίζωσαν ἀπὸ
τὰ παιδικὰ χρόνια τοῦ Μιχάλη Μάνου καὶ τὸν ἀκολούθησαν στὴν Πάτρα σὰν γυμνασιόπαιδα
καὶ στὰ Γιάννενα σὰν σπουδαστὴ τῆς Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας.

Πάλαιψε διπλὰ ὁ Μιχάλης. Πάλαιψε μὲ τὴν τύχη τῆς βιοπάλης καὶ νίκησε. Πάλαιψε
στὴν ἐκπαίδευσιν καὶ προώδευσε.

Μὲ τὸ καντήλι, ἐκεῖ ποὺ «ὅλα τᾶσκιαζε ἡ φεβέρα», ἔμαθε τὰ πρῶτα Ἑλληνικὰ γράμ-
ματα. Ὅχι γιὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ γιὰ νὰ διαβάξῃ, νὰ διδάσκῃ σὰν δάσκαλος καὶ νὰ
φωτίξῃ σὰν δημοσιογράφος, γιὰ νὰ καλλιερῆ τὶς ψυχὰς καὶ νὰ ὀρθῶνῃ τὸ ἐλεύθερον πνεύ-
μα στοὺς σκοτεινὺς ὀρίζοντας τῆς σκλάβας πατρίδος.

Τὸ 1934 ὁ Μιχάλης Μάνος παίρνει τὸ πρῶτο δίπλωμα τῶν ἐθνικῶν ἀγῶνων του. Δί-
πλωμα χρυσὸ καὶ ζηλευτὸ σ' αὐτοὺς ποὺ πιστεύουν στοὺς ἀγῶνας τῆς ἐλευθερίας. Δίπλωμα
- βραβεῖο τῆς πατρίδος, τοῦ Ἑθνικοῦ ὡς ΕΞΟΡΙΣΤΟΥ μαζί μὲ ἄλλους, διὰ τὸ Ἐκπαιδευ-
τικὸ - Δασκαλικὸ ζήτημα τῆς Βορείου Ἡπείρου.

Ἀργότερα, πῆρε καὶ τὸ βραβεῖο τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ὡς ἰδρυτοῦ καὶ ἐμψυχωτοῦ
τοῦ περιοδικοῦ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία».

Ὁ Μιχάλης Μάνος δέχθηκε τὰ θολὰ κατεβάσματα τοῦ Δρίνου καὶ ὀρθώθηκε μπροστά
τους. Δέχθηκε τοὺς ἀνέμους τῆς κοιλάδος τοῦ Δρίνου καὶ προχώρησε ἀντίθετά τους. Δὲν λύ-
γισε. Δὲν λοξοδρόμησε σὰν ἄνθρωπος, ἔσχισε τὰ ὑγρά, θολὰ κατεβάσματα καὶ πῆρε τὸν
ἀνήφορο.

... ..
 "Ετσι, ή έκτίμησι για τόν Μιχάλη Μάνο έμεγάλωνε και έπαραδειγματίζετο διά τόν χαρακτήρα του ώς συζύγου, πατέρα και οίκογενειάρχου.

Ο Μιχάλης Μάνος δέν έγεννήθηκε για νά μεγαλώση και νά ζήση και νά άπολαύση. Δέν γεννήθηκε για νά παλαίψη για τήν οίκογένεια και μόνον. Γεννήθηκε για νά άγωνισθή μαζί με τήν οίκογένεια και για θρησκεία και για πατρίδα.

Με στόχο τή οίκογένεια, τήν θρησκεία και τήν πατρίδα, ξανοίχθηκε και πέρασε τά όρια τής Βορείου Ήπειρου άπό τό 1940. Σταμάτησε για νά δώση τό παρόν στην Πρωτεύουσα τής μιάς και ένιαίας Ήπειρου, στα Γιάννενα. Έβαλε τήν σφραγίδα, τήν σφραγίδα του μαχητού και του πνευματικού του κόσμου στο καινούργιο περιβάλλον του.

Τό 1956 ξανοίχθηκε και πέρασε τόν ώκεανόν για εύρύτερους όρίζοντες, και δόθηκε σωματικά και πνευματικά μέσα στον καινούργιο κόσμο, στον μεγάλο κύκλο.

Πέτυχε, έζησε και άπόλαυσε τούς δύο πρώτους στόχους του.

Δέν πρόφθασε τόν τρίτο, τό όνειρό του.

Καί... .. στις 19 Νοεμβρίου, μέσα σε ανθρώπινες... .. συμφορές, που άλύγιστα τις δέχθηκε, μάς έφυγε.

"Έφυγε για νά γυρίζη ίσως... .. αυτή τήν στιγμή στο Δερβένι τής Δροπόλεως, στους δρόμους τής Δερβιτσιάνης, για νά άνεδαίνη τό καλντερίμι στο Άργυρόκαστρο, για νά συναντήση τις χιλιάδες ψυχές που έμειναν στον «Καλλιά», για νά βρή στο Άργυρόκαστρο τόν Άργυροκάστρου και τόν Βασίλη Σαχίνη και τις ψυχές τόσων άλλων, που φτερουγίζουν στα ίερά εκείνα χώματα, για νά έλαφραίνουν τόν πόνο και τις πίκρες τών ζώντων άδελφών.

"Έφυγε ό Μιχάλης Μάνος με τήν παρακαταθήκη νά συνεχίσωμεν τόν άγώνα για τήν πατρίδα, τήν έλευθερία τής Βορείου Ήπειρου.

"Έφυγε και ένας άκόμη άπό τις τάξεις τής Ήπειρωτικής Παροικίας... ..

"Έφυγε ό Μιχάλης Μάνος, τό στέλεχος του Πύρρου, τό στέλεχος τής Πανηπειρωτικής, τό σύμβολον του άγώνος μας.

"Έφυγε ό διανοούμενος όμογενής. "Έφυγε ό Μιχάλης, ό δικός μας συνεργάτης και φίλος. "Έφυγε, αλλά μάς άφησε τόν πνευματικό του κόσμο, τήν άδούλωτη ψυχή του, μέσα σε μιá σειρά Ήπειρωτικών Λαογραφικών και Έθνικών πονημάτων.

"Έφυγε με τούτα τά τελευταία λόγια:

«Με τό άχνό άκόμη συναίσθημα του άναχωρητού,
 στέλνω σε προσφιλείς μου τήν ύστατή μου θύμισι
 άπό τό πέρασμά μου άπό τήν ζωή...».

Άγαπητέ Μιχάλη,

Σού δίνω... .. τόν τελευταίον τούτον χαιρετισμόν έκ μέρους όλων τών ύποδούλων και έλευθέρων συμπατριωτών, έκ μέρους του Πύρρου, τών θυγατέρων τής Ήπειρου, τής Αναγεννήσεως, τών Σουλιωτισσών τής Πανηπειρωτικής νεολαίας και αυτής τής Πανηπειρωτικής Όμοσπονδίας Άμερικής και Καναδά.

Σφίγγω τά χέρια τής τεθλιμμένης συζύγου σου, Άγαθής, και τής οίκογενείας σου και εύχομαι εις τόν Ύψιστον Θεόν νά άναπαύση τήν ψυχήν σου.

Η έλλειψίς σου, Μιχάλη, μάς είναι αισθητή.

"Ας είναι έλαφρό τό χώμα τής φιλοξένου ταύτης γής και ή μνήμη σου αιώνια... ..

Ιωάννης Χ. Τσαμπέρης
 Υπατος Β' Αντιπρόεδρος
 Πανηπειρωτικής Όμοσπονδίας
 Άμερικής και Καναδά

ΤΙ ΕΓΡΑΨΕΝ Ο ΤΥΠΟΣ

Ἐφημερὶς «ΚΗΡΥΞ» Ν. Ὑόρκης:

ΣΑΝ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΞΕΧΑΣΤΟ ΜΙΧΑΗΛ ΜΑΝΟ

Τὴν 19η Νοεμβρίου 1973, ἄφησε τὴν τελευταία του πνοὴ ὁ Μιχάλης Μάνος, ὁ φλογερὸς Βορειοηπειρώτης, σὲ ἡλικία 62 ἐτῶν. Ὁ θάνατός του μετέδωσε τὴ λύπη στὸν Ἑλληνισμό πού τὸν ἐγνώρισε καὶ ἐξετίμησε τὰ πατριωτικά του αἰσθήματα καὶ τὴν ζωηρὴ του δράσι στὸν τομέα τῶν ἐθνικοθρησκευτικῶν μας ἀγῶνων.

Παραθέτομε ἐδῶ τὴν ἀποχαιρετιστήριό ἐπικήδειο ὁμιλία ἐνὸς ἄλλου δυναμικοῦ Ἡπειρώτου, τοῦ κ. Ἡλία Μπέτζιου, ὡς ἀντιπροσωπευτικὸ τῆς ἀξιολόγου δράσεως τοῦ ἀλησμονήτου Μιχαὴλ Μάνου:

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΜΙΧΑΗΛ ΜΑΝΟ ΠΟΥ ΑΠΟΧΩΡΙΖΟΜΑΣΤΕ ΓΙΑ ΠΑΝΤΑ

Ὀλιθερὸ τὸ καθήκον μας σήμερα. Βουβὴ καὶ καταθλιπτικὴ ἢ συγκέντρωσι στὸ ξεκίνημα γιὰ τὸ αἰώνιο ταξίδι ἐνὸς μεγάλου ἀγωνιστή. Ἀβάσταχτος καὶ ὁ πόνος ὁ δικός μας πού ὁ θάνατος μᾶς στερεῖ γιὰ πάντα ἕναν ἀκόμη ἡγέτη στὸν ἀτέλειωτον ἀγῶνα μας. Στὰ δάκρυα τὰ δικά μας συνενώνονται σήμερα καὶ τὰ δάκρυα χιλιάδων σκλάβων ἀδελφῶν. Ἕνας ἀκόμη Ἡπειρώτης μαχητῆς καταθέτει τὰ ὄπλα μπροστὰ στὰ πόδια τοῦ Θεοῦ γιὰ νὰ πάη κοντὰ του πρὶν ἀκόμη προλάβῃ νὰ δῆ τὴν πατρίδα του ἐλεύθερη, ὁ ΜΙΧΑΗΛ ΜΑΝΟΣ.

Πρὶν ἀπὸ τριάντα χρόνια ἀκριβῶς — τὰ ξημερώματα τῆς 19ης Νοεμβρίου, ἔπεφτε νεκρὸς στὸ Ἀργυρόκαστρο ἀπὸ τὶς σφαίρες τῶν Ἀλβανῶν ὁ ἐθνομάρτυς ἡγέτης τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος ΒΑΣΙΛΗΣ ΣΑΧΙΝΗΣ. Ὁ ἀείμνηστος ΜΙΧΑΗΛ ΜΑΝΟΣ, πού ὑπῆρξε ὁ πιὸ στενὸς συνεργάτης του στοὺς μεγάλους καὶ σκληροὺς ἀγῶνας γιὰ τὴν ἐνσωμάτωσι τῆς ὑποδούλου Ἡπείρου μὲ τὴν Ἑλλάδα, πεθαίνει τὴν ἴδια ἀκριβῶς ἡμέρα, στίς 19 Νο-

εμβρίου τοῦ 1973. Εἶναι τάχα περίεργη σύμπτωσης ἢ κάποια μοῖρα τόγραψε νὰ συνδέσῃ τοὺς δύο αὐτοὺς φίλους μὲ μιὰ ἱστορικὴ ἡμερομηνία;

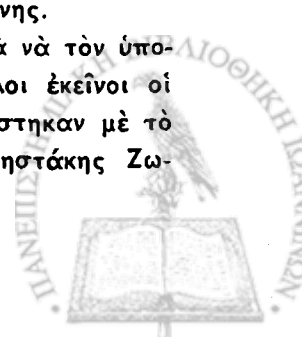
Ταπεινὸς καὶ πρᾶος, ἀθόρυβος ὁ μικρὸς στὸ ἀνάστημα ἀλλὰ γίγας στὴν ψυχὴ ΜΙΧΑΗΛ ΜΑΝΟΣ, ἄρχισε τοὺς ἀγῶνες του ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας καὶ τοὺς ἀγῶνες του αὐτοὺς τοὺς πλήρωσε πολλὰς φορές μὲ φυλακὰς καὶ ἐξορίες. Καὶ τοὺς συνέχισε τριάντα ὀλόκληρα χρόνια καὶ μετὰ τὸν θάνατο τοῦ συντρόφου του Βασίλη Σαχίνη.

Δὲν ἔλειψε ἀπὸ τὴν Ἑθνικὴν Ἀντίστασιν στὴν Κατοχὴ. Δίπλα στὸν στρατηγὸ Ζέρβα ἔρχεται νὰ προσφέρῃ τὸν ἑαυτό του στὴν ὑπηρεσία τῆς Πατρίδος. Μαχητῆς τῆς πέννας συνεχίζει τοὺς ἀγῶνας του καὶ γιὰ τὴν Ἐλεύθερη Ἡπειρο. Ἕνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα δημιουργήματά του εἶναι τὸ λογοτεχνικὸ περιοδικὸ «Ἡπειρωτικὴ Ἐστία» πού βραβεύθηκε ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Ἀπειρη καὶ ἀνεξάντλητη ἡ πνευματικὴ ἐργασία πού μᾶς ἀφήνει κληρονομιά ὁ Μιχάλης Μάνος. Σ' αὐτὴ ἄς προστεθῇ ἀκόμη καὶ ἡ τεράστια πολιτιστικὴ δράσις του στὴν Ἀμερικὴ πού μετανάστευσε τὸ 1956. Ἡ πνευματικὴ του δραστηριότητα θὰ μείνῃ σὰν ἕνα στολίδι στὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, σὰν διαμάντι γιὰ νὰ λάμπῃ καὶ νὰ φωτίζῃ τὶς ἐπόμενες γενεές.

Εἶναι ἡ Μοῖρα πολλῶν ἀνθρώπων νὰ φεύγουν γρήγορα πρὶν ἀπολαύσουν ἔστω καὶ κάτι ἀπὸ τοὺς καρπούς τοῦ ἀγῶνα των στὴ ζωὴ.

Ἦθελε πρὶν κλείσῃ τὰ μάτια του νὰ δῆ ἐλεύθερη τὴν μαρτυρικὴ του πατρίδα. Νὰ ξαναπάῃ καὶ νὰ φιλήσῃ τὸ χῶμα τοῦ χωριοῦ του — τῆς Δερβιτσάνης.

Ἐφυγε ἀπὸ κοντὰ μας γιὰ νὰ τὸν ὑποδεχτοῦν στὸν ἄλλο κόσμον ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ ἀγωνισταὶ πού μᾶς ἀποχωρίστηκαν μὲ τὸ ἴδιο παράπονο. Εἶναι ὁ Χρηστάκης Ζω-

γράφος, ὁ Δούλης, ὁ Σπύρος Μήλιος πού θά τὸν ὑποδεχοῦν, ὁ Ἰωαννίνων Σπυρίδων καὶ ὁ Δρυϊνουπόλεως Βασίλειος. Εἶναι κι' ὁ φίλος του ὁ Βασίλειος Σαχίνης. Εἶναι ἀκόμη καὶ τόσοι ἄλλοι ἀγωνισταί, ὁ Ἀρχιμανδρίτης Λόκης, ὁ Παντελῆς Σιέπης, ὁ Κώστας Δήμας, ὁ Κώστας Φιλίδης... ἄξια τέκνα τῆς Ἡπειρωτικῆς Παροικίας τῆς Ἀμερικῆς.

Ἡ μορφή τοῦ Μιχάλη Μάνου θά μείνῃ ὀλοζώντανη στὴ μνήμη μας ὅσο ζοῦμε. Ἄξιος καὶ πιστὸς σύζυγος, στοργικὸς πατέρας καὶ ἀνεκτίμητος φίλος. Ἐτελείωσε τίμια τὴν ὥραία ὅσο καὶ βασανισμένη ζωὴ του ἀτενίζοντας συνεχῶς ἀπὸ τὸ κρεβάτι τοῦ πόνου ὀλοφώτιστον τὸν Ἐσταυρωμένον... Λίγες ὥρες προτοῦ ἐλευθερωθῆ καὶ φύγῃ στὴν μεγαλοπρέπεια τῆς Βασιλείας

Ἐφημερίδες, Ἰωαννίνων: « ΠΡΩ·Ι·ΝΑ ΝΕΑ » « ΠΡΩ·Ι·ΝΟΣ ΛΟΓΟΣ » καὶ « ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ » (23. 12 - 73):

ΑΠΕΘΑΝΕΝ Ο ΜΙΧΑΗΛ ΜΑΝΟΣ

Προχθὲς στὶς 19 τρέχοντος, ἀπέθανε στὴν Ν. Ὑόρκη ὁ ἐκ τῶν ἰδρυτῶν καὶ Διευθυντῶν τοῦ περιοδικοῦ «Ἡπειρωτικὴ Ἐστία», γνωστὸς λόγιος καὶ δημοσιογράφος Μιχαὴλ Χαρ. Μάνος. Ὁ θάνατός του εἶναι, στὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς Ἡπείρου καὶ στοὺς ἀνθρώπους τῆς γενικά, ἓνα θλιβερό καὶ σημαντικό γεγονός. Διότι, ὁ Μιχαὴλ Μάνος ὑπῆρξεν ἓνας ἄνθρωπος μὲ ἀνοιχτὴ καρδιά, μὲ πλοῦσια δραστηριότητα, μὲ μεγάλη εὐαισθησία κι' ἓνας Βορειοηπειρώτης μὲ ἀλύγιστο ἀγωνιστικὸ φρόνημα, πού ἔγινε γνωστὸς καὶ ἀγαπητὸς στὴν πόλῃ μας, ὅσο καὶ στὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς χώρας μας. Μέχρι τὸ φθινόπωρο τοῦ 1956 πού μετανάστευσε γιὰ νὰ ἐγκατασταθῆ στὴν Ἀμερικὴ, ὑπῆρξεν ἀπ' τοὺς βασικοὺς παράγοντες στὴν διαμόρφωση τῆς πνευματικῆς καὶ πολιτιστικῆς ζωῆς τῶν Ἰωαννίνων. Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ, δὲν ἔπαψε ποτὲ ν' ἀγωνίζεται, εἴτε μὲ τὸ ραδιόφωνο, εἴτε μὲ τὸν τύπο, γιὰ τὴν προβολὴ τῆς Ἡπείρου καὶ ξεχωριστὰ γιὰ τὴν Βόρειο Ἡπειρο καὶ τὰ δίκαιά της, πεθαίνοντας, ἐν τέλει, μὲ τὸ ὄραμά της στὰ μάτια. Παράλληλα, παρέμεινε συνδιευθυντὴς τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἐ-

τῶν Οὐρανῶν, ἔγραψε τὸν ἐξῆς ἀποχαιρετισμό:

«Μὲ τὸ ἀχνὸ ἀκόμη συναίσθημα τοῦ ἀναχωρητοῦ, στέλλω σὲ λίγους προσφιλεῖς μου τὴν ὕστατη ἐνθύμησι ἀπὸ τὸ πέρασμά μου ἀπ' τὴ ζωὴ...».

...Κι' ἔφυγε ἀτενίζοντας ἐπίμονα ἓναν πίνακα μὲ ὀλόφωτο τὸν Παρθενῶνα!

Ἄς εἶναι ἡ μνήμη του αἰωνία».

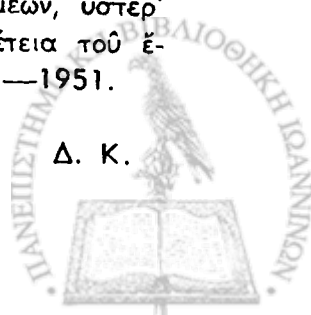
Συνδεόμενοι καὶ ἡμεῖς μὲ μακροχρόνια φιλία μὲ τὸν ἀξέχαστο Μιχάλη, χύνομε ἓνα θερμὸ δάκρυ γιὰ τὸν πρόωρο θάνατό του, εὐχόμενοι ὅπως τὸ φιλόξενο ἀμερικανικὸ χῶμα πού σκεπάζει τὴ σορὸ του εἶναι ἑλαφρό, καὶ ὅπως ὁ Κύριος παρηγορήσῃ τὴν ἀπορφανισθεῖσα οἰκογένειά του.

Κ. ΠΑΠΑΦΩΤΙΟΥ

στίας» καὶ καμάρωνε τὴν ἀνηφορικὴ τῆς πορεία στὰ σύγχρονα γράμματά μας, ὄνειρευόμενος νὰ ἔρχεται, μετὰ τὴν συνταξιοδότησή του, κάθε χρόνο, γιὰ κάμποσο διάστημα, στὰ Γιάννινα.

Ἡ ἀπώλεια καὶ τὸ κενὸ πού δημιουργεῖ ὁ θάνατος τοῦ Μιχάλη Μάνου στὴν πνευματικὴ ζωὴ καὶ στοὺς ἀνθρώπους τῆς τοῦ τόπου μας, εἶναι μιὰ ὀδυνηρὴ πραγματικότητα πού ἔχει εὐρύτερη σημασία γιὰ τὰ ἡπειρωτικὰ γράμματα. Γιατί, πρὶν ἀπὸ εἴκοσι δύο χρόνια, ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ξεκίνησεν ἓναν ἀγῶνα μὲ τὴν ἔκδοση τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἐστίας» — τὴν ὁποία ἔκαμε μαζί μὲ τὸν Ε. Φακατσέλη — πού ἔδωσε μιὰ λαμπρὴ πνευματικὴ ἀναγέννηση γιὰ τὴν Ἡπειρο εἰδικώτερα καὶ γενικώτερα, ἓνα μεγάλο πνευματικὸ κεφάλαιο γιὰ ὀλόκληρη τὴν χώρα μας. Καὶ πρωτοστάτησε γιὰ τὴν δημιουργία ἐνὸς πνευματικοῦ κινήματος, μὲ ἐκδόσεις, μὲ διαλέξεις, κλπ. καὶ ἐπέτυχε τὴν συνένωση τῶν ἐντοπίων δυνάμεων, ὕστερ' ἀπ' τὴν συγκλονιστικὴ περιπέτεια τοῦ ἔθνους μας στὴν δεκαετία 1941—1951.

Δ. Κ.

« ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΝ ΜΕΛΛΟΝ 'Αθηνῶν » τῆς 20 - 12 - 73 :

ΜΙΧΑΗΛ ΜΑΝΟΣ

Ὁ ἐν Νέα Ὑόρκη ἐγκατεστημένος ἔνθερμος καὶ φλογερὸς Βορειοηπειρώτης Ἀγωνιστὴς Μιχαὴλ Μάνος, ἑτῶν 62, ἐκ Δερβιτσάνης τοῦ Ἀργυροκάστρου, ἔκλεισε γιὰ πάντα τὰ βλέφαρά του καὶ ἔφυγε ἀπὸ τὸν προσωρινὸν τοῦτον κόσμον, ὕστερα ἀπὸ 18μηνη ἀνίατη ἀρρώστεια, τὴν 19ην Νοεμβρίου ἐ.ἔ.

Ἀπὸ μικρὸς βρέθηκε στὸ χωριὸ ὄρφανός, ὁ μικρότερος ἀπὸ τὰ τρία ἀδελφία καὶ τὶς δύο ἀδελφές μέσα σὲ φτώχεια καὶ σὲ στερήσεις. Ἀπὸ μικρὸς ἀνέλαβε ὑπηρεσία εἰς τὸ ἐν Ἀργυροκάστρῳ Τραπεζικὸν γραφεῖον τοῦ, ἐκ πατρός, ἐκ Δούβιανης καὶ ἐκ μητρὸς ἐκ Δερβιτσιάνης. Βασιλείου Σαχίνη, ἡγέτου τῆς Βορείου Ἠπείρου ἀπὸ τῆς ὑποδουλώσεώς της εἰς τὸν Ἀλβανικὸν ζυγὸν μέχρι τὸ 1943, ὁπότε ἐξετελέσθη ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν κομμουνιστῶν.

Ἡ ὑπηρεσία του αὕτη διαρκέσασα μέχρι τὸ 1935, ὑπῆρξε διὰ τὸν νεαρὸν τότε Μιχάλην Μάνον, μιά πολὺπλευρος παιδεία καὶ μόρφωσις ἀνθρωπίνου χαρακτήρος καὶ πατριώτου ἀγωνιστοῦ. Οἱ τόμοι τῶν βιβλιοθηκῶν τοῦ προΐταμένου του ἀνεγιγνώσκοντο ὁ ἓνας μετὰ τὸν ἄλλον καὶ τὰ περιεχόμενά των ἀπερροφῶντο εἰς τὸ μυαλό του, αἱ δὲ ἀγαθοεργοὶ καὶ πατριωτικαὶ πράξεις καὶ ἐκδηλώσεις τοῦ προΐσταμένου του, εὗρισκον πρόσφορον ἔδαφος χαλκέυσεως τῆς ψυχῆς του. Ἔτσι ὁ Μιχάλης δὲν ἄργησε νὰ γίνῃ τὸ δεξιὸ χερί τοῦ προΐσταμένου του, τὸ ἀγαπημένο του, ἄς τὸ ποῦμε «παιδί» καὶ ὁ ἀντάξιός διάδοχός του γιὰ τὴν συνέχισι τῶν ἀγῶνων ὑπὲρ τῆς Βορείου Ἠπείρου.

Ἀποκτῆσας τὸ ἀπολυτήριον τοῦ Ἑλληνικοῦ Γυμνασίου, διωρίσθη κατὰ τὸ 1935—1936 Ἑλληνοδιδάσκαλος εἰς τὰς κοινότητας τῆς Βορείου Ἠπείρου, τὸ δὲ 1936—1937 ἐφοίτησεν εἰς τὴν Παιδαγωγικὴν Ἀκαδημίαν Ἰωαννίνων καὶ ἀπέκτησε τὸ πτυχίον αὐτῆς.

Κατὰ τὴν κήρυξιν τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ Πολέμου ἐβοήθησε ποικιλοτρόπως τὸν προ-

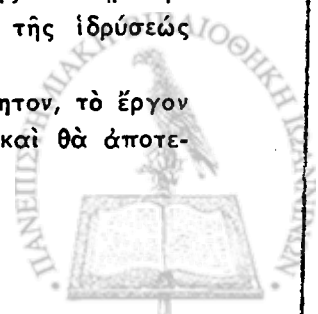
ελαύνοντα Ἑλληνικὸν Στρατόν. Μετὰ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ ὑπῆρξεν ὁ κυριώτερος συνεργάτης τοῦ Βασιλείου Σαχίνη εἰς τὴν δημιουργίαν Βορειοηπειρωτικῆς Ὀργανώσεως Ἐθνικῆς Ἀντιστάσεως, ἣτις συνειργάζετο μετὰ τὰς Ἐθνικὰς Ἀνταρτικὰς Ὀμάδας τοῦ Στρατηγοῦ Ζέρβα, μετὰ δὲ τὴν ὡς ἄνω δολοφονίαν τοῦ Βασιλείου Σαχίνη καὶ τὴν ἑξαπολυθεῖσαν δίωξιν κατὰ τῶν ἀγωνιστῶν Βορειοηπειρωτῶν ὑπὸ τῶν Ἀλβανοκομμουνιστῶν, κατέφυγεν μετὰ τῆς οἰκογενείας του καὶ πολλῶν ἄλλων Βορειοηπειρωτῶν εἰς Ἰωάννινα, ἀπ' ὅπου συνέχισε τὸν ἀγῶνα ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς συνεργασίας μετὰ τὸν ΕΔΕΣ.

Ἐκτοτε δὲ καὶ μέχρι τῆς τελευταίας του πνοῆς, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἔπαυσε νὰ ἀγωνίζεται διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Βορείου Ἠπείρου, τόσον ἐν Ἑλλάδι, ὅσον καὶ ἐν Ἀμερικῇ, ἀρθρογραφῶν εἰς διαφόρους πατριωτικὰς ἑφημερίδας καὶ συμμετέχων εἰς διαφόρους πατριωτικὰς ὀργανώσεις, ἐπιδιώκων πάντοτε τὴν ὁμόνοιαν τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ κόσμου.

Εἰς Ἰωάννινα παρέμεινε μέχρι τὸ 1957. Πρὸς ἀντιμέτωπισιν τῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς ἠσχολεῖτο μετὰ τὴν δημοσιογραφίαν ὡς ἀνταποκριτὴς Ἀθηναϊκῶν Ἐφημερίδων εἰς Ἰωάννινα καὶ μέχρι τὸ 1951 διηύθυνε τὸ εἰς Ἰωάννινα Πρακτορεῖον Ἀθηναϊκῶν Ἐφημερίδων.

Ἀπὸ τοῦ 1952 συνέλαβε τὴν ἰδέαν καὶ ἱδρυσε τὴν ἐν Ἰωαννίνοις ἐκδιδομένην ἔκτοτε συνεχῶς καὶ λίαν ἐπιτυχῶς μηνιαίαν Ἐπιθεώρησιν «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ», βραβευθεῖαν τὴν 28ην Δεκεμβρίου 1954 ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, καὶ διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Φιλολογικὸς καὶ Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος «ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ» τὸ 1972 ἐτέλεσεν ἐορτὴν πρὸς τιμὴν της ἐπὶ τῇ συμπληρώσει εἰκοσαετίας ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της.

Καὶ μόνον, ὡς εἶναι εὐνόητον, τὸ ἔργον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ καὶ θὰ ἀποτε-

λή πνευματικό στολίδι τῆς Ἡπείρου, θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ὑπεράνθρωπη προσφορά εἰς τὸν βωμὸν τῶν γραμμάτων τῆς Ἐνιαιίας Ἡπείρου ἀπὸ τὸν αὐτοδημιούργητον βιοπαλαιστήν, οἰκογενειάρχην, δεινοπαθήσαντα Βορειοηπειρώτην πρόσφυγα Μιχαὴλ Μάνου.

Ἄλλὰ τὸ ἔργον τοῦ Μιχαὴλ ἐπεκτείνεται εὐρύτατον, ὡς ἀνεφέρθη, καὶ εἰς τὸν πατριωτικὸν τομέα καὶ εἰς τὸν οἰκογενειακὸν καὶ εἰς τὸν φιλανθρωπικόν.

Τὸ 1956 αἱ ἀνάγκαι τῆς ζωῆς τὸν ὤθησαν νὰ μεταναστεύσῃ μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς Νέαν Ὑόρκην, ἀλλ' ἡ ψυχὴ του παρέμενε εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν Βορ. Ἡπειρον καὶ εἰς τὸ πνευματικόν του τέκνον «ΗΠΕΙΡΩΤ. ΕΣΤΙΑ». Ἐπὶ 17 περίπου χρόνια ἐν Νέα Ὑόρκη, ἀπασχολήθη εἰς ἑλληνικὰς ὑποθέσεις καὶ ἐργασίες πνευματικὰς καὶ οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ ὀμιλήσῃ ἄλλην γλῶσσαν πλὴν τῆς Ἑλληνικῆς. Παρέμεινε καθάριος Ἕλληνας. Καὶ ἔφυγε μὲ τὴν ἀνικανοποίητη ἐπιθυμία του νὰ γυρίσῃ στὴν ἐλεύθερη Δερβιτσιάνη.

Τὸ θάρρος του ὑπῆρξεν ἀπαράμιλλον.

Ἡ κρίσις του εὐθεία. Ἡ καλωσύνη του ἀπέραντη. Ἡ δικαιοσύνη του ἀδέκαστη. Ὁ χαρακτήρ του ἀκέραιος. Πάντοτε σπινθηροβόλος, πάντοτε ἀεικίνητος, πάντοτε δραστήριος, πάντοτε ἰδεολόγος.

Ἡ ἀπώλειά του ἄφησε μεγάλο κενὸ στὸν βορειοηπειρωτικὸ ἀγωνιστικὸ κόσμον.

Πολυαγαπημένε ἀπὸ ὅλους μας Μιχαὴλ!

Ἄναπαύσου τώρα πιά, γιατί πολὺ βασανίστηκες στὴ ζωὴ σου καὶ μὲ τὴν πολὺμην ἄρρώστεια σου. Κοιμήσου τὸν ὕπνον τοῦ δικαίου καὶ μὲ τὴ συνείδησή σου ἤσυχη ὅτι ἔκαμες ὅ,τι θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ κάμῃ γιὰ τὴν τύχη τῆς πατρίδος σου.

Κι' ἂν ἔφυγες σωματικά, παραμένεις στὴν ἱστορία καὶ στὸν βορειοηπειρωτικὸν κόσμον σὰν φωτεινὸ ἀστέρι πατριωτισμοῦ ποὺ θὰ φωτίζει συνεχῶς τὶς ψυχὰς τῶν Βορειοηπειρωτῶν γιὰ νὰ συνεχίσουν τὸν ἀγῶνα μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς σκλάβας μας πατρίδος. Αἰωνία σου ἡ μνήμη, ἀγαπημένε μας Μιχαὴλ.

ΣΠΥΡΟΣ ΜΕΤΣΗΣ

«**ΝΕΑ ΚΑΛΙΦΟΡΝΙΑ**» Ἀμερικῆς τῆς 6 - 22 - 73 :

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ ΜΙΧΑΗΛ ΜΑΝΟΣ

Στις 19 Νοεμβρίου ἀπέθανε στὴν Νέαν Ὑόρκην καὶ ἐκηδεύθη στις 23 τοῦ ἰδίου, ὁ ἐκλεκτὸς διανοούμενος Μιχαὴλ Μάνος, ἐκ τῶν ἰδρυτῶν καὶ διευθυντῶν τοῦ περιοδικοῦ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία».

Ὁ θάνατος τοῦ Μ. Μάνου, γνωστοῦ λογίου καὶ δημοσιογράφου, εἶναι στὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς Ἡπείρου καὶ σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τῆς σκέψεως, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν Ἑλληνισμό τῆς Ἀμερικῆς γενικά, ἓνα θλιβερό σημαντικό γεγονός.

Ἦτο ἄνθρωπος μὲ ἀνοικτὴ καρδιά, μὲ γόνιμη δραστηριότητα, μὲ μεγάλη εὐαισθησία καὶ μὲ ἀλύγιστο — Βορειοηπειρωτικὸ — ἀγωνιστικὸ φρόνημα, ποὺ ἀγαπήθη

καὶ ἐξετιμῆθη ἀπὸ ὅλους.

Στάθηκε μέχρι τὸ φθινόπωρο τοῦ 1956, ποὺ ἔφυγε γιὰ νὰ ἔλθῃ στὴν Ἀμερική, ἓνας ἀπὸ τοὺς βασικοὺς παράγοντες στὴν διαμόρφωση τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν Ἰωαννίνων.

Ἀπὸ ἐδῶ, στὴν Ἀμερική, δὲν ἔπαψε ποτὲ νὰ ἀγωνίζεται ἀπὸ τὸ Ραδιόφωνο καὶ τὸν Τύπο, γιὰ τὴν προβολὴ τῆς Ἡπείρου, ξεχωριστὰ γιὰ τὰ δίκαια τῆς Βορείου Ἡπείρου καὶ πέθανε μὲ τὸ ὄραμά της στὰ μάτια. Παράλληλα, παρέμεινε συνδιευθυντὴς τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» καὶ καμάρωνε τὴν ἀνηφορικὴ τῆς πορεία.

Ἡ ἀπώλεια καὶ τὸ κενὸ ποὺ δημιουργεῖ

ὁ θάνατος τοῦ Μιχάλη Μάνου, εἶναι μιὰ ὀδυνηρὴ πραγματικότητα μὲ εὐρύτερη σημασία. Ἡ Ἠπειρος καὶ ὀλόκληρος ἡ Ἑλλάς, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Ἀμερικῆς στεροῦνται τῶρα τὶς πνευματικὲς τοῦ ὑπηρεσίαι καὶ τὴν πολλαπλὴ δημιουργικὴ

τοῦ δράση.

Ἡ «Νέα Καλιφόρνια» συλλυπεῖται θερμῶς καὶ ἐγκαρδίως τοὺς συγγενεῖς τοῦ καὶ τοὺς συνεργάτας τοῦ, ἰδιαίτερώς δὲ τὸν Δ)ντὴν τῆς «Ἠπειρωτικῆς Ἑστίας» κ. Δημοσθένην Κόκκινον.

« ΚΗΡΥΞ » Ν. Ὑόρκης:

Ἄπεβίωσεν

Ο ΜΙΧΑΗΛ ΜΑΝΟΣ

Ἄπεβίωσε, προχθὲς Δευτέραν, ὁ γνωστός ὁμογενὴς διανοούμενος Μιχαὴλ Μάνος, ἡλικίας 63 ἐτῶν, κατόπιν μακρᾶς ἀσθενείας. Ὁ ἀείμνηστος ἔχαιρε γενικῆς ἐκτιμήσεως λόγῳ τῆς μορφώσεως καὶ τοῦ ἤθους τοῦ, ἰδίᾳ δὲ διὰ τοὺς ἀγῶνας τοῦ ὑπὲρ τῆς ὑποδοῦλου γενετῆρας τοῦ Βορείου Ἠπείρου, τὴν ὁποίαν ἐξυπηρέτησεν ὡς διδάσκαλος καὶ δημοσιογράφος καὶ ὡς στέλεχος

τῶν ἡπειρωτικῶν ὀργανώσεων. Ἐπίσης ὁ Μιχαὴλ Μάνος ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἰδρυτῶν τοῦ περιοδικοῦ «Ἠπειρωτικὴ Ἑστία» Ἰωαννίνων.

Ὁ «Ἐθνικὸς Κήρυξ», τοῦ ὁποῦ ὁ ἐκλιπὼν διετέλεσεν εἰς τὸ παρελθὸν συνεργάτης, συλλυπεῖται τὴν βαρυπενθοῦσαν οἰκογένειαν τοῦ μεταστάντος.

« NATIONAL HERALD » (Ν. Ὑόρκη):

Στὸν Μιχάλη Μάνο

Ε Π Ι Τ Α Φ Ι Ο

Ἐνα ἀγνὸ λουλούδι
ἀπ' τῆς ἀθάνατης Ἠπείρου
τὶς βουνοπλαγιὰς
ἄχ, νὰ μποροῦσα νὰ σοῦ φέρω,
μὲ χίλια δάκρυα ποτισμένο,
στὴν ξένη γῆ ποὺ κείσαι,
φίλε κι' ἀδερφέ!
Τί ἄλλο;

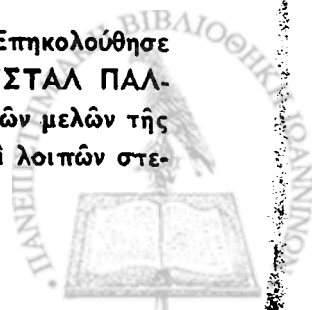
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΑΡΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ

Τοῦ Μιχαὴλ Μάνου

Τὴν παρελθοῦσαν Κυριακὴν, εἰς τὸν ναὸν «Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος», Κορώνας, Ν.Ι., ἐτελέσθη 40θήμερον μνημόσυνον τοῦ Βορειοηπειρώτου ἀγωνιστοῦ καὶ δημο-

σιογράφου Μιχαὴλ Μάνου. Ἐπηκολούθησε μακάριον γεῦμα εἰς τὸ ΚΡΥΣΤΑΛ ΠΑΛΛΑΣ, Ἀστορίας, ὅπου πλὴν τῶν μελῶν τῆς ἀπαρηγόρητης οἰκογενείας καὶ λοιπῶν στε-

νών συγγενών, παρεκάθησαν επίσης και πλείστοι συμπατριώται και φίλοι του άλη-σμονήτου Μιχάλη.

Μετά τὸ γεῦμα, ὁ κ. Χρῆστος Μπάσσιος «ξαναζωντάνεψε» τὴν φυσιογνωμία τοῦ πολὺκλαστου φίλου, διανοουμένου, ἀνθρώπου

ἀγνοῦ χαρακτήρος, ἀρίστου οἰκογενειάρ-χου καὶ φλογεροῦ πατριώτου, ποὺ πέθανε μὲ τὴν σκέψη στὴν σκλαδωμένη γενέτειρά του, τὴν Βόρειο Ἡπειρο.

Γ. Π.

(«ΚΗΡΥΞ» Ν. Ὑόρκης)

Ψ Η Φ Ι Σ Μ Α Τ Α

Ο ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ
«ΘΥΓΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ»
ΝΕΑΣ ΥΟΡΚΗΣ

Ψ Η Φ Ι Σ Μ Α

Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ Βορειο-ηπειρωτικοῦ Συλλόγου «ΘΥΓΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ», ἀμα τῇ ἀναγγελίᾳ τοῦ θανά-του τοῦ ἐκλεκτοῦ Βορειοηπειρώτου καὶ ἀ-γωνιστοῦ τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγώνος,

ΜΙΧΑΗΛ ΜΑΝΟΥ

συνελθὸν εἰς ἑκτακτον συνεδρίασιν

ἀ π ο φ α σ ῖ ζ ε ι :

- 1) Νὰ παρακολουθήσῃ ἐν σώματι τὴν ἐκφορὰν τοῦ μεταστάντος.
- 2) Νὰ καταθέσῃ στέφανον ἐπὶ τῆς σο-ροῦ αὐτοῦ.
- 3) Νὰ συλλυπηθῇ τὴν οἰκογένειάν του, καὶ
- 4) Νὰ δημοσιευθῇ τὸ παρὸν εἰς τὸν ἡ-μερήσιον Ἑλληνοαμερικανικὸν Τύπον τῆς Ν. Ὑόρκης.

Ἡ Πρόεδρος
ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΚΑΡΑΣΗ

Ἡ Γραμματεὺς
ΑΘΗΝΑ ΓΙΑΝΝΑΡΗ

ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ, 22 Νοεμβρίου 1973

Ο ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ
«ΠΥΡΡΟΣ» ΝΕΑΣ ΥΟΡΚΗΣ

Ψ Η Φ Ι Σ Μ Α

Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ Βορειο-ηπειρωτικοῦ Συλλόγου «ΠΥΡΡΟΣ» Νέας Ὑόρκης, ἀμα τῇ ἀναγγελίᾳ τοῦ θανάτου τοῦ ἐπιλέκτου αὐτοῦ μέλους καὶ ἀγωνιστοῦ τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγώνος,

ΜΙΧΑΗΛ ΜΑΝΟΥ

συνελθὸν εἰς ἑκτακτον συνεδρίασιν

ἀ π ο φ α σ ῖ ζ ε ι :

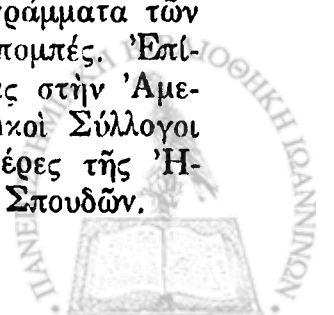
- 1) Νὰ παρακολουθήσῃ σύσσωμον τὴν κηδεῖαν αὐτοῦ.
- 2) Νὰ καταθέσῃ στέφανον ἐπὶ τῆς σο-ροῦ αὐτοῦ.
- 3) Νὰ συλληπηθῇ τὴν οἰκογένειάν του, καὶ
- 4) Νὰ δημοσιευθῇ τὸ παρὸν εἰς τὸν ἡ-μερήσιον Ἑλληνοαμερικανικὸν Τύπον τῆς Ν. Ὑόρκης.

Ἡ Πρόεδρος
ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΠΑΣΣΙΟΣ

Ἡ Γραμματεὺς
ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΙΚΗΣ

ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ, 22 Νοεμβρίου 1973

Τέλος, ἐκτὸς ἀπ' τὸν τύπο, στὴν Ἀμερικὴ τὰ ραδιοφωνικὰ προγράμματα τῶν Ἰωάννου Θύμιου καὶ Ἐλευθ. Πετροπουλέα, ἀφιέρωσαν εἰδικὲς ἐκπομπές. Ἐπί-σης, συμμετοχὴ ἐνεργό, στὸ πένθος καὶ στὴ θλίψη τῶν ὁμογενῶν μας στὴν Ἀμε-ρικὴ γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Μιχ. Μάνου, ἐξεδήλωσαν καὶ οἱ Ἡπειρωτικοὶ Σύλλογοι Ἀμερικῆς: «Ὁ Πύρρος», «Ἀναγέννησις», «Σουλιώτισσες», «Θυγατέρες τῆς Ἡ-πείρου», καθὼς καὶ ἡ μεγάλη ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία Νεοελληνικῶν Σπουδῶν.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Β α σ ί λ η Μ ά κ η: «ΣΟΡΑΝΕΛΛΑ»
(διηγήματα), 'Αθήνα, 1972

Πεζογραφία, που είναι διαποτισμένη από κάποια θολή ατμόσφαιρα ποιήσης και που κρατάει την δύναμη απ' την έπαφή της βιωμένης συγκίνησης, φέρνουν τὰ διηγήματα του Β. Μάκη. Πρόκειται για μιὰ ώριμη πνευματική προσφορά, που δίνει ιδιαίτερη γεύση και ήμερην όραση στην έποχή τούτη με τις άπροσανατόλιστες ψεύσεις και τις ουδέτερες μεταλλικές έπιφάνειες. Ό συγγραφέας έρχεται άπόναν κόσμο, που είχε όνειρα και άπσστάσεις, για να δώσει στη ζωή την ανθρώπινη αλήθεια, με όλη την ποίηση της καθημερινότητας. Κι' αυτό, που κρατάει και που σώζει τὸ βάρος της ζωής στην τέχνη, κάνει τὰ διηγήματα του Β.Μ. να έχουν, όχι μονάχα την γοητεία τῶν έφηβικών χρόνων (όπως έχουν κρυσταλλωθεί στην ψυχή), αλλά και μιὰ γενικότητα αισθημάτων, που τὰ καθιερώνει στα νεοελληνικά γράμματα. Ύστερα, οί όρίζοντες που εύρύνονται (πέρ' απ' την άτονη χάραξη μιᾶς περιγραφῆς χωρίς άναζητήσεις) σ' ένα όριο που ίκανοποιεί τὸν σύγχρονον άνθρωπο, δίνουν την έπιφάνεια και τὸ βάθος που κέρδισε ή σύγχρονη πεζογραφία μας. 'Ακόμα, ὁ καλλιεργημένος λόγος, ή λιτότητα τῶν λέξεων, τὸ προσωπικὸ στοιχείο και τὸ νηφάλιο ίφος στα κείμενα τούτα, τοποθετούν τὸν Β. Μάκη ανάμεσα στους καλούς λογοτέχνες τού τόπου μας, που δέν άπόμειναν δίχως μνήμη και που δέν αϊφνιδίαστηκαν μπροστά στην έκπληκτική έποχή τού αιώνα μας.

Φ ρ ά ν τ ς Κ ά φ κ α: «ΓΡΑΜΜΑ ΣΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ - ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ» (μετάφραση: Όλγας Βότση), 1971

Αυτό τὸ γράμμα τού Φρ. Κάφκα, που άποτελεί την πιὸ συνταρακτική μαρτυρία

που γράφτηκε με τὸ πάθος και τὸ δέος που μπόρεσαν να χωρέσουν οί λέξεις ενός μεγάλου στην παγκόσμια λογοτεχνία, τὸ μεταφέρει στην γλώσσα μας ή ποιήτρια Όλγα Βότση. Μιὰ μεγάλη και πολύτιμη προσφορά στα σύγχρονα γράμματά μας, αυτή ή εργασία, που θα πρέπει να την άναγνωρίσουμε άνεπιφύλακτα. Γιατί, ή μεταφράστρια, για να έπιτύχη την έκλυση της προσωποπαγούς συγκίνησης, που υπάρχει μέσα στην άνείπωτη αυτή αυτοεξομολόγηση τού Κάφκα για τὸν βαρύν ίσκιο και τὸ φοβερό συναίσθημα που δοκίμασε στα παιδικά του χρόνια απ' την πατρική έξουσία, χρειάστηκε να κάμει δική της άγωνία τὸ κείμενο και τὸ έπέτυχε, αναγάγοντας σ' έναν χώρο πνευματικής θεώρησης, την ύπαρξιακή σχεδόν ένταση και την άπροσχημάτιστη ώμότητα τῶν λέξεων, πράγμα που δικαιώνει, όχι μόνο τὸν κόπο, αλλά και την προσωπική συμμετοχή της ποιήτριας στην μετάφραση τούτη. Την ίδια άκριδώς προσπάθεια έχει και για την άποθησαύριση και στην γλώσσα μας μερικών στοχασμῶν τού Κάφκα, στὸ ίδιο βιβλίο. Πρόκειται για έργο υπεύθυνο και μοναδικό.

Δ η μ η τ ρ ί ο υ Σ κ α ρ λ ά τ ο υ Σ ο ύ τ σ ο υ: «ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΗΓΕΜΟΝΕΣ ΤΗΣ ΜΟΛΔΑΒΙΑΣ», 'Αθήνα, 1972

Πρέπει να άναγνωρίσουμε την προσφορά τούτη τού Δημ. Σκαρλάτου Σούτσου, στην έλληνική γενικά βιβλιογραφία. ως πολύτιμη και μνημειακή. Γιατί, πρόκειται για μιάν άποθησαύριση ιστορικών στοιχείων, πολύτιμων μαρτυριῶν, σπανίων κειμένων, οικογενειακών παραδόσεων, έμβλημάτων και εικόνων (άπό γκραβούρες, πίνακες, γενεαλογικά δέντρα, σφραγίδες και οικόσημα), που συνθέτουν ένα πυκνωμένο έργο απ' τὰ πιὸ πολυσήμαντα στην νεώτερη ιστοριογραφία μας. Ό συγγραφέας, άπόγονος της όμώνυμης ήγεμονικής οικογένειας που έδωσε στὸ έθνος τόσους διακεκριμένους άνδρες, ήταν άναντίρρητα ὁ ένδεδειγμένος γι' αυτόν τὸν άθλο. Είναι πράγματι άξιο-

θαύμαστο τὸ ἔργο τοῦ, δεδομένου ὅτι, ἐκτὸς ἀπ' τὴν συγκέντρωση, τὴν ἐπεξεργασία καὶ τὴν κατάταξη τὸς ὕλης, χρειάστηκε — πρὸ παντός — ἡ βαθύτατη κρίση κι' ἡ ὀξύτερη προβληματικὴ τοῦ ἱστορικοῦ, κατὰ δεύτερον ἢ εὐρύτητα τῶν γνώσεων, εἰδικὰ γύρω ἀπ' τοὺς Ἕλληνες ἡγεμόνες τῆς Μολδοβλαχίας. Δὲν ξέρω ἐάν ἐκτὸς ἀπ' τὶς ἐπὶ μέρους διάφορες μελέτες καὶ ἐξειδικευμένα δοκίμια, πάνω στὸ θέμα τοῦτο, ποὺ εἶναι ἄρρηκτα συνυφασμένο μὲ τὴν δουλειὰ καὶ τὴν ἀνάσταση τοῦ Γένους, ὑπάρχει στὴν σχετικὴ βιβλιογραφία (δική μας καὶ ξένη) παρόμοιο σύγγραμμα. Πιστεύω, ἐν τούτοις, ὅτι τὸ πόνημα τοῦτο, ἔτσι καθὼς εἶναι γραμμένο μὲ καλλιεργημένη δημοτικὴ γλῶσσα καὶ διαρθρωμένο μὲ πλατύτατη ἐπιστημονικὴ τεκμηρίωση καὶ ἀναφορὰ στὶς πιὸ ἀξιωματικὲς πηγές, ἀποτελεῖ τὸν πλουσιώτερον δυνατὸν ἀμνητὸν ἀπὸ μιὰ τέτοια ἔρευνα καὶ σύνθεση. Καὶ συνιστᾷ ἀναντίρρητα ἓνα μεγάλο καὶ συνταρακτικὸ κεφάλαιο τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορικῆς ὑπόστασης. Γι' αὐτό, νομίζω, πῶς θὰ πρέπει νὰ γίνῃ, ἡ ἐργασία τούτη, κέντρισμα φιλοδοξίας καὶ ἀφετηρία γιὰ τὴν συγγραφή καὶ ἄλλων ἐπιστημονικῶν διατριβῶν, μὲ βάση τὰ προσφερόμενα στοιχεῖα καὶ τὸ ἀνεκτίμητος ἀξίας καταχωρούμενο ὑλικό. Ὁ Δημ. Σκαρλάτος Σούτσος, κατάφερε νὰ δαμάσει μιὰν ἱστορία, νὰ τὴν μνημειώσῃ καὶ νὰ τὴν παραδώσῃ, συγκροτημένη καὶ εὐχρηστη, στὴν σύγχρονη πνευματικὴ μας ζωὴ. Κι' αὐτὸ εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἱκανοποίηση ποὺ ἔχει νὰ ζητήσῃ κανεὶς ἀπ' τὴ ζωὴ. Καὶ τὸ γεγονὸς αὐτό, τὸν τιμᾷ ξεχωριστά.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Κωστῆ Μελισσαροπούλου:
«Ο ΙΗΣΟΥΣ», Ἀθήναι, 1973

Πολλοὶ θέλησαν νὰ συγκρίνουν τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ μὲ τὴ ζωὴ ἄλλων ἰδρυτῶν θρησκειῶν. Ὁ κ. Μ. δὲν τὸ ἐπιχειρεῖ. Ξαίρει ὅτι οἱ πνευματικοὶ ἡγέτες, θεϊκοὶ ἢ ἀνθρώπινοι, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξετασθοῦν συγκριτικά. Προβαίνει λοιπὸν σὲ μιὰ σύντομη

ἐξιστὴρηση τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ χαρακτηρίζει τὴ διδασκαλία του μὲ φράσεις τοῦ Εὐαγγελίου: «Ἐδίδασκεν ὡς ἐξουσίαν ἔχων καὶ οὐχὶ ὡς οἱ γραμματεῖς». Ὁ ἴδιος κηρύττει ὅτι εἶναι Υἱὸς Θεοῦ καὶ ὅτι ἡ διδασκαλία του εἶναι θεόπεμπτος. «Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς μου». . . ἔτσι ἡ διδασκαλία του εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ.

Μετὰ ἀπὸ τὴ σύντομη, ὅπως εἴπαμε, ἐπισκόπηση τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀνασκόπηση τῶν ἀρνήσεων καὶ τῶν βεβαιώσεων τῆς ἱστορικῆς ὑπάρξεώς του, προχωρεῖ στὰ κεφάλαια β' καὶ γ' ποὺ ἀποτελοῦν πλατεῖες περιλήψεις τῶν ὄσων ἔγραψαν περὶ τοῦ Χριστοῦ ὁ Ἑρν. Ρενὰν καὶ Ἐντ. Συρέ. Τέλος, στὸ δ' κεφάλαιο ὁ σ. παρουσιάζει ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη (Εὐαγγέλια καὶ Ἐπιστολὲς τῶν Ἀποστόλων), ὅπου ἐκτίθενται ἀπὸ πρῶτο χέρι οἱ θεμελιακὲς δογματικὲς καὶ ἠθικὲς ἀπόψεις τοῦ Χριστιανισμοῦ.

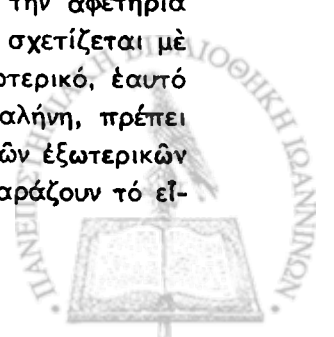
Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Μελισσαροπούλου ἀπευθύνεται πρὸς τὸν σύγχρονο διανοούμενο καὶ μὲ σύγχρονη γλῶσσα τοῦ μιλάει γιὰ τὸ ἀληθινὸ χριστιανικὸ πνεῦμα, ὥστε νὰ προσελκύσῃ στὸ πνεῦμα αὐτὸ κ' ἓναν ποὺ δὲν σχετίζεται δογματικὰ μὲ τὸν Ταπεινὸ Διδάσκαλον τῆς Ἰουδαίας.

Ἀντὼνη Κυριακοπούλου:
«ΑΚΡΩΡΕΙΕΣ», ποιήματα, Ἀθήνα,
1972

Ἀλήθεια, πῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ κλεί-
(νῆ τὰ μάτια του
καὶ νὰ προσεύχεται, ὅταν δὲν ἔμαθε
(ἀκόμα
γαληνεμένος νὰ τραγουδάει.

Ἡ γαλήνη, σὰν μιὰ ἀνώτερη κατάσταση τῆς ψυχῆς μας, ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρία γιὰ μιὰ πνευματικὴ ζωὴ, ποὺ σχετίζεται μὲ τὸν ἐσωτερικό, ὄχι μὲ τὸν ἐξωτερικό, ἑαυτὸ μας. Γιὰ νὰ φτάσωμε στὴ γαλήνη, πρέπει νὰ ἔχωμε νικήσῃ τὴ θύελλα τῶν ἐξωτερικῶν ἐντυπώσεων, ποὺ δαιμονικὰ ταραξοῦν τὸ εἶ-

ναι μας. Έπειτα από τη νίκη αυτή έρχεται ή γαλήνη του άσκητη, του σοφού, του ποιητή, και αναβλύζει αϊθόρμητα τὸ τραγούδι σαν ανταπόκριση πρὸς τὴν ὀμορφιά του κόσμου. Καί ανεβαίνοντας τὴ σκάλα τῶν ὤραίων πραγμάτων φθάνομε στὴν προσευχή.

Ὁ ποιητὴς τῶν «Ἀκρωρειῶν» δὲν ἀπευθύνεται σ' ἐκείνους, πού με τὸν ὀρθολογισμό τους ἔπνιξαν τὴ διάθεση τῆς προσευχῆς. Αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι εἶναι συνεπεῖς πρὸς τὸν ἑαυτό τους. Δὲν προσεύχονται γιατί πιστεύουν στὸν ὀρθὸ λόγο. Οἱ ἄλλοι ὁμως πού προσεύχονται ὅπως ἀγοράζουν καὶ πωλοῦν, ὅπως γελιοῦνται καὶ γελοῦν, αὐτοὶ ζοῦν σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα πιὸ θολή ἀπὸ ἐκείνη τοῦ ἀνθρώπου πού δὲν προσεύχεται. Αὐτὲς οἱ σκέψεις μας ἐπήγασαν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τῶν παραπάνω στίχων τοῦ Ἄντ. Κυριακοπούλου, πού ἔτσι ὠραῖα καὶ μαλακὰ καὶ χωρὶς πυροτεχνήματα λεκτικά, ἐκφράζεται σὲ ὄλη τὴ συλλογή του. Γι' αὐτὸ δὲν διστάζομε νὰ τὸν θεωρήσωμε ἕναν πραγματικὸ ποιητὴ, πού δὲν βιάζει τὰ ἐκφραστικά του μέσα οὔτε τὴ φαντασία του, γιὰ νὰ γράψῃ στίχους, νὰ ἐμφανισθῇ καὶ νὰ θορυβῆσῃ.

Θεόκλητου Καριπίδη: «Ε-ΠΙΣΤΡΟΦΗ», Θεσσαλονίκη, 1973

Ὅχι τὸ μήνυμα, ἀλλὰ τὴν πικρὴ γεύση τῶν καιρῶν ἐκφράζει ὁ ποιητὴς με τοὺς στίχους:

Οὔτε Ἀνατολή οὔτε Δύση
Στὶς πυξίδες μας δὲν τρέφομε ἐμπι-
(στοσύνη
Πάντα μᾶς ἔρριχναν κόντρα στὸν τυ-
(φῶνα.

Ὅταν οἱ πυξίδες τοῦ ὁποιοῦδήποτε προγραμματισμοῦ, τοῦ ὁποιοῦδήποτε πνευματικῆς ἢ πολιτικῆς προσανατολισμοῦ, μᾶς ρίχνουν ἐπάνω στὸν τυφῶνα, τί ἄλλο μᾶς μένει ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ συνείδηση, πού πρέπει νὰ τὴν διατηροῦμε ἀθόλωτη σαν τὸν καθαρὸ καθρέφτη μπροστὰ στὰ πράγματα, πού ἐξελίσσονται γύρω μας κριβῶς τὰ ἀντίθετα παρουσιάζει ἡ ἀρχαῖο-

μὲ μιὰ ἀδιάκοπη ἐναλλαγή τῆς ἀλήθειας καὶ τοῦ ψεύδους;

Κουρασμένος ἀπὸ τὶς ποικιλόχρωμες συμβατικὲς ἀξίες ὁ ποιητὴς φαντάζεται κάποια στιγμή, πὼς ἂν ἔλειπαν τελείως, θὰ ἦταν ἐλεύθερος καὶ γαλήνιος ὁ ἀνθρώπος. Ἄλλ' ἢ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τούτη: Νὰ ἐνθουσιάζεται ἀπὸ τὶς ἀξίες καὶ νὰ πάσχει γινόμενος ἀνθρώπος.

Ἐπειδὴ τὰ λάβαρα — οἱ ἀξίες τῶν ἀνθρώπων κουρελιάζονται, ἐνῶ ταλαιπωροῦν, χωρὶς λόγο, τὶς συνειδήσεις, φαντάζεται ὁ ποιητὴς ὅτι καὶ ἡ Ἰδέα τοῦ Θεοῦ εἶναι κι αὐτὴ μιὰ ἀρχὴ πού ταλαιπωρεῖ:

Παντοῦ βασίλευε ἡ γαλήνη
Ἦμουν ἐλεύθερος
δὲν εἶχε γεννηθῆ ἀκόμα ὁ Θεός.

Πολὺ γυρεύουν νὰ φύγουν ἀπὸ τὸν Θεό, σαν τὸν Ἰωῶνα, γιὰ νὰ λυτρωθοῦν· καὶ ἄλλοι τὸν ζητοῦν, γιὰ νὰ λυτρωθοῦν ἐπίσης. Ποιὸς βρίσκει τὴν πραγματικὴ λύτρωση;

ΤΑΚΗΣ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ

Στέλιου Κ. Σιωμοπούλου:
«Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ Α-
ΠΟ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ» (167 π.Χ.),
Ἰωάννινα 1973

Ἐὰν με κάποια προσοχὴ παρατηρήσῃ κανεῖς τὴν ἱστοριογραφικὴ κίνησι στὴν Ἑλλάδα, θὰ διαπιστώσῃ ὅτι πολὺ σπανίως ἀσχολεῖται ἡ ἔρευνα με τοὺς ἀρχαίους χρόνους καὶ ὅτι οὔτοι βρίσκονται σὲ μεγάλη ἀπόστασι ἀπὸ πολλοὺς μελετητὰς τοῦ παρελθόντος, κατὰ φυσικὴ προέκτασι καὶ ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες. Ἀντιθέτως, τὰ νεώτερα γεγονότα ἐλκύουν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐρευνητῶν στὸ ὑψηλότερο δυνατὸ ποσοστὸ. Οἱ λόγοι εἶναι περισσότεροι τοῦ ἐνός. Τὸ πλησιέστερο παρελθόν, με ἀφετηρία τὴν ἐπανάστασι, εἶναι πὸ οἰκεῖο καὶ ζωντανό, ἔχει περισσότερο προσίτες τὶς δυνατότητες ἀντιμετώπισεως ἀπὸ τὴν ἔρευνα, διαθέτει ἀφθονο ὕλικό, ἀποτελεῖ σχεδὸν ἀποκλειστικὰ τὸ πεδίο δράσεως Ἑλλήνων μελετητῶν. Ἄ-

της. Είναι κύκλος θεμάτων που έρευνώνται σε παγκόσμια κλίμακα, χρειάζεται ιδιαίτερον έξοπλισμό για μελέτη με κάποια απόδοσι, βρίσκεται δε σε τόση χρονική απόσταση, ώστε τα γεγονότα να χάνουν την ζωηρότητα και τα πρόσωπα να συρρικνώνονται πολλάκις σε σημείο που να αντικρούζονται ένιοτε ως ξένα. Η αξία της όμως είναι αιωνία και το παγκόσμιο ενδιαφέρον που άρχισε από πολύ παλαιά μένει πάντα ισχυρό.

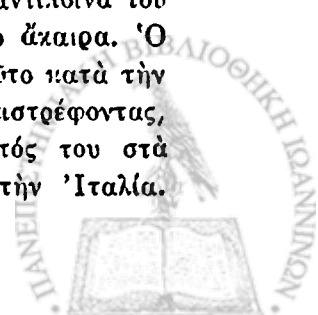
Τπό τις συνθήκες αυτές ήν ήμπορεί να μὴν έντυπωσιάση πρώτον ως πρὸς τὸ σημείο αὐτὸ ἡ ἐργασία πὸν ἐξέδωκε σὲ ἀνάπτυπο ἀπὸ τὴν «ΗΠΕΙΡ. ΕΣΤΙΑ», τὸ ἀξιόλογο περιοδικὸ τῶν Ἰωαννίνων, ὁ Στέλιος Κ. Σιωμόπουλος, μὲ τὸν τίτλο «Ἡ καταστροφή τῆς Ἡλείρου ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους (167 π.Χ.)». Ἐκτὸς τούτου προκαλεῖ τὸ ενδιαφέρον καὶ γιὰ δύο ἄλλους λόγους, οὐσιαστικούς καὶ τυπικούς. Ὁ ἕνας εἶναι ὅτι παρουσιάζει τὰ στοιχεῖα ἀληθινῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας στὸν σκοπὸ καὶ στὰ μέσα διαρθρώσεως, ὁ ἄλλος ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῆς δὲν εἶναι ἀπὸ ἐκείνους πὸν ἔχουν ἀποκλειστικὴ ἀπασχόλησι τὴν ἔρευνα τοῦ παρελθόντος. Ὁ συνδυασμὸς τῶν στηρίζει τὴν ἄποψι τοῦ έντυπωσιασμοῦ ἀκόμη περισσότερο.

Τυπικὰ ἡ ἐργασία διαιρεῖται σὲ εἴκοσι μικρὰ κεφάλαια. Πραγματικὰ τὴν ἀποτελοῦν τρία μέρη. Στὸ πρῶτο ἐξετάζεται ἡ καθόλου κατάστασι στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο τὶς παραμονὲς τοῦ τρίτου μακεδονικοῦ πολέμου, ὅπου γνεται λόγος καὶ γιὰ τὴν Ἡπειροὺ ὡς πολεμικὸ καὶ πολιτικὸ προγεφύρωμα τῶν Ρωμαίων. Στὸ δεύτερο γίνεται λόγος γιὰ τὸν πόλεμο τοῦτον, γιὰ ὅ,τι συμβαίνει στὴν Ἡπειρο σχετικά μὲ πρόσωπα καὶ πόλεις καὶ βιογραφεῖται ὁ Λεύκιος Αἰμίλιος Παῦλος πὸν εἶναι ὁ δατάκτης νὰ γίνῃ ἡ κατεδαφιστικὴ καταστροφὴ τῆς περιοχῆς. Στὸ θέμα, πὸν ἀποτελεῖ τὸ τρίτο μέρος ἀφιερώνονται ὀκτώ μικρὰ κεφάλαια μὲ τοὺς τίτλους «Ἡπειρωτικὴ ραψωδία», «Ἔρα μηδέν», «Γιὰ ἔντεκα δραχμές», «Ἐν ἐρειπίοις λείπεται», «Ὀικονομικὲς προεκτάσεις», «Πολιτικὴ σκοπιμότητα», «Ὁ θάνατος τῶν ἀλιτηρίων» καὶ «Περὶ χαμένων πόλεων»

Ἡ μνημόνευσι τῶν τίτλων αὐτῶν ἡμπορεῖ νὰ δώσῃ ἔστω καὶ ἀμυδρὴ τὴν εἰκόνα τοῦ πλάτους πὸν ἔχει τὸ κύριο θέμα τῆς μελέτης ἢ ἀκριβέστερα πὸν τοῦ δίδει ὁ συγγραφεὺς. Καὶ τοῦτο πολὺ ὀρθά. Ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτὸς πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξι τοῦ θέματος, ἐνῶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία εἶναι ὡς πρὸς τὸ σημείο αὐτὸ ἑλλιπής.

Ἐπὶ πλέον ἡ ἐργασία ἔχει τὶς ἀρετὲς πὸν χρειάζονται, γιὰ νὰ ἐκτιμηθῇ βασικῶς κριτέα. Ὁ συγγραφεὺς κινεῖται μὲ πολλὴ ἄνεσι στὶς πηγές, λατινικὲς καὶ ἑλληνικὲς, ὅπως εἶναι ὁ Πολύβιος, ὁ Τίτος Λίβιος, ὁ Πλούταρχος, ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, καὶ ἄλλοι. Τὶς γνωρίζει, τὶς χρησιμοποιεῖ ἄμεσα ὡς ἔμπειρος καὶ συγχρόνως εὐσυνείδητος εἰδικὸς μελετητῆς. Διαχωρίζει ἐπιτυχῶς τὶς μαρτυρίες τῶν πηγῶν στὰ διάφορα ἐπιμέρους στοιχεῖα πὸν περιέχουν, συνενώνει ὅσα ἀπὸ αὐτὰ ἔχουν τὸ ἴδιο νόημα καὶ τὰ συγκρίνει μὲ τόση εὐστοχία, ὥστε νὰ καταλήγῃ σὲ συμπεράσματα εὐφυῆ καὶ βάσιμα. Γιὰ τὴν στήριξι τοὺς πηγαινει καὶ πιδ μακρά, μέσα πάντοτε στὰ πλαίσια τῆς ὀρθόδιξης ἐπιστημονικῆς μεθόδου, προσφεύγοντας σὲ ὅμοια περιστατικὰ προγενέστερα ἢ μεταγενέστερα. Οὕτω ἀποδεικνύεται ἐντριβῆς στὴν ἑλληνορωμαϊκὴ ἱστορία καὶ γνώστης τῶν βασικῶν ἀρχῶν τῆς ἔρευνας.

Τοῦτο φαίνεται στὴν χρησιμοποίησι αὐτῶν γιὰ τὴν ἐπίτευξι τοῦ σκοποῦ του, νὰ ἀνεύρῃ τὴν αἰτία τοῦ ὀλικοῦ ἀφανισμοῦ τῆς Ἡλείρου, πὸν συνίσταται στὴν ἰσοπέδωσι ἑβδομήντα πόλεων καὶ τὸν ἑξανδραποδισμό 150.000 κατοκων τῆς χώρας. Ἡ κοινῶς παραδεκτὴ σχετικὴ γνώμη εἶναι ὅτι οἱ Ρωμαῖοι θέλησαν νὰ ἐκδικηθον τοὺς Ἡπειρώτες, διότι αὐτοὶ γενικῶς καὶ ἰδιαίτερα οἱ Μολοσσοί, εἶχαν προσφέρει στρατιωτικὴ ἐνίσχυσι στὸν Περσέα, βασιλιὰ τῆς Μακεδονίας, πρῶγμα πὸν κατὰ τὸν συγγραφέα δὲν εὐσταθεῖ. Τὰ σχετικὰ ἐπιχειρήματα εἶναι πολλά. Μεταξὺ τούτων, ὅτι ὁ πόλεμος εἶχε τελειώσει, ὅταν ἔγινε ἡ καταστροφὴ, καὶ οἱ Ρωμαῖοι δὲν προέβαιναν σὲ ἀντίποινα τοῦ εἶδους αὐτοῦ καὶ μάλιστα τόσο ἄκαιρα. Ὁ ρωμαῖος θῆατος δὲν ἔπραξε τοῦτο κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ πολέμου, ἀλλ' ἐπιστρέφοντας, λίγο πρὶν ἐπιβιασθῇ ὁ στρατὸς του στὰ πλοῖα, γιὰ νὰ διαπεραιωθῇ στὴν Ἰταλία.

Τὸ γεγονός ἔγινε ἀπὸ τὸν Αἰμίλιο Παῦλο «ἐν ψυχρῶ». Ἐπίσης δὲν ἤμπορεῖ νὰ αἰτιολογηθῆ τοῦτο ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ ἀποξημωθοῦν οἱ στρατιῶτες, ἀφοῦ οἱ θησαυροὶ τῆς ἡττημένης Μακεδονίας ἔμειναν ἄθικτοι, γιὰ νὰ παραδοθοῦν στὸ δημόσιο ταμεῖο τῆς Ρώμης. Μὲ τὴν ἐπιχειρηματολογία του ὁ συγγραφεὺς γίνεται πειστικὸς στὴν ἀπόρριψη καὶ τοῦ αἰτίου τούτου. Ὁρθὴ εἶναι ἡ ἄποψί του ὅτι ὁ ἕπατος - νικητὴς τοῦ πολέμου δὲν ἤμποροῦσε νὰ διατάξῃ τόσης σημασίας ἐνέργεια, χωρὶς νὰ ἔχη ἄνωθεν τὴν σχετικὴ ἐντολή. Τὸ συμπέρασμα ὅτι αὕτη δόθηκε ἀπὸ τὴν σύγκλητο καὶ στηρίχθηκε σὲ προληπτικὴ πολιτικὴ, ὡς μέσο ἀποκρούσεως, ἀκίνητοποιήσεως ἢ ἀδυναμίας ὁποιουδήποτε ἐχθροῦ νὰ ἐνεργῆ προσβολὲς καὶ ἐπιδρομές, ἐφ' ὅσον ἡ χώρα θὰ ἦταν ἔρημη, φαίνεται νὰ ἔχη μεγάλη πιθανότητα.

Ἐὰν ὁ συγγραφεὺς δὲν συμμετεῖχε μὲ πόνον στὸ γεγονός ποὺ πραγματεύεται, δικαιολογημένα ἴσως ὡς ἄνθρωπος καὶ εἰδικώτερα ὡς Ἡπειρώτης, μερικὲς ἐκφράσεις θὰ ἀποφεύγονταν, μερικὰ στοιχεῖα θὰ ἀναπτύσσονταν περισσότερο ἢ λιγώτερο, μερικὲς ἀπόψεις θὰ ἐνισχύονταν ἀκόμη ἀποδεικτικώτερα. Παρὰ τοῦτο ἡ ἀξία τοῦ ἔργου εἶναι μεγάλη. Ἡ ἀνάπτυξι τοῦ θέματος, τὰ προσαγόμενα ἐπιχειρήματα, οἱ ἐρμηνεῖες χωρίων σχετικὰ μὲ λεπτομερειακὰ ζητήματα ὀδηγοῦν στὴν ἀβίαστη ἐντύπωσι ὅτι ἡ ἐργασία παρουσιάζει πράγματι πρωτοτυπία, συνισταμένη στὴν παρουσίασι προσωπικῆς γνώμης γιὰ τὴν καταστροφὴ τῆς Ἡπείρου, ποὺ δὲν διατυπώθηκε ἀπὸ ἄλλον ἐρευνητὴ καὶ δὲν στερεῖται πειστικότητας.

Κ. Δ. ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ

Σ τ έ ρ γ ι ο υ Β α λ ι ο ὄ λ η: «ΠΑΡΕΝΘΕΣΗ», ποιήματα, Θεσσαλονίκη

Μὲ πολὺ παράπονο καὶ πίκρα ποὺ ξεχειλίζει, εἶναι φορτωμένοι οἱ στίχοι τῆς νέας αὐτῆς ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ κ. Σ. Β. Ὡστόσο, ἡ πίκρα καὶ τὸ παράπονο τοῦτο, δὲν κατορθώνουν πάντα νὰ μετουσιώνονται σὲ τέχνη, νὰ φέρουν ἐκεῖνο τὸ ἀπροσδιόριστο

κάτι, τὸ ἡδὺ ρίγος στὸν συναισθηματικὸ κόσμο τοῦ ἀναγνώστη, ἐκεῖνη τὴν καθαρὴ ὁμορφιά καὶ γοητεία, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ ἀδιαφιλονίκητο χαρακτηριστικὸ κάθε λαγαρῆς ποιητικῆς μορφῆς.

Τὰ κομμάτια τοῦ βιβλίου, ποὺ χωρίζεται σὲ τρία μέρη («Ἀπουσία», «Παρένθεση», «Στιγμιότυπα»), εἶναι ἐν γένει μικρὰ σὲ ἔκταση ἢ τὸ πολὺ μέτρια, μορφικὰ ἐλευθερόστιχα, ἀλλὰ ταιριασμένα ἔτσι μὲ μιὰ ἐσωτερικὴ μουσικὴ ἀντίληψη τοῦ συγγραφέα, ὥστε, ἐκφραζόμενα, ἀποκτοῦν μιὰ σίγουρη ἄρμονία, κάποια ἠχητικὴ κανονικότητα, ἢ ὁποῖα, καθὼς τὶς περισσότερες φορές, εἶναι τῆς αὐτῆς συναισθηματικῆς ἐντάσεως καὶ συγγενείας μὲ τὶς νοηματικὲς προθέσεις τοῦ ποιητῆ, ὠφελεῖ κι' ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς τὴν ἐν γένει καλωσύνη τοῦ κειμένου. Μὲ τὸ λόγο τοῦ βιβλίου τούτου, ὁ κ. Β. θῆλῃσε, νομίζουμε, νὰ ἐκφράσει τὴ θλίψη καὶ τὴν πίκρα του γιὰ τὸ ἄτυχο τέλος, ποὺ εἶχε καὶ ἔχει σχεδὸν πάντα, κατὰ τὴ γνώμη του, κάθε προσπάθεια τῆς ἀγωνιζόμενης ἀνθρωπιάς, κάθε κοινὸ καὶ δίκαιο ὄνειρο, ποὺ ἀνεβαίνοντας πρὸς τὴν πραγματικότητα, τσακίζεται μπροστὰ ἀπὸ τὰ τεῖχη, ποὺ ὑψώνει ἡ ἀδικία καὶ ἡ σκληρὴ καὶ ἀπάνθρωπη σκοπιμότητα τῶν ἐχθρῶν τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀνθρώπινης εὐτυχίας.

Ὁ π. φαίνεται πὼς ἔχει μέσα του τὴν πικρὴ πείρα ἐνὸς ἀνεπλήρωτου πόθου, ἐνὸς ἀτελέσφορου ἀγῶνα του, κάποιου χρέους, ποὺ τὸν γεμίζει ἀγωνία καὶ ἀπαισιοδοξία καὶ τὸν φέρνει συχνὰ ἐκ τῶν πραγμάτων στὴν ἄχαρη θέση τοῦ ἐνδίδοντος (σελ. 33). Ἄλλοτε πάλι, ἀναλαμβάνει (ἐσωτερικὰ) καὶ ἐνατενίζει μὲ αἰσιοδοξία τὸ τέλος τῶν τίμιων προσπαθειῶν (σελ. 48). Ἀπὸ πλευρᾶς αἰσθητικῆς τὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς τούτης εἶναι ἀπλά, καμωμένα χωρὶς ἰδιαίτερη σμίλευση τοῦ λόγου, ἢ φράση σύντομη καὶ γοργὴ ἀλλὰ σπανίως ἀπέριπτη κάπου - κάπου παρατηρεῖται πολυλογία καὶ φλυαρία (σελ. 22), ὁ λόγος συχνὰ ἀποκτὰ μιὰ κίνηση καὶ μιὰ δραματικότητα, οἱ εἰκόμες εἶναι πάντα ζωντανές, τὰ ἐπίθετα ἐπιτυχημένα καὶ καλοβαλμένα, ὁ λυρισμὸς πλούσιος καὶ εἰλικρινής, ὅμως ἢ ἄστοχη σὲ μερικὰ κομμάτια φρασεολογία, δὲν κατα-

φέρνει να τον μεταδώσει ολοκληρωμένο και άτόφιο. Πέρα από τα παραπάνω, θάχαμε, επίσης, να τονίσουμε, ότι η συχνή κάπως προσωπική παρέμβαση του σ. στο κείμενο υπό τη μορφή της επεξηγήσεως ή της επεκτάσεώς του, ή ακόμα της προσπάθειας προς διδασκαλισμό, ζημιώνει προφανώς το γενικό καλό αποτέλεσμα (σελ. 10, 11, 12, 13, 23, 48...). Τα καλύτερα ποιήματα της συλλογής είναι των σελ. 33, 37, 43, 47, 49.

Δ η μ ή τ ρ η Β α λ α σ κ α ν τ ζ ή :
«ΑΚΜΩΝ», ποιήματα, 'Αθήνα, 1971

Ο νοηματικός στόχος της συλλογής τούτης του κ. Δ. Βαλασκαντζή είναι οι (όμαλές) σχέσεις του κοινωνικού ανθρώπου προς το συνάνθρωπό του· πιό συγκεκριμένα: το αναγκαίο της δημιουργίας αυτών των σχέσεων για το γενικό συμφέρον του ατόμου, που ζει μέσα στην κοινωνική ομάδα και ποιο μπορεί εκ των φυσικών ανθρώπων δεδομένων να είναι το βάθρο, που υποβαστάζει και κάνει βέβαια, να αναπτύσσονται οι σχέσεις τούτες.

Ο άνθρωπος, ζώντας συνεχώς ανάμεσα στους όμοιους του, εκ των πραγμάτων είναι αναγκασμένος να έρχεται σε επικοινωνία με τους συνανθρώπους του, σε κάθε είδους δοσοληψίες μαζί τους και συχνά σε περισσότερο ουσιώδεις και προχωρημένες επαφές, ως είναι ή ποικιλόμορφη συνεργασία, ή φιλία όλων των αποχρώσεων κλπ. 'Ιδιαίτερα για το τελευταίο τούτο, ο άνθρωπος νοιώθει πάντα την έσωτερική δίψα για έναν ξεχωριστό δεσμό του με τους άλλους, που θα στηρίζεται στην αμοιβαία εκτίμηση, συμπαράσταση, συμπάθεια, κι' ακόμη κι' αγάπη. "Όσο δυνατός κι' αν είναι ο καθείς, αισθάνεται αιωνίως να καρδοκεί μέσα του ή άπειλή μιὰς άβεβαιότητας, μιὰς άμφιβολίας για την επιβίωσή του και ανακουφίζεται και στη σκέψη ότι είναι δυνατόν κάποιος άλλος να διακείται φιλικά άπέναντί του, έτοιμος να του σταθεί χορηγός βοήθειας και άπο-

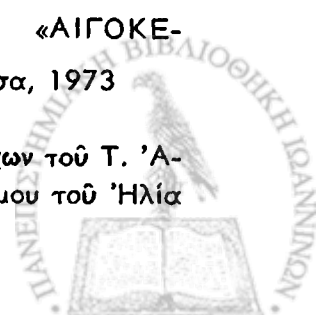
κούμπι σίγουρο σε μιὰ δύσκολη ώρα. Αυτό ακριβώς είναι το περίγραμμα που παισιώνει τους στίχους του βιβλίου τούτου του κ. Β. Μόνο που ο τελευταίος φαίνεται σὰ να πιστεύει ότι το έρεισμα και η αίτια της υπάρξεως της ανθρώπινης άλληλεγγύης και φιλίας, δέν άποτελεί ή εκτίμηση και συχνά ή αγάπη (που ίσως κατὰ τον π. να μην υπάρχει καν στον άνθρωπο ως έκφραση ψυχική προς τον πλησίον) και ή συμπάθεια των συνανθρώπων, παρὰ μόνον ή φυλαυτία και ή ψυχρή ανάγκη και το συμφέρον του ατόμου. 'Ωστόσο, από διάφορους στίχους του έδω κοινωνικού περιεχομένου και πολυ ανθρώπινους, αντιθέτως δέ φαίνεται να πρεσβεύει ένδόμυχα κάτι τέτοιο.

Από καλλιτεχνικής σκοπιᾶς τὰ ποιήματα της συλλογής αυτής έχουν ένα όλοφάνερο προσόν: τὸ άπέριττο της μορφής. 'Ο λόγος είναι λιτός και τούτο, σήμερα περισσότερο, που κάθε είδους φραστική γαρνιτούρα σ' οποιοδήποτε πνευματικό έδεσμα λογιάζεται σὰ βλαβερό και έξοβελιστέο παράσιτο από τὸ αίσθητικό σῶμα, συνιστᾶ κέρδος για την αξία του κειμένου. 'Η φράση είναι συστηματικά έπιμελημένη και καλοχτισμένη, τὸ νόημα συχνά πυκνό, παρατηρείται δέ έντονη άφαίρεση, ή όποία πολλάκις όμως φτάνει ως την υπερβολή και τὸ άκαταλαβίστικο του ποιήματος (σελ. 14, 18). 'Υπάρχει έν πολλοίς γνήσιος αλλά συγκρατημένος λυρισμός, μιὰ μουσική αίσθηση, κάποιος υποτονικός σαρκασμός, μὰ από τὸ άλλο μέρος παρατηρείται κάπου - κάπου μιὰ άψυχη πεζότητα, έλλειψη συναισθήματος, μιὰ προτροπική διδασκαλική τάση και φλυαρία (σελ. 26, 32, 34, 40, 48). Τα κομμάτια που ξεχωρίζουν ιδιαίτερα στην ποιητική αυτή συλλογή είναι των σελίδων 15, 21, 35, 37, 57.

Τ ί ν ο υ 'Α λ α σ ά κ η : «ΑΙΓΟΚΕ-
ΡΩΣ 13», ποιήματα, Λάρισα, 1973

Είναι ή τρίτη συλλογή στίχων του Τ. 'Αλασάκη, φιλολογικού ψευδώνυμου του 'Ηλία

Κατσάνου. Τα δυο άλλα βιβλία του δεν τάχουμε υπόψει μας, όμως είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε πώς περίπου κινεί τη σκέψη και την πέννα του ο συμπαθής σ. από προηγούμενα κομμάτια του, που βλέπαμε κατά καιρούς δημοσιευμένα στις στήλες της «Ηπ. Έστιας».

Η καινούργια του εργασία, αποτελούμενη από 30 ποιήματα, έχει τα ίδια εκείνα χαρακτηριστικά γνωρίσματα, των παλαιών του στίχων, την ίδια κοινωνική προβληματική, το ίδιο γράψιμο, την ίδια αυθόρμητη θαρρείς, απλότητα στο λόγο και στην έκφραση. Μόνο που τώρα πια όλα τούτα, με τη μακροχρόνια άσκηση και το συνεχές ακόνισμα, ως εκ τούτου, των έσωτερικών έφοδίων του ποιητή, έχουν να μάς παρουσιάσουν καρπούς πιδό τέλειους και περισσότερο ώριμους. Τα πρώτα που παρατηρεί κανείς σχεδόν άμέσως στην ποιητική τούτη συλλογή είναι ή άπροσχημάτιστη και διαυγής φράση, ή νοηματική καθαρότητα, το άρμονικό και γοργό ξετύλιγμα του λόγου και ή φρεσκάδα και απλότητα της γλώσσας. Έπίσης, συχνά, μιά ρωμαντική αίσθηση καρτερικότητας και μιά γραφή, που πάει να ξεχωρίσει και να έξατομικευτεί. Υπάρχουν σύντομες και ζωντανές εικόνες, καλές παρομοιώσεις, λυρισμός, παραστατικότητα και μιά έσωτερική κίνηση, έπίσης, που δίνει ένα δραματικό τόνο στο κείμενο. Ωραίοι στίχοι της συλλογής βρίσκονται στις σελίδες 7, 12, 16, 18, 19, 28, 36.

Ωστόσο, από το άλλο μέρος παρατηρούμε συχνά κάπως στο κείμενο μιά τάση πρδς πολυλογία, μιά φλυαρία κι' έναν προβληματισμό, που δεν πετυχαίνει να μορφοποιηθεί αίσθητικά (σελ. 8, 9, 14, 17, 21, 29, 30, 34). Ως πρδς το περιεχόμενο τώρα ο π. φαίνεται να συγκινείται και να πάσχει, καθως ζει σε μιά κοινωνία, όπου ή ζωή του ανθρώπου, μακριά από το φυσικό της κλίμα, φτιαχτή και έπιτηδευμένη, κυλά πικρή και στυφή, μηχανική και μονότονη, κι' όπου οι άνθρωποι, κλεισμένοι έρμητικά στον έαυτό τους, φοβισμένοι και κατά βάθος άποξενωμένοι, ζητούν την αγάπη μακριά από την αγάπη κι' αφήνονται στο μίσος και την άδικία μ' έναν τρόπο, που

φέρνει στη σκέψη μας μιά δικαιολογημένη άπαισιοδοξία για το μέλλον και θλίψη. Ο π. φαίνεται να συμμετέχει σε όλα τούτα κι' έκφράζεται με ανάλογη έπιτυχία στους στίχους του.

Πέρα λοιπόν από τις ώρισμένες άδυναμίες που κλίνει το μικρό αυτό βιβλίο, μπορούμε να πούμε χωρίς δισταγμό ότι ο κ. Α. με την ποιητική τούτη συλλογή του, κατώρθωσε να προχωρήσει ακόμα ένα βήμα στον καλό δρόμο της γνήσιας τέχνης και να πλουτίσει με μιά ακόμα ωραία άνθοδέσμη τις τελειωμένες μέχρι τώρα ποιητικές εργασίες του.

Τάσος Μανθόπουλου: «ΤΡΙ-ΠΤΥΧΟ ΑΓΑΠΗΣ», ποιήματα, Σέρρες, 1972

Άφιερωμένο στην ιερή και μεγάλη ύπόθεση της αγάπης είναι το δεύτερο τούτο βιβλίο του Σερραίου λογοτέχνη κ. Τ. Μανθόπουλου. Και μάλιστα της αγάπης, που φυτρώνει γύρω από τη ζεστή οικογενειακή έστία, θερμαίνει τα μέλη της κι' ένώνει τις ψυχές τους σε μιά γλυκειά κι' εύλογη μέθεξη, σε μιά συνύπαρξη, που χαρίζει στο άτομο την άγνη συγκίνηση και την εύτυχία, που μπορεί να δρέψει τούτο από το κέρδος, την κατάκτηση ενός συναισθήματος άπλου και υπέροχου, καθως είναι ή αγάπη. Ο Τ.Μ. δονείται από τα δικά του προσωπικά συναισθήματα, έμπνέεται από την επικρατούσα στη δική του οικογενειακή φωληά ζεστή άτμόσφαιρα παρόμοιων ανθρώπινων συναισθημάτων, οραματίζεται την έλευση πλησιαζόντων εύτυχών γεγονότων, τη διατήρηση και την αύξηση με αυτά της οικοδομημένης ήδη εύτυχίας του και ψάλλει με τους στίχους του τούτους, την άναμενόμενη εκπλήρωση της έλπίδας του και τη χαρά και την ειρήνη της ψυχής του άπ' ό,τι άπεκόμισε από το χτίσιμο του καινούργιου του αυτού κόσμου. Η μορφή των ποιημάτων τούτων, μολοντί είναι νέα, είναι ωστόσο κεντημένη πάνω σε μιά στόφα ρωμαντικής άποχρώσεως, άν και όχι

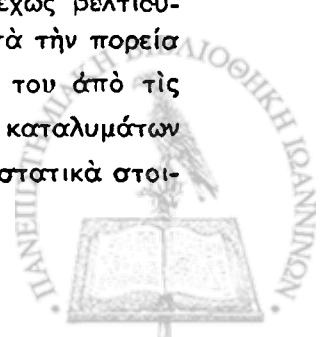
έντονης, ζούν σ' ένα κλίμα άργής έσωτερικής κινήσεως, όπου επικρατεί ο μουσικός τόνος του μινόρε. Ο στίχος είναι ήρεμος και άβρός, σχετικώς άπλός και, επίσης, σχετικώς έπιγραμματικός, ή φράση οικονομικά κατασκευασμένη, όχι όμως και ο λόγος, ο οποίος χαρακτηρίζεται έν μέρει από επαναληπτικότητα και άκαμψία: επίσης από κάποια έλαφρά άδυναμία καλλιτεχνικής δημιουργικότητός του. Μιά έσκεμμένη δε έμμονή στη χρησιμοποίηση των παρομοιώσεων και μάλιστα εκεί όπου είναι άχρείαστες, βαρύνει κάπως τὸ λόγο. Ός προς την έσωτερική τώρα διάθεση του ποιητή, τούτη χαρακτηρίζεται από μια ειλικρινή συναισθηματικότητα, μια τρυφερότητα και μια έγκαρτέρηση, που ταιριασμένες πολλές φορές μ' έναν έπιτυχημένο καλὸ λόγο — και πάντα ανθρώπινο και αισιόδοξο (τούτο είναι γενικό γνώρισμα του βιβλίου) — μάς δίνουν ένα άρτιο αισθητικό αποτέλεσμα. Μεταξύ των κομματιών που ξεχωρίζουν για την ποιότητά τους στη συλλογή, είναι τὰ εξής: «Προσδοκία», «άλλοτε και τώρα», «ύστερόγραφο», «ένημέρωση».

Σ α ρ ά ν τ ο υ Π α υ λ έ α: «ΤΟΤΕ ΚΑΙ ΤΩΡΑ», ποιήματα, Θεσσαλονίκη, 1971

Ο κ. Σ. Π. με την ώραία τούτη εργασία του συμπληρώνει την είκοστή πρώτη δημοσιευμένη συλλογή στίχων του. Η έξελικτική του πορεία μέσα στο χώρο τής νεώτερης ελληνικής γραμματείας, που άρχισε με τες «Αποδημίες», 1939, ποιήματα, φανερώνει κατά τους περισσότερους που ασχολήθηκαν μαζί του, μια πρόοδο σημαντική και μια περίπτωση, που αξίζει δίχως άλλο να επαινεθεί και που τής ανήκει γι' αυτό δικαιωματικά μια αξία θέση μέσα στην περιοχή τή σημερινής μας λογοτεχνίας. Όντως, αν και — προσωπικά — δεν έχουμε πάρει παρά μια μικρή γεύση από τὰ μέχρι τώρα πνευματικά έδέσματα του ποιητή — διαβάσαμε καναδυὸ μόνο από τες

ποιητικές του συλλογές — και αν και γι' αυτό δεν έχουμε κατασταλάξει ακόμα σε μια δική μας ολοκληρωμένη γνώμη για την ποιότητα του ως τὰ σήμερα λογοτεχνικού του έργου, παρά τὰυτα δεν μπορούμε ν' άμφισβητήσοιμε την αξία του — είμαστε μάλιστα σίγουροι γι' αυτή — ως ενός γνήσιου και ίκανού εργάτη του δημιουργικού στίχου, που ύφαινεται στη χώρα μας και να διαφωνήσοιμε με τες παραπάνω διαπιστώσεις των μελετητών του έργου του. Πράγματι, ο κ. Π. είναι δίχως άλλο μια ζωντανή και σημαντική παρουσία στα τωρινά μας γράμματα: εκείνα δε τὰ στοιχεία που κατά τή γνώμη μας του προσδίδουν αυτό τὸ χαρακτηριστικό και που υπάρχουν στο έργο του συνεχώς παρόντα και ούσιώδη, είναι άφ' ενός μὲν (και κατ' άρχήν) τὸ ιδιάζον και πληθωρικό του ύφος και (σε συνδυασμό με τούτο) δευτερευόντως, ή θερμή προσήλωσή του γύρω από τὸ ίδιο πάντα νοηματικό περιεχόμενο των ποιημάτων του. Άκριβώς δε τὸ ύφος του τούτο, ένα ύφος άπόλυτα ελεύθερο και γνήσια προσωπικό, έντελώς ιδιόρρυθμο και καλλιπές, είναι που διατηρεϊ σχεδόν πάντα τή ζωτικότητα και την ποιητική φρεσκάδα των κειμένων του, τὰ οποία σε αντίθετη περίπτωση θα κινδύνευαν να πέσουν σε μια άνιαρή και κουραστική επαναληπτικότητα, σ' ένα άτελείωτο άνσμάσημα των ίδιων και των ίδιων πάντα σκέψεων και λεγομένων. Γιατί ο κ. Π. είναι φανερό πως φλέγεται άδιακόπως από ένα μεγάλο, βασικό για την ανθρώπινη ύπαρξη πρόβλημα και τούτο είναι, που συνεχώς πασχίζει να έξωτερικεύει με τους στίχους του και να του προσδίδει ποιητική διάρκεια: από κείνο τής επέκεινα ζωής του ανθρώπου. Για τὸν π. ὅ,τι άποκαλούμε ανθρώπινη ύπόσταση, αποτελεί την πρόσκαιρη σύσμειξη δύο διαφορετικών στοιχείων: ενός στατικού και άδρανούς και ενός άεικίνητου και αιώνιου (προφανώς δηλ. τής μορφής τής και τής ψυχής τής ή ἴσως τής δομικής ὕλης τής τελευταίας αντίστοίχως), συνεχώς βελτιούμενου και τελειοποιήσιμου κατά την πορεία των άτελεύτητων μετοικεσιών του από τες (κατά σειρά) μυριάδες των καταλυμάτων του, που είναι τὰ άδρανή και στατικά στοι-

χειά. Ὁ ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ φοβᾶται τὸ θάνατο, γιατί ἐτούτος δὲν εἶναι παρὰ μιὰ πόρτα πού θὰ τὸν βγάλει σ' ἕνα καλύτερο αὔριο, ἕνα ἀνοιγμα πρὸς μιὰ φωτεινότερη καὶ διαυγέστερη πραγματικότητα. "Ὅσο περισσότερο ἐγώϊστικά καὶ ὑποκειμενικά κυτῶμε τὸ θάνατο, τόσο περισσότερο μᾶς φοβίζει. Μόνον αὐτὴ ἡ ἡρεμὴ καὶ λογικὴ ἐνατένιση τῶν πραγμάτων, ἡ θέαση αὐτῆ τῆς φύσεως, ὡς ἐνὸς κόσμου ὄχι ξένου, ἀλλὰ δικοῦ μᾶς, πού μᾶς ἀνήκει καὶ στὸν ὁποῖον ἀνήκουμε, πού συνυφαίνουμε μαζί του μιὰ καὶ μόνον ὕπαρξη — τὴ μοναδική — μπορεῖ νὰ μᾶς ἀποβάλλει τὸ φόβο πού μᾶς ἐμπνέει ἡ σκέψη τοῦ θανάτου, καθὼς τὸν θεωροῦμε μὲ τὴν ἐπηρεασμένη καὶ λειψὴ ὄρασή μας. Ἡ ἡρεμὴ αὐτὴ καὶ ψυχρὴ στάση ἀπέναντι τοῦ γεγονότος τοῦ τέλους του, θὰ δώσει λαβὴ καὶ εὐκαιρία στὸν ἄνθρωπο νὰ δεῖ μὲ καθαρότερο μάτι τὴ ζωὴ, τὴν πάλη τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τῶν συνανθρώπων του, νὰ τοὺς πλησιάσει περισσότερο, νὰ τοὺς κατανοήσει καὶ νὰ τοὺς ἀγαπήσει. Αὐτὰ εἶναι πού μᾶς λέει καὶ στὴ νέα ποιητικὴ του συλλογὴ ὁ κ. Π. Γιὰ τὸ ὕφος τοῦ βιβλίου δὲ θὰ προσθέσουμε πολλά. Μιλῆσαμε ἤδη γιὰ τὸ πόσο στέκεται τοῦτο μακριὰ ἀπὸ τὰ συνήθη καὶ ἀπρόσωπα γραψίματα, ἐλεύθερο καὶ ἀδρό, ἀβίαστο, δυναμικό, πλούσιο, μεστὸ καὶ ἰδιόρρυθμο. "Ἐνα ἐπίσης γνώρισμά του: δὲν κοιράζει, ἐνῶ θὰ ἔπρεπε. Παρὰ τὸ ὅτι δηλ. ἡ φράση ἦ (καὶ) τὸ ἐπιφανειακὸ περιεχόμενον ἐνὸς καιμματιοῦ εἶναι συχνὰ ἐπαναληπτικά ἢ σχεδὸν τέτοια, ὡστόσο, τὸ διάβασμα δὲν κταντᾶ πράγματι βαρετό. Καὶ ἂν ὑπάρχει μιὰ πολυλογία καὶ μιὰ ἀδολεσχία στὸ γράψιμο — κι' αὐτὸ συμβαίνει στὰ μακροσκελῆ ἰδίως ποιήματα — ἐν τούτοις τὸ αἰσθάνεσαι πάνω σου ἐλαφρύ, καθὼς ρέει γοργὰ καὶ φυσικὰ μὲ τὶς ζωντανὲς περιγραφὰς καὶ εἰκόνες, τὶς ἐπιτυχεῖς παρομοιώσεις καὶ σύμβολα καὶ τὸ πλούσιο καὶ ὠραῖο λεξιλόγιο. Σπάνιες εἶναι οἱ περιπτώσεις πού ἡ σκέψη τοῦ π. προβάλλει γυμνὴ καὶ ξεκομμένη ἀπὸ τὸ καλλιτεχνικὰ ἐπενδεδυμένο σύνολο (π.χ. σελ. 8 στίχ. 14, 15). Γενικά, ἡ νέα τούτη συλλογὴ τοῦ κ. Π., ἂν καὶ δὲ βρίσκειται, νομίζουμε πολὺ ψηλότερα σὲ ποιὸν

ἀπὸ τὴ συνέχεια τῶν τελευταίων ἔργων του, παρὰ ταῦτα, ἀποτελεῖ δίχως ἀμφιβολία μιὰ ἄξια προσφορὰ πρὸς τὸ σημερινὸ ἑλληνικὸ καλὸ λόγο.

B. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

Φ. Οἰκονόμου: «Η ΕΝ ΝΙΚΟΠΟΛΕΙ ΚΑΙ ΠΡΕΒΕΖΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ», Ἀθήναι 1973

Μὲ τὸ ἀνωτέρω ἔργον του, ὄν κατὰ σειράν εἰς τὴν συνέχειαν, ὁ κ. Φ.Γ.Ο. ἀλοκληρώνει ἕνα βαρὺ καὶ σημαντικὸν ἔργον, ἀλλὰ καὶ χρέος πρὸς τὴν ἰδιαιτέραν του Πατρίδα περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἡπειρου, τῆς κατ' ἐξοχὴν θρησκευούσης αὐτῆς ἐκ παραδόσεως, περιοχῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Εἰς μίαν δὲ ἐποχὴν, ὡς τὴν σημερινήν, ὅπου ἡ Ἱστορία περιφρονεῖται, μὲ κυριώτερον στόχον τὴν Ἱστορίαν καὶ τὰ μνημεῖα τῆς, καὶ πᾶν τὸ ἠθικὸν ἐν εὐρύτερα ἐννοίᾳ, ὁ κ. Φ.Γ.Ο. διὰ τῶν ἀνωτέρω ἔργων του ἐπέτυχεν ἄθλον μέγαν καὶ πολὺ συνέβαλεν εἰς τὸ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας ὡς καὶ τὰ γράμματα ἐν γένει, Ἡ ὑποσχομένη δὲ συνθετικὴ ἐργασία αὐτοῦ θὰ ἀποδείξη τοῦτο ἔτι σαφέστερον καὶ διὰ τὴν γενικωτέραν Ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας μας.

Θὰ ἀπαντήσῃ ὅμως τοῦτο ἀρκετὸν ἀκόμη μόχθον ἀπὸ τὸν συγγραφέα, ἀκόμη καὶ μὲ ἐπισκέψεις του εἰς αὐτὰ τὰ ἱστορούμενα μέρη, ὅσον τοῦτο καθίσταται ἐφικτὸν πρὸς ἀμεσώτεραν γνωριμίαν καὶ ἔρειναν τῶν κατὰ τινὰ βαθμὸν σωζομένων μνημείων, ὡς καὶ τὴν μελέτην τῶν λοιπῶν συγχρόνων ἰδία πηγῶν.

Ὅπως ἡ συνθετικὴ αὐτὴ (ἐπαν)ἐκδοσις θὰ εἶναι ἀναθεωρημένη καὶ βελτιωμένη εἰς πολλὰ σημεία, πού καὶ ἴδιος ἐν τῷ μεταξὺ θὰ ἐπισημάνῃ.

Ὅπως δὲ, ἀκολουθῶν ὁ κ. Φ.Γ.Ο. καὶ εἰς τὸ ἐν λόγῳ ἔργον του τὴν αὐτὴν περίου μὲ τὰ λοιπὰ βιβλία του ἐπιτυχῆ δομῆν, μᾶς ἔδωκεν, βάσει τῶν ὄσων πηγῶν εἴχεν ὑπ' ἑσφιν — καὶ εἶχε πολλὰς, ὡς μαρτυροῦν αἱ παραπομπαὶ του — μιὰν ἐμπερι-

στατωμένην και σαφή μελέτην τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τῆς Νικοπόλεως και Πρεβέζης.

Ἀπαραίτητος και λίαν ἐπιτυχῆς και κατατοπιστικῆ εἶναι ἡ προτιθεμένη σύντομος γεωγραφικῆ ἀνασκόπησις τῆς περιοχῆς.

Ἀλλὰ και τὰ δύο ἐπόμενα βασικά κεφάλαια τοῦ βιβλίου τούτου (περὶ τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν περιοχὴν, τῶν ἐπισκόπων ἐν γένει, τῶν Ἁγίων, τῶν Μονῶν τῶν Διδασκάλων κλπ) καλύπτουν ἐπαρκῶς τὸ ἀντικείμενον τοῦ τεθέντος τίτλου του. Βεβαίως μιὰ ἐπιτόπιος ἔρευνα και εὐρύτερα ἀνάπτυξι μερικῶν ἐπὶ μέρους ἐνοτήτων, ὡς λ.χ. περὶ τῶν μνημείων και δὴ τῆς Νικοπόλεως, θὰ δλοκλήρωνεν ἔτι περισσότερο τὸ κείμενον και τὴν ἀποστολὴν του. Ὅπως δὴποτε ὁμως και ὡς ἔχει τοῦτο εἶναι ὄντως ἀξιόλογον, και ἀποδεικνύει ἀρ-

κούντως ὅτι «Ἡ Ἐκκλησία αὕτη κατὰ τραγικὰς ἐν Ἠπειρῷ βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς και ὑποδουλώσεις αὐτῆς... ἐπέδειξεν ἀπαράμιλλον θάρρος και εὐψυχίαν και κατώρθωσε νὰ ἀντεπεξέλθῃ και νὰ ἐπιζήσῃ ἐν μέσῳ τῶν τοσούτων Ἐθνικῶν συμφορῶν...».

Ἐν κατακλείδι τονίζομεν ὅτι διὰ τῆς ἀνωτέρῳ προσπαθεας τοῦ κ. Φ.Γ. Οἰκονόμου ἀπέκτησε τὸν ἱστορικὸν τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἡ Ἠπειρος.

Ἐυχόμεθα συντόμως νὰ δλοκληρώσῃ οὗτος και τὸ συνθετικὸν ἔργον του, νὰ ἀποτελέσῃ δὲ και παράδειγμα πρὸς μίμησιν και εἰς ἄλλους τομεῖς τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης ἐν Ἠπειρῷ ἐκ μέρους και ἄλλων ἐπιστημόνων και Σωματείων και Ὄργανισμῶν, ἐκ μέρους τῶν ὁποίων πολλὰ γίνονται, ἀλλ' ὄχι ἀρκετά.

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ Π. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

ΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ ΤΟΥ ΚΒ' ΤΟΜΟΥ

Ἄχιλλ. Σ. Ἀνθεμίδης, Λύντια Αὐλωνίτου, Νικόλ. Βαρδάρης, Κώστας Βλάχος, Βυγον, Ἀρσένης Γεροντικός, Σωκρ. Δ. Γεωργούλας, Σεργκεί Γιεσένιν, Γρηγ. Γκιζέλης, Δημοσθ. Γραμματόπουλος, Γιώργος Δέλιος, Ἄντ. Δελώνης, Μακ Dizdar, Ναπολ. Στ. Δοκανάρης, Χρ. Εὐαγγελᾶτος, Ἄναστ. Εὐθυμίου, Ἄθαν. Ζιᾶγκος, Χρυσάνθη Ζιτσαία, D. N. Johnson, Jose M. de Heredia, Roland Hibon, I. Γ. Θεοχάρης, Αἰμιλία Ἴβου, Βάσος Καλογιάννης, Πάνος Καραγιώργος, Χρ. Καράμπαλης, I. Κατσιγάρης, Ἑλλη Κέρκ, Δημοσθ. Γ. Κόκκινος, Σπύρος Κοκκίνης, Δημ. Α. Κρεκούκας, Κωνστ. Σ. Κώνστας, Βασίλ. I. Λαζανᾶς, Κώστας Π. Λαζαρίδης, Λαφονταίν, Δημ. Λέντζης, Dumitru Limona, Κ. Λότρης, Δημ. Σ. Λουκάτος, Νικόλ. Β. Λώλης, Al Maclean, Λάμπρος Μάλαμας, Θεόδωρος Μαλδογιάννης, Χρῆστος Μασσαλαᾶς, Ἄλκης Μυρσίνης - Μάνθος, Μιχαήλ Χ. Μάνος, Βασίλης Μάργαρης, Κων. Μηνᾶς, Φραγκ Μονκάντα, Τζών Μόρλεϋ, Γιάννης Γ. Μουγογιάννης, Σπύρος Γ. Μουσελίμης, Ἄντ. Μπενέκος, Στέφανος Μπέττης, Σάρλ Μπωντλαίρ, Νίνα Κοκκαλίδου - Ναχμία, Κώστας Νικολαΐδης, Donald M. Nicol, Κούλα Ξηραδάκη, Γιώργος Ματθ. Οἰκονόμου, Πέτρος Ὀλύμπιος, Δημ. Παντελοδήμος, Δημ. Παπαζήσης, Σταῦρος Πάρζαλης, Παντ. Πάσχος, Βασίλ. Π. Παυλίδης, Κων. Πετρονικολός, Γιώργος Πολιτάρχης, Μάριος Βύρων Ραϊζης, Ἄρθουρος Ρεμπώ, Μίλια Ροζίδη, Μάγια - Μαρία Ρούσσου, Γιάννης Σαραλῆς, Στέλιος Κ. Σιωμόπουλος, Τάκης Σιωμόπουλος, Αὐγ. Στρίντμπεργκ, Λωρὰν Ταγιάντ, Λάμπρος Α. Τατσιόπουλος, Νίκος Τέντας, Τίβουλλος, Τάκης Τσιᾶκος, Κώστας Τσιλιμαντός, Νίκος Τυπάλδος, Μάρκος Φώσκολος, Νίκος Χατζηνικολάου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΚΒ' ΤΟΜΟΥ

Α Ρ Θ Ρ Α

Τὰ βραβεῖα καὶ οἱ χορηγίες Δημοσθ. Κόκκινου Σελ. 176

Ε Ι Κ Ο Ν Ε Σ

Μιχαήλ Χαρ. Μάνος «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» Σελ. 625, 626

Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Α

Οἱ ἀρχές τῶν ἐπαφῶν Χιμάρας - Ρώμης (1577—1578)	Μ. Φώσκολου	Σελ.	1
Τὰ Μετέωρα	Ντόναλντ Μ. Νίκολ (μετάφρ. Β. Καλογιάννη)	»	17, 193
Ἡ καταστροφή τῆς Ἡπείρου ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους	Στ. Κ. Σιωμοπούλου	»	46
Ἡ ἐξέγερσις τοῦ Μετσόβου τὸ ἔτος 1854	Dum. Limona	»	54
Τιμαὶ καὶ ἀμοιβαὶ ἐργασίας ἐπὶ Τουρκοκρατίας	Δημ. Παπαζήση	»	204
Ἄλληλομαχίαι Δολιανιτῶν καὶ καλογήρων Βοτσαῶς	Κ. Π. Βλάχου	»	219
Ἡπειρώτες δάσκαλοι τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ	Κούλας Ξηραδάκη	»	224
Παλαιὰ ἔγγραφα καὶ ἱστορικὲς ἐπιγραφές ἐκ τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης	Ἄναστ. Εὐθυμίου	»	228

Τουρκικά έγγραφα άφορώντα εις Ντερβεντίστα Μετσόδου	Κώστα Π. Βλάχου Σελ.	321, 651
Αίτωλοακαρνάνες Φιλικοί	Κωνστ. Σ. Κώνστα »	327
Ἄλέξανδρος Βασιλείου	Στεφ. Μπέττη Σελ.	344, 461, 638
Μικρές παλιές ἀδημοσίευτες ζαγορίσιες διαθήκες	Κ. Π. Λαζαρίδη Σελ.	449
Ληστρικά ἐπιδρομαὶ τῶν Τούρκων εἰς τὰ νότια παράλια τῆς Κερκύρας	Ναπολ. Στ. Δοκανάρη »	627
Ἐνα προικοσύμφωνο τοῦ Παπίγκου τοῦ 1880	Κούλας Ξηραδάκη »	654
Ἱστορικοὶ περιπάτοι ἀνά τὴν Θεσπρωτίαν	Σπ. Γ. Μουσελίμη »	656

Λ Α Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α

«Ἦταν μιὰ σκύλα πεθερὰ»	Γρ. Γκιζέλη Σελ.	67
Σχετικὰ μὲ τὶς «Δημῶδεις παροιμίαι τοῦ Παρθενίου Γκατζιούλη	Δημ. Σ. Λουκάτου »	234
Ἐνα παλιὸ Ζαγορίσιο γιατροσόφι	Δημ. Α. Κρεκούκια »	237
Πρόβατα καὶ γίδια - Γάλα καὶ τυρὶ	Βασιλ. Π. Παυλίδου Σελ.	365, 516, 671
Παραδοσιακὰ στοιχεῖα καὶ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ λαϊκοῦ ἠπειρωτικοῦ σπιτιοῦ	Νικ. Β. Λώλη Σελ.	496
Πλατανούσα	Σωκράτη Δ. Γεωργούλα »	500, 684
Λαογραφικὰ Κομποτίου Ἄρτης	Λ. Α. Τατσιοπούλου »	511

Π Α Ι Δ Ε Ι Α

Σχολεῖα καὶ Διδάσκαλοι τῶν Γιαννίνων στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας	Κώστα Π. Λαζαρίδη »	80, 250
---	---------------------	---------

Ε Π Ι Σ Τ Η Μ Η

Περὶ τῆς γεωλογικῆς ἐξελίξεως τοῦ λεκανοπεδίου Ἰωαννίνων	Θεοδ. Ι. Μαλδογιάννη »	697
--	------------------------	-----

Φ Ι Λ Ο Λ Ο Γ Ι Α

Ὁ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 λογοτεχνικὸς φιλελληνισμὸς εἰς τὴν Γαλλίαν	Δημ. Παντελοδήμου »	99
Τὸ κοράνιον ὡς πηγὴ πολιτειακῶν καὶ διαπολιτειακῶν σχέσεων	Ἀχιλλέως Σ. Ἀνθεμίδη »	123
Ἡ ἐκστρατεία τῶν Καταλανῶν καὶ τῶν Ἀραγωνέζων Φρ. Ντὲ Μονκάντα (μετ. Μάγιας - Μαρίας Ρούσσου) Σελ.	158, 258, 386, 479	
Μαζὶ μὲ τὸν Μοβίλη καὶ τὸ ἠπειρωτικὸν ὄνειρο	Roland Hibôn Σελ.	534
Θρησκευτικὰ καὶ μεταφυσικὰ στοιχεῖα στὴ δημοτικὴ ποίηση	Χρ. Καράμπαλη »	702

Λ Ο Γ Ο Τ Ε Χ Ν Ι Α

α. ποίησις

Ἀριάδνη	Τάκη Σιωμοπούλου »	131
Πορεία	Χρ. Μασσαλά »	132

Ἡ μπαλλάντα Σόλνες	Λωρὰν Ταγιάντ (μετάφρ. Ἄρσ. Γεροντικοῦ)	Σελ.	139
Ἦρθες ἓνα πρωῖνὸ	Βασιλ. Ι. Λαζανά	»	142
«Μυκηναϊκὸ»	Νικολ. Βαρδάρη	»	155
Φίλες μου τῆς αὐλῆς	Αἰμιλίας Ἴβου	»	155
Ἀγαπημένη	Νίκου Τέντα	»	156
Ὁ ἐπιτάφιος τοῦ στρατιώτη	Μακ Dizdar (μετάφρ. Λ. Μάλαμας)	»	157
Οἱ μεγάλες σιωπὲς	Λύντιας Αὐλωνίτου	»	170
Πάπυρος	Τάκη Σιωμοπούλου	»	273
Τόσο πολὺ - τόσο λίγο	Δημ. Λέντζη	»	274
Ἀϊγιώργης Θεραπειῶν	Κώστα Τσιλιμαντοῦ	»	277
Κρατῶ τὸν τύπο τῆς γραφῆς	Κώστα Νικολαΐδη	»	278
Τὸ ψοφίμι	Σὰρλ Μπωντλαῖρ (μετάφρ. Ἄρσ. Γεροντικοῦ)	»	279
Οἱ κατακτητὲς	Ζοζὲ Μ. Ντὲ Χερέντια (μετ. Μ. Β. Ραΐζη)	»	289
Ὁ θάνατος μιᾶς γριούλας	Αἰ. Maclean (μετ. Π. Καραγιώργου)	»	289
Ἡ πρώτη ἐλεγεία τοῦ τρίτου βιβλίου	Τιβούλλου (εἰσαγωγή - μετάφρ. Β. Ι. Λαζανά)	»	290
Ξαφνικὰ	Π. Β. Πάσχου	»	301
Οἱ Τσιγγάνοι	Τάκη Σιωμοπούλου	»	403
Παντέρημη πῶς θὰ μείνης...	Βασ. Ι. Λαζανά	»	404
Οἱ Κένταυροι - Ἡ φυγὴ τῶν Κενταύρων	Ζ. Μ. Ντὲ Ἐρεντιὰ (μετάφρ. Ἄρσ. Γεροντικοῦ)	»	405
Ἡ ποντικοσύναξη	Λαφονταῖν (μετάφρ. Ἄρσ. Γεροντικοῦ)	»	405
Ἡ τιμωρία τοῦ Ταρτούφου	Ἄρθ. Ρεμπῶ (μετάφρ. Ἄρσ. Γεροντικοῦ)	»	406
Μετέκεινα	Πέτρου Ὀλύμπιου	»	407
Ἴσως γι' αὐτὸ	Κ. Λότρη	»	408
Πρέπει νὰ περάσουμε - Ἡ φωνὴ σου - Ἐπίλογος	Νίκου Χατζηνικολάου	»	409
Δέηση	Κώστα Γ. Τσιλιμαντοῦ	»	409
Ἡ χαμένη ἀδελφὴ	D. N. Jonson (μετάφρ. Νικ. Λῶλη)	»	410
Τὸ παιδί τοῦ ἡλίου	Σταύρου Πάρζαλη	»	420
Ταξιδεύοντας	Π. Πάσχου	»	420
Τὰ κύματα	Τάκη Τσιάκου	»	540
Παλιὰ σκόρπια	Κώστα Τσιλιμαντοῦ	»	540
Δισκοβόλος - Νυχτερινὸς ἀέρας - Ὁ λόγος Ἀκόντιο	Ν. Χατζηνικολάου	»	541, 542
Τὸ γέλιο τοῦ νεκροῦ	Πέτρου Ὀλύμπιου	»	542
Ὁ σοφὸς	Ι. Κατσίγαρη	»	566
Ὁ γυρισμὸς	Ἄθ. Ζιάγκου	»	567
Κοινὴ πορεία	Μιχ. Μάνου	»	574
Ἡ πορεία	Τάκη Σιωμόπουλου	»	575
Σιωπὴ	Γιάννη Σαραλῆ	»	576
Ἀκέλα	Νίκου Α. Τέντα	»	577
Στὴν Ἐλευσίνα	Τάκη Σιωμόπουλου	»	718
Κάποια ὠραία τραγοῦδια	Τάκη Τσιάκου	»	719
«Στιχηρὰ πεντάχορδα»	Νίκου Τυπάλδου	»	725
Φειδίας	Κώστα Τσιλιμαντοῦ	»	726
Οἱ βράχοι	Νικολ. Βαρδάρη	»	726
Ἄς ἤμουν	Τάκη Τσιάκου	»	730
Τὸ γράμμα	Σεργκέϊ Γιεσένιν (μετάφρ. Μίλιας Ροζίδη)	»	731

Μη μὲ δέρνετε ἀνέμοι	Λύντιας Αύλωνίτου	Σελ.	743
Σκαλίζω τοὺς λυγμούς	Τάκη Τσιάκου	»	743
Ἡ ὀγδόη ἐλεγεία τοῦ πρώτου βιβλίου - Τιβούλλου (μετ. Β. Ι. Λαζανᾶ)		»	751

β' πεζογραφία

Ἐν ἄχρω φάσματι ἐρημίας	Γιώργου Μ. Οικονόμου	»	133
Αὐτὴ ἡ μυρουδιὰ	Νίνας Κοκκαλίδου - Ναχμία	»	275
Ἱστορικοὶ περίπατοι ἀνὰ τὴν Θεσπρωτίαν	Σπ. Μουσελίμη	Σελ. 291, 581,	656
Ὁ κουρσάρος	Γιώργου Πολιτάρχη	Σελ.	543
Τὸ κέντημα τῆς τρίχας	Χρυσάνθης Ζιτσαίας	»	568
Γιάννινα	Σπ. Κοκκίνη	»	571
Στίγμα τῆς ἄβυσσος	Γιώργου Μ. Οικονόμου	»	720
Ἡ Ἀλέξαινα	Χρυσάνθης Ζιτσαίας	»	727
Τὸ τέλος τοῦ παραμυθιοῦ	Ἀντώνη Π. Μπενέκου	»	732
Στὴν Ἀλβανία	Τζὼν Μόρλεϋ (μετάφρ. Ἑλλης Κέρκ)	»	744

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ — ΔΟΚΙΜΙΑ — ΔΙΑΦΟΡΑ

(Τρία γράμματα)	Μπάϋρον (μετάφρ. Πάνου Καραγιώργου)	Σελ.	143
Λόγος γιὰ τὸ ἄσεμνο	Ἄλκη Μυρσίνη - Μάνθου	»	171
Οἱ νέοι καὶ ἡ ποίηση	Ἄντ. Δελώνη	»	282
Οἱ ἡγεμονικὲς Ἀκαδημίες τοῦ Βουκουρεστίου καὶ Ἰασίου	Ἄλκη Μυρσίνη - Μάνθου	»	421
Ἐντυπώσεις ἐνὸς θεατρόφιλου	Ἄρσ. Γεροντικοῦ	»	426
Θεόδωρος Κολοκοτρώνης	Γιώργου Δέλιου	»	525
Δημήτριος Δημητρίου Νικολαΐδης, ὁ Ἡπειρώτης	Δημοσθ. Γραμματοπούλου	»	588
Οἱ Ἑλληνες συγγραφεῖς τῶν ἐκδόσεων Τουεῖν τῶν Η.Π.Α.	Μ. Β. Ραϊζης	»	593
Ἡ ὀγδόη ἐλεγεία τοῦ πρώτου βιβλίου τοῦ Τιβούλλου	Β. Ι. Λαζανᾶ	»	751

ΘΕΑΤΡΟ

Ἡ δυνατώτερη	Αὐγ. Στρίντμπεργκ (μετάφρ. Πάνου Καραγιώργου)	Σελ.	747
--------------	---	------	-----

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

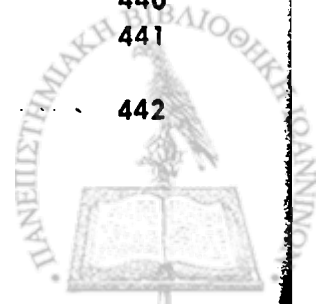
Ἡ παράσταση τῆς Ἀντιγόνης	Δ. Κόκκινου	Σελ.	434
Οἱ παραστάσεις στὴ Δωδώνη	»	»	596
Δυὸ παραστάσεις τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου	»	»	597

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Δημ. Κόκκινου: «Ἡ γῆ καὶ τὸ νερὸ»	Λ. Μάλαμα	Σελ.	177
Λέανδρου Βρανούση: «Ἱστορικὰ καὶ τοπογραφικὰ τοῦ μεσαιωνικοῦ κάστρου τῶν Ἰωαννίνων	Λ. Μάλαμα	»	179
Γιώργου Μ. Οικονόμου: «Ἐφτὰ διηγήματα»	»	»	180

Σ π ύ ρ ο υ Σ τ ο ύ π η: «Βήσσανη»	Κ. Π. Λαζαρίδη	Σελ.	182
Έ ρ μ η ν. Φ ω τ ι ά δ ο υ: «Ξένοι Τόποι»	»	»	183
Σ π ύ ρ ο υ Μ ο υ σ ε λ ί μ η: «Λαμπυρίσματα»	»	»	183
Ό μ ά δ ο ς έ λ λ η ν ι σ τ ώ ν Π α ν ε π ι σ τ.			
Μ π έ ρ μ ι ν χ α μ: «Ό μαντατοφόρος»	Π. Καραγιώργου	»	185
Δ η μ. Γ α λ ά ν η: «Σκύρος»	Β. Μάργαρη	»	185
Β. Η. Β ο γ ι α τ ζ ό γ λ ο υ: «Ό Άναμενόμενος»	»	»	186
Ν α ν ά ς Π. Κ ο ν τ ο ύ: «Θύελλες»	»	»	187
Θ έ μ ο υ Έ κ α λ η ν ο ύ: «Συλλογή θά πη σκέψη»	»	»	188
Ν ί κ ο υ Μ π α ζ ι ά ν α: «Τά φώτα τής νύχτας»	Γιάννη Μουγογιάννη	»	188
Ά γ α θ ή ς Ν ο τ ί δ ο υ - Δ ρ ί τ σ ο υ: «Λευκοθέα»	Χρ. Εύαγγελάτος	»	189
Γ ι ά ν ν η Σ α κ ε λ λ ί ω ν α: «Τò ναυάγιο»	Δ. Κόκκινου	»	190
Ν ί κ ο υ Β α ζ ά: «Οί κάμπιες»	»	»	191
Γ ι ώ ρ γ η Χ α λ α τ σ ά: «Συμβιβασμοί»	»	»	191
Gerhard Rohles: «Nuovi Scavi Linguistici nella antica Magna Grecia»	Κων. Μηνά	»	302
Χ ρ υ σ ά ν θ η ς Ζ ι τ σ α ί α ς: «Ένότητες»	Τάκη Σιωμόπουλου	»	305
R e a D a l v e n: «Anna Comnena»	»	»	306
Μ α ρ ί α ς Ά ρ κ α δ ί ο υ: «Άγέραστη ρίζα»	»	»	307
Έ ρ μ η ν ε ί α ς Φ ω τ ι ά δ ο υ: «Ξένοι Τόποι»	»	»	307
Δ η μ. Σ ι α τ ό π ο υ λ ο υ: «Τò θέατρο του Εικοσιένα»	Λ. Μάλαμα	»	308
Λ ο υ κ ά Θ α ν α σ έ κ ο υ: «Μνημόνιο για τò New Lanark»	»	»	310
Ί ά σ. Ί ω α ν ν ί δ η: «Φλέβες ποταμού»	»	»	311
Σ τ ε φ. Μ α κ ρ υ μ ί χ α λ ο υ: «Τσακωνικά προικοσύμφωνα»	Δ. Κόκκινου	»	313
Μ ι χ. Σ τ α φ υ λ ά: Γ. Βλαχογιάννης - ό ά ρ - ματολòς τών γραμμάτων»	»	»	314
Ν ί κ ο υ Κ. Π α π α δ ο π ο ύ λ ο υ: «Δροπο- λίτικα»	Μιχ. Μάνου	»	314
Δ. Κ. Π α π α κ ω ν σ τ α ν τ ί ν ο υ: «Περίπα- τος στη νύχτα»	Β. Μάργαρη	»	316
Σ π ύ ρ ο υ Κ ο κ κ ί ν η: «Σχολική ποιητική άνθολογία»	Γ. Μουγογιάννη	»	436
Ά λ έ ξ η Ζ ή ρ α: «Άνατομία έποχής»	»	»	436
Θ α ν ά σ η Θ ε ο δ ω ρ ά κ η: «Άνασασμοί»	Βασ. Μάργαρη	»	438
Ί ά ν θ η ς Θ ε ο χ α ρ ί δ ο υ: «Οί θαλασσοφίλητοι»	»	»	438
Έ μ π ο ρ ι κ ή ς Τ ρ α π έ ζ η ς: «Συγκομιδή τών δημοσιευμάτων του έορτασμού τών 150 χρόνων τής Έθν. Παλιγγενεσίας»	Γ. Μουγογιάννη	»	438
Κ ω ν. Π α π α φ ω τ ί ο υ: «Έλληνοαμερικανική σκοπιά»	Μιχ. Χ. Μάνος	»	439
Φ ί λ ι π π α Γ ε λ α δ ο π ο ύ λ ο υ: «Εύρυτανία»	Λ. Μάλαμα	»	440
Β. Η. Β ο γ ι α τ ζ ό γ λ ο υ: «Ό Άναμενόμενος»	»	»	441
Ά γ η σ ι λ ά ο υ Ν τ ό κ α: «Έλληνιστικός πολιτισμός»	Ι. Γ. Θεοχάρη	»	442

Π. Α. Μιχελή: «Αισθητική θεώρηση τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης»	Ι. Γ. Θεοχάρη Σελ.	443
Σπύρου Κοκκίνης: «Ἀνθολογία νεοελληνικῆς ποιήσεως»	Δ. Κόκκινου »	444
Λείας Χατζοπούλου - Καραβία: «Ὁ Λιόντας»	» »	444
Σπύρου Μουσελίμη: «Λαμπυρίσματα»	» »	445
Χαριλ. Χαβέλλα: «Νικόλαος Σκουφᾶς»	» »	445
Κώστα Βλάχου: «Καιρὸς τοῦ ποιῆσαι»	» »	446
Νίκου Χρ. Τσάκα: «Πάργα»	» »	446
N. G. L. Hammond (μετάφρ. Α. Γιάγκα): «Erigus»	Τ. Σιωμόπουλου »	447
Δημ. Χ. Γκαρτζονίκα: «Μπουρτζόβλαχοι»	» »	447
Magios Byron Raizis & Alex. Paras: «Greek Revolution and the American Muse»	Π. Καραγιώργος »	600
Δημ. Σέττα: «Ὁ Γερο - Πλάτανος τῆς Εὐβοίας»	Κ. Π. Λαζαρίδη »	601
Σπ. Παναγιωτοπούλου: «Θαλασσινὰ κείμενα»	Ι. Γ. Θεοχάρη »	602
Γαλάτειας Σαράντη: «Νὰ θυμᾶσαι τὴ Βίλνα»	» »	603
Γερ. Γρηγόρη: «Τὰ καινούργια ἄρβυλα»	» »	604
Ι. Ν. Θεοδωρακοπούλου: «Τὸ Εἰκοσιένα καὶ ὁ σύγχρονος Ἑλληνισμὸς»	» »	605
Μελή Νικολαΐδη: «Λουκᾶς ὁ ἀγαπητὸς»	» »	606
Σπ. Κυριαζοπούλου καὶ φοιτητῶν: «Ἡράκλειτος»	Τάκη Σιωμοπούλου »	606
Αἰμιλίας Ἴβου: «Ἄκανθοι»	Βασ. Ι. Λαζανᾶς »	607
Γ. Α. Μποζώνη: «Ἡ πορεία τῆς Ἑλληνικῆς σκέψεως»	Γ. Μουγογιάννη »	608
Λουκᾶ Θανασέκου: «Μνημόνιο γιὰ τὸ New Iapargk»	» »	609
Πόπης Ζώρα: «Δυὸ μεγάλοι μαστόροι τοῦ ἀσημιοῦ»	Δ. Κόκκινου »	611
Δημ. Τ. Νότη Μπότσαρη: «Λόγοι καὶ μελέται» (τόμος Δ')	» »	611
Ἡλία Σιμόπουλου: «Μικρὲς μαρτυρίες»	» »	612
Δημ. Σιατόπουλου: «Οἱ πύλες τῆς γῆς»	» »	613
Χρήστου Κατσιγιάννη: «Ἀσκηση αὐτοσχεδιασμοῦ»	» »	613
Χρήστου Κατσιγιάννη: «Ἐπιτρεπόμενα»	» »	613
Πάνου Γρίσπου: «Δασικὴ ἱστορία τῆς Νεωτ. Ἑλλάδος»	» »	614
Ὁμήρου (μετάφρ. Παντ. Κοντομίχη): «Ὀδύσεια»	» »	615
Κώστα Φωτόπουλου: «Χρονικὸ τοῦ Μεγάλου Σηκωμοῦ»	» »	616
Γ. Ἀθάνια: «Αἶνος καὶ θρῆνος»	» »	616
Κυριάκου Σιμοπούλου: «Ξένοι ταξιδιώτες στὴν Ἑλλάδα»	» »	617
Πέτρου Γαρουφαλιᾶ: «Πύρρος»	» »	617

Βασίλη Μάκη: «Σορανέλλα»	Δ. Κόκκινου	Σελ.	766
Φράντς Κάφκα: (μετάφρ. "Ολγας Βότσης)	»	»	766
Δημ. Σκαρλάτου - Σούτσου: «Οί "Ελληνες τής Μολδαβίας»	»	»	766
Κωστή Μελισσαροπούλου:			
«Ο 'Ιησούς»	Τάκη Σιωμοπούλου	»	767
'Αντ. Κυριακοπούλου: «'Ακρώρειες»	»	»	767
Θεοκλήτου Καριπίδη: «'Επιστροφή»	»	»	768
Στέλιου Κ. Σιωμοπούλου: «'Η καταστροφή τής 'Ηπείρου από τούς Ρωμαίους» (167 π.Χ.)	Κ. Στεργιοπούλου	»	768
Στέργιου Βαλιούλη: «Παρένθεση»	Βασίλη Μάργαρη	»	770
Δημ. Βαλασκαντζή: «'Ακμων»	»	»	771
Τίνου 'Αλασάκη: «Αιγόκερως»	»	»	771
Τάσου Μανθόπουλου: «Τρίπτυχο αγάπης»	»	»	772
Σαράντου Παυλέα: «Τότε και τώρα»	»	»	773
Φ. Οικονόμου: «'Η έν Νικοπόλει καί Πρεβέζη 'Εκκλησία»	'Απ. Παπαθεοδώρου	»	774

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Α Ι

(Οι έκδόσεις Νεοχωρίου καί Γουριάς Αίτωλοακαρνανίας) - Κ. Πετρονικολού Σελ. 316

Π Ε Ν Θ Η

Πένθος τής «Η.Ε.» Σελ. 754

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ Σελ. 618

Δ Ι Α Φ Ο Ρ Α

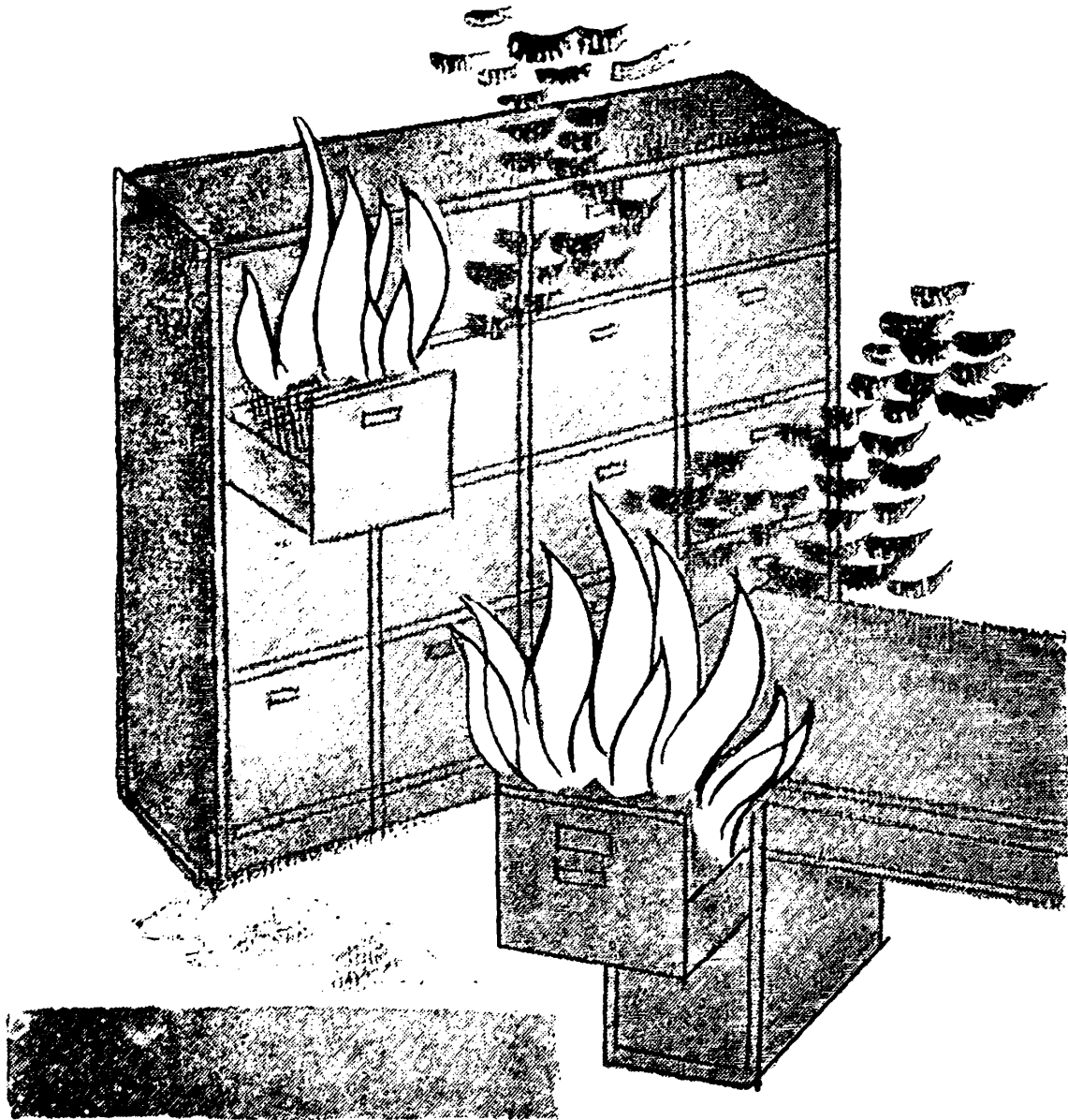
'Η έτησία έκθεσις του Διοικητού τής Τραπέζης τής 'Ελλάδος Σελ. 317

Δ Ι Ο Ρ Θ Ω Σ Ε Ι Σ

Σελ. 191, 624

ΜΕ 10 ΔΡΑΧΜΕΣ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΚΟΙΜΑΣΤΕ ΞΕΝΟΙΑΣΤΟΙ . . .
. . . ΑΝ ΔΙΑΘΕΤΕΤΕ ΠΥΡΑΣΦΑΛΗ ΑΡΧΕΙΟΘΗΚΗ REMINGTON

Δικηγόροι, Συμβολαιογράφοι, Ἀρχιτέκτονες, Μηχανικοί, καὶ γενικά οἱ ὑπεύθυνοι ὑπηρεσιῶν ἢ ἐπιχειρήσεων ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ τὸ ἄγχος τῆς εὐθύνης γιὰ τὴν προστασία πολυτίμων καὶ ἀναντικαταστάτων « χαρτιῶν »

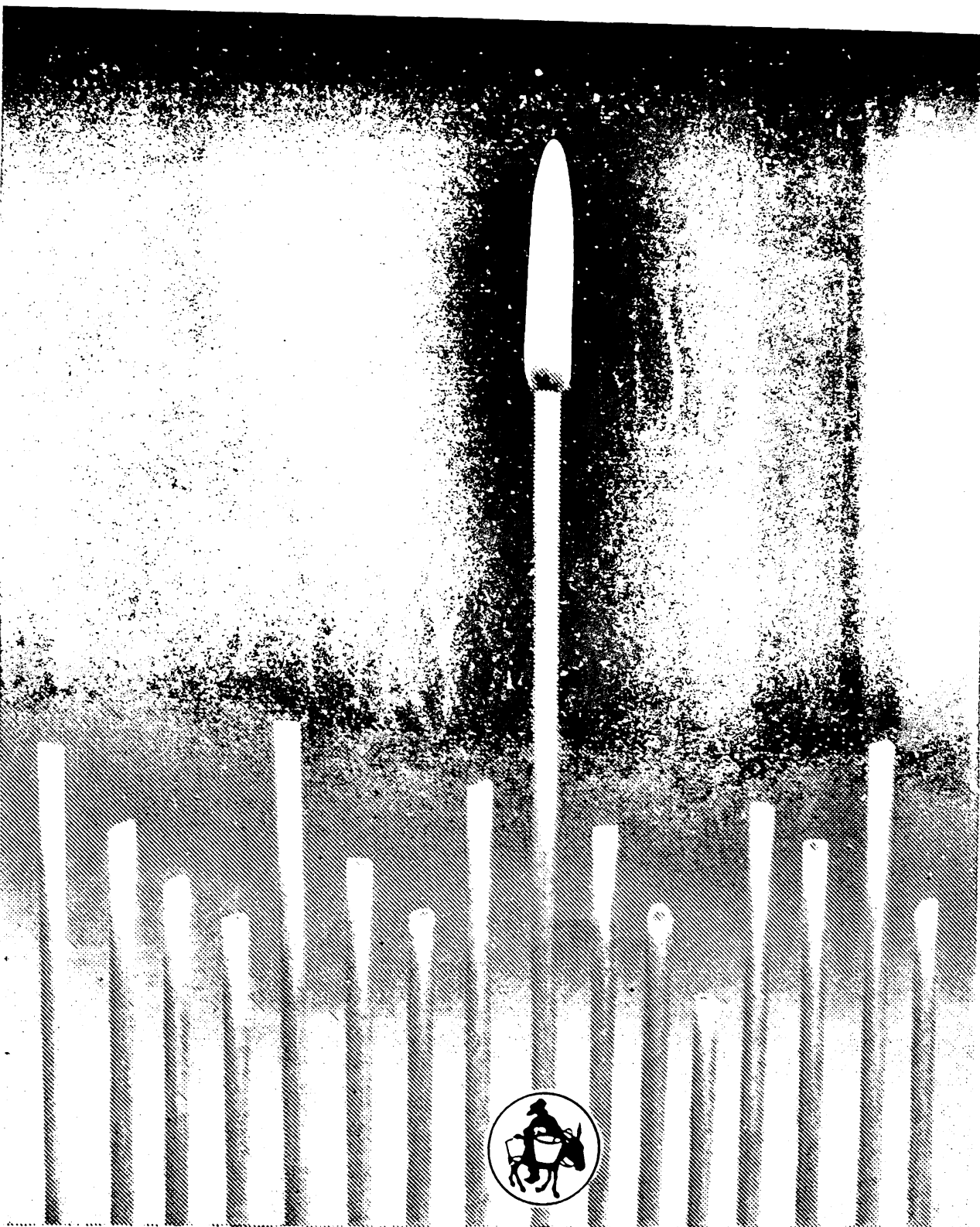
ΞΟΛΟΜΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ - ΚΑΡΟΛΟΥ 28 - ΤΗΛ. 520 616

ΘΕΣΣΟΝΙΚΗ: ΠΛ. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ 7, ΤΗΛ. 277.692

ΙΩΑΝΝΙΝΑ: Δ. ΛΑΓΚΑΣ - ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ 181

ΕΙΡΗΝΗ
ΚΑΙ
ΕΥΗΜΕΡΙΑ
από την
MISKO

